

Kisilik
Karakter^{ve}
Gelişiminde

ÇOCUKLUK SIRRI

Pedagog
Adem Güneş

 NESİL

KİŞİLİK VE KARAKTER GELİŞİMİNDE ÇOCUKLUK SIRRI

Adem Güneş

Jenerik

Yayın Yönetmeni: Ali Erdoğan
Yayın Danışmanı: Metin Karabaşoğlu
Editör: Özlem Gölcü Candemir
İç Tasarım: Rahime Sönmez
Kapak Tasarımı: Mesut Sarı
ISBN: 978-975-269-910-6
Baskı Tarihi: Kasım 2011

Sanayi Cad., Bilge Sk., No: 2 Yenibosna
34196 Bahçelievler / İstanbul
Tel: (0212) 551 32 25
Faks: (0212) 551 26 59
www.nesilyayinlari.com
nesil@nesilyayinlari.com

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak **Nesil Basım Yayın Gıda Tic. ve San. A.Ş.**'ye aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

Dijital Medya Direktörü: Mahmut Güleç
Dijital Edisyon Editörü: Uğur Turan
Dijital Yayın Tarihi: Temmuz 2011
Bu eserin e-kitap çevrimi **Nesil Digital** tarafından yapılmıştır.
www.nesildigital.com

Pedagog Adem Güneş

www.ademgunes.com - ademgunes@gmail.com

1969'da Ankara'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Ankara'da, lise öğrenimini Çankırı'da tamamladı.

Eğitim hayatını yurt dışında devam ettiren yazar, Rotterdam Üniversitesi Pedagoji bölümünden mezun oldu.

Uzun yıllar yurt dışında bulunan Güneş, Avrupa'daki çocuk terbiye modellerini, okul ve eğitim sistemlerini yerinde gözlemledi. Pedagojide kültürler arası farklılıkların önemini ısrarla vurgulayan Güneş, Anadolu insanının kendisine has olarak yüzyıllardır uyguladığı çocuk eğitimi modelini inceledi ve bunu "Anadolu Pedagojisi" ismi ile kuramsallaştırdı. Yurt içi ve yurt dışında verdiği yüzlerce konferansta bu pedagojik yöntemleri ön plana çıkartmaya gayret etti.

Pedagojide uzmanlık sahası 'şiddet,' 'taciz' ve 'suistimaller' olan Adem Güneş halen Fatih Üniversitesi'nde Öğretim Görevlisidir. Türkiye ve yurt dışında yayınlanan çeşitli gazete ve dergilerde çocuk eğitimi ile ilgili yazılar kaleme alan yazar, çeşitli dizi ve filmlerin yapımında pedagojik danışmanlık yapmaktadır.

YAYINLANAN KİTAPLARI

1. *Anababaların Korkulu Rüyası: Çocuklara Yönelik Taciz*
2. *Çocuk Terbiyesinde Köşe Taşları*
3. *Bilmezsen Korkarsın Tabi / Korku (Çocuk Terapi Hikâyeleri-1)*
4. *Rahat Bırakın Beni / Sosyal Fobi (Gençlik Terapi Hikâyeleri-1)*
5. *Anne Baba ve Çocuklar İçin Tatil Rehberi*
6. *Çocuk Terbiyesinde Doğru Bilinen Yanlışlar*
7. *Annelik Sanatı*
8. *Çocuklarda Mahremiyet Eğitimi / Labirent (Anababaların Korkulu Rüyası: Çocuklara Yönelik Taciz kitabıyla aynı içeriğe sahiptir.)*
9. *Ailede Sevgi Eğitimi (Ortak kitap çalışması)*
10. *(Kişilik ve Karakter Gelişiminde) Çocukluk Sırrı*

İthaf

Bu kitabı,

Ruhunun derinlerinde yaşadığı 'sekinе' ile ruhuma sükûn veren
aziz anneme,

Çocuklarımızın yaşamı için kendi yaşamını feda eden biricik eşime,
Ve bütün eksik ve kusurlarıma rağmen, beni hoşgörü ve tevazu ile
kabul eden 'aziz misafir'lerimiz Mustafa, Halis, Hacı Kemal ve
Levent'e

İthaf ediyorum...

Önsöz

Yaşanılabilir bir toplum inşasını arzu edenler çocukluk sırrından güç almalıdırlar. Zira çocukluğun özünde, koca bir toplumu değiştirebilecek, bitmek tükenmek bilmeyen büyülü bir güç vardır. Bu, yetişkinin ruhunu örten kalın duvarları yıkabilecek ve oradan sıcacık şefkat hissini uyandırabilecek olan tek ve biricik güçtür. Yeter ki yetişkinler, çocuğa hükmetmeyi bir marifet zannetme yanılgısından çıkıp, sevgi ve şefkat hislerini yeniden canlandırabilecek olan çocuklarına, güven içinde kendilerini bırakabilsinler...

Maalesef günümüz yetişkinleri, çocuklara o heybetli dik duruşlarının ardındaki büyüklük tutkunlukları ile baktıkları için, böyle büyük bir gücün insanlığa getirebileceği faydalardan habersiz; kendilerince bir gelecek inşasına soyunmaktadırlar. Fakat çocukların insan ruhunda uyandıracağı sevgi ve şefkati hesaba katmadan inşa edilecek olan bir hayat, insanlık tarihinin en acınacak yaşam tarzı olacaktır.

İnsan ruhunun yeniden uyanışı, çocuklarla olacaktır.

Bu uyanış, çocuklar için bir şey yapmakla değil, çocuklarla işbirliği yapmaya çalıştıkça gerçekleşecektir!..

Uzman Pedagog Adem Güneş

Pedagojide Anadolu Ekolüne Giriş

Anne-baba demek, çocuk rehberi demektir; çocuğunu hayata hazırlayan gönüllü rehber. Hem de öylesine gönüllü ki, bu emeğinin karşısında ne para kazanır, ne de mülk. Aksine bunların her birini çocuğunun eğitimi yolunda feda eder. Hal böyle olunca, pek çok samimi anne-baba, tabîî olarak çocuk eğitimi konusunda bilgi içeren kaynaklara yöneliyor, çocuğu ile çözemediği sorunlarda yol tarifi sormak için uzman yardımına başvuruyor.

Her ne kadar günümüzde çocuk eğitimiyle ilgili yüzlerce kitap olsa da, anne-babalar çocukları ile sorun yaşamaktan tamamen kurtulamıyor. Zira çocuk yetiştirmek her zaman kitaplarda yazılanlar gibi olmuyor. Veya uzmanların verdiği tavsiyelerdeki kadar basit olmuyor.

Bu konuda anne-babaların en ciddi yanılgısı, çocukları ile problem yaşamadıkları sürece, her şeyin yolunda gidiyor olduğunu sanmalarıdır. Halbuki çocuk dünyası öyledir ki, çocukluk yıllarında her şey yolunda gibi görünse de, birçok problem yetişkinlikte ortaya çıkmaktadır. Hatta bir zamanların çocuğu evlenip eş olduğunda, ya da kendi çocuğuna annelik (veya babalık) yapmaya başladığında, çocukluk döneminde yaşadığı sorunlar bir bir gün yüzüne çıkmaktadır. Bu nedenle, her anne-baba, göz bebeği evlatları dünyaya gelmeden evvel, bir baykuş dikkati ile ‘çocukluk sırrı’nı öğrenmeye gayret sarf etmelidir. Böylece sorunlar baş göstermeden, sorunlarla ilgili bilgi birikimine sahip olurlar.

Başka bir deyişle, anne-babalar, henüz problemlerle karşı karşıya kalmadan ‘problem çözme yeteneği’ geliştirmiş olurlar. Aslında günümüz ebeveynlerinin ellerinde ‘kendilerine has’ problem çözme yeteneği olmadığı için aile içinde karşılaştıkları ufak-tefek sorunlar bile ya kördüğüm oluyor, ya da çözümsüzleşerek bir sonraki güne taşınıyor.

Pratik tecrübelerimiz gösteriyor ki, aile içinde problem çözme yeteneğinden yoksun bir anne (veya baba) karşılaştığı problemleri çoğunlukla ya şiddet kullanarak bastırmaya, ya da karşısındaki kişiyi ezerek problemin üzerini kapatmaya gayret sarf etmektedir. Böylesi

bir durum, aile içinde bireylerin ‘kişiliklerinin’ bozulmasına sebep olduğu gibi, ‘karakter sahibi’ olmalarına da engeldir.

Çocuk dünyasını hissedemeyen bir anne-baba, çocuğunu iyi bir şekilde yetiştirmek istediği halde, çoğu defa çocuğunun kişilik ve karakterini bozduğunun farkında bile değildir. Çocuk terbiyesi, çocuğu hissetmeden olmaz! Ayrıca her anne-baba mutlak surette çocukluk sırrını öğrenmeli ve problem çözme yöntemi olarak şiddet ve cezadan kendini arındırmalıdır. Çünkü ceza-şiddet ve baskı ile çocuklar terbiye olmaz. Olsa olsa içinde farklı, dışında farklı, iki kişilikli suni bir insan çıkar ortaya. Bu noktada cevap verilmesi gereken en önemli soru, “Çocuk dünyasını kimin tarifi ile tanıyacağız?” sorusudur. Birçok anne-baba zanneder ki, sadece tek bir çocuk terbiye yöntemi vardır. Bu nedenle bazen televizyon ekranlarında duydukları bir uzmanın görüşünü tek doğru görüş, bazen okudukları kitaplardaki bilgilerin tek doğru bilgi olduğu kanısına kapılırlar. Halbuki gerek uzman görüşleri, gerekse okunan kitaplardaki bilgiler, o konunun uzmanı olan kişinin çocuk eğitiminde benimsediği yöntemlerle ve kendi bakış açısıyla yakından ilgilidir.

Başka bir deyişle, her uzman, kendini yetiştirdiği kaynaklardan yola çıkarak kazandığı bakış açısıyla anne-babalara tavsiyelerde bulunur, eserler ortaya koyar. Ancak her uzmanın aynı bilgi kaynağını kullanmadığı düşünülürse, neredeyse uzman sayısınca çözüm önerisi olacağı açıktır. Örneğin bir uzman, Almanya’da hâkim olan çocuk terbiye yöntemlerini benimsemişse, onun anne-babalara tavsiye ettiği çözüm önerilerinde, Almanya’daki çocuk terbiyesine ait izleri görebilirsiniz. Veyahut Rusya’da kullanılan pedagojik prensipleri benimseyen başka bir uzmanın da yazdığı kitaplarda, verdiği konferanslarda Rusya’nın pedagojik prensiplerinden faydalanarak birtakım bilgileri aktardığını hissedersiniz...

Bu açıdan değerlendirildiğinde görülür ki, tek bir pedagoji yoktur. Buna bağlı olarak da tek bir çocuk eğitimi yöntemi yoktur!

Çocuk Eğitimi, Kültürden Bağımsız Olamaz

Dünya üzerinde, çocuk eğitiminde birçok yol ve yöntem bulunmaktadır. Bu yöntemlerin birçoğu, doğal olarak ülkemizi de tesir

altına almaktadır. Çocuk eğitiminde özellikle Batı kaynaklı modeller, kitaplar ve uzman görüşleri oldukça yaygındır. Üzülerek görmekteyiz ki, ülkemizde—özellikle son yüzyılda—çocuk ruhundan oldukça uzaklaşmış, nezaket ve zarafet içindeki anneler gitmiş, yerine cinnet nöbetlerine kapılmış anneler gelmiştir. Evin beyefendisi babalar gitmiş, “Çocuk terbiyesi sana aittir hanım!” diyerek, kendi çocuğundan kaçan babalar gelmiştir.

Bundan daha da acı olanı,—bir zehrin, insan bedenine sızıp, o insanı ince ince zehirlemesi gibi—bir dönem örnek insan yetiştirme modeli olan Anadolu Pedagojisi’nin içine garip bir zehrin sızmaya başlamasıdır. Hatta bu zehir, deyim ve atasözlerine kadar girmiş, ruh bozucu ifadeler normal olarak algılanmıştır. Rica ederim siz söyleyin; ‘kazak erkek,’ ‘Osmanlı tokadı,’ “Kızını dövmeyen dizini döver,” “Kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin” gibi insanlık dışı ifadelerin Mevlana’ların yetiştiği, Yunus’ların gezindiği topraklarla ne ilgisi olabilir?

Biz, böylesine çocuk ruhundan uzaklaşmayı, kendi deyim ve atasözlerimize dahi yerleştirirken, Batı dünyası ise çocuk terbiyesinde ilerlemeyi başarmıştır. Bu, takdire değer ve saygı uyandıran bir başarıdır. Hatta Batı dünyası, çocuk ruhunu öyle ciddiye almış ki, bu sahada bir de bilim dalı oluşturmayı başarmıştır. Bu bilim dalına ‘pedagoji’ ismi verilmiştir. Ülkemizde son dönemde sıklıkla duyulan bu kelimenin köküne bakıldığında; peda ‘çocuk’ ve goji de ‘bilim’ demektir. Yani en basit tarifi ile pedagoji bilimi, çocuk bilimi demektir. Nasıl ki bir bilgisayar mühendisi, bilgisayar konusunda her şeye vakıf olmak için çaba sarf eder, bilgisayar sahiplerinin bilgisayarlarıyla ilgili çıkan sorunlarda onlara destek olur, pedagoji bilimi de anne-baba ve eğitimcilere çocuk ruhunun derinlikleri hakkında bilgiler aktarmaya çalışır.

Batı dünyası pedagoji biliminde son onyıllarda böylesi bir hızla ilerlerken, ülkemizde (maalesef) pedagojiden, yani çocuk mühendisliğinden oldukça uzaklaşmıştır. Öyle ki, üniversitelerimizde pedagoji bölümleri dahi kapatılmıştır.[\[1\]](#)

Dünya, çocuk biliminde dev adımlar atarken, bir zamanlar mükemmel insanların yetiştiği bu topraklardaki üniversitelerde ‘pedagoji’ bölümlerinin kapatılması, ülkemiz adına acı verici bir

tablodur. Hal böyle olunca, kendi coğrafyasında pedagoglar yetiştiremeyen bir ülkeye, çocuk terbiyesinde hâkim unsur olarak yabancı kaynakların girmesi, yabancı terbiye yöntemlerinin bir ‘kurtarıcı’ şeklinde anne-babalara sunulması kaçınılmazdır.

Batı dünyası, çocuk ruhu ile yirminci yüzyıldan sonra çok ciddi olarak ilgilenmeye başlamış olsa da, Anadolu topraklarında—son dönem hariç olmak üzere—yüzyıllarca göz kamaştırıcı bir çocuk eğitimi sistemi uygulandığı da bir gerçektir. Öyle ki, tarihçiler dünya üzerindeki ilk ve tek çocuk merkezli devlet olarak Osmanlı Devleti’ni tarif etmektedirler[2]. Üniversitelerimizde pedagoji bölümleri kapansa da, ülkemizde pedagoglar yetişmese de, Osmanlı’nın pedagojideki hedefi, ‘her eve bir pedagog’ idi.

Nasıl ki bugün çocuk eğitimi konusunda uzmanlaşmış kişiye, “Pedagog” deniliyorsa, Osmanlı’da da bu işi profesyonel olarak yapan kişilere, “Mürebbi” (bayanlara da “Mürebbiye”) denilirdi. Mürebbi veya mürebbiyeler, çocuk terbiyesinde anne-babalara büyük destek oluyor, onların yanılıp da yanılışa düştükleri her hususta, hemen yakınlarında bulunuyorlardı. Bu sebeple; her dönemde bu bereketli topraklarda dev çınar ağaçlarının yükseldiği gibi, Alparslan’lar, Ertuğrul’lar, Osman’lar, Fatih’ler, Yavuz’lar tarihin altın sayfalarına isimlerini yazdırmışlardır.

Böyle bir tabloya bakınca, bugün anne-babaların başka kültürlerdeki çocuk terbiye usullerine yönelmeleri ne kadar da trajiktir. Bu yüzden, bu topraklarda daha önce hiç duymaya alışık olmadığımız türden anormal çocuk davranışları aklımızı başımızdan alır oldu. Örneğin, Anadolu Pedagojisi’nin uygulandığı binlerce yıllık dönemde hiçbir çocuk annesini dövmüyor[3], hiçbir çocuk kardeşini kesip sandığın içine saklamaya çalışmıyor[4] ve hiçbir çocuk daha çocukluk yıllarında depresyon[5] geçirmiyordu.

Orta Çağ Avrupası’nda ise çocuğun ‘günahkâr’ olarak dünyaya geldiği düşünülüyordu. Çocuk, ‘şeytanımsı’ insan olarak görülüyor, ‘bir gün bile yaşayıp vaftiz olmadan ölse, gideceği yerin cehennemin bizzat kendisi’[6] olduğu söyleniyordu. Oysa aynı dönemde Anadolu’da çocuk, aile içinde ‘aziz bir misafir’ olarak kabul görüyordu. Çocuğun kişilik ve karakterine zarar gelmemesi için azami dikkat ediliyordu.

Dünkü Batı, ocukluk sırrından habersiz, çocuklarını ‘ceza’ ve ‘iddet’ ile ‘adam etmeye’ çalışırken, Anadolu topraklarında evdeki aziz misafire—bırakın ceza verilmesini—kaşların dahi atılması, ‘insan ruhuna’ saygısızlık olarak kabul ediliyordu.

Bir dönemler göz kamaştıran bu ocuk terbiye yöntemi, birçok Batılı gözlemcinin de dikkatini çekmiştir. Anadolu Pedagojisi’ni yerinde gözlemlemek üzere Anadolu topraklarına gelmişlerdir. Bunlardan biri, A. Ubicini’dir:

“... Çocuklarını bundan daha fazla sevgi, itina ve şefkat içinde yaşatan bir memleket bilmiyorum. İşin garibi, bütün bu şefkatle ihtimamın annelerden çok, babalarda derinleşmiş olmasıdır. Cuma günleri (Cuma, Osmanlı’da tatil günüdür) veya bir bayram günü, Osmanlı Trk’nn, çocuğunun elinden tutup sokakta gezdirmesi, adımlarını çocuğunun adımlarına göre ayarlaması, çocuğunun yorulduğunu görünce onu omzuna alması veya bir aralık dinlendiği kahve peykesinde yanına oturtup, en derin şefkatle konuşarak çocuğun bütün hareketlerini dikkatle takip etmesi görülecek şeydir.”[7]

Adımlarını ocuğun adımlarına uyduracak derecede çocukla hemdem olmuş Anadolu insanının ruh halini, Batılı bir gözlemci hayranlıkla aktarıyor. Aslında bu, bugünkü pedagojinin aradığı baba modelinin fotoğrafıdır. Bu göz kamaştıran model, Anadolu topraklarında mükemmel insanların yetiştirilmesinde uygulanan modelin bizzat kendisidir.

Belki bundan dolayısıdır ki, Anadolu Pedagojisi içinde yer alan bu prensiplerden biri olan çocuğun ritmini bozmadan eğitim alması, Montessori Eğitim Sistemi’nin[8] en önemli unsurlarından biri haline dönüşmüş[9]. Anadolu Pedagojisi’nde yüzyıllardır uygulanan ‘ocuğun ritmini bozmadan eğitim alması’ prensibini biz kaldırıp rafa koyarken, Montessori Eğitim Sistemi’nde bu prensibin uygulanmaya başladığını görüyoruz. Dahası bu prensibin ocuk ruhuna ne kadar yatkın olduğu ve başarıyı ne kadar artırdığı bilimsel araştırmalarla da ortaya çıkınca, bu durum dünya çapında tescillenerek ‘Montessori Eğitim Sistemi’nin başarısı olarak literatüre geçiyor.

Bir zamanlar bize ait olan pedagojik usul ve yöntemleri, bir süre sonra yabancı kaynaklarda görüp de hayranlıkla izlememiz ne kadar

dramatik bir tablo değil mi? Belki işin en trajik yanı, günümüzde çocuk yetiştirme konusunda çaresizce yol arayan anne-babalara, bütün bu gerçeklerden habersiz olarak, farklı kültürel kaynaklı pedagojik tavsiyelerin çare olarak sunulmasıdır. Halbuki, pedagoji bilimi her ne kadar bazı durumlarda kültürden bağımsız unsurlar taşısa da—zira çocuk, her yerde çocuktur—kültür farklılıkları hesaba katılmadan çocuk terbiyesi için verilen tavsiyeler, yeni problemlerin kaynağı olacaktır. Çünkü birtakım pedagojik tavsiyeler, o toplumun temelini oluşturan örf-âdet ve yerel kültürden bağımsız olamaz. Hatta birçok durumda pedagojik tavsiyeler bölgesel olarak bile farklıdır.

Mesela, İzmirli bir ailenin normal kabul ettiği şey, Kayserili bir aile için anormal görülebilir. Hatta aynı şehirde ve aynı mahallede bulunan, farklı etnik kökene mensup ailelerin çocuklarının eğitiminde karşılaştıkları benzer problemler için ürettikleri çözüm yolları bile birbirinden farklı olabilir. Aynı ülke içinde dahi böylesi farklılık gösteren pedagojik tavsiyeler, bir de ‘ayrı’ ülkelerle kıyas edilecek olursa, takip edilecek usullerin ve verilen tavsiyelerin ne kadar farklılık göstereceğini tahmin etmek güç değildir.

Alman bir ailenin çocuk yetiştirmedeki hedefi ile İngiliz bir ailenin yöntemleri aynı olabilir mi hiç? Ya da Fransız aile yapısıyla Türk aile yapısının ve çocuk terbiyesine bakışının aynı olması mümkün mü? Değil! Çok basit bir örnek verecek olursak; Batı kültüründe çocuk terbiyesinde esas olan, çocuğun 18 yaşına geldiği andan itibaren anne-babasından ayrılması, bireyselleşmesi ve kendi ayakları üzerinde durabilmesidir. Yani Batı Pedagojisi’ndeki hedef, çocuğun belli bir yaşa erişince aileden ‘kopabilecek’ duygu dünyasına sahip olmasıdır. Çocuğun ailesinden kopması ile birlikte,—örneğin—çocuğun dinî tercihini kendisinin yapması gayet normaldir.

Hristiyan bir aile, çocuğunun “Artık ben kiliseye gitmeyeceğim ve Tanrı’ya da inanmıyorum” demesine karşı, “Bu senin tercihin oğlum, kendi hayatın sana ait” diyebilir ve kenara çekilebilir. Ya da Batı’da aileler, çocuklarının cinsel kimliğini değiştirmesini, o çocuğun bireysel hakkı olarak değerlendirebilirler. Her ne kadar eşcinselliğe karşı olsalar da çocuklarının bireysel tercihlerine saygı göstermek adına bu durumu ‘olgunlukla’ kabul edebilirler. Bu yüzden diyoruz ki, pedagoji, kültürden bağımsız olamaz. Bir kültürde ‘hoşgörü’ ile

karşılanacak olan bir davranış, başka bir kültürde 'kâbus' gibi algılanabilir.

Anadolu Pedagojisi'nde Hedef, Duyarlı Çocuk Yetiştirmektir

Batı toplumunda anne-babalar çocuklarının acımasız bir dünyaya geldiğine, bu acımasız dünyada onların duygusal olmaması gerektiğine inanırlar. Buna göre yaşam, ölümüne mücadele edilmesi lazım gelen bir varlık savaşı alanıdır ve hayat bir mücadeleden ibarettir. Bu mücadelede de güçlü olan kazanacaktır. Bir bireyin bu mücadelede ayakta kalabilmesi için acıma hissinin, merhamet hissinin; yani duygusal hislerinin en alt seviyede kullanılması gerektiğine inanılır.

Başka bir deyişle, yaşam mücadelesi verilirken, duygu dünyası işlevsel olmamalıdır. Duygularını hissederek yaşamaya çalışan kişi, karşılaştığı acılara karşı kendini çaresiz hissedebilir ve hayat yolculuğunu devam ettiremez... Bütün bu düşünceler, Batı Pedagojisi'nin temel felsefesini de oluşturur. Buna göre, 'duygularını hissedenden çocuk yetiştirme'nin yanlış olduğuna, böyle çocukların hayatta başarılı olamayacağına, duygularına yenik düştükçe dibe doğru düşeceğine inanılır. İşte bu nedenle, Batılı insanın yüz ifadesi donuktur, duyguları hep kontrol altındadır. Duyguların dışa vurulması bir acizlik belirtisi olacağı için, 'duyguda kontrol, davranışta disiplin' prensibine göre hareket edilir.

Batı Pedagojisi'nin dünyaya baktığı pencerede yaşam, kişinin kendi başına mücadele ettiği yerdir. "Kişinin kendinden başka gerçek dostu yoktur" diye düşünüldüğü için bütün ilişkiler sınırlıdır. Evlilikler bile "Yarın ne olur ne olmaz" denilerek, ayrılık durumunda kişinin bekârlığı sırasında edindiği malların eski sahiplerine verilmesi prensibiyle kurulur. (Gerçi bu anlayış şu an ülkemize kadar da gelmiş, evlilikler "Ya yarın ayrılırsam!" diye bir tedbir üzerine kurulmaya başlanmıştır.)

Bu açıdan da bakıldığında, Batı Pedagojisi'nde hedef, 'bireysel çocuk yetiştirmek'tir. Hedef bu olunca, doğal olarak uzmanların da cevap aradığı soru, "Bireysel çocuk nasıl yetişir?" oluyor. Bu soruya

da, “Çocuğun belli bir yaşa geldiğinde aileden kopup, bireysel hareket edebilmesi için, duygusal yönünün ağır basmayacağı bir tarzda yetiştirilmesi gerekir” cevabı veriliyor.

Çocuğun ‘duygusal’ olarak yetiştirilmemesi gerekir ki, yarın aileden kopacağı sırada, “Anneciğim senden ayrılamıyorum” demesin. “Çocuk, bu yaşam mücadelesine duygusal davranarak girerse, hayat ona hep acı verir” diye hesap edilir. Bu yüzden, çocuğun erken yaşta duyguya yabancılaştırılmasına, acılar ile baş başa bırakılmasına, acılara tahammül edilebilmesi için duygusal yoksunluklar içinde kalmasına pedagojik bir prensip olarak bakılmaktadır. Böylece çocuğun annesinden en erken dönemde ayrılmasına, anne ile çocuk arasında duygusal bağların çoğalmamasına gayret edilir. Çocuğun duygularını kullanmasının önüne geçilmeye çalışılır.

Bunun için, daha doğumu takip eden birkaç ay içinde ayrı bir odaya alıştırılması adına, çocuğun ağlamalarına boyun eğilmemesi, çocuğun anne kucağını istediğinde kucağa alınmaması, çocuğun anneye alışmaması adına bütün duygusal çabalarının karşılıksız bırakılması prensibi geliştirilmiştir. “Çocuk ne kadar erken yaşta duygu dünyasını terk ederse, ileriki yıllarda o kadar duygusallıktan ve acıları hissetmekten kurtulur” diye düşünülür.

Bunun tam tersi olarak, Anadolu Pedagojisi’nde bir insanın duygu dünyasını kullan(a)mıyor oluşuna, ‘hastalıklı bir ruh hali’ olarak bakılır. Zira insan, duygu dünyasını kullanabildiği kadar insandır! “Yaşam çok acımasız” diye, bir çocuğun duyarsızlaştırılması, acılara karşı hissetme yeteneğinin kaybolması, insanlığının da kaybolması şeklinde değerlendirilir. Çünkü Anadolu Pedagojisi’nde, ‘insan, hissedebildiği kadar insandır.’

His dünyasını kullanmaktan kaçınan bir kişi ne evliliğinde, ne dostluklarında, ne de sosyal hayatta başarılı olur. Çevresindeki kişilere ‘huzur’ veremez. Bunun da ötesinde, kâinatı hissedemez. Yaradılışlardaki ince sırları ruhunda duyamaz, daha da ötesinde, gözlerini kapadığında, Allah’ı içinde hissedemez.

Modern psikoloji, insan ilişkilerine empati kavramıyla yön vermeye çalışsa da böyle bir yaşam tarzı, zihinsel bağlamda kalır. Çünkü empati, “Kişinin, karşısındaki kişiyi anlayabilmesi, kendini onun yerine koyabilmesi” diye tarif edilmektedir. Oysa anlamak, çoğu defa

zihinsel olarak karşı taraftaki kişiye yakınlaşmaktır. Yani Batı, insan ilişkisinde birbirini anlamaya dönük bir süreci işlevsel hale getirmeye çalışırken, Anadolu Pedagojisi çocuk eğitiminde, anlamamanın da ötesinde kişinin karşı taraftakini ‘hissetmesini,’ acıyı aynı ile ‘kendi ruhunda duymasını,’ böylece duygudaş olmayı hedefler. Böyle bir durum Batı açısından, kişinin kendisini başkası için harap etmesi ve ‘gereksiz yere moralinin bozulması’ olarak algılansa da, bu, Anadolu Pedagojisi’nde insan olma halidir. Çünkü insan, hissedebildiği kadar insandır.

Bu yüzdendir ki, kişileri sadece anlamaya çalışmak—empati kurmaya gayret etmek—kültürümüzde öyle bir yer etmiş ki, “Ateş düştüğü yeri yakar” yanılgısına kadar bizi sürüklemiş. Halbuki, Anadolu Pedagojisi’nde, bir yüreğe ateş düştü mü, herkesin yüreğinin yanması beklenir. Yahut da deyimlerimize bakın ki, “Her koyun kendi bacağından asılır” veya “Gemisini kurtaran kaptandır” gibi birçok deyim ve atasözü var ki Anadolu Pedagojisi’nin özüyle taban tabana zıttır.

Bir insanın ihtiyacı olan şey, anlaşılmaktan daha çok hissedilmektir. Anlamak; duyguları işin içine koy-madan, zihinsel olarak bir kişiye yakınlaşmaya çalışmak demekken, hissetmek; karşıdaki kişinin acılarını kendi acısı gibi ‘duymak’ demektir. Empati, daha çok duygusal alanın becerisi gibi anlaşılrsa da, aslında beynin davranışsal bir yeteneğidir[10]. Genellikle duygular işin içine konulmadan, ‘acıyı aynı ile’ hissetmeden, akıl ile algılama sürecidir.

Evet, böyle bir yetenek, kimi yerlerde gereklidir ve kullanılmalıdır. Özellikle yönetim becerilerinde, empati sahibi bir yöneticinin, yönetiminde bulunan kişileri anlayarak iletişim kurması olmazsa olmazlardandır. Ancak bu, çocuk terbiyesinde ve aile içi iletişimde kullanılmaya kalkılırsa, eşlerin birbirlerinden, çocuğun anne-babasından duygusal olarak beslenmesinin önüne geçilmiş olunur. İşte bu tıkanıklık noktasında Anadolu Pedagojisi’nin görkemli bir ruh halini görüyoruz: diğergâmlık.

Diğergâmlık, akıldan ruha inme, muhatabıyla kişinin ‘hemhal’ olması, ‘acıyı aynı şekliyle hissetmek, ayrı vücutlarda aynı ruhu taşır vaziyete gelmek olarak karşımıza çıkıyor. Böyle olunca, bir anneden çocuğunu anlaması beklenilmez, hissetmesi beklenilir. Eşlerden

birbirlerini anlamalarının ötesinde, birbirlerini hissetmeleri beklenir. Örneğin, babası vefat etmiş bir kadın, evde sessiz ve hüzünlü bir şekilde ağlıyorken, onunla empati kuran eşi yanına gelip, “Seni anlıyorum, bir babanın vefatı çok acı verici bir duygu, kendine hâkim olursan, acılarını daha az hissedersin” diye empatik bir yaklaşım sergilese, böyle bir yaklaşımdan kişi yeterince doyum sağlayamaz.

Diğergâm bir eş ise, içeride sessizce ağlayan eşinin yanına gider, sesini dahi çıkartmadan, onun acısını kendi ruhunda duyar, aynı eş gibi, kendisi de acı çeker vaziyette, usul usul gözyaşı döker. Bu sırada kadın başını kaldırsa, kendisine hiçbir şey söylemeyen; fakat acısını kendisi gibi hissettiği gözlerinden belli olan eşine karşı derin bir yakınlık hisseder. Çünkü duygusal yakınlık, duyguların, akıl ile ölçülmesiyle değil, aynı şekliyle karşımızdaki tarafından yaşanmasıyla gerçekleşir.

Dolayısıyla Anadolu Pedagojisi, bir hedef olarak diğergâm çocukların yetişebilmesini arzu eder. Sadece insanları ve onların acılarını hissetmek değil, bir çiçeği, bir kelebeğin kanat çırpınışını hissetmek... Hatta gözlerini kapadığında kâinatın uğultusunu hissetmek, Anadolu Pedagojisi’nde asıl hedeftir.

Bu yüzdendir ki, ‘duyabilmek’ bu pedagojide ayrı bir anlam ifade eder. ‘Duymak’ kulakla olmaz, ruhla olur. Kulak, duyma işlevi için bir araç olsa da, asıl duyan yer ‘ruhtur.’ Kulak, duymanın başlangıcını oluşturan mekanik sistemse de duymanın karşılığı olan yer, içsel bir yerdir. Duymak, insanın kalbine dokunan ince bir sızıdır. Örneğin, kişinin yağmurlu bir havada gözlerini kapayıp cam kenarına geldiğinde, yağmurun damlalarını duyması kulakla değildir. Bu tam da yüreğine, usulca bir dokunuş gibidir.

Ya da bir ayrılık haberini duyan kişinin gözlerinin hafifçe nemlenmesi, duyu dünyasına dokunan bir şeylerden dolayıdır, kulağındaki sestten değil. İşte bu açıdan bakıldığında, ‘duymak’ denilen fiilin Anadolu Pedagojisi’ndeki karşılığı, kişinin hissedebilmesi, hissetme yeteneğinin hâlâ varolmasıdır. İçine dokunan bir sevinci, neşeyi, mutluluğu, hüznü ve sızıyı hissedebilmesidir...

Belki bu sebeple, Kur’an-ı Kerim duymayan, hissetmeyen insan modeli için olumsuz bir tanımlama yapmaktadır:

“... Kalpleri olup da bunlarla anlamayan... Kulakları olup da bunlarla işitmeyen...”[11] Ayette, duymamanın kulaktan olmadığı, içsel bir özellik taşıdığı altı çizilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Batı Pedagojisi’nin hissetme yeteneğini durduran çocuk yetiştirme usulü ile Anadolu Pedagojisi’nin çocuğu ‘duymaya’ yönelten terbiye usulü hedef olarak birbirinden ayrışır.

Duyabilmek, ancak hissedebilen bir insanda olabilecek bir yetenektir. Hisseden çocuk yetiştirmek ise Anadolu Pedagojisi’nin özünü oluşturur! Buna göre, çocuğun annesini hissetmesi gerekir ki, ona yaşlılık döneminde “Öf”[12] bile demesin. Çocuk öyle duyarlı olmalı ki, komşusu açken kendisi tok yattığında rahatsız olsun[13]. “Bana ne komşumdan” diyerek kendi yaşamını duyarsızca devam ettiren bir yetişkin, belki kendi işlerini yapabilen, kendi ayakları üzerinde durabilen, hatta başarıdan başarıya koşan biri olsa da, Anadolu Pedagojisi’nde sağlıklı bir ruha sahip olarak görülmez.

Anadolu Pedagojisi’nin, insanın duyu dünyasının en üst seviyeye çıkmasını, hissedebilme yeteneğinin en yüksek derecede olmasını hedeflemesi Batı Pedagojisi’yle arasındaki en temel farktır[14]. Yani, Batı Pedagojisi ile Anadolu Pedagojisi’nin çocuk terbiyesindeki en önemli hedefi birbirinden derin bir çizgiyle ayrılmaktadır. Anadolu Pedagojisi’nde çocuğun duyarlılığına zarar verecek olan hiçbir unsur, çocuk terbiyesinin yanına dahi yaklaşamaz.

Örneğin, yaramazlık yapan bir çocuğa ceza vermek, onun duyu dünyasına zarar vereceği ve bir süre sonra da duyarsızlaşmasına neden olacağı için, çocuk terbiyesinde ‘asla’ ceza yöntemi kullanılmaz. Çünkü çocuğa ceza vermek; onun benliğini incitmek ve duyu dünyasına acı vermek anlamına gelir. Bir süre sonra çocuk, benliğinde hissettiği bu acılar ve incinmişliklerle kendi ruhunu duymaktan vazgeçeceği için çocuk terbiyesinde cezaya asla yer yoktur.

Bu konudaki en büyük örnek, İslam dininin Peygamberidir. Hiçbir tarihçi veya ilahiyatçı, Peygamber

Efendimizin çocuklara en ufak bir ceza verdiğini söyleyemez (bkz. “Ceza,” İkinci Bölüm).

İzah etmeye çalıştığımız bu farklılık, yanlış anlaşılmalıdır. Bu; “Avrupa Pedagojisi kötü,” “Anadolu Pedagojisi en iyi” manasına

gelmez. Aksine, Avrupa kendi kültür değerleriyle yoğrulmuş bir pedagojik standart belirlemiş; kendi kültüründeki anne-babalara bu konuda yol göstericilik yapmaktadır. Bu yol ve usul, Avrupa için doğru olabilir. Ancak aynı metotları, olduğu gibi bu coğrafyada uygulamaya çalıştığınızda, doku uyuşmazlığı olur. Sonuçlar bu topraklar üzerinde yaşayan aileleri şok edebilir.

Pedagojide Anadolu Ekolü

Bütün bu gerçeklerden yola çıkarsak, bu eserle birlikte oluşan Anadolu Pedagojisi Ekolü'nün, dünya pedagoji bilimine ne kadar büyük katkı sağlayacağı çok açıktır. Sadece ülkemizdeki değil, çocuklarını duyarlı ve hissedebilen çocuklar olmasını isteyen dünya üzerindeki birçok anne-babaya da Anadolu Pedagojisi bir ışık olur.

Geçmişte dev bir coğrafya üzerinde hayat bulan, barış ve sükûnet içinde, insanları bir arada tutmayı başaran Anadolu Pedagojisi, bugün yeniden mercek altına alınmalıdır. Batı'da pedagoji sahasında bir Rita Kramer, Piaget, Van der Horst, John Bowlby, Alice Miller, Maria Montessori gibi isimler çıktığı halde, neden bu coğrafyada pedagojiye yön verecek dev isimler ve ekoller çıkmasın? Neden bu topraklar, kendi değerlerini hesaba katarak pedagojik analizler yapan uzmanlar yetiştirmesin?

Çocuklarını farklı kültürlerin pedagojik tavsiyeleri doğrultusunda ceza ve mükâfat ile eğitmeye çalışan anne-babalar, kendi kültürel mirasları olan Anadolu Pedagojisi'ne baktıklarında, ceza vermenin ne kadar yanlış bir terbiye yöntemi olduğunu görürler. Üstelik, çocukların ceza ile terbiye edilmeye çalışılırken, duygu dünyalarının nasıl duyarsızlaştığını görecekseler, onlara rüyalarında bile ceza vermekten korkarlardı.

Düşünün ki hayvan terbiyesinde ceza, mükâfat ve şartlı refleks bir dönem kullanılmış olsa da—örneğin sirklerde kırbaçlayarak aslan terbiye etmek, ayakları yakarak ayıları oynatmaya çalışmak—bunlar terbiye yöntemi olmaktan çıkartıldı. Hayvanlarda bile terbiyenin aslî unsurunun güven duygusu olduğu iyice gözler önüne serilmeye başlandı. Örneğin, İngiliz Davranış Bilimci Kevin Richardson, hayvanların ceza veya mükâfat ile terbiye edilmesine karşı çıktı. Bu

hususta canını dahi tehlikeye atarak, vahşı aslanlarla nasıl işbirliği yapılabileceğini gösterdi. Sırf bunu kanıtlamak için, Güney Afrika'daki Johannesburg'da bulunan bir hayvanat bahçesinde 120 kiloluk dev aslanlarla birlikte yaşamaya başladı. Onların yatağında geceleyip, sabahları onlarla birlikte uyanarak kahvaltı yaptı. Su birikintilerinde onlarla birlikte yüzdü...

Nasıl oluyordu da, cüsseli vücutlarıyla pençe attığı dev hayvanları yere seren ve onları vahşice yiyen aslanlar, Kevin'a saldırmıyordu!

Kevin bu müthiş sırrı açıkladığında herkes şaşkındı. Sır, 'güven duygusu' idi.

Eğer birlikte yaşadığı bu aslanlara küçük bir ceza vermiş olsaydı, aslanların saldırısına uğramaktan kendini alıkoyamazdı. Zaten böyle bir ölüm tehlikesini de atlattı. Bir gün birlikte yaşadığı aslanların ölümcül saldırısına uğradı. Etrafındaki kişiler Kevin'ı aslanların elinden son anda kurtardılar. Uzun süre tedavi gören İngiliz Davranış Bilimci kendisiyle yapılan röportajlarda, aslanlara bu kadar güvenilmesinin yanlış olduğunu söyleyenlere, "Yanılıyorsunuz, ben onların güvenliğini sarstığım için onlar da yapması gerekeni yaptı" diye açıklamada bulundu.

Küçük bir güven sarsıntısı bile hayvan ruhunda böyle bir depreme yol açıyorsa, kendisini cezalandıran anne-babası karşısında çocuk, kimbilir hangi acıları ruhuna gömüyordur? Gerisini yetişkinlerin vicdanına bırakıyoruz...

(Batı derken, bütünüyle koca bir coğrafyayı kastedemeyiz. Yani, şu an insanın duygu dünyasına hitap etmeyen, terbiye yöntemlerini vahşi hayvanı ehilleştirme süreci gibi gören yöntemlerden bahsediyoruz. Ki bu yöntemler Batı kaynaklı bir grup bilgi olduğu halde, dünyanın her yanına yayılmıştır maalesef. Çocuğun ceza veya mükâfat ile 'adam' edilmeye çalışılması ya da şartlı refleksle, akıl ve muhakemesi elinden alınarak, söze itaat eden bir ruha büründürülmesi anlaşılmalıdır. Yoksa, Batı'da bulunduğu halde, insanın ceza ile terbiye olmadığını, onun hayvanlardan farklı olarak duygu ve düşünceleri olduğunu dikkate alan kişiler ve akımların da var olduğunu söylemezsek haksızlık yapmış oluruz.

Şu bir gerçek ki, cezanın negatif tesirleri somut verilerle ortaya çıkmıştır. Şu an Batı dünyasında 'fiziksel ceza,' şiddet kapsamı

içinde yer almıştır. Yalnız; fiziksel ceza, şiddet kapsamı içerisinde yer aldığı halde, duygusal ve psikolojik cezalar halen çocuk terbiyesinde kullanılmaktadır. Belki de işin en trajik tarafı, Batı, fiziksel cezaya suç kapsamı içerisinde yer vermiş olmasına rağmen, aslını terk etmiş olan bu topraklardaki insanlar, bir yerlerden kendilerine bulaşan bu hastalıktan kurtulamamanın acısını, çocuklarını, ruhen ve manen kaybederek ödemektedirler!)

‘Kendin Gibi Olma’ Pedagojisi

Anadolu Pedagojisi, fıtrat pedagojisidir. Başka bir deyişle, bir coğrafyada uygulanan ve sadece o bölgeye has bir pedagoji değildir. Zira Anadolu Pedagojisi’nin elde ettiği sonuçlar, insan ruhunun özgürleşmesine, onun fıtrî olmasına yol açan sonuçlar olduğu için, sadece bu coğrafyada uygulanması gereken bir pedagoji olarak algılanmamalıdır. Böyle bir çocuk terbiye yöntemi, pratikte Osmanlı’da uygulandığı için bu isim kullanılmıştır. Zira çocuk terbiyesinde birçok model var ki, çocuğu bir ‘şekle sokmak,’ ‘zoraki kişilik’ oluşturmak adına onunla çatışma ve bu çatışmadan kârlı çıkma üzerine inşa edildiği halde, Anadolu Pedagojisi, çocuğun bir fıtratı olduğunu söyler. Bu fıtratın ortaya çıkabilmesi için onun güven içinde ve benliğine saygı duyan yetişkinlerle varolması şartını getirir.

Hal böyle olunca, çocuk yetiştirmek sadece anne-babaların görevi olmaktan çıkar, toplumsal bir bilinç haline dönüşür. Hatta son dönemde Osmanlı Devleti bunu toplumsal bir bilinçten de çıkartıp bir devlet modeli haline getirmeyi de başarmış bir ülke olarak tarihte yerini almıştır. Öyle ki, Anadolu uzunca bir dönem, bir şekliyle çocuk yetiştirme ve insan kazanma merkezi haline dönüşmüştür. Bundan dolayıdır ki, dünya üzerinde ‘çocuk merkezli devlet’ bu coğrafyada görülmüştür. Evet, Osmanlı insan yetiştirmek üzere kurulmuş ve Devletin bütün işleyiş sistemi de bu merkezden gelen bilgiyle şekillenmiştir[15].

Her ne kadar bu model, bu coğrafya içerisinde hayat bulsa da, bir coğrafya pedagojisi değildir. Fakat bu coğrafyada pratiğe döküldüğü için bu ismi almıştır. Bu topraklarda çocuğun duygu dünyası en iyi şekilde anlaşılmış, kişilikli ve karakterli çocuklar yetiştirilmiştir.

Bununla birlikte Anadolu Pedagojisi, sadece Osmanlı'dan ibaret değildir. İlk insandan bu yana birikerek gelen, bir insanda varolan doğal-fıtrat özelliklerini, çocukluk sırlarını bir şemsiye altında toparlamış, insanın fıtratına uymayan, duygu dünyasına zarar veren her bir unsurdan uzak durmuştur. Bu; saf, berrak ve net bir insan ruhu oluşturma sanatının bilfiil yaşama dönüştürüldüğü pedagojidir.

Başka bir deyişle, 'sade ve doğal bir insan olma'nın pratiğidir. Dolayısıyla Anadolu Pedagojisi'nin ilgi sahası çocuğun bulunduğu her yerdir. Hz. Âdem ile oğlu Habil ve Kabil arasındaki ilişki de Anadolu Pedagojisi'nin ilgi alanıdır. Orta Çağ Avrupası'nın çocuğun günahkâr olarak dünyaya gelmiş olduğuna inanması da ilgi alanıdır. Veya modern psikolojinin insan ruhunun doğal haline yönelik bulduğu yol ve yöntemler de Anadolu Pedagojisi'nin ilgi sahasıdır. Ya da ceza ile terbiye olmuş olan çocuklardaki davranış bozuklukları da Anadolu Pedagojisi'nin ilgi sahasıdır...

Özetle; nerede çocuk ruhu varsa, nerede çocukluk sırrı varsa, Anadolu Pedagojisi orada bir gözlem merkezi kurar ve bilgi edinmeye çalışır, ta ki 'fıtrî-doğal' bir çocuk elde edilsin!

[1]. 1982 yılında Öğretim Kurumu (YÖK) tarafından alınan bir kararla Türkiye'deki üniversitelerde Pedagoji bölümleri kapatılmıştır. Bunun yerine Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik (PDR) bölümleri oluşturulmuştur. Halbuki PDR gibi çok gerekli olan bir bilim dalının üniversitelere ihdas edilmesinin Pedagoji bölümlerinin kapatılmasıyla uzaktan yakından bir ilintisi olamaz. Zira Pedagoji ayrı bir bilim dalı, Psikolojik Danışmanlık ve Rehber Öğretmenliği ayrı bir bilim dalıdır.

[2]. Yavuz Bahadıroğlu, "Çocuk Yetiştirmede Kurumsallaşan Tek Devlet: Osmanlı," Moral Dünyası Dergisi, Ocak 2010.

[3]. "Annesini Öldürüp SBS'ye Girdi," Sabah, 8 Haziran 2009.

[4]. "Kardeşini Öldürüp Çeyiz Sandığına Saklayan Abla Adliyede," Zaman, 21 Aralık 2008.

[5]. Doç. Dr. M. Levent Kayaalp, "Çocuk ve Ergende Depresyon," Somatizasyon ve Psikiyatrik Aciller Sempozyumu, 1999, İstanbul, s. 59-61.

[6]. Prof. Dr. İbrahim Canan, Aile İçi Eğitim (İstanbul: Gül Yurdu Yayınları, 2006), s. 129.

[7]. Yavuz Bahadıroğlu, a.g.e.

[8]. Montessori Eğitim Sistemi; Maria Montessori'nin geliştirdiği, çocuklara ceza ve mükâfat prensipleri olmadan, onların kişilik ve karakterlerine özen gösterilerek uygulanan eğitim sistemidir. Akademik araştırmalarda dünyanın en başarılı eğitim sistemi olarak kabul edilmektedir.

[9]. Maria Montessori, Çocuk Eğitimi (İstanbul: Özgür Yayınları, 1997), s. 95.

[10]. Prof. Dr. Nevzat Tarhan, Duyguların Dili (İstanbul: Timaş Yayınları, 2007), s. 36.

[11]. A'râf suresi, 7:179.

[12]. Bkz. İsrâ suresi, 17:23.

[13]. Enes (r.a.): "Allah Resulü (a.s.m.) buyurdu: 'Yanında komşusu aç iken bunu bile bile kendi tok yatan kişi bana iman etmiş sayılmaz.'" (Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, 8/169; Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir.)

[14]. Son dönemde, Hümaniter Pedagoji, insanın duygu dünyasına önem veriyor olsa da, Anadolu Pedagojisi'nde duyma ve hissetme çok daha derin bir anlam ifade etmektedir.

[15]. Yavuz Bahadıroğlu, a.g.e.

BİRİNCİ BÖLÜM

Kendin Olma veya Fıtrat Psikolojisi

Çocukluk Sırri

Çocuk yetiştirmek, 'çocukluk sırri'nın ortaya çıkmasına yardımcı olmaktan başka bir şey değildir. Anne-babalar, Allah'ın çocuk ruhuna yerleştirdiği ve sadece o çocuğa ait olan kişilik ve karakter özelliklerinin ortaya çıkması için gayret sarf eden rehberlerdir. Yoksa anne-babalık, çocuğun fıtratını kendi emel ve istekleriyle bozup, zoraki yeni bir fıtrat oluşturma gayreti değildir. Zira Anadolu Pedagojisi'nde her çocuğun 'yaratılış kodlarına' gizlenmiş bir 'kişiliği' olduğu kabul edilir.

İnsan mükemmel bir ruhla yaratılmaktadır; yeter ki bu ruh tahribata uğratılmasın.

Örneğin, kimi çocuk Hz. Ömer fıtratlıdır. Çelik gi-bi bir iradeye sahiptir. Başı dimdik, gözleri çakmak çakmaktır. Kimi çocuk ise, Hz.

Osman fıtratlıdır. Konuşurken yanakları kızarır. Hayâ ve edeb abidesidir. Başka bir çocuğun ruhunda, Mevlana enginliği vardır. Gönlünü “Gel” diye herkese açabilecek bir teselli kaynağının kodlarını barındırıyor olabilir.

Bir çocuğun aslında kim olduğunu hiç kimse bilmez. Çocuk, o minik beşiğinde yatarken ser verir, sır vermez. Her çocuk, gelecekte ‘bir kişidir.’ Ve anne-babalar beşikte yatan, evin içinde koşturan, ilkokul çağında sırtında çantasıyla okula gidip gelen çocuklarına, sanki perde arkasındaki ‘bu yaratılış sırrını’ görmek istercesine, hayranlık içinde bakmalıdır. Her bakışta da dudaklarından “Sen kimsin?” sorusu çıkmalıdır.

Her insan, minik bir çocuk bedeninin içine gizlenmiş bir sırdır. Bir tırtılın koza içine gizlenmiş hali gibi bir sır. Bembeyaz ipek kozanın içindeki tırtılın bir süre sonra şaşkın bakışlar içinde göz kamaştırıcı bir güzellikte kelebeğe dönüşmesi gibi, çocuk da ‘çocuk kozası’ içindeki başka bir insandır. Vakti geldiğinde o kozanın içinden nasıl ‘bir insan’ çıkacağını kimsecikler bilemez.

O sır dolu çocuk kozasından;

- kimi zaman bir lider çıkmış...
- kimi zaman bir devlet başkanı...
- kimi zaman ordular başkumandanı...
- kimi zaman bir şair, bir yazar, bir sanatçı...

Çocuğun ruhuna gizlenmiş olan bu sırrın hasara uğratılmadan ortaya çıkabilmesi, o çocuğun emanet edildiği anne-babanın bu yaratılış sırrına saygılı olmasıyla mümkündür.

Anne-babanın, çocuklarının bu sırrından habersizce, Allah’ın Mevlana olarak şifrelediği çocuktan, Fatih gibi olmasını beklemesi; Yunus sırrı ile yarattığı çocuktan, Yavuz gibi davranmasını istemesi veya başka bir deyişle, çocuğun ruhundaki davranış kodlarını çözmeden onu, ‘zoraki kişiliğe büründürmeye’ çalışması çocukluk sırrına aykırı bir davranış olur.

Anadolu’da kargayla serçenin durumunu gösteren çok güzel bir tabir vardır. Hani karga, serçeyi görmüş de, ne güzel de zıplaya zıplaya gidiyor diye, serçeyi taklit etmiş, sonra da serçe gibi zıplamayı beceremeyince, “En iyisi kendi yürüyüşümmüş” deyip, eski yürüyüşüne dönmeye çalışmış ya! Ama serçeyi taklit edeyim derken

de kendi eski yürüyüşünü şaşırılmış. Eskisi gibi de yürüyememiş. O yüzden dilimizde “Karga, serçeyi taklit edeyim derken, kendi yürüyüşünü de şaşırılmış” diye güzel bir deyim kullanılır.

İşte çocuğun ruhuna gizlenmiş olan bu sır, çocuğun olduğu gibi kabul edilmesiyle ortaya çıkmaya başlayacaktır. Çocuk ancak, hiç kimseyi taklit etmeye mecbur bırakmayan, zoraki bir kişilik oluşturmaya çalışmayan, kendisini incitmeyen, ezmeyen, aşağılamayan, ürkek ve çocuksu bir heyecanla dışa vurmaya çalıştığı gizli dünyasına saygı duyan ve kendisi olmasına izin veren bir yetişkinin yanındaysa, yaratılış sırrını bedenine yükleyecektir.

Bundan dolayıdır ki, Anadolu Pedagojisi’nin en temel prensibi, ‘kişinin kendi olabilmesi’ne izin vermesidir. Çocuğa eşlik eden anne-baba, çocuğun kendi ruhundaki yaratılış sırrına saygısızca davranmamalı, onun başka bir kişiliğe bürünmesine zemin hazırlamamalıdır. Zira çocuk, ürkekçe dışa vurmaya başladığı çocukluk sırrının, en küçük bir ima ile dahi, en yakınları tarafından kabul görülmediğini hissedecek olursa, kendi gibi olmaktan vazgeçer. Kişiliğinin zarara uğratılacağı endişesiyle ‘taklidî kişiliğe’ ya da ‘her kişiliğe’ bürünmeyi öğrenir. İnsanın dramı da burada başlar.

Çocuk, dışa vurduğu dünyasının olduğu gibi kabul edilmeyeceği endişesini taşırsa, anne-babasının kendisini ciddiye almadığını anlarsa ve incitileceğini onların gözlerinden veya sözlerinden bir defa sezerse, kendi ruhundaki yaratılış sırrını dışa vurmaz. Kendi çocuksu gözlemleriyle, çevresinin kendisini nasıl kabul ettiğini sezerek, her duruma ait sahte bir kişilik geliştirmeye gayret sarf eder. Belki de ömür boyunca hiç kendisi gibi olamayacaktır. İşte bu çocuklar, koza içinden çıkamadan canı çıkmış olan çocuklardır. Yaşamlarını bir beden olarak sürdürseler de, bedenlerinin içinde henüz kendi sırrını açığa vurma cesaretini toplayamadıkları için ruhu başka, bedeni başka, davranışları bambaşka bir haldedirler.

Kendisini bir türlü içindeki coşku dolu ruh ile ortaya koyamayan kişiler, bir süre sonra kendi kişiliklerini de unutup, kendilerini ezen her yeni çevrenin, kendilerinden beklediği türden kişiliğe bürünmeyi sorunsuz ve mutlu (!) yaşamamanın bir yolu olarak öğrenirler. Halbuki kişinin kendi kişiliğinden taviz vererek yaşaması, ona mutluluk verse de, hiçbir zaman huzur vermeyecektir.

Böyle kişiler, kaypak bir zemin üzerinde etraflarına beğendirmeye çalıştıkları kendi kişiliklerinin zarara uğratılmasından da her an korkarlar. Kendilerini olduğu gibi ortaya koyduklarında dostluklarını kaybedeceklerini, etraftaki kişiler tarafından hafife alınıp ezileceklerini, sanki terslenip azarlanacaklarını daha çocukluk yıllarından itibaren bir yaşam tecrübesi olarak edinmişlerdir. Bundandır ki çocuklar, yetişkinlerin yanında her hali ile kabul görmeli, çocuksu acemilikleriyle sergiledikleri yanlışlıklar sırasında, alaya alınmamalı, küçük düşürülmemeli, bakışlarla dahi olsa ceza ve şiddete maruz bırakılmamalıdır.

Bu açıdan bakıldığında, günümüz çocuklarının neden böyle problemlili olduğu ve kişilik zafiyeti taşıdığı daha net ortaya çıkmaktadır. Günümüzde çocuklar, kendi kişiliklerini ortaya çıkartmak yerine, yetişkinlerin kendileri için oluşturduğu dar kalıplar içine girmeye çalışırken her şey berbat olmakta, kişilik ve karakterler tahrip edilmekte, koca bir yaşam heder edilip bir kenara atılmaktadır.

Halbuki yetişkinler, çocuk yetiştirme konusunda bir baykuş gibi ciddi ve dikkatli davranmalı, çocuklarındaki çocukluk sırrının ortaya çıkması için bir dedektif gibi onların peşinden ayrılmamalıdır. Bazen çocuğun ağzından çıkacak olan bir kelime, bazen bir davranış, bazen kurulan bir hayal çocukluk sırrının ele verilmesi demektir. Anne-babalar müjdeli bir haber bekler gibi çocuklarındaki bu sırra ait ilk belirtileri göz kırpmadan yakalamaya çalışmalıdır.

Bir anne-babanın görevi nedir ki? Çocuğunu giydirmek, yedirmek, saçlarını taramak mı? Bunların anne-baba olmakla ne ilgisi var ki? Anne-babalık demek, çocuk 'bakımcısı' demek değildir! Anne-babalık demek, 'sır bekçiliği' demektir... Çocukluk sırrının bekçiliği... Tıpkı Osman isimli çocuğun sırrını bekleyen yaşlı zatın hikâyesinde olduğu gibi.

Osman'ın Hikâyesi

Bir küçük çocuk vardı, dokuz on yaşlarında. Anadolu'nun küçük bir ilçesinde dünyaya gelmişti. Sokaklarda geziyor, arkadaşlarıyla koşuyor, akşam eve geldiğinde annesiyle

oturup dertleşiyor, babasıyla göz göze gelip yaşamı onlardan öğrenmeye çalışıyordu.

Osman'ı çok seven bir yaşlı zat vardı. Bu yaşlı zat, bir gönül insanıydı. Osman'a her bakışında Osman'da bir gariplik olduğunu seziyor ve sanki bir 'ruh okuyucusu' gibi Osman'ın ruhunu hissetmeye çalışıyordu; ama nafile. Osman çocukluk sırrını dışarı vermiyordu.

Bir gün, Osman babasıyla birlikte Mevlana Hazret-leri'nin yanına gitti. Mevlana Hazretleri, Osman'a baktığında onun çocukluk sırrını gördü, tebessüm etti ve Osman'ın sırrını babasıyla paylaştı.

Bir süre sonra Osman yetişti. Boylu poslu, içi içine sığmayan bir genç oldu. Bir gün Osman, onu seven yaşlı zatın yanına geldi. Sabaha kadar sohbet ettiler. Sabah biraz dinlenmek üzere odasına geçen Osman, duvarda asılı Kur'an-ı Kerim'i gördü ve ona saygısızlık olur diye uzanarak yatmadı. Bir kenara kıvrıldı, öylece uykuya daldı. Uyku ile uyanıklık arasında bir rüya gördü. Rüyadan o kadar etkilenmişti ki, ter içinde kaldı. Bu rüyayı birilerine anlatmalıydı.

Döndü, dolaştı ve hocasını; yaşlı zatı buldu.

Yaşlı zat ile göz göze geldiler.

Bu durumun normal olmadığını anlayan Osman'ın hocası, büyük bir dikkatle, Osman'ın dudaklarından dökülecek olan çocukluk sırrını duymaya yöneldi.

Ve çocuk gördüğü rüyayı hocasına anlattı:

“Hocam, ben bir rüya gördüm...”

“Nedir evlat anlat hadi?”

“Rüyamda sanki Allah-u Teala bana hitap etti ve dedi ki: ‘Ey Osman, madem sen benim Kur'an'ıma saygı gösterdin, ben de sana seni, senin evladını ve bağlılarını dünyada aziz, kerim ve muhterem kılacak ve kıyamete kadar devam edecek bir ulu devlet verdim!’ dedi.”

Hocası Osman'ı yaşlı gözlerle dinledi; fakat sustu.

İçinde bir heyecan coştukça coştı...

“Acaba bu o mu?” diyerek, gece gündüz uyuyamaz oldu.

“Koca bir devlet kuracak olan ‘o’ ise, fıtratının bozulmaması, onun korunup kollanması gerekir” diye düşündü. O günden sonra Osman’a daha bir özenle davranmaya başladı. Kim ki Osman’ın fıtratını bozacak bir şey yapsa, kızsas, azarlasa, terslese, çocukça yaptığı yanlışlarından dolayı ceza verecek olsa engel oldu. Zira her çocuğun olduğu gibi Osman’ın da bir sırrı vardı ve onun sırrı, büyük bir sırdı. O yüzden Osman’ın fıtratının bozulmaması gerekirdi.

Yine günlerden bir gün, Osman, hocasının yanına geldi ve gördüğü başka bir rüyayı anlattı:

“Hocam, rüyamda sizi gördüm. Sizin koynunuzdan bir hilal doğduğunu ve onun büyüyüp dolunay halini aldıktan sonra benim göğsüme girdiğini gördüm. Ardından göbeğimden bir ağaç çıkıp büyüdü. Ağaç büyüdükçe büyüdü, dallarının gölgesi üç kıtayı kapladı.

Bu ağacın kökünden, deniz gibi gemilerle örtölmüş şekilde Dicle, Fırat, Nil ve Tuna çıkıyordu. Tarlalar ekin, ağaclar ise meyve doluydu. Dağların tepeleri ormanlarla örtölüydü.

Vadilerde şehirler vardı. Güzel minareler ve kulelerle süslüydü bu şehirler. Camilerin altın kubbelerinde birer hilal parlıyor, şerefelerden ezan sedaları duyuluyordu.

O sırada şiddetli bir rüzgâr çıkarak ağacların taze ve güzel kokulu yapraklarını İstanbul’a doğru çevirdi. İki deniz ve iki karanın kavşağında, iki yakut ve iki zümrüt arasına yerleştirilmiş bir elmasa benziyordu İstanbul. Âdeta bütün dünyayı kuşatan geniş bir ülke gibi halkalanan bir yüzüğün kıymetli taşını andırıyordu. Tam bu halkayı parmağıma takacağım sırada uyandım.”

Osman’ın Hocası, Şeyh Edebalı idi. O, gözyaşları içinde çocukluk sırrını dinledi... Dinledi...

Sustu ve ellerini kaldırarak dua etti. Sonra Osman’a dönerek, seslendi:

“Müjde ey Osman! Allah sana ve senin evladına ulu bir devlet ve saltanat nasip edecek. Bütün dünya, soyunun himayesi altında olacak, dünyaya hâkim olacaklar ve bütün Müslümanlar onların kanadı altında rahat bulacak. Kızım Bâlâ Hatun da sana eş olacak!” dedi.

Ve küçük Osman, içindeki çocukluk sırrını adım adım gerçekleştirdi ve koca bir Osmanlı İmparatorluğu’nun temellerini attı. O, artık küçük Osman değildi. Kendi ruhundaki Osmanlı çınarını barındıran çocukluk sırrına sahip bir Osman Bey idi.

Osman’lar böyle beklendi. Çocukluk sırrı ortaya çıkması için Anadolu’da anne-babalar bir sır bekçisi gibi onları beklediler hep. Kiminden Osman Gazi, kiminden ise Fatih’in sırrı taşı dışarıya...

Rica ederim bir bakar mısınız, günümüzde hangi anne-baba, çocukluk sırrından haberdar? Çocuğu yanına gelse ve babasına seslense, “Baba ben devlet kuracağım” dese, günümüz babalarının tepkisi ne olur? Muhtemelen, “Git oğlum, önce dersini mersini bitir. Bırak şimdi devlet kurmayı da, sınıfını geçmeye bak...” olur.

İşte Şeyh Edebali’nin bir çocuğa bakışı ve bir ömür harcaışı karşısındaki göz kamaştırıcı bir imparatorluk. İşte günümüz anne-babalarının çocuğa bakışı.

İşte Anadolu Pedagojisi, işte günümüz pedagojisi!

Konuyu kapatmadan önce, bir çocukluk sırrı hikâ-yesinden daha bahsetmekte fayda var. Bu sırrı bütün anne-babalar bilir. Bu sır, Yusuf’un sırrıdır.

Babası Yusuf’a bakıyor ve ondaki sırrı gördükçe kalbi duracak gibi oluyordu. “Acaba insanlığı selamete davet edecek olan kişi ‘Yusuf’ mu?” diye düşünüyor ve Yusuf’a her bakışında “Sen kimsin oğlum?” diyordu, ta ki bir gün Yusuf, babasının yanına gelip sırrını ortaya dökünceye kadar.

O gün geldiğinde Yusuf, babasına çocukluk sırrını şöyle ifade etmişti:

“Ben (rüyamda) onbir yıldızla, güneşi ve ayı gördüm. Onları bana secde ederlerken gördüm.”[16]

Yusuf'un babası Yakup aleyhisselam, oğlundan duyduğu bu sır karşısında endişeye kapıldı. "Sakın ola ki bu sırrı kimseye; özellikle de kardeşlerine söyleme" diye tembih etti. Çünkü henüz küçük Yusuf'un kendisinin dahi farkına varmadığı bu sır, 'peygamberlik sırrı' idi.

İşte Anadolu Pedagojisi ve çocuk sahibi olmanın ne anlama geldiği! Her anne-baba çocuklarına bu gözle bakmalı. Evlerinde bir o yana, bir bu yana koşan, içlerindeki sırrı saklayan çocuklarına sanki bir ruh okuyucusu gibi dikkatle ve gözyaşlarıyla bakarak, "Sen kimsin?" diye hayret makamından onları izlemelidir.

Günümüz anne-babaları çocuklarına "Sen kimsin?" diye bakmadıkları ve onların kişilik ve karakter eğitimine değil de okuldaki eğitime odaklandıkları için, artık çocukluk sırları ortaya çıkmıyor. Çocukluk sırrını bekleyecek anne-baba sabrından bahsedilmiyor. Varsa yatmadan önce diş fırçalama, yoksa lavaboyu temiz kullanma... Erken yatmazsa ceza, derslerini vaktinde yaparsa mükâfat... Peki, nerede kaldı çocuğun kendi içindeki buyurucu iç kılavuza göre kendisini şekillendirmesi? Nerede kaldı çocukluk sırrını ruhundan taşıması?

Ellerini yıkamadığı için odasına kapatılan, ödevini yapmadığı için kapı arkasında tek ayak üstünde bekletilen çocuklardan çocukluk sırrı çıkar mı Allah aşkına, siz söyleyin? Bir türlü kendi olmasına izin verilmemiş, dışa vurduğu dünyası olduğu gibi kabul edilmemiş çocuklardan Osman Gazi olur mu hiç? Rica ederim ruhunuzla düşünün!

Çocuk ne kendisi olabiliyor, ne de anne-babasının zoraki kişiliğini ruhuna sindirebiliyor. İkiyüzlü bir hal. Deve kuşu gibi. "Deve isen koş" diyorsun, koşamıyor. "Kuş isen uç" diyorsun, uçamıyor. Ne kendini tanıyor, ne kendini tanıtabiliyor, ne de ruhunun derinlerinde yatan gücü ortaya çıkartabilecek kuvveti kendisinde bulabiliyor. Yaptığı tek şey, kendi kişiliğini elinde tutan anne-babasının peşinden ayrılmamak. Onlarsız bir şey yapamamak.

Çocuk ne ise, o olmasına izin verilmelidir. O zaman, ruhun derinliklerinde yatan semazenler ayağa kalkar, gökyüzünde güneşin etrafında dönen küreler gibi, insan ruhunda sema yapar. Yapılan o sema yüzyıllarca bütün insanlar tarafından hayranlıkla izlenir. O

zaman şahin bakışlı çocuklar, çelik kanatlı kuşlar gibi semalarda süzülür. Zulme Yavuz, mazluma Yunus gibi olma cesaretini kazanır...

Anne-babalık bir yandan çocuktaki bu çocukluk sırrının ortaya çıkmasını beklemek olduğu gibi, diğer yandan da çocuğun kaypak bir zeminde kendisi olmasının önüne geçebilecek bütün özentileri ortadan kaldırmaktır.

Çocuğun kimseye özenmemesi gerekir.

Çocuğun hiçbir çocukla yarışa sokulmaması gerekir.

Hiçbir çocukla kıyas edilmemesi gerekir.

Aksi takdirde, çocuk kendi ruhundaki kişiliği ortaya çıkartmak yerine, anne-babasının kendisini kıyasladığı çocuk gibi olmaya çalışır ki, böyle bir çocuk, serçeyi taklit ederken yürüyüşünü şaşıran karga gibi olur.

Bu nedenledir ki anne-babalar, çocuklarının başında bir ‘sır bekçisi’ gibi beklerken, çocuğun ruhundaki olası kaymaların ve ‘kendi gibi olma’yı bırakıp ‘başkaları gibi olma’ya özenmesinin de önüne geçmelidir. Bir hatıradır anlatılır; Fatih Sultan Mehmed, hocası olan Akşemseddin Hazretleri’nin duruşuna, yürüyüşüne ve kalbî derinliğine hayran kalır. Bu hayranlığından dolayı Fatih, aynı Hocası gibi, sessiz ve sükûnet içinde olmaya, ruhundaki en ince sır kapılarını aralamaya niyet eder.

Hocası Akşemseddin’in yanına gelerek, kendisine gönül dostu olmanın yolunu açmasını ister. Akşemseddin, o engin ruh hali ile bu isteği reddeder. Çünkü Hocası Akşemseddin bilir ki, Fatih’in duygu dünyası kendi gibi olmaktan çıkıp, ‘bir başkası’ gibi olacak olsa, belki Fatih’in gözlerindeki fetih ateşi sönecek, bir derviş sarhoşluğu içinde tacı-tahtı terk edecek, dağda münzevi gibi bir hayat yaşamak isteyecektir. Bundan dolayıdır ki Akşemseddin Hazretleri, Fatih’in bu isteğini geri çevirmiştir.

Fatih her ne kadar Hocasından etkilense de o, bir Fatih’tir ve Fatih’in bir çocukluk sırrı vardır. Bu sır terk edilemeyecek kadar önemlidir.

Aslında her çocuğun bir sırrı vardır, yeter ki çocuk o sırrı ortaya koyabileceği bir yetişkinin yanında olsun. İşte anne-babalara düşen görev de budur. Beşikte yatan çocuklarını görebilmek! Onların kişiliklerinin ortaya çıkması için uygun zemini hazırlayabilmek, gerçek anne-babalıktır. Yoksa hiçbir anne-baba bir çocuğun karnını doyurmanın, saçını taramanın, elbisesini giydiriyor olmanın vs. gerçek bir anne-babalık olduğunu düşünmesin.

Bu açıdan bakıldığında, Anadolu Pedagojisi, çocuk terbiyesinden önce, anne-baba eğitiminin ve çocukluk sırrına vakıf olmanın ne kadar önemli olduğunun altını çizer.

Çocukluğun o ilk yıllarında çocuk, anne-babasının yanında en doğal haliyledir ve ‘olduğu’ gibidir, ‘istendiği’ gibi değil. Yani çocuk masumca geçirdiği ilk yıllarda ‘fıtratının’ gerektirdiği gibidir. Yanlış yapmaktan korkmaz. Gülmesi geldiği zaman güler, ağlaması geldiği zaman ağlar. Bir şeyi beğendiği zaman mutlu olur, beğenmediyse bunu rahatça ifade eder. Çocuk kendi ruhuna uymayan şeyi ‘hatır için,’ numaracıktan beğenmiş gibi yapmaz. Kimseye ikiyüzlü olarak

görünmez. Çünkü çocuk, başlangıçta olduğu gibidir ve çocuk olduğu gibi olabildikçe içi huzurla dolar.

Çocuğun bu rahat tavırları, asla anne-babaya saygısızlık olarak kabul edilmemelidir. Çocuğun kendisi gibi olması, duygu ve düşüncelerini ifade edebilmesi ayrı bir şey, anne-babaya saygısızlık ise çok ayrı bir şeydir. Anne-babaya saygısızlık, genellikle anne-babanın saygınlığını yitirdiği durumlarda ortaya çıkar. Eğer çocuk kendisi olabilme gücünü elde etmişse, bu güçle saygı gösteriyorsa, anne-babaların iftihar edecekleri çocuklar, bu çocuklardır. Anne-babalarından güçlü ve kuvvetli oldukları halde, onlara karşı saygıda kusur etmeyecek derecede kendileri gibi kalabilen çocuklar, Anadolu Pedagojisi'nin öngördüğü çocuklardır.

Halbuki birçok anne-baba, çocuklarını eze eze, onları yıprata yıprata, çaresiz biraka biraka kendilerine saygılı olmaya zorlamaktadır. Böyle muamelelere maruz kalan çocuklar anne-babaları tarafından ne kadar sevilirlerse sevilsinler, kendilerine saygı duyulmayan bir ortamda yetiştikleri için, anne-babalarından bizzat yaşayarak öğrendikleri saygısızlıkları, yine onlara karşı sergileyeceklerdir. Yoksa çocuğun rahat tavrı değildir saygısız oluşunun nedeni. Bilakis, bir türlü rahat içinde yaşamamış olmasıdır saygısızlığının nedeni.

Anadolu Pedagojisi'ne göre, çocuk terbiyesinin en tehlikeli kısmı budur. Eğer çocuk anne-baba veya çevre baskısı nedeniyle, 'kendisi gibi olmak' yerine, 'kendisinden beklendiği gibi olma'ya başlar ise, çocuktaki kişilik inşası durur. Çocuk kendi kişiliğini inşa etmek yerine, anne-babasının öngördüğü gibi bir kişiliği göstermeye gayret eder. Böyle bir duruma maruz kalan çocuk, ancak ikiyüzlü olacaktır.

Çocuğun anne-babasına gösterdiği dünyası ile iç dünyası birbirinden farklılaşmaya başlarsa, bu durum bir felaket sinyalidir. Zira çocuk bir kere içinde farklı, dışında farklı olmayı becerirse, anne-babasına olmadığı gibi görünmenin kazanımlarını yaşamaya başlarsa onun kime, ne zaman, ne yapacağını kimse kestiremez!

Bu çocuk, sadece sahte benliği ile etrafı mutlu etmeyi öğrenmekle kalmaz, bir süre sonra kendi içindeki ezikliğin intikamını çok acı bir şekilde almayı normal gibi görür. Vicdanen de rahatsız olmaz. Onun için birine ihanet etmek, birine darbe vurmak zor bir şey değildir. Zira

bütün bunlar, çocukluk döneminde kendisine zaten yaşatılmıştır. Bunlar yabancı olduğu duygular değildir ki, birine karşı aynı şeyleri yaptığında içinde bir acı duysun. Bu itibarla, çocuğu ceza ile sindirmek veya mükâfat ile zoraki bir kişilik oluşturmaya çalışmak Anadolu Pedagojisi'nde kabul edilmeyecek yol ve yöntemlerdir.

Çocuk, ceza korkusu ile olması gerektiği gibi davransa da veya bir mükâfat kazanmak için kendisinden bekleneni sergilese de, bu çocuğun iyi eğitildiğini düşünmek acınacak bir yanılgıdır. Çünkü o, sadece cezadan kurtulmak için kurnazlığı öğrenen, mükâfat alabilmek için de olduğu gibi olmaktan vazgeçip, istendiği gibi olmaya çalışan, zavalıca bir kişilik değişimine, sevecen bir şekilde uğratılan kişidir.

Halbuki, kişilikli ve karakterli bir çocuk yetiştirilmek arzu ediliyorsa ne ceza korkusuyla, ne de mükâfat alma hevesiyle çocuktan birtakım davranışları sergilemesi istenmelidir. Çocuk ancak yapacağı davranışları vicdanında duyarsa, duygu dünyası ile kendisinden arzu edilen şeyi anlayıp kabul ederse, o zaman sağlıklı bir terbiye sürecinden bahsedilebilir. Böylesi bir yöntem hem uzun, hem de zor olduğu için anne-babalar çocuklarının kişiliklerinin bozulma pahasına, zoraki bir terbiye yöntemi takip ediyorlar. Çocukları istedikleri gibi davranmazsa ceza ile sindirmeyi, istedikleri gibi davranırsa da mükâfat ile kişiliğine zarar vermeyi bir marifet zannediyorlar. Halbuki, çocuk kendi sırrını bırakıp, anne-babasının sündürmesiyle bir yöne doğru yönelirse, kişiliksizleşmeye doğru gider.

Tam da bu noktada, bir hakikatin daha altını çizmek gerek. Çocuğun kendi içindeki kişiliğini saklama ihtiyacı duyması illa ki o çocuğun baskı ve zorlamalar içinde olduğunu göstermez. Bazen çocuk, anne-babasından çok sevgi alıyorken de çocukluk sırrını saklama ihtiyacı duyar, duygu ve düşüncelerini ortaya koymaktan çekinir.

Böylesi bir sevgi ortamında çocuklar, kendi duygu ve düşüncelerini olduğu gibi sergileseler, düşünceleri anne-babalarınıninkiyle çelişse, onların üzüleceği endişesine kapılırlar. Bu çocuklar, daha ilk çocukluk döneminden itibaren anne-babalarından sevgi alıyor olsalar

da, aldıkları bu sevgi, ‘koşullu sevgidir.’ Çocuk ancak koşullu olarak sevilmiştir:

Ödevini yaparsa kendisinin sevileceği söylenmiştir.

Ya da misafirlğe gittiklerinde, yaramazlık yapmazsa, o gece annesi ile yatmasına izin verilecektir.

Veya eve gelen misafirlerin çocukları ile kavga etmemesi karşılığında, ertesi gün sinemaya gideceğinin koşulu altında içinden geldiğince olamamıştır hiç.

Sadece yapması ya da yapmaması gerekenler konusunda değil, aynı zamanda sınavdan başarı elde ettikçe babasının “Aslan oğlum” ya da annesinin “Benim zeki kızım” sesini işitmiştir.

Halbuki ebeveynler bilmelidir ki, çocuk ruhu kaypak bir zemin üzerindedir, anne sevgisi ne yanda ise çocuk o yana doğru kayar ve kişiliğinden taviz verir. Anne sevgisi başarılı olma koşuluna, baba sevgisi akıllı-uslu olma şartına bağlanmışsa, çocuk anne-baba sevgisini alabilmek için kendi dünyasını yaşamak yerine, onların istediği gibi olmak zorunda kalır.

Başka bir deyişle, çocuk anne-babasının sevgisini kaybedeceği endişesiyle, içinde farklı bir kişiliği barındırır. Böyle anne-babalar, çocuklarını çok sevdiklerini ve çocuklarının da kendilerini çok sevdiğini; hatta kendilerini hiç üzmediklerini gururlanarak anlatmaya çalışırlar.

Oysaki çocuk yetiştirme sırasında çocuklarla hiçbir çatışma çıkmıyorsa, bir anormallik vardır. Çünkü yaşam hakkında hiçbir tecrübesi olmayan çocuğun, yaşam hakkında binlerce kez tecrübe edinmiş anne-babası ile çatışmaması eşyanın tabiatına aykırıdır. Önemli olan çocukla çatışma yaşamamak değil, yaşanan çatışmaları problem çözebilme yeteneğiyle çözmeye çalışmaktır. ‘Problem çözme becerisi’ dediğimiz bu becerinin, aile üyelerinde varolması oldukça önemlidir.

Burada dikkat edilecek husus, anne-babanın akıl oyunları ve yaşam hakkında daha çok tecrübeli oluşlarıyla çocuklarını bir konuda ikna ederek problemin çözüldüğü hayaline kapılmamalarıdır. Çocukla konu hakkında görüş alışverişi yapılarak, işbirliği içerisinde konuşularak problemler çözülmelidir. Böyle olduğu takdirde, çocuk, ‘vicdanî bir kabul’ ile olayları kabullenir ve ruhu ile beraber anne-

babaya eşlik eder. Eğer çocuk, anne-babasının akıl oyunları karşısında bir meseleye 'ikna' edilmişse, 'razı' edilmişse ortadaki problem çözülmemiş demektir.

Hiçbir çocuk 'ikna edilmekten' hoşlanmaz.

Hiçbir çocuk 'razı edilmekten' hoşlanmaz.

Fakat çocuk 'ikna olmak' ister, 'razı olmak' ister.

Bununla birlikte bir konu hakkında çocuğun ayrı, ebeveynin ayrı görüş taşıması bir sorun değil, aslında çok güzel bir açılamdır. Anne-babalar çocuklarının kendileri gibi olmasını, kendileri gibi düşünmesini isterlerse, çocuklarının duygusal ve zihinsel gelişiminin önünü kapatırlar. Halbuki, anne-babalar, bir konu hakkında çocuklarının farklı düşünceler taşıdığını gördükçe mutlu olmalılar. Çocuklarının farklı görüşlerini, doyasıya kelimelerle açıklıyor olmalarından keyif almalılar. Yoksa, bir konu hakkında farklı görüş taşıyan çocuğa karşı anne-babanın;

- ezici bir tavır sergilemesi,
- kişiliklerine dokunulacağı hissiyle çocuğu konuşamaz vaziyete getirmesi,
- bakışlarla, gülüşteki aşağılamalarla ya da tersleme ve azarlamalarla çocuğun düşüncelerini dışlaması, o çocuğun kişiliğine vurulan en ağır darbedir.

Bir anne-baba, belki çocukluk döneminde çocuğuna hâkimiyet kurabilir, ama ergenlik döneminden sonra o çocuktan saygı beklenmesi, boş bir beklentidir. Çünkü insan ruhu kendisini ezene karşı bir eziklik, kendisini dışlayana karşı bir dışlama hisseder; bu, anne-babanın bizzat kendisi de olsa. Çocuk duygu dünyasında neyi yaşıyorsa, nasıl inciniyorsa, bir süre sonra anne-babasına aynı şeyi —çoğu zaman farkında olmadan—yaşatır. Zira acıyı çeken, acı çektirmeyi iyi bilir. Öyleyse, anne-babalar kendi duygu dünyasına bakıp, "Ben çocuğumu çok seviyorum, o da beni çok seviyor. Bizim bir problemimiz yok" diye düşünmemelidir.

Çocuğun anne-babasının sevgisini kaybetmemek veya onların sevgisini kazanabilmek için de kendini olduğu gibi sergilemekten çekineceği, anne-babasının istediği gibi biri olmak için kendi kişilik kodlarını açığa çıkartmayacağı bilinmelidir.

“Kendim gibi olmanın huzurunu hiç yaşayamadım.”

“Çocukluk yıllarında öyle güzel bir yaşam sürdürdüm ki, bunu kelimelerle anlatamam. Babam çok ilgili bir babaydı. Kendi arkadaşlarımla babalarına kıyasla, benim babam melek gibiydi. Beni üzmez, her makul isteğimi yerine getirmek için elinden geleni yapardı. Annemle biraz çatışsak da, o da ailesi için çırpınan ve yuvasındaki huzur için her türlü fedakârlıktan kaçınmayan bir anneydi.

Evimizde bir de büyüğümüz vardı o yıllarda; babaannemiz. Babaannem ise annem ve babam arasında en ufak bir tartışma çıksa, neredeyse kendini harap edercesine üzülen, herkesin iyilik ve güzellik içinde bulunması gerektiğini her fırsatta hatırlatan bir denge insanıydı.

Dışarıdan bakıldığında çok huzurlu bir aile ortamıydı. Ama bugün bu ortamı hayal ettiğimde tam bir kâbus gibi geliyor. O yıllara dönük hatırladığım en önemli şey, ‘Sakin sorun çıkmasın’ diye duygularımı baskı altında tuttuğumdur. Aile içinde bir şeyler yolunda gitmeyecek diye daha anaokulundayken duygularımı gizlemek zorunda kalır, okuldaki problemleri annemle konuşamazdım. Bilirdim ki, anneme problemleri aktardığımda o hemen üzülecek, beni kucağına alacak, saçımı okşayacak, benim çok üzüldüğümü düşünerek belki de ağlayacak...

Bu sahneleri yaşamamak ve annemi üzmemek için ne iç dünyamda yaşadıklarımı, ne de dış dünyadaki problemleri aileme aktardım. Hep onların istediği gibi problemsiz bir çocuk olmaya çalışırken, kendim gibi olmanın huzurunu hiç yaşayamadım.

Bugün evliyim ve 2 çocuk sahibiyim. Aradan yıllar geçmiş olmasına rağmen hâlâ çocukluk yıllarımdan edindiğim, her şeyin yolunda gitmek zorunda olduğu endişesi var ruhumda. Bir şeyler yolunda gitmeyecek gibi olsa, içimi büyük bir huzursuzluk kaplıyor, moralim bozuluyor, sanki her şey berbat olacakmış gibi bir hisse kapılıyorum. Bazen de içimde öyle bir

endişe oluyor ki, sanki her an eşimle bir sorun yaşayacağım, evliliğim bitecekmiş gibi saçma sapan düşüncelere kapılıyorum. Ya da her an çocuklarımla başına bir şey gelecek diye kaygılanıyorum. Sonunda bu kaygılarla yaşayamayacağımı anladığım için, son iki yıldır psikolojik tedavi görmeye başladım.”

—Hasibe Hanım (39)

[\[16\]](#). Bkz. Yûsuf suresi, 12:4,5,6.

Yitirilen Güven Duygusu ve İzzet Savaşı

Bir çocuğun, çocukluk sırrına göre şekil alabilmesi, ancak dışı vurduğu dünyasını olduğu gibi kabul edebilen bir ebeveynin varlığıyla mümkündür. Böylece çocuk, kendini olduğundan farklı gösterme ihtiyacı duymaz. Benliğinde sıcacık bir 'güven' duygusu çimlenmeye başlar.

Çocuk 'olduğu gibi' olamıyor ise, bu çocuğun kaybettiği ilk duygu, 'güven' duygusudur. Çocuk, duygu dünyasını rahatça ifade edemediği bir aile ortamında fizikî olarak iyi yetişiyor gibi görünse de, ruhen sağlıksız bir halde büyümeye başlamıştır diyebiliriz.

Bir çocuğun anne-babasına en çok muhtaç olduğu, en zayıf ve çaresiz olduğu çocukluk yıllarında, kendisine rehberlik yapmasını

beklediği anne-babasından ‘duygusal yoksunluk’ yaşaması halinde, çocuğun kişilik şifrelerini ortaya koymasını beklemek doğru olmaz.

Çocuk, güven ortamı oluşmadan kişiliğini ortaya koymaz!

Bir çocuğun kişiliğini ortaya koyamaması halinde ise anne-baba çocuk terbiyesinde başarılı olamaz!

Birçok anne-baba—maalesef—çocuklarına doğru oturması, doğru konuşması, dişlerini fırçalaması ve erken yatması gibi birtakım davranış kurallarını öğretmek adına, onların kişiliklerini ortaya koymalarına engel olmaktadır da farkında bile değildir. Ve çocuklarının duygu dünyasında ‘güven’ hissi oluşmadan, erken yaşta davranış eğitime başlamaktadır.

Çocuklar çoğu defa anne-babalarından korktukları ve endişe duydukları için birtakım davranışları yerine getirseler de, o davranışları içselleştiremez ve kişiliklerine ilave etmekte zorluk çekerler. Zira mizaca bağlı kişilik öyle bir şeydir ki, hiçbir zorlamayı kabul etmez. Bu açıdan bakıldığında zoraki kişilik oluşturma, çocuğun kişiliksizleşmesinden başka bir şeye yaramaz.

Çocuk anne-babasının zorlaması ile onların sevgisini kaybetmemek için ezberlediği davranışları sergiler; ama ruhsal bir olgunlaşma süreci yaşamamış olur. Birçok anne-baba çocuklarına birtakım davranışlar ‘ezberletmeye’ delice çaba sarf eder. Halbuki Anadolu Pedagojisi’nde ‘ezberlenmiş’ davranışlar yasaklanmıştır[17]. Çocukların anne-baba; hatta atalarının tutum ve davranışlarını hiçbir süzgeçten geçirmeden, olduğu gibi ‘taklit’ ederek ‘ahlak’ gelişim dönemini yaşaması, o çocuğun ahlaklı ve karakterli olduğu anlamına gelmez. Çocuk; ancak neyin, ne olduğunu ve neyin, niye olduğunu ruhu ile beraber kavarsa, kişilik ve karakter eğitimi sürdürür.

İşte bu dönemde çocuklar, anne-babalarına yardımcı olmak için, ha bire soru sorarlar. Neyin, ne olduğunu anlamaya çalışırlar. Eğer çocuklara bu dönemde bıkmadan-usanmadan, yalan ve dolana başvurmadan merak duyguları giderilinceye kadar eşya ve olaylar tanıtılırsa, çocuklar bir sonraki aşama olan neyin, niye olduğu sorularına başlarlar.

Bu sorular ise çocuğun ‘ruh inşası’ sorularıdır.

Anne-babalar bu soruların sorulduğu anda çok dikkat etmeli, “Çocuk” deyip, geçmemeli! “Nasıl olsa soruyor, sonra unutuyor”

dememelidir. Zira çocuklar ilk sordukları sorulara aldıkları cevapları, yeni dökülmüş bir çimento harcının üzerinde kuruyan izler gibi, zihinlerinde kalıcı hale getirirler.

Bu açıdan bakıldığında, çocuk ruhuna giren ilk bilgiler oldukça önemlidir, yanlış bilginin yeni bilgi ile değiştirilmesi oldukça zordur. Bu sebeple, çocuklara kuru kuruya davranış öğretmek oldukça yanlış ve hatalı bir tutumdur. Bu konudaki şu örnek ne kadar trajikomiktir:

“Nedim, ellerini yıka!..”

Nedim (10 yaşında), ailesi tarafından şahsî temizlik yapma alışkanlığı edinemediğinden dolayı, bir pedagog ile görüşmeye getirilir. Nedim’in pedagoga söylediği sözler, çocuk dünyasını ne de güzel izah etmektedir:

Nedim: “Annem bana hep ellerini yıka, diyor. Yataktan kalkıyorum, ‘Elini, yüzünü yıka.’ Yemek masasına oturuyorum, ‘Ellerini yıka.’ Dışarıdan geliyorum, ‘Ellerini yıka.’ Bıktım artık, ‘Ellerini yıka’ sözünden...”

Pedagog: “Ellerini yıkamak kötü bir şey mi peki Nedim?”

Nedim: “Hayır tabii ki değil ama, annemin baskısı beni bıktırdı. Hatta ne oldu biliyor musunuz? Bir gün anneme sordum: ‘Anne peki neden ellerimi yıkamalıyım?’

Annem hemen cevap verdi: ‘Ellerini yıkamazsan, elindeki mikroplar seni hasta eder.’

Pedagog: “Annen böyle cevap verdiğinde kaç yaşındaydın sen?”

Nedim: “Galiba 4 ya da 5. Ben o zaman ellerime bakmıştım. Hiç mikrop görememiştim. Anneme, ‘Hani anne ellerimde mikrop yok ki!’ dediğimde, annem de beni azarlardı, ‘Dalga geçme benimle’ dedi. Halbuki ben o zaman gerçekten sormuştum. Hatta bir gün mahsus, mikroplar gerçekten var mı acaba, beni hasta edecekler mi diye ellerimi yıkamadan yemek bile yedim, ama hiç de hasta olmadığımı gördüm. O zaman annemin beni kandırdığını düşünmüştüm. O günden sonra ellerimi hiç yıkama isteği oluşmadı, hatta tepki oluştu

kandırılıyorum diye. Aslında var ya, evde en çok annem ellerini yıkar. En çok da o hastalanır. Anneme kendi sözlerini hatırlatınca da yine kızar...”

Nedim’in annesi Nedim’e temizlik alışkanlığı kazandırabilmek için elinden geleni yaptığı halde, önce oğlunda ‘güven’ duygusu oluşturma gayretine girmediğinden dolayı, basit bir el yıkama alışkanlığı bile bir çıkmaza dönüşmüş.

Çocuk terbiyesi, ‘güven’ duygusu ile başlar. Güven duygusunun oluşumu da ancak o evin içindeki sessizlik ve sükûnet ortamına bağlıdır. Çocuğu ile arasında güven duygusu oluşturmak isteyen bir ebeveyn, öncelikle sükûnet ve sakinlikle hareket etmelidir. Çocuğunun ritmine ayak uydurmalı, onu sağa-sola hızlı hareket etmeye zorlamamalıdır. Çocuk ancak kendi biyolojik ritmi içinde hareket eden bir ebeveynin yanında kendi iç dünyasına doğru derinleşebilir. Eğer çocuğun yanındaki ebeveyn hızlı hareket ediyorsa ve gürültücü biriyse, çocuk, böyle bir ortamda kendi ruhunun derinliklerini açmaz.

Güven duygusu ve çocuktaki biyolojik ritim konuları ileride daha detaylı olarak işleneceği için burada ayrıntıya girmemeyi tercih ediyoruz. Ancak bilinmesi gereken bir şey var ki, çocuklarda davranış eğitiminden önce, güven ve sükûnet eğitimi başlamış olmalıdır. Başka bir deyişle, çocuğun duygu dünyasında sükûnet ve sekine hali oluşturulmadan davranış eğitimine başlanması, ancak çocuğun ebeveyn ile çatışmasına neden olur. Çünkü çocuklarda ‘iç düzen’ oluşmadan, ‘dış düzen’ oluşmaz.

Çocuğun duygu dünyasında güven duygusu gelişmemişse, tedirginlikler yaşıyorsa, çocuk anne-baba ile çatışma halindeyse, ondan ne dış fırçalamayı içselleştirmesi, ne odasını toparlamayı keyifle yapması, ne de ellerini yıkamayı karakteri olarak geliştirmesi beklenebilir. Çocuk, ancak iç düzeni elde etmeye başladıktan sonra ve içindeki huzur halinin dışa yansması ile dış düzenini oluşturabilir.

Çocuk eğitiminde bazı konular vardır ki, yanlış taraftan başlandığında, işin içinden çıkılamayacak bir kısır döngü oluşur. İşte

o konulardan biri de, çocuklarda dış düzeni oturtmak için anne-babanın çocuklarını baskı altında bırakmasıdır. Çocukta düzen oturtabilmek için baskı başlarsa, baskı altında kalan çocuğun iç düzeni bozulur. İç düzeni bozulan çocuk, dış düzenini oluşturamaz. Bu da böyle bir kısır döngü içinde, içinden çıkılmaz bir hal alır.

Çocukluk sırrına vakıf olan bir anne-baba, çocuğunun dış düzeni oturmadağında bunu bir kısır döngüye çevirmemeli, çocuğundan beklentilerini azaltıp, önce yıkılmış olan iç düzeni inşa etmelidir.

Birçok anne-baba çocuklarında tertip ve düzen oturtmaya çalışırken onları ezdiğini, cezalandırdığını, onların üzerinde baskı oluşturduğunu fark etmez bile. Bu anne-babaların çocukları üzerinde kurdukları baskıya bahaneleri de şöyledir:

“Çocukların tertipli ve düzenli yaşam sürebilmeleri için erken yaşlarda alışkanlık edinmeleri gerekir. Bu alışkanlık baskı ile de olsa olmalıdır. Çünkü bu baskılar çocukların iyiliği içindir.”

Anne-babaların çocuklarının iyiliği için çocuklarına baskı ile davranış öğretmeye çalışmaları ne kadar acıdır. Zira baskı ile öğrenilen davranışlar hiçbir zaman kalıcı olamaz. Baskılar kalktığı zaman, baskı ile oluşan davranışın da terk edilmesi gerekir. Fakat bir çocuk baskı ile oluşturulmuş olan davranışı, baskılar kalktığı halde terk etmiyorsa, bu durum daha da dramatiktir. Çünkü çocuk dışarıdan gelen baskıları artık baskı olmasa da kendi ruhunda hissetmeye devam etmektedir. Böylesi çocuklar yetişkinlik yıllarında, hep bir sıkıntı, hep bir huzursuzluk, hep bir bunalım içindedirler. Çoğu defa öfkelerine yenik düşerler. Sakin duruşlarının altında patlamaya hazır volkanlar vardır. İlk patladıkları kişiler de genellikle kendi çocukları ve eşleridir. Bir zamanlar kendi ruhlarına yerleştirilen bu acı dolu hatıraların baskısı, bir sonraki nesile aktarılan bunalımlardan başka bir şey değildir.

Yani; çocuğuna baskı ile davranış öğreteceğini zanneden anne-babalar bilmelidirler ki, baskılar belli davranışlar kazandırsa da, çocukların kişilik ve karakterini yıprattığından, kazanılmış davranışların kaybolan değerlerin yanında önemi bir hiç hükmündedir. Zira kişiliği gelişmemiş bir çocuk, aile için tam bir beladır.

Kişiliği tahrip olmuş çocuk yalan söyler mi?

Söyler, hem de âlâsını söyler.

Hırsızlık yapar mı?

Evet, yapar.

Yetişkinlik döneminde iffet ve namus bilinci gelişmiş midir?

Maalesef, kişiliği olmayan bir çocuğun namus bilinci de olmaz!..

Dolayısıyla, anne-baba çocuğunda, “Doğru otur. Düzgün konuş. Sesini yükseltme. Yemekten önce ellerini yıka. Yemekten sonra dişlerini fırçala...” gibi birtakım robotik davranışları oluşturmak yerine, önce çocuğunun kişiliğinin hırpalanmamasını, karakterinin sağlamca yerleşmiş olmasını sağlamalıdır.

Anne-Baba ve Çocuk Arasındaki Savaşlar

Çocuklar kendilerine birtakım davranışlar kazandırılması için ruhlarının incitiliyor olması karşısında, ‘bilinçsizce’ bir ‘izzet savaşı’na girerler.

Anne-baba çocuğunun ‘aslında’ kendisini korumak için girdiği bu izzet savaşını anlamaz ve çocuğu ile daha sert bir çatışmaya doğru giderse, ortaya çıkan sonuç her hâlükârda hüsrandır. Zira bu savaş, çocuk tarafından kazanılırsa, çocuk anne-babasına karşı ikinci bir savaş başlatır: ‘iktidar savaşı.’

Böylece çocuk, evin içinde bütün işlerin kendi istediği gibi yürümesini, her şeyin kendi arzu ettiği gibi şekillenmesini ister. Aslında çocuğun anne-babası ile girdiği bu iktidar savaşı, çocuğun kendisini anne-babasından her an koruma çabasıdır. Dahası, çocuk iktidarı onlara kaptırması halinde, kendi izzetinin kırılacağı korkusunu taşır ve bu korkunun verdiği bir hırçınlık yaşar.

Çocuk, benliğini tehdit altında hissederse, iktidarı tamamen elinde tutmaya gayret sarf eder ki, anne-babasının kımıldayacak yeri kalmamasın. Böylece çocuk anne-babasını ‘yönettikçe’ kendi kişiliğine tehdit algılamayacaktır. Ne zaman ki iktidarı kaybedeceğini anlar,

kişiliğinin de tehlikeye gireceği endişesiyle bu iktidar savaşını her an elinde tutmaya çalışır. Bazen ağlamalarla, bazen hırçınlıkla, bazen uyumsuzlukla, bazen de sevimli ve sevecen görünüşle evi yönetenin, olayları kontrol edenin kendisi olması zorunluluğunu hisseder...

Çocukla girilen—ilk savaş olan—izzet savaşında çocuk yenik düşerse, bu, çocuğun izzetini kaybetmesi anlamına gelir. İşte bu durum, insan yaşamının en trajik yanıdır. Çocuk kendi duygu dünyasını ortaya koymak yerine, artık yenik düştüğü anne-babasına kendi ruhunu teslim etmeyi kabullenmiştir.

Çocuğun tamamen kendisini anne-babasına teslim etmesi, anne-babalar tarafından çok hoş karşılsa da, durum hiç de görüldüğü gibi iç açıcı değildir. Anne-baba sanki ‘ölü ruhları teslim alma seremonisi’ gibi bir seremoni ile çocuklarının ölü ruhunu teslim alıp, oraya kendi duygu ve düşüncelerini koyar. Çocuk, kendi cesedinin içinde anne-babasının ruhunu taşıyor gibidir. Onlar gibi sevinip, onlar gibi üzüldüğünü her fırsatta gösterir. Anne-babalar, çocuklarının bu halini ‘hayırlı evlat’ olarak nitelendirse de, bu durum yıllar sonra geçirilecek olan ‘cinnet nöbetlerinin’ ilk sinyalidir.

Çocuk anne-babası gibi düşünmeye başladığında, kendi duygu ve düşüncelerini kullanmamayı ve onları bastırmayı bir yetenek haline getirir. Başka bir deyişle, kendi duygu ve düşüncelerini duymamayı, kendi duygu dünyası ile hareket etmemeyi öğrenir. Zira anne-babasından farklı düşünürse, kendini suçlu ve yapayalnız hissetmeye başlar. Bu, çocuğun duygu dünyasını artık hissetmeden, kullanmadan yaşamaya başlamasının da ilk adımıdır. Yani, çocuk ‘duymamaya’ ya da kendi duygularına karşı ‘yabancılaşmaya’ başlar.

Çocukların kişiliklerini yok edip, anne-babaların kendi kişiliklerini onların kişiliğinin içine yerleştirmeye çalışması, öyle dramatik bir süreçtir ki, bazı durumlarda çocukların duyuları dahi anne-babaların duyu organlarına benzetilir. Çocuk ağız tadı ile bir şey yiyemez, zira ağzının tadını da anne-baba değiştirmiştir. Nasıl mı?

Bir çocuk düşünün lütfen. Üst komşunun çocuğu ile oynamaya gidiyor. Üst komşu da hazırlamış olduğu portakallı kurabiyeleri çocuklara ikram ediyor. Çocuk, akşam evine gittiğinde heyecanla annesine, portakallı kurabiye tadını ne kadar beğendiğini anlatıyor. “Anneciğim yukarıdaki teyze bize portakallı kurabiye yaptı.

Öyle güzel, öyle güzeldi ki... Sen de yapar mısın?” diyor. Çocuğunun bu teklifi ile karşılaşan anne, belki portakallı kurabiyenin nasıl yapıldığını bilmediği, belki de portakallı kurabiyenin tadını beğenmediği için kendisinden böyle bir kurabiye isteyen çocuğuna bütün sevecenliği ile şöyle sesleniyor:

“Kızım boş ver portakallı kurabiyeyi. Ben sana bir elmalı kurabiye yapayım da gör. Parmaklarını yersin. Hem elmalı kurabiyeyi baban da çok sever!”

Böyle anneler, çocuklarının damağında oluşmuş olan bir lezzeti dahi sevgi dayatmacılığı ile değiştirmeyi kendi anneliklerine nasıl yedirmektedir!

İnsan ruhunun derinliklerinde yatan birçok çatışma, kişinin sevdiği kişiyle kendisi arasındaki kararsızlıktan kaynaklanır. Buradaki örnekte, çocuğun yaradılıştaki damak tadı, portakallı kurabiyeyi daha iyi algılayabilmektedir. Uyarıcıları portakaldaki ekşimsiliği daha iyi algılayabilecek özellikte yaratıldığı halde, anneninki elmayı daha iyi hissedebilmektedir. Anne çocuğunu çok sevdiği için, farkına varmadan çocuğun damağındaki alıcıların lezzet aldığı noktaları, kendisinininkine benzetmeye çalışmaktadır. Böylece, çocuğun damağında yaradılıştan hazır bulunan kuvvetli tat alma öldürülmekte, yerine annesinin damak zevki aşılanmaktadır.

Çocuklar anne-babalarının vicdanına teslim edilmiştir. Ama günümüz anne-babaları;

- dört duvar arasında kendisine teslim edilmiş olan çocuğunun ruhunu değiştirmeyi,
- çocuğun ayrı bir insan olarak elinde tuttuğu damak tadını değiştirmeyi,
- hatta onun zevklerini ve mutluluk duyacağı konuları, kendi zevk ve mutluluk duyacağı konular haline getirmeyi, çocuk yetiştirmek zannediyorlar.

Halbuki yaptıkları şey, çocuğun ruhunu öldürüp, yerine kendi ruhunu geçirmekten başka bir şey değildir. Birçok anne-baba maalesef, kendi altında ezdiği ve artık kendini savunamaz hale gelen çocuklara, “Akıllı-uslu oldu” diyerek, kendisini avutabilir. Çoğu defa kendisine karşı saygılı olan bu çocukların, çevreye karşı oldukça

‘sinsi’ bir yıkıcılık içinde oldukları, terapi görüşmelerinde ortaya çıkmaktadır.

Anadolu Pedagojisi’nde çocuğa önce huzur ve sekinе atmosferi yaşatılmaya çalışılır ki, çocuğun biyolojik ritmi düzen içinde olsun ve iç dinamikleri yerli yerine otursun. Bu konuda Batılı eğitim ve terbiye yöntemlerine vicdanî bir ret ile karşı çıkan yine Batılı bir eğitimci olan Maria Montessori[18] de Anadolu Pedagojisi’ne yakın tespitlerde bulunmaktadır.

Aslında hangi ırktan ve milletten olursa olsun, eğer insan, çocuk ruhuna vicdanı ile yaklaşacak olursa, çocukluk sırrına yakınlaşır. Bir insan çocukluk sırrına yaklaştıkça da, çocukların—yaşama hazırlanması adına—nasıl bir kıyıma uğratılıyor olduğunu hayret makamında izlemeye başlar. İşte çocuk ruhunun uğradığı kıyımı, ruhunda hisseden Maria Montessori, şu tespitlerde bulunmaktadır:

“...(Bir gün) Mahkemey-i Kübra’da yükselecek olan şu ses (anne-babalar için) ne kadar da korkunç (olacaktır): ‘Size emanet ettiğim çocuklara ne yaptınız?’”

Evet, anne-babalara emanet edilen çocuklara anne-babalar ne yapıyorlar?

Çoğu zaman çocuklar bizzat kendi anne-babaları tarafından bir haz kaynağı olarak kullanılıyor. Beşikte sükûnet ile uyuyan bebeğini sevgi ile seyreden bir baba, bir süre sonra içindeki sevgi kabarmaları ile bebeğini kucağına alıyor. Bebek henüz uyandığı uykusunun mahmurluğu ile kendisine yönelen babasının kafasını şaşkın gözlerle izliyor. Baba, içinden gelen büyük bir aşkla bebeğinin etli kollarını dişleri ile ısıyor. Vıcık vıcık öpüyor. Bebek ise kendisine yönelen bu anlamsız hareketler karşısında ürkmüş olarak ağlamaya başladığında, baba bu sefer bebeğini havaya atıyor, tutuyor... Atıyor... Tutuyor...

Bebek, birden yukarı atılmanın içinde oluşturduğu garip bir yükseliş duygusu ile ağlamayı unutuyor. Yere düşerken birdenbire panik içinde kollarını açıyor, korku ile gözlerini açıyor. Ağlayacak hali bile kalmıyor yaşadığı tuhaf iç çalkalanmasından. Ama baba hayatından gayet memnun. Çocuğu ister korku içinde olsun, isterse panik içinde, onun endişeli gözlerini hiç hesaba katmadan, zorla da olsa ondan sevgi ihtiyacını gidermeye çalışıyor. Bir süre sonra yorulduğunda,

bebeğini, uyandırdığı beşiğine koyup, eşine yöneliyor: “Yemekte ne var hanım?”

Bebek, biraz önceki örselenmiş hali ile beşiğinde şaşkın şaşkın etrafa bakarken, baba kendi hazzını gidermiş olarak bebeğini terk edip, yeni bir haz kaynağına, yemek yemeğe yöneliyor.

Böyle bir baba için çocuk diye bir şey yoktur. Ancak kendi hazlarını gideren, kendi sahibi olduğu bir çocuk vardır. Ne zaman sevmek, seilmek ister, o zaman çocuğa yönelir. Ne zaman canı sıkındır, morali bozuktur çocuktan uzak durur. Anne-babanın keyfi yerinde ise çocuk anne-babasının sevgisini alır, anne-babanın keyfi yerinde değilse, çocuk ötelenir. Çünkü günümüzde çocuklar anne-babalar için bir haz kaynağı olarak görülmektedir. Ne acı!

Aslında yetişkinlerin çocuk sevme şekilleri, kendilerinin ne derece sevgiye aç büyüdüklerinin bir işaretidir ya da tam tersi olarak yetişkinlerin çocukları sevememe halleri de kendilerinin ne denli sevgiden yoksun bir çocukluk yaşadıklarının bir belirtisidir.

[17]. Bkz. Bakara suresi, 2:170.

[18]. İtalyalı pedagog, eğitimci. Dünyanın en başarılı eğitim sistemlerinden biri olan Montessori Eğitimi'nin kurucusu.

Ruhun Sukûn Hali: Sekine

Anne karnındaki bebeğe, ışığın olmadığı, sakin ve sıcak bir ortamda, gece-gündüz demeden, yaklaşık 9 ay boyunca düzenli bir ses eşlik eder: annenin kalp atışları. Bu kalp atışları, bir süre sonra dünyaya gelecek olan insanın 'biyolojik ritmini' oluşturacaktır.

Bu, 'sekine halidir;' huzur ve sakinliğin ritmidir.

Bu, sağlıklı bir ruha sahip olan insanın içinde hissettiği huzurun ritmidir.

Dengeli. Yavaş. Sükûn içinde...

Sanki sessiz gecede, kimsesiz bir odada, tik-tak eden duvar saatinin ahengi gibidir. O rahatlık ve o denge halidir biyolojik ritim. Kişinin huzurlu halinin ifadesidir.

İnsanın iç düzeninin huzur içinde olması ile sakince atan biyolojik ritmin, yaşanan birtakım olumsuzluklarla ya da karşı karşıya kalınan incitici birtakım olaylarla dengesi bozulabilir. Nasıl ki heyecan içindeki bir insanın kalp atışlarında hızlanma olur, iç dünyasında huzursuzluk yaşayan bir insanın da ‘biyolojik ritmi’ öyle hızlanır.

Biyolojik ritmin hangi hızda olacağının dengesi ta anne karnında belirlenir. Çocuk, dokuz ay boyunca anne karnında hiç durmaksızın ‘tık-tık’ ... ‘tık-tık’ sesini işitir, işitir, işitir... Böylece ruhun huzur içindeyken ritminin hangi seviyede olacağı da yavaş yavaş duygu dünyasına oturmaya başlar. Bir yandan da bu sükûnet üfleyen ritmin etrafında, ‘iç dinamikler’ oluşur. Bu şekillenme, bir ömür devam edecek olan huzurlu ve dengeli bir ruhsal yaşam için, insanın duygu dünyasının temelini oluşturacaktır. İç dinamikler de yavaş yavaş, huzur içinde çalışırken, insanın duygu dünyasındaki denge oluşmaktadır.

Çocuğun doğduğunda huzur içinde olabilmesi için, anne karnından itibaren duygu dünyasının zarara uğratılmaması gerekir. Bebeğe huzursuzluk hali yaşatılmamalıdır. Anne, hamilelik boyunca sükûnet içinde olamadıysa, her an sıkıntı ve huzursuzluk içindeyse, onun yaşadığı bütün bu olumsuzluklar, çocuğun duygu dünyasında santim santim oturacak olan iç dinamiklerin de zarara uğratılması anlamına gelir. Huzur ve sükûnet içinde geçen bir hamilelik boyunca çocuğun da huzur ve sükûnet içinde hem iç dinamikleri düzene konulur, hem de biyolojik ritmi dengeli bir şekilde çalışmayı öğrenir.

Yani, çocuğun anne karnındaki serüveni oldukça önemlidir. Annenin hissettiği her bir duygu önemlidir. İster annenin bizzat kendi konuşmaları olsun, isterse dış dünyadaki sesler olsun, her bir konuşmanın bebek tarafından da duyulduğu dikkate alınmalıdır. Ve anne karnındaki çocuk ‘ürkütülmemeli,’ korkuya daha embriyo dönemindeyken alıştırmamalıdır. Özellikle anne, karnındaki bebeğini düşünerek sesinin yumuşak ve huzur içinde olmasına gayret sarf etmelidir. Yavaş konuşmalı, acele etmeden sakince hareket etmelidir ki, çocuğu da dünyaya geldiğinde biyolojik ritmi sekine halinde olsun.

Annenin böyle bir hassasiyet içinde, karnındaki bebeğe yönelmiş olmasıyla, anne ile çocuk aşkının ilk tohumları atılmaya

başlanacaktır. Anne, karnında kımıldayan bir can parçasını, ruhu ile hissediyor ve sakince bebeğini düşünerek tebessüm ediyorsa, bu tebessümün anne bedeninde salgıladığı hormondan çocuk da istifade edecek ve o karanlık odanın içinde, tebessüm edecektir.

Hamilelik döneminde, sigara veya alkol gibi maddelerin kullanılması, anne kalbinin atışlarını hızlandıracağı için, çocuğun iç dinamiklerinin dengesini yitirmesine ve hızlı çalışmasına neden olur. Doğacak olan çocukta, bu dengesiz ruh halinin ilk izleri görülecektir. Anlamsız ağıtları ile doğduğu ilk günden itibaren anne-babayı rahatsız edecektir. Bu yüzden, anne, kalp atışlarını hızlandıracak, sükûnetini bozacak dış etkenlerden veya maddelerden uzak durmalıdır.

Çocuğun anne karnındaki sessiz bekleyişi, doğum ile anneden 'fizyolojik olarak ayrılmayla' son bulur. Anne bedeninden bu kopuş, ruhen bağlanmanın başlangıcı olur. Çocuk her ne kadar anne bedeninden fizyolojik olarak ayrılmış olsa da, tam 4 yıl boyunca ruhsal bağımlılığını devam ettirecektir. İşte bu yüzden, çocukların gerçek doğumu 4 yaşında olur, diyebiliriz. Bundan önceki evrede bir doğum olmuştur; ama bu doğum, fizyolojiktir. Ortalama olarak 9 ay, 10 günde gerçekleşmiştir. Bir çocuğun ruhunun doğması ise, bedeninin olgunlaşıp doğmasından daha uzun sürecektir. Bu açıdan da bakıldığında, insan ruhunun olgunlaşması, bedenin olgunlaşıp hazır hale gelmesinden daha zordur ve daha uzundur.

Çocuğun fizyolojik doğumundan sonra da biyolojik ritim dengelenmesi devam etmektedir. Erken çocukluk döneminde çocuk, ne kadar huzur ve sekine içinde bir bebeklik geçirirse, biyolojik ritmi de o denli yavaş, huzur ve sekine içinde atar. Bu nedenle çocuğun dünyaya geldiği andan itibaren, anne ile ruhsal bağının devam etmesi gerekir. Ruhen henüz doğmamış olan çocuğun anneden ayrılması, tıpkı 7 aylıkken dünyaya gelen bir prematüre bebeğin yaşayacağı komplikasyonlar gibi, ruh dünyasında aksamalara neden olur.

Ruhen doğmamış olan bir bebeğin de yaşayacağı sorunlar vardır. Bu nedenle, henüz dünyayı ve içindekileri tanımayan ve güven duygusu gelişmemiş olan çocuğun, annesinin tenini hissetmesi, sesini duyması ve her an onun yanında bulunması oldukça

önemlidir. Eğer çocuk, birtakım gerekçelerle doğduğu anda anneden ayrılırsa, panik yaşar. Korku ve kaygı içine girer. Bütün bu dengesiz ruh halleri, çocuğun huzur içindeki biyolojik ritmini bozar. Çocuğun iç dünyası huzursuzluktan kaynaklanan bir hızlanma yaşar.

Hızlanmış bir biyolojik ritim, çocuğun his dünyasının artık algılamada zayıf kalacağıının da bir işaretidir. Zira bir insan hızlı yaşamaya başlarsa, algılaması azalır. Algının azalması, hissetmeyi de azaltır. Hissetmesi azalan bir kişinin duygu dünyası yeterince hassas değildir. Yavaş yavaş duyarsızlaşma başlar. Anadolu Pedagojisi'nde bu duruma, 'arsızlaşma' adı verilmektedir. Belki de bir çocuğun yetiştirilmesinde en çok korkulacak şey, onun duygu dünyasını böyle kaybetmiş olmasıdır.

Yani çocuğun arsızlaşıyor olmasıdır. Bu nedenle, Anadolu Pedagojisi'nde özellikle erken çocukluk döneminde, çocuğa karşı çok duyarlı davranmak, kızmamak ve onu azarlamamak, terslememek, cezalandırmamak, küçük düşürmemek gerekir. Aksi olduğunda çocukların duygu dünyası tahrip olur. Biyolojik ritmi ve sekine hali bozulur. Böylesi bir durum da anne-babaların korkulu rüyasıdır. Zira:

Duyarsız bir çocuktur, annesine hakaret eden...

Duyarsız bir çocuktur, kardeşini döven...

Duyarsız bir çocuktur, anne-babasının değerlerini hafife alan...

Duyarsız bir çocuktur, erken yaşta hırsızlık yapan, yalan söyleyen, anne-babasının gözyaşlarına dalga geçerek karşılık veren...

Anadolu Pedagojisi'nin can damarıdır çocuğun yavaş ve sükûnet içinde hareket etmesi. Belki anne-babaların çocuk terbiyesinde her şeyden daha çok önem vereceği şey, evin içinde bir yavaşlama, sakinlik ortamı sağlanmasıdır. Çocuk için, sestten ve gürültüden arınmış, televizyon bağırtısından, müzik çağırtısından soyutlanmış, sükûnet içinde bir ortam gereklidir. Çocuk ancak o zaman, yavaş ve hissederek hareket edebilir.

Çocuğun yavaşlatılması, öyle önemli bir konudur ki, Ebu Sa'îd'l-Hudrî radiyallahu anhın anlattığı şu hadise dikkat çekicidir:

"Resulullah aleyhissalatu vesselamın yanında oturuyor idik. (Bir ara) 'Size Abdulkays kabilesinin gönderdiği heyet geldi' buyurdular. Halbuki içimizden hiç kimse (henüz heyetin geldiğini) görmemişti.

Hakikaten geldiler ve konakladılar. Sonra aleyhissalatu vesselamın huzuruna geldiler. Onlardan Eşecc el-Asarî (adında biri) konaklama yerinde kaldı, o, sonradan geldi. Çünkü o, bir konağa indi, devesini ihtirdi. Yolculuk elbisesini bir kenara bıraktı. Sonra (taze elbise giyip, öyle) aleyhissalatu vesselamın huzuruna çıktı.

Resulullah aleyhissalatu vesselam da, ‘Ey Eşecc! Sende aziz ve celil olan Allah’ın sevdiği iki haslet vardır: hilm (acele etmemek) ve teenni ile hareket etmek’ buyurdular. Eşecc, ‘Ey Allah’ın Resülü! Bu hasletler, cibilliyetimde (fıtratımda doğuştan getirdiğim) bir şey mi, yoksa sonradan (iradî gayretimle) meydana gelen bir şey mi?’ dedi. Aleyhissalatu vesselam, ‘Hayır! Yaratılışında bulunan bir şeydir!’ buyurdular.”[19]

Teenni, Anadolu Pedagojisi’nin can damarıdır. Bir insan, teenni; yani yavaş ve sükûnet içinde hareket ediyorsa, onun hissetme yeteneği açıktır, algısı açıktır, olayları görebilecek kadar zamanı vardır. Ama bir kişi acele ile iş yapıyorsa, o kişide algı zayıflar, hissetme azalır, duyarsızlık artar. O yüzdendir ki yine bir hadis-i şerif’te Resulullah aleyhissalatu vesselam, “Teenni, Allahu Teala’dandır, acele de şeytandan”[20] diye buyurmuştur...

Acele hareket etmek, bu şekilde bir duyarsızlığı oluşturduğu içindir ki, ibadet ederken de yavaş hareket etmek, duyumsayarak ibadet etmek tavsiye edilmiş ve ibadet esnasında yavaş hareket etmeye, teenni içinde bulunmaya ‘huşu’ denilmiştir. Örneğin namazın ‘huşu’ ile kılınmasının önemi vurgulanmıştır.

Sadece namazda değil, Anadolu Pedagojisi’ne bakıldığında; yürümede, konuşmada, gülmede bile yavaşlık tavsiye edilmiştir. Hızlı ve güçlü gülmeye ‘kahkaha’ denilmiş ve kahkaha atarak gülmek yerine ‘yavaş’ bir gülme olan ‘tebessüm’ tavsiye edilmiştir. Yine Peygamber Efendimiz tarif edilirken, onun her an mütebessim olduğu ve bir ömür boyu hiç kahkaha atmadığı belirtilmiştir.

Bunun da ötesinde, yemek yerken yavaş davranılması tavsiye edilmiş ki, yenilen yemeğin tadı ‘hissedilsin,’ duyumsansın. Hızlı hızlı yemek yemek doğru bulunmamış. Günümüzdeki gibi ayaküstü yemek yerine; oturarak, yavaş ve sindirerek yemek yemek tavsiye edilmiştir. Hatta sadece yemek değil, su içerken bile Efendimizin ‘yudum yudum’ içtiği vurgulanarak, suyun dahi duyumsanarak,

dudaklarda ve ağızda hissedilerek içilmesi tavsiye edilmiştir. Çünkü insan, duyabildiği kadar insandır. Eğer çevresindeki yaşamı duyamıyorsa, ruhunda hissedemiyorsa, o insan, insan olmaktan o kadar uzaktır. O halde, anne-babaların çocuklarına bırakacakları en büyük miras, onları yavaşlatmak olacaktır. Onlara sekine içinde olmaları konusunda zemin hazırlamak gerekir. Halbuki görüyoruz ki, televizyonun ses ve görüntü efektleri, internetin o karmakarışık dünyası, anne-babanın çocuk üzerindeki baskısı, sevgisizlik ve ilgisizlik çocuğun hızlanmasına neden olur. Çocuk, bütün bu acıları hissetmemek için kendini bir şeylerle meşgul etmeyi, hızlanarak duyumsamamayı bir yetenek haline getirir.

Ya da bazen, anne-babalar çocuklarını “Hadi, çabuk, acele et” diyerek, özellikle hızlı olmaya teşvik etmektedir. Böylece, bir insan yaşamının en önemli unsuru olan biyolojik ritmin yavaşlığı ve sekine hali bozulmaktadır.

Kapı önünde ayakkabısını kendi temposu içinde ve duyumsayarak giyen bir çocuğa, anne-babalar çoğu defa tahammül edememekteler. Onun ayakkabı bağını bağlarkenki yavaşlığı, anne-babayı sinir etmektedir. Yemek yerken çocukların duyumsayarak, hissederek yemek yemesi anne-babanın neredeyse cinnet geçirmesine neden olmaktadır. Çoğu defa bu yüzden çocuklarda yeme bozuklukları görülmektedir.

Ders yaparken, çocuk kendi temposu içinde duyumsayarak öğrenmeye çalışır; ama anne-baba yüzlerce sorudan oluşan testi bir an önce çözmesi için çocuğun önüne koyar... İşte bu ve benzer durumlar, çocuğun duygu dünyasını bozmakta, hızlandırmakta, kaygı-stres içinde kalmasına sebep olmakta ve sekine halini yerle bir etmektedir. Böylece çocuk, meşgul olduğu işi duyumsayamadan, anne-babasının zorlaması ile öğrendiği için, bir süre sonra öğrenmeye karşı da heyecanını kaybeder.

Çocuklar öğrenirken duyumsamadığı için; hatta çoğu defa neyi öğrendiğini dahi bilmediği için öğrenme gücünü çekmektedir.

O halde, anne-babalar çocuklarını hızlandıracak tavır ve davranışlardan kaçınmalı, onların yavaşlaması için ev içindeki düzeni, onlara göre ayarlamalıdır.

[19]. Tirmizi, Birr 66, (2012); Müslim, İmân 25, (17); Ebu Dâvud, Edeb 161, (5225); İbrahim Canan, Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi (Akçağ Yayınları: 17/583).

[20]. Tirmizi, Birr 66, (2013).

İnsan Olma Mücadelesi: Buyurucu İç Kılavuz

Birçok yetişkin hem çocukluk sırrını bilmediğinden, hem de çoğu defa duyarsız olduğundan dolayı, çocuğunu yok etmektedir de farkında bile değildir. Bu sebeple günümüz çocuklarının ruhları, sanki kıyma makinesinde çekilen et gibi paçavra haline getirildikten sonra, uzman desteğine müracaat edilmektedir. Halbuki, anne-baba olmak demek, çocuğu davranış eğitime sokmak demek değildir. Çocuğun kişilik ve karakter gelişimine zemin hazırlamak demektir. Çocuğun karakter sahibi olması, sekine içindeki ruhunun dışa vurulmasıyla mümkündür. Sekine içinde bir ruh haline sahip olması da, ancak dışa vurduğu dünyasının olduğu gibi kabul edilmesine ve duygu dünyasının yıpratılmamasına bağlıdır.

Çoğu defa anne-babalar, çocuklarının kötü işler yapacağını endişesiyle erken yaşlarda onları ezmeyi, baskı altında tutmayı bir marifet zannederler. Halbuki, insan ruhunun asla kaldıramayacağı şey, ezilmiştir. İnsan, benliğinin eziliyor olmasına verdiği tepki kadar hiçbir duruma tepki vermez. Her insanın bilinçaltında bunu kabullenmeyen, karşı konulmaz bir kuvvet vardır. Bu sayede, kendi ruhunun zarara uğratılması karşısında, büyük bir tepki gösterir. Aslında insanın kendini ezdirmemek için giriştiği bu tepkisel davranış, ne kadar da büyük bir hakikati içermektedir. İnsan ruhu azizdir ve Yaratıcı'nın emanetidir. O'nun emaneti olan bu ruhun hakarete uğraması, ezilmesi ve küçük düşürülmesi insanın asla kabul edebileceği bir şey değildir.

Anne-babalar, maalesef insanın içindeki bu mükemmel yaratılıştan habersiz, bir tek şeyin peşindedir, çocuklarını 'adam' etmek. Oysaki, çocuk dünyaya geldiği andan itibaren, zaten oldukça mükemmel bir adamdır. Önemli olan o aziz misafirin mükemmel yaratılışını zarara uğratmamaktır. Zira çocuk, 'tamamen' anne-babanın insafına terk edilmemiştir. İnsan, başıboş olarak dünyaya gönderilmediği gibi, çocuk da başıboş olarak anne-babaya teslim edilmemektedir. Çocuklar, bir program dâhilinde içlerinden gelen bir buyruğa boyun eğerek, insan olmaya doğru hazırlanırlar. Bu, sessiz ve derin bir yolculuktur. İşte bu yolculuk, buyurucu bir iç kılavuz iledir.

(Bu noktada karıştırılmaması gereken bir husus var; buyurucu iç kılavuz, 'içgüdü' değildir. İçgüdü diye bahsedilen şey, kendinden emirli, kendinden buyruklu hareket eden, içe doğan bir şeyin, hiçbir şeyin tesirinde kalmadan kendi kendine oluşması olarak tarif edilir. Ama buyurucu iç kılavuz, ilâhî bir hat ile yaratılıştan aldığı programı uyguluyor olmanın bir yansımasıdır.)

Allah çocuğu tamamen anne-babaların iradesine teslim edecek olsaydı, çocuklar, bir yaşına kadar dahi yaşayamaz, anne-babalarının kurbanı olurlardı. Düşünün lütfen, hangi anne yeni doğan bebeğine süt emmeyi öğretmiştir? Ya da sütün anne göğsünde olduğunu haber vermiştir? Doğumun hemen ardından bebeğin annesinin göğsünü tutma gayreti, çocuğun 'bir iç kılavuzunun' olduğunun işaretidir.

Doğan her çocuk, koruyucu ve buyurucu bir iç kılavuz ile dünyaya gelir ve bu kılavuz yaşamının her döneminde kişiye yol gösterici olur. Yaşamın özellikle ilk dönemlerinde anne-baba acemiliğine bırakılmayacak derecede önemli olan iç dinamiklerin oturmasında, çocuğa yol göstericilik eder. Böylece konuşmayı, yürümeyi, eşyayı tanımayı, yemeyi-içmeyi, ailesi ile aidiyet duygusu kurmayı, sevmeyi-sevilmeyi; kısaca yaşamayı öğrenir çocuk.

Gençlik döneminde de gençler, içlerinde duydukları heyecan ile karşı cinse yönelirler ki, evlilikler oluşsun. Evlenen kadınlar tuhaf bir şekilde çocuk sevgisiyle dolup taşarlar ki, ölüm pahasına da olsa dünyaya bir çocuk getirmeye yönelirler. Hatta çocuk sahibi olduklarında, içlerinde kaynağı belirsiz bir şefkat duygusuyla yaşamlarına devam ederler. Yaşamın bu ana hatları, Anadolu Pedagojisi'nde cebrî—buyurucu ve zorlayıcı—olarak insan ruhunda karşı konulmaz bir güçle ortaya çıkar. Böylece insan nesli, kendi iradesinin dışında, buyurucu bir iç kılavuz ile milyonlarca yıldır devam edegelmiştir. Anne-babalar bu gerçeğin farkında olmadıklarından dolayı, ciddi bir endişeye kapılıyor ve buyurucu iç kılavuzu devreden çıkartıp, çocuğun içerisine kendisi girerek, onun duygularını yönlendirmeye çalışıyor.

Örneğin açlık duygusu, buyurucu iç kılavuz ile ortaya çıkar ve kişiyi yemek yemeye mecbur bırakır. Açlık, anne-babanın iradesinde değildir. Acıkma hissini oluşturmak, onlara ait bir görev değildir. O görev, buyurucu iç kılavuzun çocuğun içerisinde sükûnet içinde çalışmasının bir sonucudur. Anne-baba çocuklarının duygu dünyasını rahat bırakmış olsa, çocuk kendi içindeki açlık hissini buyuruculuğuna boyun eğecek ve yemek yemeye mecbur kalacaktır.

Anne-babalar, kendi iradelerinin dışında, bu sahaya müdahale ederek, çocuklarının içinde çatışmalara neden olmaktadır. Bu çatışma, buyurucu iç kılavuzun yönlendirmesiyle çocuğun içindeki açlık hissini oluşma anıyla, anne-babanın uygunluk zamanının uyuşmamasından kaynaklanabilir. Yeme duygusuna müdahale edilmesi sonucu çocuk, yemek yeme isteğini kaybedebilir. Aslında anne-babalar çocuklarının yemek yemesi için iyi niyetli bir çaba sarf ederler. Ancak gereksiz bir telaşa düşüp, açlık duygusunun karşı konulmaz buyuruculuğundan habersiz olurlarsa, çocukta iç

çatışmalara neden olurlar. Bu iç çatışmalar da çocuğun yemeye karşı bir tepki oluşturmaya kadar uzayabilir.

Anne-babalar merak etmesin, çocuk zaten yemek yer. Fizyolojik bir rahatsızlık yoksa, çocuk yemek yemek zorundadır; hatta açlık süresini uzatırsanız, çocuk açlıktan sağa-sola saldırmaya başlar. Bu, Allah'ın çocuğun ruhuna yerleştirdiği ve buyurucu bir iç kılavuz ile hayatta kalmayı yönlendirmesi sonucudur.

Düşünün, hangi anne-baba “Çocuğuma konuşmayı da ben öğrettim” diyebilir? Çocuk kendi iç kılavuzunun yol göstericiliğiyle emici bir sünger gibi kelimeleri ruhuna emer, emer, emer. Ve yine iç kılavuzunun yol göstericiliğiyle ruhuna emdiği bu kelimeleri vakti geldiğinde, ısrarla bıkmadan-usanmadan, önce yanlış ve eksik, sonra düzelte düzelte konuşmaya doğru yol alır. Dil öğrenmenin bu göz kamaştıran sürecinde ebeveynin ‘aktif bir sabır’dan başka yapacağı pek de bir şey yoktur. Çocuğun bu amansız mücadelesi, ne anne-babanın zorlamasının, ne de çocuğu mükâfatla ödüllendirmesinin bir sonucudur. Bunlar, iç kılavuzun buyurucu hükmü ile gerçekleşir. Ve iki yıllık süre dolduğunda, çocuk konuşmaya başlamak zorundadır (Bu sürenin çocuktan çocuğa değişebileceği de unutulmamalıdır).

2 yaşındaki bir çocuğa cümle dizilişinde özne, yüklem ve tümlecini; yani ‘cümle kuruluşunun’ dersini vermeye çalışın. Konuşmayı beceremeyen çocuğa ceza verin ya da konuşmasını daha da erkene almak için mükâfat verin; ne olacağını görelim!

Bu durumda, çocuk konuşma yeteneğini geliştiremez ya geciktirir, ya da kaybeder. Yani buyurucu iç kılavuzuna müdahalede bulunulması halinde, ne yapacağının şaşkınlığıyla konuşma yeteneğini kullanmakta acemilikler yaşar. Bu dönemde yetişkinler, çocuğun büyük bir ciddiyet içinde gerçekleştirmeye çalıştığı bu gayreti hafife alsalar, onun konuşması ile dalga geçseler, onunla ‘çocuksu’ konuşsalar, çocuk bir yandan iç kılavuzunun buyruğunu yerine getirmek için çaba sarf ederken, diğer yandan da kendisini engelleyen yetişkine karşı mücadeleye girişir. Hırçınlaşır ve önündeki engeli kaldırmak için anne-babasına saldırgan davranışlarda bulunabilir.

Maalesef çocukluk sırrını bilmeyen birçok anne-baba, çocuğunun bu mücadelesine eşlik etmek yerine, onu engellemekten dahi haz almaktadır. Çocuğun engellenmeler karşısında sergilediği hırçınlığı dahi hafife almakta, onunla dalga geçmekte, onun hırsıyla saldırılarına gülerek karşılık vermektedir.

Ne yazık ki, çocukluk sırrı içinde yer alan buyurucu iç kılavuz, anne-babalar tarafından bilinmediği ve 'hissedilmediği' için, çocuklar anne-babaların elinde varoluş mücadelesi vermektedir. Heyecanlı ve bir şey yapma derdinde olan çocuklarına iyi bir gelecek hazırlamak için onları 'boş bir kap' gibi gören birçok anne-baba, buyurucu iç kılavuzu dikkate almadan, çocuklarını yönetmeye ve yönlendirmeye gayret sarf ediyor. Halbuki gerek yok! Bir ebeveynin çocuğuna yapacağı en büyük iyilik, onun bilinçsizce verdiği bu benlik inşası sürecine, sadece 'rehberlik' etmektir.

Anne-babalar, kendi sınırlarını bilmediklerinden ve çocuk dünyasını tanımadıklarından dolayı, onlarla gereksiz yere çok ciddi çatışmalar yaşamaktadırlar. Oysa çocuk, anne-baba tarafından engellenmemiş olsa, kendi içindeki buyruklara uyum sağlayacak bir hazır çevre içinde bulunsa gelişimi daha da hızlı ve sorunsuz olacaktır.

Merak Duygusunun Tetikleyicisi; Buyurucu İç Kılavuzdur

Çocuk belli bir yaş dönemine geldiğinde eşya ve eşya ile hadiseler arasındaki bağlantıları öğrenmek için büyük bir eğitim savaşı içine girer. Buyurucu iç kılavuz, çoğu defa merak duygusunu tetikleyerek, çocukta birtakım yeteneklerin gelişmesine zemin hazırlar. Dolayısıyla, buyurucu iç kılavuzun işlevselliğini kaybetmesinin veya başka bir deyişle çocuğun merak hissinin öldürülmüş olmasının sonucu, çocuğun kazanacağı yeteneklerin körelmesidir. Nelerdir bu yetenekler?

En başta körelen yetenek eğitimidir. Merak hissi köreltilen çocuklarda görülen en büyük kayıp, eğitimde başarısızlıktır.

'Öğrenme,' insanın en temel özelliğidir ve öğrenmeye karşı yöneliş, yemek-içmek gibi zorunlu bir ihtiyaçtır. İnsan nasıl ki susuz kaldığında, çılgınca su aramak zorunda kalır, işte öğrenmeye karşı

olan iştiyak da böyledir. Eğer ğrenmesinin önüne engel çıkacak olsa, ocuk çok hırçınlaşır ve bu engeli ortadan kaldırmak için susuz kalmış bir insanın mücadelesi gibi merak duyduğu şeyi öğrenme konusunda büyük bir mücadele içine girer. Halbuki, günümüz anne-babalarının çocuklarıyla ilgili en büyük şikâyet konusu ‘ğrenme glgdr.’ Böyle bir sorunu—eğer zihinsel bir engel yoksa—anlamak zordur. Zira buyurucu i kılavuz sayesinde ocuk zaten öğrenme konusunda büyük bir yöneliş yaşarken ne olmaktadır da bir süre sonra öğrenemez vaziyete gelmektedir?

Bu sorunun cevabı, aslında çok basittir. Çocuğun doğal öğrenme sürecine anne-baba müdahale ederse, ocuk öğrenmeyi i kılavuzunun yol göstermesiyle değil de, dış müdahalelerin tesiriyle gerçekleştirmeye kalkar. Böylece ocuğun içindeki buyurucu i kılavuz, öğrenme heyecanını kaldırır. İten gelmeyen bir öğrenme ise insan için tam bir işkencedir. İşte günümüz anne-babaları çocuklarının bu i kılavuzundan habersiz—sanki insan başıboş olarak yaratılmış gibi—bütün dünyasına hâkim olmaya alışıyor.

Bu hâkimiyet çabası, çoğu defa ‘zoraki kişilik’ oluşturmak için ocuk ile bir mücadeleye dönüşüyor. Ve ocuk ruhu gerçek işlevini kaybediyor. Halbuki, anne-baba, çocuğun duygularında zgr

bırakılması gerektiğini bilse, aynı zamanda da davranışlarında zamanı gelince disiplin uygulanacağını anlasa ve böyle bir anlayışla çocuğuna yaklaşırsa, ne kadar rahatladığını görecektir.

Çocuk eğer duygu dünyasında özgürse, bir arının yaşamını merak eder, bu merak sayesinde onlarca kitap okumak, onlarca belgesel izlemek ve onlarca kişinin anlattıklarını bıkmadan-usanmadan dinlemek ister. Durum yetişkinler için de aynıdır. Bir karıncanın yaşamını merak eden bir bilim insanı, bir karınca yuvasına oturup, karınca yuvasından içeri sarkıttığı bir kılcal kamera ile onların yaşamını yağmur demeden, kar demeden aylarca gözetim altında tutmuyor mu?

Yahut vahşi hayvanların yaşamını merak eden bir belgesel yapımcısı, aylarca bir ağacın üzerinde kamerasıyla kamp kurup vahşi bir ormanın içindeki yaşamı kayıt altına almaya çalışmıyor mu? İşte insanın mahiyeti bu! Yaradılışın sırrı bu!

İnsan, merak duygusu ile donanmıştır ki, eşyayı ve olayları tanısin. Çünkü insan, eşyayı tanıdıkça, eşyanın ardındaki sır ortaya çıkacaktır. O sır, aslında kâinatın sırrıdır. Perdeler arkasındaki sırra erebilmek için insanın ölümü dahi göze alıp giriştiği mücadeledir bu. Ancak böyle bir iç kılavuzun buyuruculuğu ile insan ölümü göze alabilecekken, günümüz eğitim yöntemlerine baktığımızda, vicdanlar nasıl olsun da sızlamasın?

Çocuğa daha ilköğretim çağlarından itibaren zorla bir şey öğretmeye çalışmak, insanın varlığına saygısızlık değil de nedir? Çocukta varolan ‘merak’ hissinin, ceza ve mükâfat gibi suni birtakım tedbirlerle öldürülmeye çalışılması, insanın yaşadığı dram değil de nedir? Düşünün lütfen, ölümü göze alıp vahşi bir hayatı kameraya çekmeye çalışan belgesel yapımcısına, “Bu belgeseli yapmazsan, ceza veririm” tehdidinde bulunuyor olsanız, ölümü göze alıp bir ağacın başında haftalarca bekler mi? Ya da ölümü göze almış bir kişiye, “Aferin, çok iyi yapmışsın” demek, acaba onu motive eder mi? Yoksa kişiyi, merak hissinin ağaç üstünde gidirmesi mi; kamera objektifinde gördüğü hayretler uyandırıcı sahneler mi daha büyük bir iştiaak ile yeni belgesellere adım attırır?

Günümüzde anne-babalar çocukların bu iç kılavuzlarını tahrip ettiklerinden dolayıdır ki, öğrenme güçlüğü gibi insana ters düşen bir

davranış bozukluğuyla mücadele etmek zorunda kalıyorlar. Çocuk ancak, kendi içindeki merak duygusundan kaynaklanan bir ‘öğrenme isteği’ ile öğrenmeye yönelirse, ‘kalıcı’ bir öğrenme gerçekleşir. Yoksa birilerinin zorlaması ve teşvik etmesiyle gerçekleşen öğrenme, ancak ‘anlıktır.’ Bir süre sonra, çocuk öğrenmenin hazzını kaybedecek ve eğitim yaşamının geri kalan kısmında, bıkkınlık ve yorulmuşluk hissedecektir.

Bu dönemde anne-babanın yapacağı, hayret makamından çocuğunun gelişimini izlemek, ona sadece ‘eşlik’ etmek ve onun emici bir sünger gibi etrafından emdiği bütün öğrenmelerin doğru olması için de kendisine çekidüzen vermektir. İşte bu açıdan bakıldığında, çocuk, içinde bulunduğu evin yeniden şekillenmesi için büyük bir ikramdır. Daha önce birtakım kötü alışkanlıkları bulunan anne-babaların, çocukları dünyaya geldiğinde, ruhlarında onlara duydukları şefkatten kaynaklanan motivasyon, kendilerine yeniden çekidüzen vermeleri için iyi bir fırsattır. Çocuklar etraflarında olup bitenleri, büyük bir emici güçle ruhlarına sindirerek; âdeta emerek öğrenirler. Böyle bir dönemde, anne-babalar çocuklarına duydukları şefkatten dolayı, kötü davranış ve alışkanlıklarını bırakabilir. Çünkü, çocuklarında olmamasını istedikleri hiçbir davranışı kendileri de sergilemezler.

Anadolu Pedagojisi’nde çocuğun acziyetinden kaynaklanan bu büyük güçle aile yaşamını değiştirmesine ‘çocuktan terbiye olma’ adını veriyoruz. Hiçbir yetişkin çocuğun masumiyetinden kaynaklanan böyle bir güce sahip değildir; velev ki, manevî bir güce sahip olmasın!

Anne-babaların yanılması, tam da bu noktada başlamaktadır. Ebeveynler; kendi iç kılavuzunun buyurucu tesiri ile evdeki yaşama ve huzura katkı sağlayabilecek bir güce sahip olan çocuğa karşı, çoğu zaman amansız bir savaşa girişmekteler. Çocuğun bilinç dışı ve iç buyrukları ile yaşama atılma gayretleri çoğu defa ebeveynler tarafından tepki ile karşılanmaktadır. Çocuğun kendilerinin dışında hareket ediyor olmasını kabullenmekte zorluk çekmektedirler. Böyle düşünen ebeveynler, ‘büyüklük tutkunluğu’ içinde, ruhen küçük kalmış kişilerdir. Çocuğun iç kılavuzun tesirinde bulunduğu dönemde, anne-babasına uyum sağlamasını beklemek, ne kadar

yanlış bir beklentidir! Bundan daha dramatik olanı, erken çocukluk dönemindeki bir çocuğa, sözüne uyması ve tesirine girmesi için baskı yapan ve amansız bir mücadele içine giren anne-babanın, çocuğunun gözündeki halidir.

Hiçbir yetişkin, bugüne kadar; özellikle de erken çocukluk dönemindeki çocuğu ile girdiği bu amansız mücadeleden kazançlı çıkmamıştır. Böyle bir mücadeleye girmiş ve kendince bu mücadeleyi kazandığını zanneden anne-babalar, çocuklarının ruhunu kaybetmektedirler de haberleri yoktur. Bu açıdan bakıldığında, Anadolu Pedagojisi'nde önemli olan, çocukla inatlaşmak ve mücadele içine girmek değil, aksine çocukla işbirliği yapabilmek için imkânlar oluşturma becerisine sahip olmaktır.

Unutulmamalıdır ki, çocuğun duygu dünyasındaki her bir 'iç düzen' belli bir sıraya ve ölçüye göre gerçekleşmektedir, bu sessiz ve mütevazı iç yapılanmaya aşırı müdahalede bulunmak, çocuğun kişilik yapılanmasına zarar vermekten başka bir işe yaramaz.

Burada dikkat edilecek olan şey, çocuğun ruh yapılanmasındaki 'sıra' ve 'ölçü'dür. Eğer anne-babalar çocuğun ruhunda oluşan bu sıralamayı değiştirmeye kalkarlar da, onu erken uyarılmış duygularla baş başa bırakırlarsa, hem çocuğun kişilik ve karakter eğitimi zafiyete uğratılmış olur hem de erken uyarılmış duygular bir süre sonra anne-babayı da altından kalkamayacağı yüklerle karşı karşıya getirir.

“Oğlumun yaşamasına izin vermiyordum!”

“O kadar hassas davranıyordum ki çocuğumun hissetmesine izin vermeden, onun hissedeceği bir şeyi önceden hissedip tedbirini alıyordum. Böylece oğlum kendi yaşam sürecini hissedemeden büyüyordu. İşin daha dramatik yanı, oğlumun benim bu telaşımı ve ne yapmaya çalıştığımı anlayamıyor oluşuymuş da farkında bile değilmişim.

Mesela, şu kadar saattir yemek yememiştir, mutlaka yavrum acıkmıştır diye düşünüyordum. Hemen onun açlığını gidermek için yemek hazırlıyordum ve yavrumun bu ihtiyacını gidermek

için koşturmaya başlıyordum peşinden. Ođlumun açlık hissetmesine izin vermiyordum. Çünkü onun yerine zaten ben dűřünüyordum. Onun kendini hissetmesine fırsat vermediğim için de doğal olarak ne acıktığını hissedebiliyor, ne de yemek karşısında beklediğim iştahı sergileyebiliyordu. Ama ben onu iştahsız zannediyordum. Aslında ocuđumun hayatına bu kadar girerek yaptığım řey, onun kendisini yaşamasını ve hissetmesini nlemekmiř de anlayamamışım.

Ya da dıřarı ıkacađımızda, aman sođuk almasın, aman űřümesin, diye dűřünüyor, öyle koruyucu ve kollayıcı yaklařıyordum ki ođlum tenine ufacık bir serinlik deđmediđi için bu giydirme faslına bir tűrlű anlam veremiyordu. Harala gűrele kat kat giyinme faaliyeti, o kadar...

İyi niyetlerle çıkılan yollar, ne kadar yıpratıcı sonuçlar ortaya ıkartıyormuş meğer. Çocukların hayatı yaşamasına izin vermek lazım. Kendi korkularımızı onlara yansıtarak aldığımız tedbirler, kişiliklerinin sağlam bir zemine oturmasını engellemiş oluyor ve biz bunu fark edemiyoruz.

Bir gűn engellendiđi, izin verilmediđi lűde isyan ediyor ocuk. Sonra da adı 'Asi evlat' oluyor..."

—Ayşe Hanım (33)

İKİNCİ BÖLÜM

Kişilik ve Karakter Gelişim Süreci

İtaate Mecbur Bırakılan Çocuk: Edilgen Çocuk

Her çocuk, anne-babasıyla uyum içinde yaşamaktan büyük huzur duyar. Çünkü anne-baba, çocuk için yaşamın kurallarını öğreten bir 'dış kılavuzdur.' Nasıl ki çocuk kendi içindeki buyurucu iç kılavuzun tesiri ile 'insan olma' mücadelesi verir; anne-babasını kendisine 'dış kılavuz' olarak kabul eden bir çocuk da, onlarla uyum halinde olmaktan ve yaşamın kurallarını onlardan öğrenmekten büyük keyif alır. Yalnız burada ince bir ayrıntı vardır:

Çocuk dış kılavuzunu kendisi seçer. Kendisini kimin yanında güven içinde hissediyorsa, kimin yanında huzur içindeyse, ona uyum sağlar. Çocuk dış kılavuzuna güvenmiş ve onu kendisine zarar vermeyen biri olarak kabul etmişse, ne zaman darda kalsa, ondan

yardım isteyecektir. O yardım, ‘çocuğu incitmeden sunulduğu sürece,’ çocuk dış kılavuzundan yardım almaktan hoşnut olacaktır.

Yalnız, çocuk bilmediğı bir konuda dış kılavuzundan yardım almaya yöneldiğinde, ‘ezici’ ve ‘incitici’ bir tutumla karşılaşır, bu kişinin rehberliğini gönöl rızasıyla kabul etmeyecektir. Belki baskı ve zorlamalar ile o kişinin isteklerine boyun eğiyor görünse de, ruhunun derinliklerinde kendisini inciten yetişkine karşı içten içe bir tepki geliştirecektir. Bu nedenle, anne-babalar çocukları ile kurdukları ilişkilerde, ‘çok bilen’ ve ‘çok güçlü’ yetişkin ruhundan sıyrılmalıdır. İma ile dahi olsa çocuğa çelimsizliği, yetersizliği ve beceriksizliği hissettirilmemelidir.

Çocuğa teklif edilen yardımlar, ‘minnet’ oluşturulmadan sunulmalıdır ki, çocuk minnet duygusunun kendi benliğinde oluşan baskısı ile anne-babasının yanında yaşayacağı ‘huzur’ hissini kaybetmesin.

Oysaki birçok anne-baba, çocuğunun ruhunu minnet duygusu oluşturarak teslim alma yönelişı içindedir. Zira minnet öyle bir duygudur ki, kim kimin minneti altında kalmışsa, ona karşı kendini ezik, mecbur ve çaresiz hisseder. Anne-babalar, minnet duygusunun işe yaradığını (!) gördükçe, çocuklarının kendilerine boyun eğiyor olmasının yanılgısına kapılmaktalar. Evet, belki minnet duygusu kişiyi esir almaya yarayabilir, kişiyi itaate mecbur bırakabilir; ama o kişinin ruhunda oluşan tahribatlar, elde edilecek kazanımlardan çok daha fazladır.

Örneğin, çocuklarının karşılaştığı hatalar ve yanlış sonuçlar karşısında, “Ben sana dememiş miydim?” diyerek, kendi bilgi ve görgüsünün ne kadar da önemli olduğunu vurgulamak ve kendisine itaat etmemenin sonucunda neler olacağının bilinçaltı işaretini vermek, neredeyse anne-babalar için sıradan bir davranış olmuştur. Halbuki böyle bir minnet zehirlenmesi, çocukları kendi gibi olmaktan alıkoyan, kişilik gelişimini zedeleyen en önemli etkenlerden biridir.

Çocuk yanlış yaptıkça doğruyu bulur, yanlış yaptıkça yaşama dokunarak hayatı öğrenir. Anne-babalar ise maalesef çocuklarının yanlış yapmalarına izin vermiyorlar. Çocuklar da erken yaşta yaşamı öğrenebilecekken, genellikle küçükken izin verilmeyen yanlışları yetişkinlik döneminde tekrarlıyorlar.

Anne-babaların bu konudaki en büyük korkuları, “Ya yanlışta alışkanlık kazanırsa?”dır. Halbuki, ruhen hasta olmayan hiç kimse yanlış bile bile yapma eğiliminde değildir. Zira insan en mükemmel şekilde yaratılmıştır. Çocukların yanlış yapmalarının en büyük nedeni, çoğu defa neyin doğru, neyin yanlış olduğunu bilmemekten kaynaklanmaktadır.

Çocuk, kendisine göre doğru olduğunu zannettiği bir şeyi yaparken, yetişkinin sadece ‘incitmeyecek’ bir yol göstericiliğiyle karşılaşır, yapılan yanlıştan geriye döner. Döndükten sonra da doğrunun ne olacağı konusunda bir fikir sahibi olur. Yol göstericilik ve rehberlik esnasında çocuk incitilir, küçük düşürülür ve minnet duygusu içine itilirse, yanlış görse bile, kendi kişiliğini korumak adına, kendisini inciten yetişkinin gösterdiği doğru yola girmemeyi tercih eder.

Minnet, insan ruhuna en çok zarar veren duygulardan biridir; âdeta zehirli bir akrep gibidir. Minnet duygusu oluşturarak çocuğun benliğini esir almak, o kadar yaygın bir anne-baba davranışıdır ki, çoğu defa anne-babalar hangi davranışın çocuğunun üzerinde minnet duygusu oluşturduğunu dahi karıştırır haldedir.

Okulda zayıf not alan çocuğuna karşı yetişkinin, “Ben sana kaç kere derslerini vaktinde yap, dedim, bak sonunda böyle zayıf aldın” sözü, çocuk ruhunda “Anne-babama itaat etmezsem, zayıf almaya devam edeceğim sanırım” düşüncesini çağrıştıran bir minnet duygusu diyalogudur. Bu söz ile yetişkin çocuğun başarıya ulaşması için kendisine itaat etmeye mecbur bırakmaktadır. Halbuki, öğrenme bir itaat işi değil, anlama işidir. Eğer anne-baba, çocuğunun zayıfıyla gerçekten ilgileniyorsa, onu çaresizleştirip kendine itaate zorlamak yerine, hangi konularda eksiklerinin olduğunu birlikte araştırıp bulmak ve o sahalarda çocuğuna rehberlik yapmak zorundadır.

Faraza; çocuğa harçlık verilirken, “Paranın kıymetini bil, ben bu parayı ne zorluklarla kazanıyorum” demek veya “Ben senin yaşındayken paranın ne olduğunu bilmiyordum, bak biz size bu imkânları sunabilmek için nasıl da fedakârlık yapıyoruz, kıymet bil” demek, çocuk üzerinde minnet duygusu oluşturarak, onun benliğini ele geçirmeye çalışmaktır. Tabii ki çocuk, kazanılmış paranın kıymetini bilecek, buna kimsenin itirazı olamaz. Ancak, çocuğa

paranın kıymetini bildirmek için ‘ne kadar zorluklar içinde çalışıldığını’ söylemek, çocuğun bilinçaltına hitap ederek minnet duygusu oluşturmak, verilen paranın da, pulun da kıymetini azaltır. Çocuk bu şekilde verilen paraya karşı vefalı olmayacağı gibi, kendisinde minnet oluşturan yetişkine karşı da rahat olamayacaktır. Onun yanında kendisini huzursuz hissedecektir. Böylesi bir huzursuzluk hissi, genellikle çocuk ile yetişkinin birbirinden kopuş sürecinin de işaretidir.

Minnet duygusu, sadece çocuklar için ezici ve kişilik bozucu değildir. Yetişkinlik döneminde de insan ruhunun en rahatsız olduğu duygudur bu. Bir kişi, bir diğer kişiden borç para alsa; fakat borç aldığı kişi her defasında, kendisinin insanlara yardım etmekten hoşlandığını ima eden sözler söylese, borçlu olan kişi bu sözlerin altında ezilir, yıpranır. “Neden borç aldım şu adamdan, bir an önce ödesem de kurtulsam” diye planlar yapar. İşte bu ruh hali çocuklar için de geçerlidir. Çocuk da kendisinde minnet oluşturan anne-babasına karşı bu ezikliği yaşar ve bir an önce bu eziklikten çıkmak için çaba sarf eder.

Bu nedenle anne-babaların minnet duygusu altında ezici tavır ve davranışlar içinde bulunmamaları gerekir.

Birçok anne-baba çocuklarında oluşturdıkları minnet duygusu ile, çocuklarının sadece kendilerine itaat etmeye mecbur olduklarını düşünür. Oysa minnet öyle bir duygudur ki, erken yaşta çocuğun ruhuna bir kene gibi yapışır. Çocuk bu duygunun verdiği ezikliği yaşamı boyunca taşır. Sanki herkese karşı bir minnet borcu varmışçasına ezilir, kendisini ortaya koymaktan çekinir, kendisini ikinci sınıf bir insanmış gibi hisseder.

Anne-babalar, çocuklarının ruhunu minnet duygusu oluşturarak ve ezerek teslim almak için çaba sarf etmemeli, farkında olmadan dahi çocuklarda oluşacak olan minnet duygularının önüne geçmelidir. Bundan dolayıdır ki; Anadolu Pedagojisi’nde “Sağ elin verdiği sol el görmemeli”[\[21\]](#) şeklinde bir ifade yerini almıştır.

Yukarıda da izah ettiğimiz gibi, aslında çocuklar anne-babaya itaat etmekten ve onları kendilerine rehber edinmekten oldukça büyük mutluluk duyarlar. Ancak bu itaat hissi zorlayıcı olmamalı, sinsi bir şekilde çocuğun ruhunda eziklik oluşturmamalıdır. Çocuğun anne-

babasına karşı gerçek muhabbeti ve itaati, ancak onlara güven duyabilmesiyle mümkündür. Benliğini anne-babasının tehdidi altında hissetmiyor oluşu ile mümkündür.

Anne-baba da çocuklarına karşı, minnet duygusun-dan veya zorlama ile oluşturacakları bir itaatten daha çok, bilgi ve saygınlığa dayanan bir ebeveyn-çocuk ilişkisini kurmaya çalışmalıdır. Bu tarz bir ilişki, çocuğun anne-babasını rehber ve yol gösterici olarak kabul etmesine neden olur.

Bu açıdan bakıldığında, çocuğun kendisini anne-babasına ‘bilinçsiz ve zoraki itaate’ mecbur hissetmesi, edilgenleşmesine ve kişiliksizleşmesine yol açar. Çocuğun anne-babasına saygı duyup, kendisini onların yanında emniyet ve güven içinde hissederek onlarla olmaya ve onlara itaat etmeye çalışması ise kişilikli ve etken çocuk olma sürecini hızlandırır.

Anne-babalar “Höt” deyince oturan, “Kalk” deyince kalkıp, kendilerine itaat eden çocukları akıllı-uslu çocuk olarak görseler de, böyle çocuklar çoğu defa kişilik bozukluğuna doğru adım adım ilerlemektedir.

Kişiliksizleşen çocuk sadece minnet duygusu ile değil, aynı zamanda baskı ve zorlamalarla da kendisini anne-babasına itaate mecbur hisseder. Çocuğunun minik bedeni üzerinde gücünü göstererek, ona kendi sözünü dinletmeye çalışan bir ebeveyn bilmelidir ki, bir insana yapılacak en büyük zulmü yapmaktadır. Çocuk böyle bir ebeveyn yanında kendini olduğu gibi ortaya koymak yerine, şiddetine maruz kalmamak için kendini itaate mecbur hisseder. İçinde kendini ezene karşı sığınma hissi belirir.

Anne-babalar genellikle çocuklarının bu sığınma hissini, “Ben ne yaparsam yapayım yine de çocuğum beni seviyor” diye yorumlayıp, büyük bir yanlışlığa girerler. Çocuğun yetişkinin ezici tavırları karşısında oluşturduğu sığınma hissi, kişiliğine saldırı olmaması için bir korunma çabasıdır. Böylece çocuk benliğinin tahrip olmaması için kendisini ezen kişiye karşı itaat hissi ile dolar.

Aslında bu açıdan bakıldığında, işin içinde çok daha trajik bir öykü duyulacaktır. Çünkü bazı çocuklar yedi yaşına gelinceye kadar kendilerini en çok ezen ebeveyne sığınmak zorunda hissederler. Ailede kim kendisini çok eziyorsa, çocuk ondan kaçamayacağını

anladığında, onun şerrinden emin olmak için ona karşı sevimli görünmeye çalışır. (Bu ve benzeri davranış şekillerini, ilerleyen sayfalarda Savunma Mekanizmaları başlığı altında ayrıntılarıyla inceleyeceğiz.)

Çocuğun kendini ezen kişiye karşı sığınma hissi, celladına âşık olan idam mahkûmunun psikolojisinden başka bir şey değildir. Nasıl ki idam mahkûmu kendisini sevdirebilir, boynunun vurulmasından kurtulacağı hissiyle kendisini giyotine götüren celladına tebessüm edip, onun kalbini kazanmak için her türlü fedakârlığa hazır olduğunu ifade eder; çocuk da kendisini ezen ebeveynine karşı, güçsüz olduğu dönemde, benzer bir benlik savunması içine girebilir.

Bazen de çocuk aile içindeki problemler karşısında kendisini suçlu ve sorumlu hissederek yaşama sevincini kaybeder. Yapacağı şeyler karşısında hep engellemeler, kırıkcılıklar ve baskılar ile karşılaşmışsa, bu çocukta ‘öğrenilmiş yılgınlık’ oluştuğu için artık yaşama sevinci kaybolur. Çevreye ve insanlara karşı duyarlılığı kalmaz; bu sebeple de anne-babasının yanında sükûnet içinde olur. Onlara bağımlılıkla itaat eder. Bu çocuk, anne-babası tarafından ‘akıllı-uslu’ olarak algılanır. Halbuki çocuk, daha erken yaşlarda yaşama sevincini kaybetmiş, karşılaştığı problemlerin çözümsüz olduğuna inandığı için sessizliğe gömülmeyi tercih etmiştir.

Örneğin, daha çocukluk yıllarından itibaren, aile içinde devamlı kavga ve dövüş sahnelerine şahit olan, anne-babasının her an ayrılacağı endişesiyle gece yatağına uzanan ve sabah bir gürültüyle uyanan çocuk, bir süre sonra kendi içinde dayanma gücünü kaybedip, pasivize olmaya, hissizleşmeye, anne-babasının kavga ve dövüşlerine duyarsız kalmaya başlar.

Ev içinde yaşanan bütün bu olumsuzluklara karşı gücünün yetmeyeceğini anlayan çocuk, evin içinde kıyametler kopsa da, anne-baba birbirini yese de bir kenara oturup televizyon izleyebilir. Böylesi çocuklar, içlerinde direnme gücünü yitirirler; fakat sorunları, duyarsız kalarak ve hiçbir şeye karışmayarak çözmeye kendilerini mecbur hissederler. İçlerinde depremler yaşanmasına karşın, dışarıya karşı sakin ve sessizdirler; tıpkı fırtına öncesi sessizlik gibi. Ama ergenlik döneminde patlamaya hazır bir sessizliğe bürünebilirler.

Çocukların edilgen hale gelmesinin, içlerinde direnme gücünün kalmaması ile bir ilgisi vardır, ancak çocukların içindeki hayata direnme gücü her zaman olumsuz hatıralarla yıkılmaz. Bazen anne-babalar çocuklarına karşı sergiledikleri aşırı sevgi gösterileriyle de çocuklarının ruhunu edilgen hale getirmeyi başarırlar. Örneğin, bir çocuk, anne-babası tarafından çok seviliyor olabilir. Ancak bu sevgi bir süre sonra duygu sömürüsüne dönüyorsa, anne-baba karşılık bekleyerek sevgi veriyorsa, ima yolu ile dahi bu hissettiriliyorsa, çocuk anne-babasına karşı kendisini itaat etmek zorunda hisseder.

Ya da anne-baba çocuğa sevgi alabilmesi için kendilerini dinlemesi ve kendilerine itaat etmesi gerektiğini hissettiriyorsa, üstelik hayırlı bir evlat olmadığı takdirde ona sevgi görmeyeceğine dair birtakım tehditler sunuyorsa,—çocuk, her ne kadar anne-babasından sevgi alsa da—bu, koşullu sevgidir. Başka bir ifadeyle, bu sevgi, ‘sınırsız’ değildir. Çocuk bu sevgiyi kaybetmemek için, âdeta “Size ruhumu teslim ediyorum, bana istediğinizi yapabilirsiniz. Size itaat edeceğim; yeter ki sevginizi benden kesmek için bir tehditte bulunmayın” dercesine, kendisini anne-babasına itaate mecbur hisseder.

Bu durumu yaşayan çocuklar bir süre sonra kendilerini de kandırmayı başarırlar. Çocuk artık kendisi gibi olmaktan değil, anne-babasının istediği gibi olmaktan mutlu olduğunu görür (zanneder). Edilgen hale getirilmiş ve itaate mecbur bırakılmış bir çocuğun kendini mutlu hissettiği anlar, ancak anne babasının istediği gibi davrandığı anlar kadardır. Çünkü çocuk, kendi istediği gibi yaşadığında mutsuz olacağını bilir. Böylece mutlu olmanın şartının, anne-babasını mutlu etmek olduğunu öğrenir. İşte bunları yaşayan bir çocuğun kendine ait kişiliği ve kendi dünyasına ait bir karakteri yoktur. Onun kişiliği anne-babasının mutlu olması üzerine şekillenmiştir. Çocuk kendisine verilen küçük dünya içinde nasıl mutlu olacağını öğrenir. Bu öğrenme, bir ömür boyu işe yarayacak ikiyüzlü sürecin de başlangıcını oluşturur.

Çocuk yetişkinlik yıllarında da etrafındaki kişilerin isteklerini yerine getirirken mutlu olacağına inanır. Bir arkadaş grubuna girdiğinde, kendisinden beklenenleri hisseder ve o grubu mutlu edebilmek için elinden gelen her şeyi yapmaya gayret eder. Konuşmalarıyla, yapmaya çalıştığı esprilerle, giydiği kıyafetler ve ısmarladığı yiyecek-

içeceklerle arkadaşlarını mutlu etme gayretinin içine girer. Neden? Çünkü anne-babasından acı tecrübelerle öğrenmiştir ki, kendisinin mutlu olabilmesi için, karşısındaki kişinin mutlu edilmesi şarttır.

Ya da bu kişiler evlendiklerinde eşlerinin her türlü isteklerini yerine getirmeyi kendilerine bir görev kabul ederler. Kendi duygu ve düşüncelerini yaşayamayan bu kişiler, a bir kedinin ciğere baktığı gibi, kendisine sevgi verecek olan kişinin sevgisini kaybetmemek için, onun her istediğini yerine getirmeyi bir yetenek zannederler. Maalesef günümüzde edilgen ocuk yetiştirmek, sanki iyi bir şeymiş gibi birçok anne-babanın en çok arzu ettiğı şeydir. Çünkü edilgen ocuk, aynı zamanda anne-babasını mutlu etmeyi öğrenen çocuktur. Aslında anne ba-balar da çocuklarını nasıl edilgen hale getireceklerini, çocukluk yıllarında, kendi anne babalarından öğrenmişlerdir. Kendi anne babaları tarafından azarlanarak, terslenerek, küçük düşürülerek, düşünceleri hafife alınarak, zor kullanılarak ve şiddet uygulanarak bir çocuğun nasıl etkisiz kılınıp, ruhunun teslim alındığını bizzat yaşamışlardır.

Çocukluk yıllarında mutlu olmayı beceremeyen kişi ebeveyn olduğunda, çocuğunun böylesine kendisini mutlu ediyor olması karşısında büyük bir keyif alır. Onun itaatıyla, âdeta kendi kaybolmuş ve ezilmiş yıllarının acısını çıkartır ve çocuğunun üstüne kara bir dev gibi çöker kalır.

Bazı anne-babalar da çocuklarının kendi kontrolleri dışında hareket etmelerine tahammül edemezler. Çocukları kendi kontrolleri dışında hareket edecek olsa, habersiz bir iş yapacak olsa, onların sanki yanlış bir yola sapacaklarını, kötülüğe meyledeceklerini düşünürler. Benzer hezeyanlara kapılarak, çocuklarını kendi kontrolleri altında tutmayı, onları edilgen hale getirmeyi büyük bir ustalıkla başarırlar.

Maalesef çocukları 'kötü yola düşmesin,' 'yanlış işler yapmasın,' 'ahlak ve terbiyede kendilerini utandırmasın' diye, onların insan olma kabiliyetlerini yok ederler. Çocuklarının söz ve davranışlarla ruhlarını ince ince tesir altına alan anne-babalar, bir süre sonra bir büyücü gibi

kenara çekilir ve ruhlarını teslim aldıkları çocukların kendilerine nasıl da saygılı olduğunu övünerek anlatırlar. Bu çocuklar, yaptıkları her işte anne-babalarının onayı olmadan başarı elde edemeyeceklerini düşünürler. Daha da ötesi; eğer anne-babalarının aksine bir iş yapacak olsalar, bunun hesabını ahirette veremeyeceklerini de öğrenmişlerdir.

Tam da bu noktada başka bir hakikatten daha üzüler de olsa bahsetmemiz gerekir. Maalesef, birçok anne-baba çocuk terbiyesinde ‘dinî ve manevî’ değerleri bir ‘alet’ olarak kullanmaktadır. Kimi zaman Allah’ı, kimi zaman cenneti, kimi zaman da cehennemi kullanarak çocuklarını kendilerine itaate mecbur bırakmaktadırlar.

Aslında çocuğunu nasıl terbiye edeceği konusunda yetenekleri gelişmemiş bir anne-babanın, çocuklarını kontrol altında tutmak için uyguladığı en son yöntem, dini kendi çıkarlarına alet etmektir. Her ne kadar böyle bir anne-baba, dinî değerler üzerinden çocuğunu kontrol altında tutmaya çalışsa da, o anne-babanın asıl korkusu, çocuğunun kendi kontrolünden çıkacak olmasıdır.

Din, çocuk terbiyesinde bir ‘araç’ değil, ancak bir ‘amaç’ olabilir. Anne-babaların kendilerini dinin de üzerine koyarak, kendilerine itaat eden çocuk yetiştirmek için, dini araç olarak kullanmaları kadar acınacak bir durum olabilir mi?

Bir anne-baba çocuğunu kontrol altında tutmak için, dini bir araç olarak kullanıyorsa, böyle bir atmosferde yetişen çocuk, belki Allah’tan korktuğu için anne-babasına itaat eder ama, bir süre sonra zoraki itaat hissinin insan içinde uyandıracığı isyan duygusu ile Allah sevgisini de kaybedebilir. Hiçbir anne-baba kendini dinin üzerinde görmemeli, dini kendi altında, kendi çıkarları adına bir alet olarak kullanmaya kalkmamalıdır.

Ahlaklı ve dinî hassasiyete sahip bir çocuk yetiştirilmek isteniyorsa, din, hiçbir şekilde çocuğa karşı ‘zorlayıcı’ bir unsur olarak kullanılmamalıdır. Örneğin, bir anne-baba, ‘çocuğunu kendisine itaat ettirme düşüncesi’ ile ona, ‘Allah, anne-babasına asi olan çocukları sevmiyor’ derse, bu söz, açıkça bir çocuk suistimalidir. Çünkü burada anne-babanın amacı, çocuğunun dindar olması değil, aksine kendisine itaat etmesidir.

Tam da bu noktada, “Suistimal nedir?” diye kısa bir bilgi aktarmakta fayda var ki konu daha net anlaşılsın.

Pedagojide çocuk suistimali, bir yetişkinin çocuğun masum duygularını kendi amaçları doğrultusunda kullanmasıdır.

Yani bir yetişkinin, çocuğun bilgi eksikliğinden faydalanarak, her söylenene inanan bir insan olmasından istifade ederek ya da her zaman yetişkinlere güveniyor olmasından yararlanarak, onu kendi çıkarlarına uygun olarak kullanması, çocuk suistimalidir.

Yukarıdaki örnekte, ‘Allah, anne-babasına asi olan çocukları sevmiyor’ ifadesini kullanan anne-babanın ‘asıl amacı,’ çocuğunun dindar olması değil, aksine kendisine itaat etmesini sağlamaktır. Bu amaca ulaşmak için kullandığı araç ise ‘Allah’tır. Çocuğun sahip olduğu dinî bilgi yoksunluğundan dolayı, anne-babanın Allah’ın güç ve kuvvetini, çocuğu kendine itaat ettirebilmek için kullanması, çocuk suistimalidir.

Ancak yukarıdaki sözü, anne-baba çocuğunun dindar olması adına söyleyip, bir beklenti içine de girmiyorsa, o zaman durum farklı olur. Böyle bir niyet ile söylenen söz, çocuk suistimali kapsamında değerlendirilmez. Görüldüğü üzere, dinî duyguları, çocuk terbiyesinde kullanmakta önemli olan şey, anne-babanın ‘asıl amacıdır.’ Anne-babanın asıl amacını da, onlardan başka kimse bilemeyeceği için, bu konuyu onların vicdanına bırakalım.

[21]. Bkz. Tirmizî, Tefsir, Muavvizeyn: 2, (3366); İbrahim Canan, Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi (Akçağ Yayınları: 10/32-33).

Zoraki Kişilik

Anne-babalar, çocukların özünde yatan çocukluk sırrını ortaya çıkartan bir sır bekçisidir. Onları zorlayan, onların fitratını hesaba katmadan kendi arzu ettiği gibi şekillendiren ölü bekçisi değildir. Değildir ama,—maalesef—önce çocuklarının ruhunu öldürüyor, sonra ruhu ölmüş bir çocuğun başında bir ömür boyu beklemek zorunda kalıyorlar.

Ruhunu bir süre önce anne-babasına teslim eden çocuk, bir süre sonra yaşama olan güvenini kaybediyor. Yaşamı kendi ruhu ile sürdüremeyeceğini anlayınca, bir 'asalak' gibi anne-babasının ruhuna yapışmış olarak yaşamını sürdürmeye kendini mecbur hissediyor. Anne-babalar, bu çocukların bazı sorunları olsa da kendilerine çok bağlı olduklarını, kendilerinin dışında bir yaşam

sürmek istemediklerini düşünürler. Hatta kendi başlarına başka bir şehre gidip üniversite okumayı dahi düşünmediklerini övünerek anlatırlar. Halbuki anne-babaların çocuklarının bu halleriyle övünmek yerine, onların yaşamlarını şekillendirebilecek kadar cesur yeteneklerle donanamamış olmasının yasını tutmaları gerekir.

Bazı anne-babalar da vardır ki, çocuklarının kendilerinden nasıl da sorunsuz ayrılabilirdiğini, anne-baba bağımlısı olmadan yaşama nasıl da cesurca atılabildiğini keyifle anlatırlar. Bir kısmı bunda haklıdır. Ama bir kısım anne-baba, çocuklarına zoraki kişilik oluşturma sırasında onları duyarsızlaştırdığını fark etmez. Aslında onlar sorunsuz bir ayrılış gerçekleştiriyor değildir. Zorlamalar karşısında duyarsızlaşan hisleriyle, anne-baba sevgisini yeterince hissedemediklerinden dolayı, onlardan ayrılmanın ya da ayrılamamanın, duygu dünyalarında oluşturduğu yokluğu hissedememektedirler. Duyarsızlaşmış ve anne-babasının varlığını ya da yokluğunu hissedemez hale gelmiş olan çocukların yaşamdan bir tek gayeleri vardır: 'başarmak!'

Yaşam onlar için başarabildikleri kadar mutluluk verecektir. Bu hayale kapılırlar. Çocukluk yıllarında kaybettikleri onuru ve kişiliği, sanki çok güzel bir meslek sahibi olduklarında, ya da çok para kazandıklarında yeniden elde edebilecekleri hayaliyle delice hayata tutunurlar.

Zoraki kişilik oluşumları esnasında duygu dünyasını kaybetmiş kişiler çok hırslıdırlar, yenilgilere öfke ile tepki verirler. Başarısızlıklara tahammülleri yoktur. Zira her bir başarısızlık, geçmiş acıların yeniden yaşatılacağını düşündürür. Her bir başarısızlık, bilinçaltı acılarını hatırlatır. Bu kişiler dışarıdan çok güçlü-kuvvetli görünseler de, ruh dünyaları çalkantılar içindedir, sevgilere açtır, kimseye güvenemedikleri halde güven duygusuna çok ihtiyaçları vardır. İç dünyalarında çaresiz ve bitkin, dış dünyalarında gösterişli ve güçlüdürler. Bunlar zoraki kişiliğin duyarsızlaşmış halinin en belirgin özelliğidir.

Birçok bürokrat, yönetici, öğretmen kendi üzerinde oluşturulmaya çalışılan zoraki kişiliğin kurbanıdır. Mesleklerinde başarılı oldukları için de çocuklarının veya yönetimleri altında bulunanların kişiliğini

zoraki değiştirmeyi bir marifet zannederler. Onlara yaptıkları baskıların gerekçesini de ‘onlara iyilik olarak’ tarif ederler.

Merve Hanım’ı avucunda tutmayı başaran annesi

37 yaşında, iki çocuk annesi Merve Hanım’ın son zamanlarda 10 yaşındaki büyük kızı Hatice ile başı derttedir.

Merve Hanım, kızı Hatice’nin artık laf söz dinlemez olduğunu görmekte ve bu duruma çok sinirlenmektedir. İstemese de son günlerde kızına karşı şiddete başvurmak zorunda kalmaya başlamıştır; çünkü kızının kendisine itaat etmediğini fark etmektedir. Bir zamanlar şefkatle kokladığı kızına karşı şiddet uyguluyor olmak, aslında Merve Hanım’ın kendisini de çok üzmektedir.

Torunlarının annesine karşı asileştiğini ve söz dinlemez bir hale büründüğünü gören Merve Hanım’ın anne-babası, bu gidişin çok da hayırlı olmadığını, torunlarının durdurulması gerektiğini her seferinde kızları Merve’ye hatırlatmaktadırlar.

O gün akşam Merve Hanım, eşi Tahsin Bey’le bu meseleyi konuşur. Tahsin Bey, Merve Hanım’ın konuyu çok abarttığını düşünür. Tahsin Bey’e göre Hatice artık bir çocuk değil, yavaş yavaş büyüyen bir genç kızdır.

O yüzden ondan hâlâ çocuksu itaati beklemek, onun dünyasını görmezden gelmek hata olur.

Merve Hanım ise eşine katılmaz, kızlarının söz dinlemez olduğu düşüncesinin sadece kendisine ait olmadığını, anne-babasının da aynı düşünceye sahip olduğunu söyleyince Tahsin Bey birden öfkelenir.

“Merve, evlendiğimiz günden bu yana evimizin içinde hep anne-babana göre hareket ediyorsun. Ben seninle evliyim. O, bizim kızımız. Artık ruhundaki şu anne-babanı çıkart lütfen” der.

Merve Hanım bu öfke dolu söz karşısında, birden çok daha büyük bir reaksiyon gösterir.

“Ne diyorsun sen ya! Asıl sen evlendiğimiz günden beri annemlerin bize yaptıkları iyilikleri hiç görmedin. Zorda kaldığımız her anda bize destek oldular. Annemden, babamdan istediğin nedir senin? Yeter artık! Kendi anne-babanın seninle ilgilenmemesinin acısını benden mi çıkartmaya çalışıyorsun? Eğer bir daha anne-babam hakkında bir şey söylersen seni çekemem, haberin olsun” der ve odasına gider...

Ertesi akşam Merve Hanım da, Tahsin Bey de daha sakindir ve sorunlarını çözmek üzere bir uzman ile görüşmeye karar verirler.

Bir hafta sonra gerçekleşen randevuda, Merve Hanım uzman pedagoga kızları Hatice’nin durumunu anlatır.

Pedagog ile Merve Hanım arasında şu konuşmalar geçer:

“Hatice’yi aslında derslerinde başarılı, arkadaşları ile uyum içinde olan bir çocuk olarak tarif ediyorsunuz. Peki, asıl sorun nedir Merve Hanım?”

“Kızım beni dinlemez oldu artık. Ona söz geçiremiyorum.”

“Halbuki eşiniz, kızınızın size karşı saygısızlık etmediğinden bahsetti. Bu nasıl oluyor?”

“Ama ben kendi çocukluğumu düşünüyorum. Çocukluğumda anne ve babamın sözünden çıkmazdım. Anne-babamın haberi olmadan hiçbir şey yapmazdım. Halbuki Hatice’ye baktığımda, onun benden izin almadan çok rahat hareket ediyor olması, çok zoruma gidiyor.”

“Neler yapıyor sizden izinsiz?”

“Örneğin geçen hafta okul arkadaşı ile kavga etmiş, on gün geçtikten sonra haberim oldu. Komşu hanımlar bize oturmaya gelmişti de onlardan duydum.”

“Size söylemedi mi?”

“Hayır. Zaten ona kızıyorum ya. Karşılaştığı problemleri bana söylese, ben sorunlarını çözeceğim onun. Ama ona annelik yapmama fırsat vermiyor, kendi kendine iş yapıyor.”

“Peki, kavga ettiği arkadaşı ile sorunlarını çözmüşler mi? Şu an konuşuyorlar mı?”

“Hatice, öyle küslük bilen bir çocuk değildir. Hemen o gün sorunlarını çözmüşler aslında. Barışmışlar. Bir sorun yok; ama bana haber vermedi. Bu, benim çok zoruma gitti.”

“Kızınız kendi sorununu çözmüş, demek ki kızınızda problem çözme yeteneği var. Böyle bir yeteneği kızınızda geliştirdiğiniz için sizi tebrik etmek gerekir. Ama ben hâlâ sizin zorunuza giden şeyi anlamış değilim.

Kızınız bir sorun yaşamış ve bunu güzelce çözmüş. Eğer çözemeseydi, o zaman kızınıza destek sunup rehberlik yapmanız gerekirdi. Alternatif problem çözme yolları gösterirdiniz.”

“Ben kızımın problemini çözmesine sevindim ama, benim asıl kızdığım nokta, şimdiye kadar her şeyini bilen bir anneyken şimdi kızından haberi olmayan anne durumuna düşmek.”

“Anlayamadım.”

“Şöyle söyleyeyim; kızımın okulda kavga ettiğinden bizim binadaki bayanlarla yaptığımız çay oturumunda haberdar oldum. O gün annem de aramızdaydı. Oradan ayrıldıktan sonra annem bana, ‘Haberin var mıydı Hatice’nin kavgasından?’ diye sordu.

Annemin o sırada bana bir bakışı vardı ki, nasıl ezildim, nasıl? O an annemin karşısında, annelik yapamayan biri olarak kalakaldım. Yalan söylemek de istemedim. ‘Bu kız bana artık hiçbir şeyini söylemiyor ki’ derken, annem başladı söylenmeye:

‘Bir çocuğunu güdemiyorsun. Ben beş tane çocuk yetiştirdim, hepinizin her halinden haberim vardı. Çocuğunuzu okulda öldürseler, haberin olmayacak senin...’

Aslında haklı olarak, birçok şey söyledi!”

“Haklı olarak birçok söz söyledi!”

“Evet, haklı tabii. Annem 5 çocuk yetiştirmiş, her birisini kendi avuçları içinde tutmayı başarmış, ben ise bir çocukla baş edemiyorum. Haksız mı yani annem?”

“Anneniz sizi avucunun içinde tuttuğu için acaba annelik yapamıyor olabilir misiniz?”

“Nasıl yani?”

“Kızınızdan aslında neden rahatsız olduğunuzu kendinize bir sorun. Sanki annenize karşı kızınızdan rahatsız oluyorsunuz. Annenize karşı mahcup olmamak için... Sanki anneliğınızı annenize ispat etmeye çalışır gibi bir haliniz var. Ama kızınız sizin anneliğınızı, kendi annenize ispat etmenize engel oluyor gibi.”

“Çok doğru. Ben hep kendimi anneme ispat etmeye çalıştım; ama bir türlü bunu başaramadım. Aslında annem hep iyiliğimi istedi, ben bir türlü annem gibi bir anne olamadım.”

“Peki ölmeden önce annenizin istediğı gibi bir anne olabilecek misiniz?”

Gölüşmeler...

“Sanmıyorum. Çünkü annemin istekleri hiç bitmez ki. Ama ben annemin isteklerini yerine getirmezssem, kendimi çok yalnız hissediyorum.”

“Neden?”

“Annem çok alıngandır. Ona karşı en ufak bir imada bulunsam, hemen alınır. Küser. Konuşmaz benimle. Bu da beni huzursuz eder. Aslında eşim de bundan çok şikâyetle bulunuyor ama, anne-babaya karşı gelmek doğru mu? Allah annesine itaat etmeyen bir evladı cennetine alır mı?”

“Ben hoca değilim, bu sorunuzun cevabını bilmiyorum.”

“Ben de hoca değilim, ama biliyorum. Çünkü benim babam, hoca ve dinî bilgisi çok fazla.”

“Babanız kendisine itaat etmediğinizde cennete giremeyeceğinizi mi söyledi?”

“Evet, yanlış da değil. Bunu ben kendi gittiğim sohbetlerde de bayan hocalardan duydum.”

“Hatice’ye kızgınlığınız da buradan mı geliyor?”

“Nasıl yani?”

“Kızınız sizin sözünüzü dinlemezse, cennete gidemeyeceğini düşündüğünüz için mi telaşa kapılıyorsunuz?”

“Yani hiç böyle düşünmedim ama, evet içimde bir huzursuzluk hissediyorum, kızımın bana asi olup da kötü bir insan olmasından. Sadece bu da değil.”

“Hatice’nin kontrolünüzün dışında olması anne-babanıza karşı sorumluluk duygunuzu zedeliyor olabilir mi?”

“Evet, anne-babama karşı görevimi yapamıyorum gibi geliyor, yetersizlik hissi benim enerjimi tüketiyor.”

“Başka?”

“Sanırım bir de komşularıma karşı mahcup oluyorum, sözüm geçmediğinde kızıma.”

“Başka?”

“Üzülüyorum... Ben yaşamımı hep söz dinleyerek geçirdim. Bir gün çocuklarımin da benim sözümü dinleyeceğini düşünüyordum. Ben boşa mı yaşadım yani? İçimde hayal kırıklığı oluyor bunu düşündükçe.”

“Anlıyorum... Dikkat ediyor musunuz, bütün bu beklentilerin hepsi sizinle alâkalı? Yani kızınızla ilgili değil. Siz, sizin gibi bir yaşam sürmesini istiyorsunuz kızınızdan.”

“Yoo yoo... Öyle de istemem. Ben hiç kendim olamadım aslında. İsteklerim hep yarım kaldı. Çocukluğumu hiç yaşayamadım...” der ve gözleri yaşarır Merve Hanım’ın...

Biraz sessizlikten sonra devam edilir.

“Aslında haklısınız. Ben kızımın kendisi olmasına izin vermiyorum galiba. Hiç rahat değilim. Her an biri bir şey söyleyecek diye tedirginim. Ben bu yaştayım ve annelere karşı bir söz söyleyemem, korkarım. Ama kızım, çok cesur davranıyor.

Annem de her seferinde herkesin içinde, ‘Bir çocuğu terbiye edemedin. Yarın bu çocuk ahlaksız olursa, o zaman görürsün gününü’ diye yüreğime korkular salıyor. Bu sözleri işittiğimde ise Hatice’ye öfkem daha da artıyor. Aslında biliyorum Hatice çocukluğunu yaşıyor.

Bilemiyorum, acaba eşim mi haklı? Eşimin haklı olduğunu düşündüğümde bile, sanki anne-babama karşı vefasızlık yapmışım gibi geliyor. Sırf bu yüzden yıllarca depresyon hapları kullandım ama, şu an bile içim daraldı...”

Merve Hanım’ın yaşamı, aslında edilgenlik ve bağımlılık içinde geçmiş bir yaşamdır. Ne kendine sahip olabiliyor, ne kızına, ne de eşine. Görünürde bunların sahibi Merve Hanım olsa da, Merve Hanım’ın anne-babası ona bağımlı bir yaşam sürmekte, onun kendi kontrollerinden çıkmasına hâlâ razı olmamaktadır. Halbuki, kişi ancak benliğini koruyabildikçe onurlu yaşar. Kişinin zorunlulukla değil, kendi rızasıyla, gönül rahatlığıyla anne-babasına itaat ediyor olması, olgunluk işaretidir.

Başkalarına yardımcı olabilmek, insan olmanın en büyük erdemidir. Ancak bu erdem, kişinin ‘iradesi’ ve ‘bilinçli bir tercihi’ ile olmalı. Aksi takdirde; korku, baskı ve zorlamalarla bilinçsizce oluşan ‘iyilik meleği görüntüleri,’ birilerine yardımcı olma çabaları birer yansımadan ibarettir.

Böyle biri bilinçlenmeye başladığında;

- kendi üzerine yük olan kişileri fark ettiğinde,
- onları gönüllü olarak sırtına bindirmediği halde, onların bir minnet duygusu oluşturup sırtına bindiğini fark ettiğinde,
- insanlara iyilik yapma gayretlerinin arkasında, onlardan kendisini iyi bilmeleri veya onlardan beklentileri olduğunu fark ettiğinde,
- çocukluğundan beri kendisi olmaması için önce yetişkinlerin, şimdi de etrafındaki herkesin kendisini baskı altında tuttuğunu fark ettiğinde, önce kabullenemez, sonra da büyük bir hüsrana uğrar. Bu acı, ruhunu sarmaya başlar!

Başkalarının beklentilerine göre hareket eden ve içine salınmış olan korkularından dolayı kendi kişiliğini ortaya çıkartmak yerine,

kendisine korku salanların görüş ve düşüncelerini benimseyen kişi, kaç yaşında olursa olsun, karakter eğitimi tamamlanmamış bir bireydir.

İşte bu noktada Anadolu Pedagojisi'ne baktığımızda çocuk terbiyesinde, asla edilgen çocuk karakterinin benimsenmediğini; kişilikli, onurlu, dik duran; ama diklenmeyen bireyler yetiştirmeyi bir gelenek haline getirdiğini görürüz.

Kendi Gibi Olabilen Çocuk: Etken Çocuk

Çocuk, ancak dışa vurduğu dünyası ile kendini kabul eden, anlayan ve duygularına eşlik edebilen bir ebeveyn yanındaysa gerçek benliğini yaşayabilir, çocukluk sırrına ait ruhu yaşayabilir. Başka bir deyişle, çocuk böyle bir ortamda gerçek benliğini yaşamaya başlar.

Gerçek benliğini yaşayan çocuk ise 'etken' bir çocuktur.

Ne istediğini bilen, gözleri çakmak çakmak, duygu dünyası derin, geleceği gören, basiret sahibi biridir etken çocuk.

Etken bir çocuk, erken çocukluk döneminden itibaren—özellikle annesinden—güven hissini doyasıya almış, aile içinde kendini rahatlıkla ifade edebilmiş, duygu ve düşüncelerini anne-babası ile paylaştığında incitilmemiş, ona 'insan' olmanın onuru hissettirilmiştir.

Burada özellikle ‘anne’ ifadesi kullanıldı, zira erken çocukluk döneminde, çocuk anneyi kendine zarar veren, inciten, ezen, zorlayan biri değil de, kendisini güven içinde teslim edebileceği şefkatli biri olarak algıladıysa, onun etken bir çocuk olmasının önü açılmış demektir.

Bir annenin çocuğuna güven hissi verebilmesi ise çocukluğun en zayıf döneminde, annenin çocuğunun ihtiyaçlarını ‘vaktinde’ ve ‘yeterince’ verebilmesi şartına bağlıdır. Eğer anne çocuğunun ihtiyaçlarını giderirken;

- koşullar öne sürmüştse,
- (onun masum ihtiyaçlarını kullanarak) kendi sözünün dinlenmesi için, en temel insanî ihtiyaçları bile giderirken sınırlı davrandıysa, çocukta güven duygusu kaybı oluşur.

Bu güvensizlik rehabilite edilmedikçe de, bu çocuğun ‘duyarlı’ bir etken çocuk olması oldukça zordur.

Her ne kadar, etken bir çocuğun ruhunun ilk şekillenmesi, annenin çocuğuyla kuracağı bağla mümkün olsa da, çocuğun ilerleyen yaşlarda ‘dirayet’ ve ‘irade’ sahibi olabilmesi de babanın babalık yapabilmesine bağlıdır.

Eğer bir baba;

- güç ve kuvvetini haksız yere kullanmışsa,
- evde kendi varlığını hissettirmemişse,
- çocuğunun duygu dünyasında ‘adalet’ ve ‘sebat’ ile yer edememişse,
- aileyi bir otorite olarak sevk ve idare edememişse,
- çocuğun anneye karşı geliştirdiği güven duygusunu, anneye çatışarak, kavga ederek zedelemişse, bu çocuğun güven duygusu gelişmiş olsa da, ‘dirayet’ ve ‘irade’ eğitiminde sorun olur. Aynı zamanda bu, etken olmasına da engel teşkil eder.

Etken ruha sahip bir çocuk, annenin ‘anne gibi anne,’ babanın da ‘baba gibi baba’ olduğu bir evde, kişilikli ve karakterli olur.

Anne; baba boşluğundan dolayı bazen otoriter, bazen sevecen oluyorsa, baba da eşinin çocuklarla ilgilendiğini öne sürerek evdeki varlığını hissettirmiyorsa, o evde büyüyen çocuğun, ‘duyarlı bir etken’ olması oldukça zordur.

Duyarlı ve etken çocuk diyoruz; çünkü bir çocuk etken olurken, aynı zamanda duyarsız da olabilir. Çocuk, aile içinde kendini hep baskı altında hissetmiş, zoraki bir kişilik oluşturmada kullanılmışsa, hissetme yeteneğini kaybeder. Kaybedilmiş hissetme yeteneği ile belki sert, kararlı, güçlü-kuvvetli ve hedefine hızla yürür gibi görünse de,—yani etken bir çocuğun bütün özellikleri görünse de—böyle bir çocuk, ‘duyarsızlıktan’ kaynaklanan etken bir ruhu bünyesinde barındırdığı için, Anadolu Pedagojisi’nin ‘tehlikeli insan’ kategorisi içinde yer alır.

Anadolu Pedagojisi’nde asıl önemli olan ‘duyarlı etken’ kişiliktir. His dünyası olmayan, diğergâmlığını, empati yeteneğini kaybetmiş, ruhu katılaşmış etken bir çocuk, hem anne-baba için, hem de toplum için bir baş belasıdır. Bu açıdan bakıldığında, anne-babaların hedefi, sadece etken çocuk yetiştirmek olmamalıdır. Hedef, etken ve duyarlı bir çocuk yetiştirmek olmalıdır.

Örneğin Fatih Sultan Mehmed, etken ve duyarlı bir kişiliğe sahipti. Öyle etkendi ki, ‘adalet’ ve ‘doğruluk’ konusunda, asla taviz vermeyecek derecede ruhu güçlü bir irade ile donanmıştı. Onun yaşamına ait şu örnek oldukça önemlidir:

Babası İkinci Murad, oğlu Mehmed’in iradesinin ne kadar güçlü olduğunu gördüğünde ve onun ‘çocukluk sırrını’ hissettiğinde hep heyecan duyar. Çünkü Mehmed’in sırrı, İstanbul’u fethedecek olan çocuk olmasıdır. Baba Murad, böyle güçlü bir ruha sahip olan Mehmed’e saltanatını teslim etmek ister. Fakat delikanlı Mehmed, sultanlığın babasına ait olduğunu söyleyerek, babasının teklifini kabul etmez.

İkinci Murad oğluna tahtı bırakmakta ısrar edince, delikanlı Mehmed, babasına döner ve şu tarihi söz ile itiraz eder:

“Baba, padişah bensem, sana emrediyorum, geç tahtına otur, yok eğer padişah sensen, o halde tahtına geç otur.”

Bu söz karşısında İkinci Murad, ne oğluna kendisine itaat etmemesinden dolayı küsmüş, darılmış veya onu tehdit etmiş, ne de gönül rahatlığı ile o tahta oturabilmiştir.

Evet, etken çocuk kendi ruhundan aldığı güç ile dünyaya meydan okuyabilir. Fakat burada anne-babaların kendi bilinçaltına dönüp,

“Ben neden etken bir çocuk değil de, bana bağımlı bir çocuk yetiştirmek istiyorum acaba?” diye sormaları gerekir.

Bu soruya verilecek cevap, anne-babanın kendi çocukluk dönemiyle ve korkularıyla doğrudan alâkalıdır aslında. Çocukluğu bağımlılıkla ve kişilik gelişiminden yoksun olarak geçen bir anne veya baba, zayıf iradesinin karşısında, ‘etken’ bir çocuk görmeye tahammül edemez. Onun kendi kontrolü dışında hareket etmesini, kendisine saygısızlık olarak algılar. İşte bu ve benzeri bilinçaltı çığlıkları nedeniyle, birçok anne-baba çocuklarını kendilerine bağımlı yapmaya çabalar. Onları kendi kontrolleri altında tutarak, onların ruhlarına âdeta bir ip bağlamışlardır. Her çektiklerinde yanlarına gelebilecek bu bağı ellerinde tutma gayreti içindedirler.

Etken-duyarlı bir kişilik, ancak cesur anne-baba-ların çocuğunun önünü açması ile olur. Zayıf kişilikli anne-babalar, çocuklarının kontrolünü kaybedecekleri endişesiyle edilgen çocuk yetiştirmeyi bir marifet zannederler. Yine duyarlı-etken bir kişilik örneği verecek olursak; Bediüzzaman Said Nursî’nin kişiliği bu konuda oldukça önemlidir.

O, Kurtuluş Savaşı sırasında, Doğu cephesinde Ruslara karşı mücadele verirken, esir düşer. Teftiş sırasında komutan ondan kendisine karşı hürmet göstermesini ister ve başını öne eğerek selamlamaya zorlar. Ancak Bediüzzaman, bu zorlamaya boyun eğmez. Bu olay üzerine idam kararı alınır.

O, “Bunların idam kararı, benim ebedî âleme seyahat etmem için bir pasaport hükmündedir” deyip mükemmel bir izzet, haysiyet ve kahramanlıkla karara hiç ehemmiyet vermez. Böyle asil bir ruhun yok edilmesinin doğru olmayacağını düşünen Rus komutan, Bediüzzaman’a “Rica ederim, beni affediniz” diyerek, verilen idam hükmünü geri alır[22].

Aynı zamanda Bediüzzaman, kendisini haksız yere yargılayan ve daha sonra beraat ettiği mahkemedeki savunmasında, “Başımdaki saçlarım adedince başım olsa, her gün biri kesilse, bu baş eğilmeyecektir” diyecek kadar da etkendir. Ve kendisi olabilmeyi becerebilmiştir. Bu sözleri söyleyen kişi, bunları kuru bir isyan veya duyarsızlık içinde söylememiştir. Bu sözlerin sahibi, kendi duyarlılığını aynı zamanda şöyle ifade etmiştir:

“Cemiyetin iman selâmeti yolunda ahiretimi de feda ettim. Gözümde ne cennet sevdası var, ne cehennem korkusu. Cemiyetin, yalnız yirmi milyon Türk cemiyetinin değil, yüzlerce milyon bütün İslam cemiyetinin imanı namına bir Said değil, bin Said feda olsun. Kur’an’ımız yeryüzünde cemaatsiz kalırsa cenneti de istemem; orası da bana zindan olur. Milletimizin imanını selâmette görürsem, cehennemin alevleri içinde yanmaya razıyım. Çünkü vücudum yanarken, gönlüm gül-gülistan olur.”[23]

Bediüzzaman’da da bir örneğini gördüğümüz bu duyarlı-etken kişiliğin zirve noktası, elbette Efendimizdir. Peygamber Efendimiz (aleyhissalatu vesselam), kendisinden İslam’ı anlatma davasından vazgeçmesi istendiğinde, şu sözleri söyler:

“... Güneş’i sağ elime, Ay’ı da sol elime verseler, ben yine bu dinden, bu tebliğden vazgeçmem! Ya Allah bu dini hâkim kılar yahut ben bu uğurda canımı veririm!”[24]

Bütün kâinatın kendisine verilmesini dahi etken bir ruh ile geri çeviren Peygamber Efendimizin, Kur’an-ı Kerim’de Müslümanlara karşı ne kadar duyarlı olduğu “... Sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir”[25] ayetiyle gösterilmektedir. Etken ve duyarlı bir ruhun zirve çizgisi çizilmektedir.

İşte günümüz anne-babaları, böyle kararlı ve etken bir çocuk ruhundan korktukları ve çocuklarının kendilerinden kopacağını düşündükleri için mi onların kendilerine karşı güçlenmesine izin vermiyorlar?

Bu soruyu, samimi olarak kendilerine sormaları gerekir. Halbuki, etken ve duyarlı bir çocuk ‘gerçek çocuktur.’ Edilgen çocuk ise içi başka, dışı başka, yüzünde maske ile kendini sevdirmeye çalışan, kendisinden beklenen rolü oynamak için çaba gösteren; ama o rolü ruhuna sindiremeyen çocuktur. Böyle bir çocuğun yanındaki anne-baba korkmalıdır. Çünkü “Bu çocuk yarın benim başıma hangi işleri açabilecek gizli bir dünyayı kendi içinde barındırıyor?” diye uykuları kaçmalıdır.

Anne-babaların, anne-baba olma hislerini gerçek anlamda yaşayacakları çocuk ruhu, etken ve duyarlı çocuktur. Çünkü etken ve duyarlı çocuk, her ne kadar güçlü-kuvvetli ruha sahip olsa da, isyankâr ve yıkıcı değildir. O, belki anne-babasına itaatkârdır; ama

bu itaat korkudan kaynaklanan bir itaat değil, bilinçli bir tercihtir. Anne-babasının, anne-baba olmasından kaynaklanan bir hürmet hissindendir.

Kitabın başında da ifade edildiği gibi, Anadolu Pedagojisi, sadece bir kültüre ve coğrafyaya ait çocuk eğitimi modeli değildir. Aksine, 'etken ve duyarlı' çocuk yetiştirmek için bulunmuş olan bir yöntemin Anadolu'da uygulanmış olmasına dayanır.

Anne-babalar, hangi din veya kültüre mensup olurlarsa olsunlar; kişilikli, karakterli ve etken-duyarlı bir çocuk yetiştirmek istiyorlarsa, Anadolu Pedagojisi'nin usul ve yöntemleri onlar için büyük bir yol göstericidir.

Evet, Anadolu Pedagojisi'nin temelinde 'etken' çocuk yetiştirmek yatmaktadır. Etken çocuk, gerçek benliğini dışa vurabilen çocuktur. İşte bu yüzden insan dünyasını, benliğini kısaca tanımakta fayda vardır ki, çocuklar eğitilirken onların ruh dünyasında neler olup bittiğinin farkına varılabilsin.

[22]. Bkz. Said Nursî, Tarihçe-i Hayat (İstanbul: Söz Basım Yayın, 2005), s. 146, 147.

[23]. Sebîlürreşad, c. 5, s. 119.

[24]. İbn-i Hişam, Sîre, c. 1, s. 285; İbn-i Kesir, a.g.e., c. 1, s. 474.

[25]. Tevbe suresi, 9:128.

Bir Ben Vardır Bende: Ego

İnsan, et ve kemiğin ötesinde bir de ruhsal yapıya sahiptir. Bu yapı ne gözle görülür, ne de elle tutulur. İnkâr edilemeyecek kadar gerçek, ispat edilemeyecek kadar gizemlidir ruhun halleri.

Sadece ruhun varlığı değildir gizemli olan; bu ruhun işleyiş şekli de psikolojinin en önemli uğraş sahasıdır. Acaba insan ruhu nasıl bir işleve sahiptir ki, kişinin duygu dünyasına ait işler yolunda gitmediğinde bunalım geçirilebiliyor? Ya da insan, bedeninde hiçbir rahatsızlık yokken nasıl oluyor da “Ruhum daralıyor” diyerek, neredeyse intihar edecek konuma gelebiliyor? Veya nasıl oluyor da çok sakin olan bir anne, çocuğuna karşı hırçınlaşabiliyor, eşine karşı acımasız davranabiliyor? İşte bütün bu soruların cevapları insanın

içinde, çocukluk yıllarından itibaren şekillenen ‘başka bir benin’ durumu ile ilgilidir.

Başlangıçta her insanın ruh dünyası sükûnet ve huzur içindedir. Özellikle yaşamın ilk yıllarında uğradığı hayal kırıklıkları ve zorlamalar ile insan ruhu acı çekmeye başlar. Çekilen bu acılar bir ruh iniltisi olarak çocuklarda davranış bozuklukları oluşturur. Hiçbir çocuk davranış bozukluğu ile dünyaya gelmez. Çocukta görülen davranış bozuklukları, çocuğun iç dünyasında bir şeylerin yolunda gitmediğinin işaretidir. Neresidir bu iç dünya ve işler nerede yolunda gitmiyordur?

İç dünyada işlerin yolunda gitmediği yerin adı ‘ego’dur. Ego, insanın içindeki bir başka insanın adıdır. İnsanın ruh dünyasının huzur ve sükûnet içinde olması, ancak ‘ego’nun rahat içinde olması ile mümkündür. Eğer insanın içindeki bu gizli insan; ego, kaygılar yaşamaya başlar ise, yaşanan bu kaygılar dış dünyaya ‘davranış bozukluğu’ olarak yansır. Aslında, çocuklarda görülen davranış bozukluklarının birçoğunun temelinde bu kaygılar yatmaktadır.

İnsanın ana kumanda odası: benlik

Ego, insanın bütün bir yaşamını organize eden, kararlar alan, bu kararlara göre o kişiyi şekillendiren bir merkezî ruh halidir. Egonun yegâne amacı, insana ‘onurlu’ ve ‘kişilikli’ bir yaşam sürdürmesi için mücadele vermektir.

Türkçede çok olumsuz bir anlamı varmış gibi algılansa da, ‘ego’nun varlığı kişinin onurlu ve kişilikli bir yaşam sürebilmesi için büyük bir kazançtır. Eğer insanda ego olmasaydı insan çok onursuzca, kişiliksizce, karakersizce bir yaşam sürerdi. Egonun varlığı ve korunmaya muhtaç hali nedeniyle, insan yanlış yapmamaya, kendine söz söyletmemeye, kendi kişiliğini ve onurunu korumaya gayret eder. Buna göre bir insanın onurlu ve kişilikli olması isteniyorsa, o kişinin ‘ego’sunun zarara uğratılmaması gerekir.

Konuyu birazcık daha yakından incelemek ve Anadolu Pedagojisi’ne göre değerlendirmek gerekirse, aslında ‘ego’nun Anadolu Pedagojisi’ndeki karşılığı ‘benlik’tir. Benliğin aslî görevi, insanın onurlu ve kişilikli bir yaşam sürebilmesine rehberlik etmektir. Anadolu Pedagojisi’nde benlik o kadar önemsenmiş ki, benliğin aslında Allah tarafından insana emanet olarak verildiği

belirtilmiştir[26]. Bu sebeple aslî görevinin ötesinde, kişiyi Allah ile buluşturacak yegâne ‘feyz’ kaynağı olarak değerlendirilmiştir.

Bu açıdan bakıldığında Anadolu Pedagojisi, insanın manevî yaşamının güçlü olabilmesi için benliğinin yıpratılmamış ve bir bütünlük içinde kalabilmiş olmasını çok önemsemektedir. Bu, Anadolu Pedagojisi’nin muhteşem altyapısının da sırrıdır. Mademki her insanda Allah’ın bir emaneti vardır, o halde insan hak ettiği için değil, insan olduğu için ‘saygındır,’ ‘özeldir,’ ‘azizdir...’ Ona yapılacak en küçük saygısızlık Allah’ın insan ruhuna koyduğu benliğe karşı bir saygısızlıktır ve dolayısıyla Allah’a saygısızlıktır. Bu ister çocuk olsun, ister yetişkin; fark etmez. Hangi dine mensup olursa olsun, hangi etnik kökeni taşırsa taşısin; her insan, insan olmaktan kaynaklanan bir saygınlığa sahiptir. Kişi, Allah’a saygılı ise, Allah’ın emaneti olan ‘benliği’ içinde barındıran insana da saygılı olmak zorundadır.

Çocuğa, acıma ve şefkat hissinden dolayı değil, çocuğun benliğine olan saygıdan dolayı saygıdeğer davranılmalıdır. Bu yüzden, Anadolu Pedagojisi’nde çocuk, ‘aziz bir misafir’ olarak kabul edilmiştir. Çocuğun aziz bir misafir olması, ruhunda bir emanet taşımasından dolayıdır. Eğer bir çocuk benliğine saygı duyan bir yetişkinin yanında değilse, onun ruhundaki benlik kaygılıdır. Kendisine yönelebilecek tehditler karşısında kendini nasıl savunacağını kaygılarını yaşar.

Bu kaygılar bazen bilinçlice, bazen de bilinçsizce benliğin kendisini korumaya iter. Benlik savunmasının asıl amacı da kişinin onurunu korumak, üzerindeki baskılardan arınmaktır. Aslında çocuklarda görülen hırçınlık ve mızımlanmaların temelinde yatan da budur. Çocuk benliğine saygı duyulmadığını algılayınca, kendini yetişkine kapatır veya o yetişkine karşı benlik savunmasını harekete geçirerek, benliğinin onurunu korumaya çalışır.

Örneğin, dersini yapmakta zorlanan bir çocuğun annesi, çocuğa “Ne kadar tembelsin, iki sayfa ödevini bitiremedin” dese, bu söz, çocuğun benliğine bir saldırıdır, benlik bu saldırı karşısında incinir ve kaygılanır. Zira hiçbir benlik, kendisine yapılan hakareti kabullenmez. Bu; çocuk da olsa böyledir, yetişkin de olsa. Zaten kabullenecek olsa, onursuzlaşır. Böyle bir muameleye maruz kalan çocuktan

beklenen şey ‘benliğini’ savunmasıdır. Bu savunma bazen çok akıllıca olabileceği gibi, bazen şiddete başvurarak, bazen de çocuksu bir masumiyet içinde “Sensin tembel” diyerek anneye karşı atağa geçerek de olabilir. Aslında çocuğun annesine karşı söylediği bu söz, anneye isyan ya da saygısızlık değil, kendi benliğine saldıran birine karşı, benliğini koruma gayretidir. Yani insan olmanın bir gereğidir.

Çocuk, kendi benliğini korumak için böyle bir mücadele içine girdiğinde, anne de, bunu kendi ‘benliğine’ hakaret olarak kabul etse, —örneğin— “Gelirsem senin yanına, anneye laf söylemek nedir gösteririm gününü!” diyecek olsa, annenin bu yeni hamlesi, çocuğun benliğine ikinci bir saldırı olur. Çocuk bu saldırılar karşısında hırçınlaşır, agresifleşir... Zira benlik azizdir. Ona kim dokunursa, onu kim tehdit ederse, benlik bu tehdide karşı kendini savunmak zorundadır.

Yalnız; birçok durumda çocuk, yanındaki yetiştikine karşı güçsüzdür ve çaresizdir. Çocuğun yanındaki yetişkin, onun bu güçsüz ve zayıf oluşunu kullanarak üstüne daha çok gider ve ona sözünü geçirmek için çaba sarf ederse, çocuk istenilen davranışları zorla da olsa sergileyebilir. Ancak bu çocuğun benliği zedelenmiş olur. Çocuk yetişkinle girdiği bu benlik savunmasında yetiştikine gücünün yetemeyeceğini öğrenirse, benliğini korumaktan vazgeçer ve suskunluğa bürünür. İşte asıl tehlike budur. Zira bir insanın benliğini savunamıyor duruma gelmesi; o insanın kişiliksizleşmesinin ve karakter yitim sürecinin de başlangıcı demektir.

Birçok ebeveyn, çocuklarının benliklerini korumak için girdiği bu mücadeleyi, kendisine bir saldırı olarak algılar. Bu sebeple de çocuklarının benlik mücadelesini yenilgi ile sonuçlandırmayı bir marifet sanırlar. Ve çoğu defa da çocukları ile nasıl baş ettiklerini çevresindekilere övünçle anlatırlar. Halbuki, bu zoraki baskılar, bir süre sonra o anne-babayı perişan edecek derecede büyük davranış bozukluklarına dönüşeceğinin bir habercisidir.

İnsanın benliğini korumak için girdiği bu izzet savaşı sadece çocuklarda değil, bebeklerde bile vardır. Zira bebeğin de bir ‘benliği’ vardır. Örneğin, yeni doğmuş bir çocuğa biraz kızgın ve çatık kaşlarla bakıldığında, bebek birden dudaklarını büzer ve ağlamaya

başlar. İşte bu ağlayış, onun aziz olan benliğini tehdit altında hissetmesi karşısında bir savunma durumudur. Bebek böyle bir ağlayış ile karşı taraftaki kişinin vicdanına hitap ederek, kendine yönelmiş olan bu saldırıdan kurtulma gayretine girer. (Bkz. Savunma Mekanizmaları.)

Çocuk üzerindeki bu benlik oyunları çok sık tekrar ediliyorsa ve çocuk her an benliğini korumak zorunda hissediyorsa, bir süre sonra kendini korumayı süreklilik haline getirir ve duyarsızlaşır. Kendisine yönelen sevecen davranışların bile arkasında şüphelerin ve benliğine yönelik tehditlerin varolduğunu düşündüğü için normal iletişimi kapatır. Bunun en çarpıcı örneğini 9 yaşındaki Hamit isimli bir çocukta gözlemlemiştik.

Karadenizli bir ailenin sinsi tehlikesi

Hamit, Karadenizli bir ailenin üç çocuğundan en küçüğüdür. Fıtrat olarak çok sakin ve yavaş bir çocuk olmasına rağmen, Hamit'in babası Mustafa Bey, kıpır kıpır, hareketli, esprili, pratik zekâlı bir babadır. Hamit'in en büyük ağabeyi Nurullah da tıpkı babası gibi kıpır kıpır, espri dolu bir gençtir.

Hamit ile Nurullah arasında her gün çatışma çıkmakta, Hamit çoğu defa öfke nöbetleri geçirerek ağabeyinin üstüne saldırmaktadır.

O gün de yine öyle olur...

Hamit, okulda kitabını unutmuştur. Eve geldiğinde, annesine kitabını okulda unuttuğunu söyleyince annesi, "Aklın nerede oğlum senin? Bu kaçınıcı; eşyani unutuyorsun hep" der. Bu söz, ağabey Nurullah için bir fırsattır ve Hamit'e laf çarptırmak için annesine cevap verir:

"Anne kızma şu çocuğa ya, geçen hafta da aklını unutmuştu okulda..."

Ve ardından "Ha ha ha..." diye gülmeye başlar. Hamit, ağabeyinin bu sözüne karşı birden öfkelenir ve koşarak ağabeyine yumruk atmaya çalışırken, ağabey soğuk esprilerine devam eder:

“Oğlum bana çatma, ben de sana çarparsam üzerinden tır geçmiş gibi yere sererim, haberin olsun!”

Nurullah'ın bu sözü Hamit'i daha çok kızdırır. Hızlı hızlı ağabeyine vurmaya çalıştığı sırada kapı açılır ve babaları Mustafa Bey içeri girer. Hamit'in ağabeyini yumrukladığını gördüğünde, “Ne o la... Ağaçkakan gibi ağabeyini mi gagalıyorsun?” diyerek güler.

Hamit bir umut babaya yönelir ve der ki: “Baba, ağabeyime bir şey söyle, benimle dalga geçiyor. Ben aklımı okulda unutmuşum.”

O sırada annesi söze karışarak, “Hamit yine okulda kitabını unutmuş” diye Hamit'i şikâyet eder. Baba, “Oğlum bir gün kitabını unutuyorsun, bir gün kalemimi. Bak bu son olsun, yoksa seni okula bırakırım, unuttuğun kitaplarla orada ders yaparsın, tamam mı?” deyince, Hamit kendisini anlamayan bu kadar yetişkinin arasında artık çaresiz kalır. Odasına gider. Ama kendisini dışlanmış, ailenin içinde yabancı gibi hissetmeye başlar.

Başka bir gün babası ile matematik dersi çalışan Hamit, soruları okurken hızlı okuyamaz ve tam anlayamaz. Ancak babası çok acelecidir. Soruları okudukça, baba “Ula ağır vasıta gibi mıy mıy yaparak okuyorsun. Bas gaza da şöyle otobana çıkalım” der. Hamit babasının söylediği gibi hızlı okumaya çalışır, bu sefer de kelimeleri tam çıkartamaz ve soruyu tam algılayamaz. Baba yine güler Hamit'in bu haline, “Ula hızlı git, dedik de tayyare ol demedik, uçma öyle uçma” der ve masadan kalkarken ağabeye seslenir; “Nurullah! Oğlum otur şu kaplumbağa ile biraz matematik çalış, benim içim daraldı” der...

Her günü aşağı yukarı böyle aşağılamalar ile geçen Hamit, artık içe kapanık bir çocuk olduğunda ve dersleri iyice zayıfladığında, pedagoga ihtiyaç duyulduğu hissedilir.

Hamit, aslında böyle bir babanın elinde, benlik mücadelesi verirken, bir yandan kendisini anlamayan annesine, bir

yandan da anne-babası ile işbirliği yapan ağabeyine karşı da çaresiz kalmıştır. Aile içinde kendini dışlanmış, ciddiye alınmayan biri olarak hissetmeye başlamıştır.

Baba Mustafa Bey, aslında iyi niyetlidir ve çocuğunun bu yöntemle açılacağını, daha güçlü olmak için mücadele edeceğini söylemektedir pedagoga. Anne ise, bu sözlerin çok abartılmaması gerektiğini, herkesin az ya da çok bu sözleri işittiğini; örneğin kendisinin çocukluk döneminde daha ağır hakaretler işittiği halde hiç de alınmadığını ifade eder. Ancak pedagogun “Peki siz neden okuyamadınız?” sorusunu duyunca tıkanır kalır, cevap veremez. Çünkü anne, kendisi ile geçilen dalgaların sonucunda, okul hayatından soğumuş ve başarısız olduğunu kabullenerek eğitim yaşamını bitirmiştir. Kendi başından bunca olumsuzluklar geçmiş olmasına rağmen, aynı olumsuzlukları çocuğuna yaşıyor olması ise ayrı bir dramdır.

Hamit ile yapılan pedagojik görüşmeler neticesinde, Hamit’in kendini ailesine karşı artık koruyamadığı ve kişilik kaybına uğradığı ortaya çıkar...

Bu olayın, az ya da çok; birçok aile içinde dikkatsizce davranışlar sonucunda ortaya çıktığı görülmektedir. Çoğu defa anne-babalar çocukların birbirleriyle olan tatlı şakalaşmalarını, ezilen çocuğun tahrip olan benliği nispetinde hissedemeyebilirler. Bu durumu, şefkatle önemsemeyerek veya hafife alarak geçiştirmeye çalışabilirler. Yukarıdaki örnekte Hamit’in annesi, “Aman oğlum bunda ne var, ağabeyin sadece şaka yapıyor” diyerek olayı hafife aldığına, çocuk kendisini korumak için sığınacağı limanını kaybetmiş oluyor.

Bu ve benzer durumlarda, anne-babalar, kendi bakış açılarına göre değil, çocuklarının tahrip olan benliğini hissederek yaklaşmalı. Gerekirse çocuğun kendisine sığınmasına kucak açarak izin vermeli. Bu, ister babanın eziciliğinden sığınma olsun, isterse evin içerisindeki diğer büyüklerden olsun. Anne, her an kucak açıcı olmalıdır.

Tabii, sadece çocuğun anneye sığınması yetmez, annenin adaletli davranıp, ağabeyin farkındalık seviyesini yükseltmesi gerekir. Kardeşinin benliğine zarar verdiğini, tepkisel bir yapıya bürüneceğini, bundan dolayı ağabeylik statüsünü kaybedeceğini; belki de eve karşı aidiyet duygusunu kaybedebileceğini söylemeli, ağabeyi ikaz etmelidir. Ötesinde; benzer bir konuşma, eşler arasında da uygun bir zaman ve ortamda olmalıdır. Çünkü çocuğun benliği çok hassastır, bırakın “Aklını okulda mı unuttun?” diyerek gülüp dalga geçmeyi, bunu ima edecek bir bakış bile benlik kaygısına neden olur. İşte bu benlik kaygıları, davranış bozukluklarının temel sebebidir.

Çocuk terbiyesi denilen şey, aslında benliğinin zarara uğratılmadan çocuğu hayata hazırlamaktır. Ve anne-babaların çocukları ile çatıştıkları temel nokta burasıdır. Birçok anne-baba çocuğuna birtakım davranışlar kazandırmaya çalışırken, onun benliğine dokunur ve benliğine dokunulmuş olan çocuk da ister istemez benliğini savunmaya çalışır.

Başarısızlıklarla sonuçlanan bütün çocuk terbiyesi girişimlerinin özünde, anne-babaların çocuklarının benliğini zarara uğratması veya benliğini kendi kontrolüne almaya çalışması yatmaktadır.

Yukarıda ‘edilgen çocuk’ olarak tarif edilen model, çocuğun benliğinin kendisini savunamaz hale getirilmiş olmasıdır. Çocuk gerek baskı ve zorlamalarla, gerekse sevecen bir sempatiyle benliğini anne-babasına kaptırırsa, ‘iradesiz’ ve ‘kişiliksiz’ bir insan olma yoluna girmiş demektir.

Çocuk ruhunun bu aziz makamı ister zoraki, isterse sevecenlik gösterilerinin oluşturduğu minnet duygularıyla olsun, anne-baba tarafından işgal edilir ve çocuğun benliği anne-babanın kontrolüne geçerse, böyle bir çocukluk öyküsü içler acısı hale gelir.

Nice çocuk vardır; bir dönem aile içinde ahlak ve fazilet timsali olduğu halde, bir süre sonra ailenin yüz karası durumuna düşmüştür. Ya da nice çocuk 10 yaşında namaza başlamış, 15 yaşında alkolik olmuştur. Zira çocukların benliği yetişkin tarafından teslim alınarak, o benlik üzerinde baskı oluşturularak davranış kazandırmaya çalışmak, çocuğun vicdanî karar mekanizmasını devre dışı bırakmak demektir. Halbuki çocuk, benliğini kendisi kontrol edebilir. Dahası, kendisini yönetebilirse, onurlu ve ahlaklı olur.

İnsan benliğı azizdir, hiçbir insan kendisinin kötü isimle anılmasından hoşlanmaz. Anne-babalar kontrolü, bizzat çocuklarına teslim ettiklerinde korkuya kapılırlar; ya çocukları yanlış yola düşerse diye. Halbuki, yeterince özgürlük ve duygusal destek sunulan çocuğun, içindeki o aziz ruhu kirletmesi düşünülemez. Zira Anadolu Pedagojisi'nde, insan en mükemmel şekilde yaratılmıştır.[27] Eğer çocuk kendisine eşlik eden yetişkine güvenmiş ve örselenmemişse bu aziz yaratılış unsurlarını korumak için çaba sarf eder. Eğer örselenir ve yıpratılırsa, benliğini savunma amacıyla olmadık sapkınlıklara ve olmadık yanlış yollara sapabilir. 'İnat' için bile olsa yapabilir.

İşte ebeveynlerin birçoğu, çocuğun içinde yaradılıştan varolan vicdan mekanizmasına güven duymadıkları için, çocuğun benliğine hükmetmeye çalışırlar. Ve onun vicdanî duygulardan beslenerek yetişmesi yerine, anne-babadan duydukları ile beslenmesini isterler. Zaten birçok anne-baba da, çocuğun benliğinin vicdan ile işlevsellik kazandığını bilmez. Çocuğun benliğini kontrolüne alarak, onun vicdanı olmak ister. Böyle bir durumdaki çocuk, doğru ve yanlışları kendi vicdanının sesinden değil, anne-babasının sesinden öğreniyor demektir. Bir gün anne-babanın sesi sustuğunda,—çocuğun içinde kendisine kılavuzluk edecek olan vicdanın sesi de zaten önceden beri susturulmuş olduğu için,—çocuk kendi içinde kılavuzsuz, yol gösterensiz kalacak demektir.

Akıllı bir anne-baba, çocuğuna zoraki davranışlar kazandırmak yerine, onun benliğini güçlendirmelidir. Vicdanının sesini duyabilmesi için çocuğu rahat bırakıp, onun kendi ruh dünyasına derinleşmesine izin vermelidir. Eğer bir ebeveyn, davranış kazandıracağım, diye çocuğun adım adım gerçekleştirdiğı benlik inşasına engel olursa, o çocuk dünyanın en tertipli, en zeki ve derslerinde en başarılı kişisi olsa da, ruh dünyasındaki yoksunluklar açısından acınacak bir çocuktur.

Ayhan'ın ders çalışma sorunu

Ayhan 9 yaşında ve ilkokul üçüncü sınıfa gitmektedir. Ayhan'ın annesi Meral Hanım, Ayhan'ın ders çalışma

alışkanlığı olmadığından dolayı, devamlı oğlu ile sürtüşmektedir.

O gün Meral Hanım, Ayhan'ın saatlerce televizyon izlemesinden yakınarak, "Televizyona meraklı olduğun kadar bir kere de ders yapmaya meraklı olsaydın ne vardı sanki?" der.

Ayhan, oturduğu yerden annesine bakar. Biraz sinirli bir tavırla tekrar televizyona döner.

Meral Hanım, Ayhan'ın bu sinirli bakışından rahatsız olur ve oğlunun yanına gelir, "Ne o, o ne biçim bakış öyle? Beni mi döveceksin? Sana artık birşey söylenmez oldu. Eğer bu tutumuna son vermezsen, seni fena yaparım bak" der.

Ayhan, uzandığı koltuktan doğrulur ve annesine, "Ne yaptım ya? Yine ne yaptım? Televizyon seyretmek suç mu?" diye itiraz eder.

Meral Hanım, "Benimle konuşurken sesini yükseltme. Bu ne saygısızlık böyle, yeter artık!" der.

Ayhan, "Ben sesimi yükseltmiyorum, sen bir de kendine bak, asıl sen bağıırıyorsun bana" diye haykırır.

Meral Hanım da "Sen benimle bir misin? Ben senin annenim, ben bağıırırım. Utanmıyor musun annene bağıırmaya sen?" diye cevap verir.

Ayhan bu diyaloglara dayanamaz ve sonunda patlar. "Yeter ya! Yeter ya! Bıktım artık bu evde yaşamaktan. Her gün, her gün aynı şeyler..." der ve ağlayarak odasına doğru koşar.

Meral Hanım, "Gel buraya terbiyesiz, akşam baban geldiğinde her şeyi anlatacağım" der.

Ayhan, "Sensin terbiyesiz. Sensin. Ben de seni anlatacağım" der...

Yukarıdaki olayı benlik duygusu açısından incelediğimizde, görüyoruz ki gerek Ayhan, gerekse Meral Hanım birbirlerinin benliğine saldırarak ortadaki sorunu çözmeye çalışmaktadır.

Konuşmanın başlarında, Meral Hanım, “Televizyona meraklı olduğun kadar bir kere de ders yapmaya meraklı olsaydın, ne vardı sanki?” cümlesi ile Ayhan’ın benliğine saldırmıştır. Aslında burada annenin niyeti, oğlunu televizyondan kaldırmak ve ders yapmaya zorlamaktır. Bu amacına ulaşmak için oğlunu negatif olarak tetikliyor ve kişiliğine saldırıda bulunmayı tercih ediyor. Annenin beklediği şey, duygu dünyası rahatsız olacak olan oğlunun televizyonu kapatması ve ders yapmaya yönelmesidir. Annenin bu amacı gerçekleşmediği gibi, Ayhan bu sözlerle karşı kendini savunmaya alıyor ve annesine ‘sinirli bir şekilde bakıyor.’ Bu bakış, Meral Hanım’ın saldırısına karşı Ayhan’ın kendi kişiliğini koruma hamlesidir.

Ancak Meral Hanım, oğlunun sinirli bakışını kendi kişiliğine saldırı olarak algılıyor. Aslında Ayhan, annesine saldırmıyor, sadece kişiliğini korumak için annesini ürkütmeye çalışıyor. Ama anne oğlunun bu kişilik koruma hamlesini, kendi benliğine saldırı olarak algılıyor. Bu sefer Meral Hanım da kendisine yönelmiş olduğunu düşündüğü saldırıdan korunmak için aynı yöntemi kullanıyor: oğluna yeni bir hamle ile saldırmak ve oğlunu kendisine saldıramaz hale getirmek. Bunun için önce kendisini savunmak amacıyla şöyle diyor, “Ne o, o ne biçim bakış öyle? Beni mi döveceksin?” ve ardından oğluna yeni bir saldırıda bulunuyor: “Sana artık birşey söylenmez oldu. Eğer bu tutumuna bir son vermezsen, seni fena yaparım bak.”

Benliğine yönelen bu tehditler karşısında Ayhan’ın ego duygusu harekete geçiyor ve onurunu korumaya çalışıyor. İnsan benliğine yönelen tehdit, kimden gelirse gelsin fark etmez, kişiliğe ve onura tesir eder. Kişi bu tesir karşısında, hâlâ onuru kırılmamışsa, kendini savunmak zorunda hisseder. Aslında Ayhan’ın da yaptığı bundan farklı bir şey değil. Bu sebeple, annesinin benliğine yönelttiği bu ikinci saldırıyı da bertaraf etmek için yeni bir savunmaya başvurur. Kendini korumak ve benliğini savunmak için, uzandığı koltuktan kalkarak bu saldırılara karşı kişiliğini korumak ister ve annesine bağırarak karşılık verir. “Ne yaptım ya? Ne yaptım ya?” derken, amacı annesine bir soru yöneltmek değil, annesinin saldırısından kurtulmaktır. Ancak anne, kendisini savunmaya çalışan çocuğunun benliğini daha da köşeye sıkıştırarak, “Benimle konuşurken sesini

yükseltme. Bu ne saygısızlık böyle” diyerek, Ayhan’ı konuşamaz, kendisini savunamaz duruma getirmiştir.

Ayhan’ın benliği, kişiliği, onuru artık ciddi bir tehdit altındadır ve annesi ile girdiği bu kişilik savaşını kaybetmek üzeredir. Yapacağı son bir şey kalmıştır, kendisini annesinin elinden kurtarmak. Başka bir odaya gitmek ve kendisine yönelecek tehdidi, mantık süzgecinden geçirmeden, hiç düşünmeden geri püskürtmek. Ayhan da sonunda bunu yapıyor. Annesinin kendi benliğine devam eden saldırılarına karşı, aynı kelimelerle cevap veriyor:

“Sensin terbiyesiz. Sensin.”

Bu saatten sonra Ayhan’da savunma sistemi otomatiğe geçer ve bir ‘atak’ halini alır. Meral Hanım çocuğunun kişiliğine saldırarak ona ders çalıştıracağını zannederken, aslında oğlunun onurunu kırma noktasına gelmiş ve çocuğu ile arasında oluşacak olan ‘güven’ duygusunu tahrip etmeye başlamıştır.

Güven, öyle bir duygudur ki, tahrip edilirse, çocuk ile aile arasındaki aidiyet duygusu zarar görür. Çocuk, böyle bir annesi olduğu için, artık rahatsızlık duymaya ve onun ile arasındaki duygusal bağları koparmaya başlar.

Bu örnekte olduğu gibi, benliği veya ego duygusu saldırıya uğrayan hiçbir insan düşünülemez ki, kendi onuruna bir saldırı olduğunda sessiz kalabilsin; ancak kişiliği tahrip olmamışsa.

Birçok anne-baba, çocuğun onurunu ve benliğini korumak için giriştiği bu savaşı, kendisine karşı saygısızlık olarak algıladığı için—örnekte de görüldüğü gibi—çocuğu kendisini koruyamaz duruma getirinceye kadar gerek sözlü, gerekse fizikî saldırılarına devam etmektedir. Halbuki, kendini savunan çocuk, onurlu ve izzetlidir; savunamayan çocuk ise izzet duyguları kırılmaya adaydır. Bu nedenle, çocukla kurulacak irtibatlarda anne-babaların en çok dikkat edeceği şey, bu aziz varlığın izzetini ve gururunu kırmamaktır. Başka bir deyişle, benliğini zarara uğratmamaktır. Çok söz söylemek, çok nasihatle bulunmak, çocuğu yorar ve benliğini tahrip eder.

Aslında ince ince detaylandırılacak olsa, ebeveyn-çocuk iletişimde ince bir onur kırıcılık, sinsî bir kişilik savaşının olduğunu görmek mümkündür. Örneğin bir anne, okula gitmek üzere olan çocuğuna, “Ödevlerini yaptın mı?” diye sorsa, çocuk bu ifadenin

karşısında, “Yapmadım” dese, annesi tarafından kişiliğine bir saldırı olacağını bildiği için, ayaküstü de olsa benliğini korumak amacı ile bir savunma geliştirecektir. (Belki) bir yalana başvurarak “Evet, yaptım” diyecek veya yalan söyleme yeteneği yoksa annesini duymazdan gelecektir. Aslında bu çocuğun burada yaptığı şey, kişiliğini veya benliğini korumaktan başka bir şey değildir.

Anne, böyle zor durumda kalan bir çocuğun üzerine gidip, “Duymuyor musun beni? Sana bir soru sordum!” diye sıkıştırırsa, bu tutum benliğini korumak için mücadele eden çocuğun benliğini daha da tehlikeye sokmak demektir.

(Buradaki yanlış tutum, annenin son dakikada çocuğuna “Ödevini yaptın mı?” diye sormasıdır. Soru daha makul bir zamanda sorulsaydı, buradaki tutum daha farklı bir şekilde değerlendirilebilirdi.)

Anadolu Pedagojisi’ne baktığımızda, ‘kişinin ayıbının ortaya çıkartılmamasına’ oldukça özen gösterilmektedir. Kişinin hata ve kusurlarının alenen ortaya dökülmesi, hele ki cezalandırılması, Anadolu eğitim sisteminde yoktur.

Bütün bunların bir özeti olarak söylenebilir ki;

- olaylar karşısında nasıl tavır ve davranış sergileneceğine,
- kişiliğe yönelen bir saldırı karşısında nasıl tepki verileceğine,
- bir toplum içinde ezilmeden, onurlu bir şekilde nasıl ayakta durulacağına ait bütün kararlar 'benlik'ten çıkar.

Gerek Batı Psikolojisi'nin, gerekse Anadolu Pedagojisi'nin temel noktası burasıdır.

İşte bütün sır burada gizlidir.

Çocukluk sırrı da burada gizlidir.

Ne zaman ki çocuğun o en çelimsiz hali ile benliği rahat bırakılır ve benliğinin bütün ruhuna doğru yayılmasına izin verilirse, işte o çocuk; kişilikli ve karakterli olur.

Çocuk, ruhunun ilhamlarını bütün bir benliği ile yaşar.

Böyle bir çocuk, hissedebilir.

Bakarken görebilir. Gördüğü şeyi en derin hisleri ile hissedebilir.

Böyle bir çocuğun bütün bedeni, hissedebilme yeteneğine sahip olur.

Örneğin, ağzına bir parça çilek alsa, çileği dili ile damağının arasında ezse—çocuk benliğini ruhu ile hissediyorsa—çileğin suyunu sadece damağında değil, bütün bir bedeninde hisseder. Çünkü kişinin benliği hissedebilme yeteneğine sahipse, tatma duyusu dil ile değil, bütün bedenle olur. Sadece tatma değil, duyma organı her ne kadar kulak olsa da, benliğini ruhu ile hisseden bir kişinin duyması tam da kalp hizasında olur, kalbinden duyar her şeyi. Yağmurlu bir günde bir cam kenarına otursa ve gözlerini kapasa, yağmurun çiseleyişini kulağı ile değil, kalbinin hemen üstünde tarifi imkânsız bir yer ile duyar. Zira benliğin duyusu kulak ile değil, kalp ile olur.

İşte bu nedenledir ki, anne-babalar çocuklarının benliğine zarar verici davranışlarda bulunduklarında onların yaşama sevinçlerini de ellerinden almaktadırlar da haberleri yoktur. Anne-babasının baskı ve zorlamaları ile karşı karşıya kalan bir çocuk, ‘duyma’ yeteneğini kaybeder. Başka bir deyişle, duyarlılığını kaybeder. Böyle çocuklar yetişkinlik yıllarında taş kalpli diye tarif edilir. Duymuyor; acıyı da duymuyor, sevinci de duymuyor!

Yetişkinler tarafından ezilen benlik, bir süre kendini onlardan öyle bir saklar ki, artık ne acıyı, ne de sevinci duymak ister. Kalın bir kabuğun içinde korkak ve ürkekçe saklanır. Ne zaman ki duygu dünyasına dokunacak bir şeyler olsa, kendi duygularını hissetmeye izin vermez. Acıma hissini yok etmek için elinden gelen bütün bahanelere sarılır. Hissetmemek için elinden gelen her şeyi yapmaya hazırdır. Kendisine acı veren geçmişteki olayları bir daha yaşamamak için her an tetikte durmaya, her an birilerine bir şeyler söylemeye hazırdır. Çünkü böyle kişilerin daha çocukluk yıllarında yitirdikleri en önemli duygu, ‘güven’dir ve güven duygusunu hissetmeyen benlik, saklandığı yerden asla dışarı çıkmaz. Benliğin dışarı çıkmaması ve kendini kalın kabuklar arasına gizlemesi, o kişinin hissetmemesi anlamına gelir.

Çocuk o veya bu yöntemle eziliyor ya da tehdit içeren sevgiler ile kişiliği teslim alınıyorsa—başka bir deyişle, çocuğun benliği duyarsızlaşıyorsa—böyle bir insandan korkmak gerek!

Hissedebilen insan, insandır.

Ancak hissedebilen bir insan, yaşamdan lezzet alır.

Hissedebilen bir insan, kuşların cıvıltısını bedeninde hisseder.

Kimi zaman gözlerini kapadığında, rüzgârın uğultusunu ruhunda duyar.

Kimi zaman gözü yaşlı bir insanın acısını kendi acısı olarak hisseder, kimi zaman bütün bir topluma karşı duyarlı olur...

Aslında benliğe yönelen tehditler her zaman dış dünyadan gelmez. Benlik bir de insanın kendi içindeki iç tehditlere karşı da kendisini savunmaya çalışır. Evet, bunca dış saldırı karşısında onurunu korumaya çalışan benlik, bir de insanın duygu dünyasında kabul edilemeyecek isteklere karşı da kendisini savunmak zorundadır. Anadolu Pedagojisi'nde 'nefis' denilen modern psikolojide de 'id' denilen içsel tehditler ve arzular da benliği yorar. Benlik onurlu ve aziz kalma mücadelesini sürdürür.

Temel İhtiyaçları Tespit Eden Merkezî Sistem: İd Duygusu veya Nefis

Benlik sadece kendisine yönelen dış baskılarla savaşarak onurlu kalma mücadelesi sürdürmez; bir de 'baş belası' olan içsel baskılar ve dürtüler vardır. Modern psikolojinin 'id' olarak tarif ettiği, Anadolu Pedagojisi'nin ise 'nefis' olarak adlandırdığı içsel dürtülere karşı da benliğin her an teyakkuzda olması gerekir. Çünkü 'id'in işlevi, 'haz bulmak' ve bulduğu bu hazları 'benliğe' haber vermektir. İd, sanki bir haz avcısı gibi, haz kaynaklarını bulur ve bu haz kaynaklarına doğru benliği yönlendirmeye gayret sarf eder.

Benlik ise, 'id'in bulduğu haz kaynaklarından 'onuruna' zarar gelmeyecek olanları ayırt ederek, onları tatmaya, kişiliğini bozmadan dünyadan haz almaya, keyif almaya çalışır. Ancak nefis veya 'id'in haber verdiği her haz kaynağını tatmaya çalışmak imkânsızdır. Zira id, akılsızdır ve haz kaynaklarının doğru ya da yanlış, günah ya da sevap olmasını, kişinin onurunu tahrip edip etmeyeceğini, saygınlığını yitirip yitirmeyeceğini hesap etmeden, 'sadece' haz kaynaklarını bulur ve benliğe haber verir. Bir farenin peynir arayışı gibi haz arar id (nefis).

İşte tam da bu noktada her şey düğümleniyor. Anadolu Pedagojisi'nde 'çocuk yetiştirme' diye bahsedilen asıl nokta burasıdır. Çocuk yetiştirmede anne-babanın asıl gayreti ve bütün mücadelesi, çocuğun benliğinin kuvvetli olmasını temin etmektir. Bir çocuğun daha erken çocukluk döneminden itibaren benliği tahrip edilmez, hırpalanmaz ve yıpratılmazsa; yani çocuk etken bir ruha sahip olarak yetiştirilirse, benlik 'id'den gelen haz sinyallerinden hangisinin doğru, hangisinin yanlış olduğunu seçebilecek ve bunların içinde onuruna dokunacak, kişilik ve itibarını zedeleyecek olan haz sinyallerine itiraz edebilecek kabiliyete sahip olur.

Eğer bir çocuk, daha erken çocukluk döneminde anne-babasının baskı ve zorlamalarına maruz kalırsa ya da benliği sevecen bir sempati ile onların kontro-lüne girerse, bu çocuğun benliği zayıflamış demektir. Benliğini kendi iradesi ile yönetemeyen çocuklar ileriki yıllarda haz kaynaklarından gelen baskılara direnmekte zorluk çekerler. Nefsin isteklerine, güçlü bir irade ile karşı koyamayabilirler. Bu açıdan bakıldığında, sanki 'id' veya 'nefis' insanı zarara uğratan ve onu kötü yola götüren ruhsal bir enerji kaynağı gibi gelse de, aslında nefsin varoluşu sayesinde insan, yaşama tutunur ve insan olmanın birçok gereğini de yerine getirir. Örneğin, erken çocukluk döneminde çocuk, id duygusunun tesiriyle anneyi emerken haz alır. Aldığı bu haz ile yeme ihtiyacını giderir. Yoksa yeni doğmuş olan bir bebeği, kim yemek yemeye zorlayabilir ki? Hatta çocuk, anneyi emmekten öyle haz alır ki, aç kaldığı anda neredeyse ortalığı birbirine katacak derecede kuvvetli bir istek sergiler.

Ya da 2 yaş çocuğunun 'ben' merkezci tavırları, ailesine karşı aidiyet duygusu geliştirmesini sağlar. Çocuk kendi eşyalarına sahip olmanın hazzını yaşarken, bir yandan da annesinin 'sadece kendisine ait olması'nın, babasının 'sadece kendisini sevmesi'nin hazzını yaşar. Böylece çocuk farkına varmadan bir 'aile' bilinci geliştirir.

Veya, ergenlik döneminde çocuk, cinsel hazlarının uyanmasıyla, yaşama daha bir heyecanla bakar, içi kıpır kıpırdır ve karşı cinse karşı beğeni içerisine girer. Bir süre sonra kendini evliliğe doğru adım atacak olmanın sürükleyiciliği içinde bulur. İnsanda nefis veya haz kaynaklarını haber veren id duygusu olmasa, insan yaşamı bir

kâbusa dönüşür. Kimse ne evlenmek ister, ne çocuk sahibi olmak ister, ne de bir parça meyveyi ağzında çiğnemek ister. Dolayısıyla insanı yaşama bağlayan, yaşam ile bütünleştiren bu korkunç bağ ‘nefis’ tir.

Ancak burada altı çizilmesi gerekli olan şey şudur: İd, benliğe nerede haz varsa onu haber verir. Haber verdiği hazların hangisini kullanacağını, hangisine “Hayır” deyip geriye iteceğini kararı ‘benlikten’ geçer. Örneğin genç delikanlıda cinsel hazlar uyandığında, kendisine nelerden haz alınacağını haberini veren nefis, her türlü cinsel hazzı gencin benliğine iletir. Bu, bazen internette ahlaka aykırı bir siteye girme isteği, bazen okuldaki kız arkadaşı ile daha içli dışlı olma arzusu, bazen de televizyonda bu duygularına karşılık gelecek dizi veya filmleri seyretme isteğidir.

Benlik ise bunların içinden hangisinin onurlu yaşamasına engel olmayacağına karar verir. Delikanlı, bir genç kıızı sevdiyse ve ona karşı yakınlık hissetmeye başladıysa, bu sevgiyi evlilik yolu ile pekiştirmek isterse benlik bu durumda rahatlar ve kaygı hissetmez. Ancak kız-erkek arkadaşlığı konusunda, böyle bir yakınlaşmada, sadece id duygularının tatmini veya nefsin arzularını giderme yer alırsa, benlik, nefsin isteklerine karşı yenik düşmüş olmaktan dolayı kaygı yaşamaya başlar. İçinde, kendi değerini yitiriyor olmanın hırçınlığını yaşar.

Bütün bu gerçekler ışığında, sağlıklı bir ruhî yaşam, id veya nefis duygusunun tamamen öldürülmesi ile olamaz. Zira nefsin öldürülmüş olması insanı hayata bağlayan, mutluluk veren duyguların da yok olması anlamına gelir. Böyle bir kişi asık suratlı, dünyaya küsmüş, geleceğe ait planların mutluluğunu taşımayan biri haline dönüşür. Bu hale düşmemek için, insandaki nefsin canlı olması, id duygusunun her an benliğe haz kaynaklarını haber veriyor olması lazım. Fakat ‘benliğin’ ise, çok güçlü bir şekilde bu haz kaynaklarından seçicilik yaparak, doğru olanlarla hayattan haz alması, yanlış olanları da reddederek onurlu bir yaşam sürmesi gerekir.

Başka bir deyişle, benlik öyle güçlü olmalıdır ki, haz kontrolünü kendi elinde tutabilmelidir. Eğer nefis, ona cinsel haz kaynaklarını haber veriyorsa onları reddetmeli, evlilik haberini veriyorsa ona karşı tebessüm etmelidir. Böyle onurlu bir yaşama varabilmek için

çocukluk yıllarında çocuğun benliğinin örselenmemiş, incitilmemiş; benliğine saygı duyulmuş olması gerekir. Çocuk aşağılandıkça, küçük düşürüldükçe, dalga geçilip hafife alındıkça benliği zayıflar ve ileriki yıllarda 'id'den gelen hazlara kendini teslim edebilir, nefsin isteklerine karşı koymakta zorluk çekebilir.

Maalesef birçok anne-baba çocuklarının daha güçlü bir benliğe sahip olması için onları erken yaşlarda acılar ve zorluklarla tanıştırmaktadır. Çocuklarını erken yaşta çalışma hayatının içine itmekte ya da onları birtakım imkânlardan yoksun bırakarak, zorluklarla baş başa bırakmaktadır. Böyle davranan anne-babaların amacı, çocuklarının daha da güçlenmesi olabilir; ama bir süre sonra çocuk erken yaşlarda maruz kaldığı bu zorlamalar karşısında yılar, ezilir ve gizli ağıtlar ile benliğini koruyamaz hale gelir. Dolayısıyla anne-babaların zoraki baskıları benliği güçlendirmek için bir işe yaramaz, aksine benliğin zayıflamasına sebep olur. Yetişkinlikte, kişiyi, haz merkezli bir yaşama doğru sürükler.

Benliğin zayıflaması sadece zorlama ve baskılar ile oluşmaz. Bazen anne-babalar çok sevecen bir sempati ile çocuklarını kendi kontrollerine alır ve çocuklarını severken onların kendi olmasına izin vermezler. Bu durumda da benlik id duygusuna karşı güçsüzleşir. Örneğin, bazı anne-babalar çocukları ile konuşmalarında doğru ya da yanlış davranışı öğretmek yerine kendi sevgileri ile tehdit etmektedirler. Örneğin, "Eğer dişlerini fırçalamazsan, çok üzülürüm" diyerek çocuğunu diş fırçalamaya teşvik eden anne, aslında çocuğun benliğini zayıflatmaktadır.

Zira çocuk annesinin isteğini yerine getirmezse, onun sevgisini kaybedeceğini düşünerek, dişlerini fırçalamaya başlar. Çocuğun buradaki mutluluğu şahsî temizliğini yapıyor olmak değil, annesinin üzüntüsünü gidermektir. Çocuk görünürde şahsî temizliğini yapmış olsa da, yaptığı bu eylemin bağlı olduğu duygu, anneyi üzmemektir. Anneden her duygusal kopuşta ya da annenin vefatı halinde, çocuk kazandığı bu davranışı kolaylıkla bırakabilir.

Ya da "Bak yüzümüzü kara çıkarma. Üniversitede bir erkekle seni el ele, göz göze görürsek, baban bunu kaldıramaz. Bizi utandırma!" telkinleri ile üniversiteye gönderilen genç kız, üniversite çağında erkek arkadaşı edinmiyor ve bunu da "Ailemi utandırmamam gerek"

diye bir motivasyona bağılıyorsa, bu, oldukça yanlış bir motivasyon kaynağıdır. Çünkü kişi, birisinin hatırı için değil, doğru davranışı, davranışın doğruluğundan dolayı yerine getirmelidir. Yani bir erkek ile birlikte olmanın anne-babasını utandıracak olmasından dolayı değil, böyle bir durumu kendi ‘benliğine’ yakıştıramamış olmasından veya namus bilincinin oturmuş olmasından dolayı gerçekleştirmelidir. Yoksa annesini mahcup etmemek üzere erkeklerden uzak duran bir kişi, bir süre sonra annesi ile tartışsa ve çatışsa, hatırı kalmayan annesine karşı inat olsun diye dahi erkek arkadaşı edinmeye başlar.

İşte anne-babalar, çocuklarına korku ve baskı ile birtakım davranışlar edindirmeye çalışırken, onların benliklerini zayıflattıklarını fark edememektedirler. Bu, onların bir süre sonra uyanacak olan haz kaynaklarına esir olmalarına neden olmaktadır. Zira hiçbir anne-baba çocuklarının bir ömür boyu onur bekçisi olamaz. Buna gerek de yoktur. Allah insana zaten bir onur bekçisi koymuştur. O da benliktir. Hiçbir benlik, kişinin namussuz ve ahlaksız olmasını istemez, kendi isminin öyle anılmasına rıza göstermez.

Maalesef anne-babalar, Allah’ın insan ruhuna koyduğu ‘benlik’ isimli onur bekçisini devreden çıkartıp, çocukların onurlarını kendi zorlamaları ve tehditleri ile kazandırmaya çalışmaktadırlar. Böyle bir durum her zaman hayal kırıklıkları ile sonuçlanmaktadır.

Bu noktada, başka bir anne-baba modelinden de bahsetmek gerekir. Birçok anne-baba da çocuklarının gelecekte nefsine yenik düşmemesi için her türlü ihtiyacını karşılamaya çalışır. Bu, çocuğun bitmek tükenmek bilmeyen haz duygularını tahrik eder. Belki anne-babanın kendisi yoksunluk içinde büyüdüğü veya çocuğunu çok sevdiği için, onun her istediğini yerine getirmeye çalışır. Ama bu şekilde çocuk, her an tahrik olan haz duygularının karşısında zayıflayan bir benlik sistemine sahip olmaktadır. Daha erken yaşta;

- yeni bir oyuncaktan,
- gecenin bir vakti babasını markete gönderip dondurma aldırıktan,
- anne-babasının kendi emrinde olmasından,
- her istediğine anında sahip olmaktan,
- komşuda olan her şeyin kendisinde de olmasından haz almaya başladığında, çocuğun kaybettiği şey, benliğin idare edici sesidir.

Erken yaşıta benliği ne kadar kendi iradesine teslim edilirse ve vakti geldikçe ‘haz öteleme’ eğitimi içerisinde yer alırsa, çocuk kendini kontrol etmeyi, isteklerini ötelemeyi öğrenecektir. Ancak burada esas olan şey, ‘vakti geldiğinde haz öteleme’ eğitiminin başlamasıdır.

Haz öteleme için anne-babaların bilmesi gereken tek şey, çocuğun ihtiyaçları ve ihtiyaç ötesi isteklerinin ayırt edilmesidir. Örneğin, bir ilkokul çocuğu için kalem, defter, silgi ve buna benzer materyaller bir ihtiyaçtır. Bunların ötelenmemesi ve anında giderilmesi gerekir. Ancak alınmış olan bir silgi varken, daha güzel bir silgi; çanta varken, daha da güzel bir çanta çocuğun haz mekanizmasını çalıştırır. Güçlü bir haz mekanizması bir süre sonra benlik karşısında ciddi bir tehdide dönüşebilir. Haz öteleme eğitimi, başlangıçta ihtiyaçlar çizgisinde tutulmalı. Çocuğun her yaş ve duygusal gelişim döneminde ihtiyaçlarının farklılaşacağı dikkate alınarak, sınırlar biraz daha genişletilmelidir. Örneğin, birinci sınıfa giden bir çocuk için günlük bir lira harçlık yeterli iken, ilköğretim beşinci sınıfa giden bir çocuk için haftada on lira harçlık vermek güzel bir haz öteleme eğitimi olabilir.

Eğer çocuk günlük olarak bir lirayı harcamayarak kendi isteklerini sınırlandırabilir ve ilerleyen yıllarda da haftalık alacağı harçlığı, kendi iradesi ile ihtiyacına göre harcamayı becerebilirse, bu çocuğun haz öteleme eğitim sürecinden başarı ile geçtiğini söyleyebiliriz. Birçok anne-baba, çocuklarına gereğinden fazla para vererek, onların ihtiyaçlarının da ötesinde parayı taşımasına sebep oluyor. Bu da, çocukları erken yaşıta kontrol dışı bulunan haz duygularının dışlıları arasına atmak anlamına geliyor.

İlkokul birinci sınıfa giden bir çocuğa “Arkadaşlarına karşı mahcup olmasın, cebinde para bulunsun aslan oğlumun” diyerek günlük on lira verilirse, böyle bir alışkanlık, çocuğun haz kaynaklarını besler. Çocuk ihtiyacının da ötesinde haz alanlarına girmeye başlarsa, benlik ileriki dönemde girilmiş olan bu haz alanlarına karşı itiraz edemez.

Haz öteleme eğitimi sadece çocukluk yıllarında değil, aynı zamanda yetişkinlik döneminde de devam eden ve etmesi gereken bir eğitimidir. Anadolu Pedagojisi’nde örneğin senede bir ay boyunca oruç tutulması, ciddi bir haz öteleme ve benlik güçlendirme eğitimidir.

Ramazanda id duygusu kişiye susuzluğunu haber verdiği halde, benlik 'id'den gelen bu isteğe "Hayır" der. Benliğin karşı koyma becerisi sergileyebilmesi, güçlü bir psikolojiye bürünmesi 'id'i yenebiliyor olmanın bilincini kazandırır.

Nuriye Hanım'ın çocukları

Nuriye Hanım, 29 yaşında, iki çocuk annesidir. Bir uzman yardımı almak için pedagoga geldiklerinde, 4 yaşındaki büyük kızı Aysima'nın, henüz 8 aylık olan Berk'i aşırı derecede kıskanmasından şikâyetçidir.

Aile içinde gayet güzel giden dengeler Berk'in dünyaya gelişiyle birden kâbusa dönüşür. Aysima kardeşini ne zaman annesinin kucağında görse, evin içinde kıyametler koparmaktadır. Nuriye Hanım Berk'i yalnız başına odaya yatıramamakta; çünkü Aysima ne zaman kardeşini yalnız görse, gidip ısırılmaktadır. Nuriye Hanım kızının bu anormal davranışlarını çözmek için zaman zaman güç kullanmak zorunda kalıyor ve birkaç kez de Aysima'ya vuruyor.

Pedagog, Nuriye Hanım'ın hikâyesini dinledikten sonra küçük Aysima ile konuşmaya karar verir. Aysima ile pedagog arasında şu konuşmalar geçer:

"Kardeşini kıskanıyor musun Aysima?"

"Hayır."

"Anneni kıskanıyor musun peki?"

"Evet."

"Annen Berk ile daha mı çok ilgileniyor?"

"Hayır."

"Berk mi annenle çok ilgileniyor?"

"Evet, Berk hep ağlıyor, annemi yanına çağırıyor. Berk doğmadan, annem bana yatmadan önce hikâye okurdu. Şimdi annem hikâye okuyamıyor. Önceden babam eve geldiğinde, beni severdi. Şimdi Berk'i seviyor. Önceden annem beni parka götürürdü. Orada annemle oynardık, artık Berk var. O üşür,

diye çıkamıyoruz dışarı. Berk doğduktan sonra annem beni dövmeğe başladı. Ben Berk'i istemiyorum.”

Pedagog, Aysima'nın dünyasına girdiğinde, onun aile içindeki sistemin değişmiş olmasına ayak uyduramadığını anlar.

Nuriye Hanım ile pedagog arasında bir sonraki sefer şu konuşmalar geçer:

“Kızınıza, kardeşi olacağını ne zaman haber verdiniz?”

“Hamile olduğumda kızım ile oturdum, konuştuk. Eşim, ben ve kızım yemeğe çıktık ve durumu kızımıza anlattık.”

“Yani kızınız evinizdeki değişiklikleri 9 ay boyunca tek tek gözlemledi öyle mi?”

“Evet, bir mahzuru var mı?”

“Aysima o dönemde 3 yaşındaydı. Yani çocukların en kıskanç olduğu, minik ergenlik dönemindeydi. Bu dönemde ona kardeşinden bahsetmiş oldunuz. Kızınızı, kardeşi olacağını duyduktan sonra, sizin bütün davranışlarınızı izleme ve evdeki bütün değişiklikleri kardeşine göre yorumlama tedirginliğine sokmuşsunuz. Halbuki kızınıza bu durum ne kadar geç haber verilseydi, o kadar iyi olurdu. Ayrıca Aysima, Berk doğduktan sonra ona olan ilginizin azaldığını, ona yatmadan önce okuduğunuz hikâyeleri bıraktığınızı söyledi.”

“Ama ne yapayım, yetemedim iki çocuğa birden.”

“Berk doğmadan önce Aysima'nın elinde tuttuğu hakların yavaş yavaş ondan uzaklaşacak olmasının tedbirlerini almalıydınız. Örneğin, gece yatmadan önce okunan kitaplar, Berk doğmadan evvel babaya devredilebilirdi. Siz tam aksini yapmışsınız; hem Aysima'nın elindeki haklar Berk doğduğunda elinden gitmiş, hem de baba, daha çok Berk ile ilgilenmeye başlamış.

Eşiniz eve geldiğinde daha önce kızınıza doğrudan yönelirken, Berk doğduktan sonra artık kızınızla değil, Berk'le ilgilenmeye başladığı dikkatinizi çekmiş miydi?”

“Evet, doğru. Bunları ben eşime söylüyordum. Aysima sana bakıyor, dikkat et, diyordum ama, Berk de çok tatlı, kendisini çok sevdiliyor.”

“Bütün bunlar Aysima tarafından tek tek fark edilmiş. Anne-babasına ve kendi haklarını elinden alan Berk’e karşı tepki oluşturmuş durumda.”

“Peki, şu an ne yapmalıyız, geç mi kaldık Aysima’daki bu anormal davranışları düzeltmek için?”

“Hayır, geç kalmadınız. Ne mutlu ki kızınızın içindeki kıskançlık duygusu ile anne-baba olarak ikaz almış durumdasınız. Düşünün ki kızınızın kıskançlık duygusu olmasaydı, siz bu yanlışları yapmaya devam edecektiniz. Belki de kızınız içine saklanmış olan kıskançlık duygusunun bir sonucu olarak kardeşine kıyacaktı da sizin hiç haberiniz olmayacaktı.

Bu açıdan bakıldığında anne-babalar çocuklarında gördükleri kıskançlıkları bastırmak yerine, onlardan gelen bu sinyallere şükretmeli ve kendilerini onların duygu dünyasında oluşan bu karmaşayı çözmekle görevli kabul etmelidirler. Şu an yapacağınız şey, Aysima’ya, Berk doğmadan önce sahip olduğu hakları ve anne-baba tutumlarını iade etmeniz.”

“Ama o zamanki durum, şu an yok ki! Ben nasıl olur da kızıma kitap okurum, parka götürürüm ya da önceki yaptıklarımı yaparım?”

“Evet, siz tek başınıza yapamazsınız, ama eşinizle işbirliği içinde bu dönemi atlatabilirsiniz. Akşam kitap okuma görevini baba üstlenebilir. Parka götürme zamanını hafta sonuna ayarlayabilirsiniz. Ayrıca Aysima ile konuşulup onun ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve bunların tek tek giderilmesi gerekiyor.”

Bu olayda, Nuriye Hanım, Aysima’nın temel id duygusu olan kıskançlığı körükleyecek davranışlar sergilemiş, Aysima’nın benliğini tehdit altına sokmuştur. Aysima ise anne-babasını kendisinden

uzaklaştıran Berk'e karşı agresif davranışlar sergilemeyi, benliğini koruma mekanizması olarak mecburen hayata geçirmiştir. Eğer Aysima kaybettiği anne-baba ilgisine karşı böyle bir savunma mekanizması geliştirmeseydi, kendisini baskı altına alıp duygularını açığa çıkartmasaydı, kişiliğinde edilgenleşme süreci başlayacaktı. Şükür ki, Aysima edilgenliği kabul etmemiş, anne-babasına bir şeylerin yolunda gitmediğinin sinyalini 'kıskançlık' nöbetleri ile ortaya koymuştur.

Nuriye Hanım, kızında gördüğü bu sinyali çözmek için adım atmak yerine, ondaki agresif davranışları bastırmak ve o duyguları sindirmek için ona karşı şiddet kullanma yolunu tercih etmiştir.

Aysima ise annesinin kendisine karşı sert davranıyor olmasını, yine Berk'in varolmasına bağlamış, "Berk olmasaydı, annesi, kendisini dövmeyecek ve eskisi gibi onunla ilgilenebilecekti" diye bir zanna kapılmıştır. Böylece Nuriye Hanım, Aysima'daki kıskançlık hissini sükûnete kavuşturmak yerine, kıskançlığın şiddetini daha da arttırmıştır. Kıskançlık arttıkça, annesi Aysima'ya karşı daha da sert kullanmış, daha sert tepkiler gören Aysima'nın kıskançlığı daha da artmıştır ve Nuriye Hanım kendisini kör bir kısır döngünün içinde buluvermiştir.

Burada pedagogun Nuriye Hanım'a söylediği, "Eğer Aysima'nın id duygusu olmasaydı ve siz hatanızı görmeseydiniz nasıl olurdu?" şeklindeki gözlemi oldukça önemlidir. Aysima'nın id duygusunun tahrik edilmesiyle, Aysima anne-babasına bir sinyal vermiştir. Anne-baba bu sinyali yanlış okumuş olmalarına rağmen, bir uzman desteği olarak, Aysima'nın bozulan duygu dünyasının yeniden oluşturulması girişimine başlamışlardır.

Evet, anne-babalık, aynı zamanda çocuğun id duygusunun dengeli olmasına destek olmaktır. Bozulan dengelerin ise vakit geçirilmeden yeniden yerli yerine oturtulmasına rehberlik etmektir.

Peki, insanın duygu dünyasındaki bu denge ya da dengesizlikler nasıl bir mekanizma içinde gerçekleşiyor? İnsanın iç dengelerini koruyan veya onu dengede tutmaya çalışan bir mekanizma var mı?

Mademki id duygusunun akli yoktur; o, sadece insana haz kaynaklarının varlığını veya yok oluşunu haber verir, hazlar kesildiğinde insana sinyaller gönderir veya yeni hazlar buldukça

insanı tahrik eder, o takdirde insanın akli nerededir? İd duygusundan gelen haz sinyalleri hangi duygu tarafından değerlendirilir?

Evet, insanın onuruna, gururuna, izzetine, vicdanına yönelen bir saldırı olursa, o insanın içinde bir mekanizma harekete geçer ve insan kişiliğine yönelen tehdidi yok etmeye çalışır. Böylece kişi, insan olmanın onuru ile ayakta durur. Birçok anne-baba, çocuklarını kendisine itaat ettirebilmek adına, onların ömür boyu izzetli ve onurlu olarak yaşamalarını sağlayacak olan ‘benliği’ tehdit altına alıyor. Bir insanın benliği tehdit altına alınır ve o insan benliğine yönelen tehdidi ortadan kaldırmayı beceremezse, ya kişiliksizleşme sürecine girer, yani edilgen olur ya da benliğini koruma adına; kendini agresif, hırçın, saldırgan bir davranış girdabında bulur.

Bu açıdan bakıldığında, anne-babaların çocukla-rını terbiye etmek için onların benliklerine saldırması, kişilik ve onurlarını incitmesi ne kadar da tehlikeli bir süreçtir. Kişiliği tahrip olmuş, benliğini anne-babasının kontrolüne bırakmış olan bir çocuk, çocukluk döneminde anne-babanın işine yarayabilir. Çocuk anne-babaya itaat ettikçe, anne-baba haz alır; ama çocuğun gelecek yaşantısı kişilik zafiyeti içinde geçeceği için, anne-babalar bu hazdan utanmalıdırlar.

İtibarı Koruma Sistemi: Süper Ego

İnsanın onurlu bir yaşam sürmesi için var gücü ile ruhun içinde çırpınışlarını sürdüren benlik, sadece içsel dürtülerle mücadele etmez, aynı zamanda dış dünyadan gelen her bir etki benliğin ilgi alanı içinde yer alır. Zira benlik hem kendisine karşı saygınlığını korumak, hem de dış dünyada varolmanın değerini görmek ister. İşte, kişinin dış dünyada değerini düşürmemek ve itibarını korumak için oluşturduğu sistem, Batı Psikolojisi’nde ‘süper ego’ veya ‘üst benlik’ diye adlandırılmaktadır. Bu halin Anadolu Pedagojisi’ndeki karşılığı ise ‘itibar’dır.

Yani, benlik bir yandan kişinin kendi içinde kendine olan saygınlığını ve onurunu korumaya gayret ederken, diğer yandan da dış dünyada itibarını korumak için çaba sarf eder. Kişiye dış dünyadaki değerini oluşturmak için ruhun itibar görme arzusu rehberlik eder.

Her ne kadar çocuk doğduğu ilk günden itibaren benliği ve id duygusu ile birlikte yaşamaya başlasa da, dört yaşına gelinceye kadar itibar sistemi henüz yoktur. Dört yaşından itibaren üst benlik sistemi çalışmaya başlar. Örneğin, dört yaşına gelmeyen çocuk, herkesin yanında çok rahatlıkla altını ıslatır, kimseden çekinmez. Ya da arzu ettiği bir şeyin yerine gelmemesi halinde sokak ortasında bağıra bağıra ağlayabilir, kendisine nasıl bakıldığını çok da umursamaz. Ancak dört yaşından sonra yavaş ve derinden bir utanma hissi gelişmeye başlar. Artık çevresindeki kişilerin kendisine bakışlarına göre bazen çekinir, bazen sıkılır, bazen utanır... Tam da bu dönemde sosyalleşme ihtiyacı içine girmektedir ki, bu iki ruh halinin aynı ana denk gelmiş olması da çok düşündürücüdür.

Çünkü sosyal bir çevreye girme isteğinin olduğu dört yaş döneminde, çocukta itibar hissi olmamış olsaydı, diğer çocuklara

karşı saldırganlığında, utanmazlığında, arsızlığında devam edecekti ve etrafına zarar verecekti. Halbuki bu dönemden itibaren itibar duygusu oluşmaya başladığı için, arkadaşlık kurma, paylaşma, birlikte oyun oynama ve oyunun kurallarına uyum sağlama, karşısındaki kişinin duygularını anlamak için empati kurabilme yeteneği ruh dünyasında çimlenmeye başlar.

Anne-babaların dikkatli olması gereken en önemli dönem de budur. Zira bu dönemde, çocuğun itibar hissi gereğinden fazla abartılırsa, ya da itibarı zedelenirse, ilerleyen yaşlarında ciddi davranış bozuklukları görülebilir. Gereğinden fazla itibar hissinin çocuğa verilmesi ne demektir? Bu soruya cevap vermeden önce, 13 yaşındaki Şeyma'nın sorunlarına bakmakta fayda var:

Yaşından büyük davranışlar sergileyen Şeyma'nın sorunları

Şeyma sekizinci sınıfa gidiyor olmasına rağmen, okul içinde sanki bir genç kız gibi davranmakta, okul çıkışlarında sigara içmekte; özellikle kız-erkek arkadaşlığı konusunda yaşından büyük davranışlar sergilediği ailesi tarafından bilinmektedir. Ancak Şeyma ile kim konuştuysa fayda vermez. Bundan dolayı aile, bir uzman yardımı alınması gerektiğine inanır. Bir süre sonra bir pedagog ile görüşmek üzere randevu alınır.

Şeyma'nın ailesinin maddî imkânları oldukça iyidir. Anne-babası Şeyma'nın çok rahat bir çocukluk geçirmesi için ellerinden geleni yapmışlardır. Şeyma aynı zamanda çevresi tarafından beğenilen, çok güzel bir kızdır. Bu durum anne-babasının kızları ile gurur duymasına neden olmuştur. Pedagog ile yapılan görüşmede ağırlıklı olarak bu kısım üzerinde durulmuştur.

Pedagog: “Kızınıza çok özen gösterdiğiniz belli. Bu durum kızınızın da hoşuna gidiyor muydu?”

Baba: “Hocam, kızımız hep sevgi ortamında büyüdü. Annesi kızını severken hep ‘Prensesim’ diye severdi ve hep de prenses gibi davranıldı kendisine. Bizim ailemizin de tek

çocuğu olduğu için, babam ve annem de torunlarına karşı aşırı tutkunlar. Kızımızın yetişmesi için o kadar çaba harcadık ki; örneğin asla devlet okuluna vermek istemedik. Ezerler diye çok endişe etti annesi ve tabii ben de. Birinci sınıftaki öğretmen hanım da bir anne şefkati ile yaklaştı hep. Hatta sınıfın en güzel kızı diye ismi çıkmıştı. Öğretmenleri ona Şeyma diye hitap etmez, güzel kız diye seslenirlerdi.”

Pedagog: “Peki, bu durum hep devam etti mi?”

Anne: “Hocam, biz kızımızı diğer aileler gibi ezmedik hiç. Ben yokluklar içinde büyüdüm. Çocukluğumda bir oyuncak bebeğim olsun diye ne kadar dua ederdim. Bütün arkadaşlarımin bez bebekleri vardı; ama benim olmadı. İnsanın ezilmesi ne demek çok iyi bilirim. O yüzden kızımın ezilmesine hiç razı olmadım. Ama bu son durum bizi çok üzüyor. Sigara içtiğini biliyorduk; ama şimdi de alkol aldığını söyledi rehber öğretmeni.”

Pedagog, “Ben bir de Şeyma ile konuşayım” der ve Şeyma ile görüşmeye başlar.

Pedagog: “Çok güzel giyinmişsin Şeyma.”

Şeyma: “Günlük kıyafetim bu. Yalan söylemenize gerek yok.”

Pedagog: “Buraya zorla mı geldin? Neden konuşurken bana bakmıyorsun?”

Şeyma: “Evet, zorla getirildim. Sanki kendimi deli gibi hissediyorum. Bir psikologun karşısında oturmuşum, beni kontrol edecek, onu bekliyorum.”

Pedagog: “Ben psikolog değilim, pedagogum.”

Şeyma: “Ne yapayım?”

Pedagog: “Sana yardımcı olmak istiyorum, izin vermeyecek misin bana?”

Şeyma: “Hangi konuda yardımcı olacaksınız? Sigarayı mı bırak diyeceksiniz; erkek arkadaşlarımı mı?”

Pedagog: “Kaç tane erkek arkadaşın var ki böyle dedin?”

Şeyma: “Aslında hiç. Onlarla oynuyorum ben.”

Pedagog: “Erkeklerle oynuyorsun! Peki, zorlanmıyor musun yeni oynayacak birini bulmaya? Nasıl oluyor bu?”

Şeyma: “Üzerinize alınmayın da, erkekler biraz saf oluyor. Biraz da ben güzel olunca hiç de zor olmuyor.”

Pedagog: “Kendini güzel olarak mı görüyorsun?”

Şeyma: “Sizce değil miyim?”

Pedagog: “Önemli olan insanın duygularının güzel olması Şeyma, fiziğinin değil.”

Şeyma: “Siz de mi vaaz vereceksiniz şimdi, yeter artık ya. Bir ara babam takmıştı bu vaaz vermeye, şimdi de siz başlamayın!”

...

Yukarıdaki diyalog sürüp gitmektedir... Pedagog haftada bir defa Şeyma ile görüşmüş olmasına rağmen, ancak 8 haftalık bir süre sonunda Şeyma yumuşamaya, kendisi olmaya başlamıştır.

Şeyma: “Kendim olamam, çünkü çok zayıfım. Ben güzel görünmeliyim, herkes beni beğenmezse, kendimi dışlanmış hissediyorum.”

Pedagog: “Bunun yanlış olduğunu biliyor musun?”

Şeyma: “Tabii ki biliyorum. Hele annemin sözlerine sinir olurum; öyle sunidir ki. Etrafımda doğru düzgün bir kişi yok. Benim derslerim de iyi değil biliyor musunuz? Benim tek güvendiğim dal, güzelliğim ve ailemin parası galiba.”

Pedagog: “Böyle düşünmek doğru mu?”

Şeyma: “Dedim ya etrafımda hiç adam gibi biri yok. Herkes ya benim güzelliğimle ya da ailemin zenginliğiyle ilgilendi hep. Halbuki benim de kendime ait bir dünyam vardı, bunu kimse görmedi. Ne büyükbabam, ne babaannem, ne annem, ne de babam... Aslında ben çok yalnızım.”

Şeyma bu sözlerin ardından, elini yüzüne kapatarak ağlar. Bir müddet sonra konuşmaya devam eder:

“Bana bugüne kadar kimse, kızım senin bir sorunun var mı, diye sormadı. Onlar benim fiziksel ihtiyaçlarımı karşıladılar; ama ruhum hep ihtiyaç içindeydi. Ben anne sevgisini yeterince alamadım biliyor musunuz? Annem hep arkadaşlarının yanında yanlış yapacağımı düşündüğü için beni önceden kurmalı saat gibi kurar, ona göre hareket etmem gerekirdi. Ya da saçlarımı o nasıl isterse öyle taramalıyım. Otururken tertipli oturmalıyım. Ben aslında annemin bir süs çiçeği idim. Beni sadece dışarıya karşı şişirirler. Ama içimde bomboşum... Oysa, ben kendim gibi olmayı ne kadar çok istedim...”

Şeyma'nın bu itirafı, aslında kendini ne kadar çok beğendiğini, kendine ne kadar çok itibar alanı açtığını gösteriyor. Onun kendisi gibi olmak ya da olamamak kısmında kaybettiği şey, ailesinin onun itibar değerini çok abartmasıdır. Çocuk her taraftan aynı ilgi ve alâkayı beklerken, birilerinden ilgi göremeyince, beklentilerine karşılık bulamayınca benliği zedelenmeye başlar.

İşte bu nedenledir ki, daha çocukluk döneminden itibaren ruhun itibarî değer alanı genişletilmeye çalışılmamalı, gayet dengeli bir üst benlik oluşturulmalıdır. Birçok anne-baba çocuklarını severken, çoğu defa onların itibar değerini daha da artırmalarına neden olduklarını fark etmez. Örneğin çocuğunun yanında bir baba, “Benim kızım bu binanın en güzelidir” dese, ya da bir anne konu komşuya; “Benim oğlum çok zeki maşallah. Derslerinde hiç zayıfı yok. Öğretmeni ile konuştum, yakında da okul birincisi seçilecekmiş” gibi sözler söylese, çocukta itibarî değer artışı yanılığını görebiliriz.

Tıpkı bunun gibi, üniversite sınavını derece ile kazanan bir öğrencinin fotoğrafı pek çok yere asılıyor ya da okulda birincilik alan öğrencilerin başarı durumu okul duvarlarında ilan ediliyor. Bu durum, bu öğrencilerin süper egosunun genişlemesine sebep olur. Bu durumu yaşayan çocuk, kendisine çizilen bu itibara uygun olarak ‘kasılmaya,’ kendini beğenmeye, olduğundan daha çok beklenti içine girmeye

başlar. Her an kendisinin tanınmasını ister. Arkadaşları arasında ayrıcalığını hissetmek ister. Bütün bunlar çocukluk döneminde “Ne var ki canım bunda?” denilecek türden şeyler olsa da, uyanmış olan bu duygular, çocukta süper egoyu tahrik eder ve çocuk artık kendini beğenmiş olarak yürümeye, konuşmaya başlar...

Şeyma'nın olayında da durum buna benzerdir. Nitekim pedagog ile yapılan ileriki görüşmelerde şunlar konuşulmuştur.

Pedagog: “Peki ya sigara? Neden içiyorsun?”

Şeyma: “Arkadaşlarım sigara içmeyen adamdan saymıyorlar. Değer görmek için sanırım.”

Pedagog: “Bak burada da aynı şey çıktı. Hep değer görmek için çırpınıyorsun farkında mısın?”

Şeyma: “Aslında siz söyleyinceye kadar farkında değildim. Şu an daha iyi anlıyorum, erkek arkadaşlarındaki cesaretim de aslında onlardan değer görmek istediğim için. Dedim ya kendimi çok yetersiz ve zayıf hissediyorum. Eğer biri bana değerli olduğumu hatırlatmazsa, okula dahi gitmek istemiyorum. Erkekler de bana çok değerli olduğumu hissettiren tek şey.”

Pedagog: “Ya kız arkadaşların?”

Şeyma: “Onlarla kavgalıyım. Konuştuğum kız kalmadı. Beni kışkandıklarını hissettiğim için onlarla olmak bile istemiyorum.”

Şeyma'nın ruh hali böyle çalkantılıdır. Kızlarla konuşamıyor, erkek arkadaşlarından kendine hep değer kazanmak için çaba harcıyor. Böyle bir hal, bir çocuk için ne kadar dramatiktir. Zamanında kendisine yüklenilen değerler, şimdilerde onun erkek arkadaşlığında aşırılıklara gitmesine neden oluyor.

Sebep?

Sebep, değer görme hissini kaybetmemek!

Kişinin ‘süper ego’su sadece anne-baba tarafından değil, bazen konu-komşu, bazen arkadaş, bazen de kişinin kendi kendini beğenmesi ile oluşur. “Kişinin kendisini beğenmesinde ne var?” denilecek olursa, Şeyma örneğinde de görüldüğü gibi, kişi sahip olduğunu zannettiği bu itibarını her an görmek ve hissetmek ister. Bu beklentisi karşılanmadığı takdirde, kimi zaman bunalımlar ve intiharlar birbiri ardına gelebilir. Örneğin gençlik çağında alkışa alışmış birçok sanatçı, yaşlılık döneminde hayranlarının karşısına çizgili yüzler, buruşuk eller ile çıkamadığından dolayı, tek başına yaşamın sonunu bekler. Bu, ne kadar trajik bir gerçektir.

Kişideki itibar, çok dengeli olmalı ki, benlik ile kuracağı ilişkide ona sağlıklı bilgiler versin ve toplum içinde nasıl davranacağını ayarlayabilsin. Kişi, itibarını kendinde aradığı takdirde, asıl itibar mekanizmasını harekete geçiren değerlerden de uzaklaşmış olur. Zira kişiyi itibarlı kılan şey, o kişinin maddî imkânlarının varlığı değildir. Ya da güzel bir fiziğe sahip olmak itibar kazandırmaz. Bir kişinin itibarı, ancak o kişinin örf, âdet, gelenek ve ahlak kurallarına uyumuna göredir.

O halde kişinin süper egosu kendi sanal değerinden güç kazanması değil, kendi değerlerini kullanıyor olmasıdır. Eğer kişi böyle davranıyorsa, onun süper egosu vicdanı olur ki, onu kötülük yapmaktan alıkoyar. Yoksa kişi kendi itibarını güzellikte, güzel konuşmakta, güzel poz vermekte ararsa, bunların her biri geçici olduğu için ve toplumun geneli tarafından da benimsenmediği için, kişinin bu şekilde itibar kazanması gerçek bir itibar değildir.

İşte çocuklarda dört yaşından itibaren oluşan bu itibar görme hissi, eğer dengeli bir biçimde geliştirilemezse ve itibar kazanılan yerler, itibarı olmayan yerlerle oluşturulursa, bu çocuklar sosyal yaşam içinde çok da benimsenen ve değer gören kişiler olamayabilir.

Çocuktaki itibar görme hissi çok doğaldır; ama bu hissin dengeli gelişmesi gerekir. Kimse toplum içinde küçük düşmek, itibar kaybı yaşamak istemez. Örneğin, hiçbir çocuk arkadaşları içinde azarlanmaktan, küçük düşürülmekten hoşlanmaz. Eğer bir çocuğu arkadaşları içinde küçük düşürseniz, çocuk ya öfkelenir, ya hırçınlaşır ya da kendisine yapılan bu saldırıyı umursamayarak

‘itibarını’ korumaya çalışır. Çünkü itibar öyle bir duygudur ki, zedelenmeye kalkıldığında benlik hemen savunmaya geçer.

Örnekte olduğu gibi çok şişirilmiş bir süper ego duygusunun aksine; itibarı zedelenmiş, cezalandırılmış, küçük düşürülmüş bir çocuk, artık etraftan nasıl algılandığını hesaba katmamaya başlar. Duyarsızlaşır, kim ne derse desin umurunda değil, der. Böylece sosyal yaşam içinde kuralsız, vicdansız, sosyal empatiden yoksun, arsız, yüzsüz olmaya doğru gider.

Çünkü, çocuk toplum içindeki anormal davranışlarından dolayı dışlanmaktan, kendisi aleyhinde konuşulmasından etkilenmez, itibar kaybını önemsemez. Zaten bu çocuk, anne-babasının yanlış davranışları yüzünden itibar kaybına uğradığı için, artık çevresinde kendisi aleyhine söylenecek olan sözler umurunda bile değildir. Ya da bunun tam tersi olarak, çocuk hassaslaştırılmış itibarını daha da çok korumak için kendisine söylenen en ufak bir söze karşı anormal büyüklükte tepki göstermeye başlar.

İtibar sistemi normal çalışan bir çocuğa, anne-babasının bekçilik yapmasına gerek yoktur. Zira onu yanlış davranışlardan alıkoyan şey, vicdanıdır. Vicdan çocuğun toplum içinde itibarını kaybetmemek için uyum süreci başlatmasına neden olur. İşte bu yüzden anne-babalar çocuklarının itibarını korumaya çok özen göstermelidir.

Çocukta oluşacak itibar, bir süre sonra onun vicdanının sesi olacak ve onu kötülük yapmaktan alıkoyacaktır. Üzerinde parası olmayan bir çocuk, okul kantinine girmiş olsun. Çocuğun canı kantindeki bisküvilerden çeksin. Aklından, “Şu bisküvileri alsam, kimse görmez” diye geçirdiği sırada, içindeki ‘itibar’ devreye girer ve vicdanında bir ses olarak çocuğa seslenir: “Eğer buradan bisküvi çalarsan ve yakalanırsan, rezil olursun” veya “Eğer öğretmenin duyarsa, senin hakkındaki bütün iyi niyetleri yok olur” veya “Hırsızlık yapmak dürüst bir Müslüman’ın yapacağı davranış değildir, sakın elini uzatma o bisküvilere!..”

İşte çocuğun içinde duyduğu bu sesler, çevresindeki itibarı kaybetmemek için verdiği iç savaşıdır. Bu yüzden ki, çocuk, kalabalıklar içinde azarlanır ve küçük düşürülürse, arkadaşları arasında mahcup edilirse, kendine biçtiği itibarî değeri ayaklar altına alır, kendini itibarsız olarak görür. Kantine girdiği sırada, “Duyulursa

hırsızlık yaptığın, rezil olursun” diye kendisine seslenen vicdan sesini umursamaz. “Zaten beni herkes kötü biliyor, bir kere de böyle bilsinler ne olacak ki” diyerek, okul kantininden bisküvileri alabilir.

Anadolu Pedagojisi’ne göre çocuğun yaşı ne olursa olsun, toplum içinde kendisi için oluşturduğu itibarı düşünülerek, kalabalık içinde asla ikaz etmemek; nasihat dahi vermemek gerekir. Bu konuda Hazreti Ali’ye (r.a.) atıfla dile getirilen şöyle bir tavsiye vardır:

“Kalabalıklar içinde bir kişiye nasihat etmek, ona hakaret etmek gibidir.”

Çocuk eğitiminde, sadece çocuğun itibarının zedelenmesinin değil, aynı zamanda kendini olduğundan fazla itibar içinde hissetmesinin de önüne geçmek gerekir. Çoğu defa, anne-babasının mesleğinden veya sahip olduğu maddî imkânlardan dolayı birçok çocuk, gelişim döneminde kendine fazlaca itibar biçer; fakat bu itibarı, etrafında her an göremediğinde sinirlenir, öfkelenir, kendisine bunu yediremez ve hırçınlaşır.

Örneğin, sınıf içinde sıradan bir öğrenciye sınıf başkanlığı görevi verilse, bu öğrenci, göreviyle, kendisine bir itibarî değer biçer ve sınıf içinde birtakım davranışları ayarlamaya çalışır. Hatta daha önceden aynı sırada oturan kendi arkadaşlarından kendisine karşı biraz daha saygılı olmalarını bile bekleyebilir. İşte burada bu çocuğun fiziğinde hiçbir değişiklik olmasa bile, ruhundaki bir mekanizma değiştiği için, davranışları da değişir. Çocuğun ruhundaki bu değişikliğin adı, ‘itibar’ değişikliğidir.

Kişi kendisine biçtiği itibarî değerın düştüğünü hissederse, bunu koruyabilmek için saldırıya geçebilir. Bu itibarî değerın yerinde durması için elinden geleni yapar. Tıpkı Murat’ın öğretmeniyle arasında geçen diyaloglarda olduğu gibi.

İtibarı korumaya çalışırken

Öğretmen sınıfa girip tam dersini anlatacağı sırada, ön sıralarda oturan Murat, dikkatini çeker. Murat, bacak bacak üstüne atmış ve öğretmenini hiç umursamazca karşılamıştır.

Öğretmen, kendisi sınıfta olduğu halde bacak bacak üstüne atmış bir öğrencisine tahammül edemez ve “İndir o

bacaklarını” diye seslenir. Murat birden şaşırır. Neden sonra öğretmenine “Öğretmenim size karşı saygısızlık olsun diye bacak bacak üstüne atmadım. Böyle oturunca daha rahat olduğumu hissediyorum” der.

Bu cevap karşısında öğretmen iyice sinirlenerek “İndir diyorum sana bacağını” diye bağırır. Murat birden gerilerek, indirip indirmeme konusunda tereddüt yaşarken, öğretmen Murat’ın yanına gelerek, kolundan tutup, tekrar bağırır: “Saygısız çocuk, indir o bacaklarını.”

Murat’ın ağlamaya başlaması üzerine öğretmen iyice kızarak, “Seni gidi saygısız çocuk. Hem suçlusun, hem de güçlüsün” der. Murat, “Ama öğretmenim...” diye cevap vermek isterken, öğretmen sözünü keserek, “Seni dışarı çıkartıyorum, çık dışarı” diyerek, Murat’ı sınıftan dışarı atar.

Bu olayı pedagojik açıdan yorumladığımızda, gördüğümüz şey şudur: Öğretmen sınıfa girdiğinde Murat’ı bacak bacak üstünde gördüğünde, sınıf içindeki itibarına zarar geleceğini düşünerek endişe hissetmiştir. Çünkü bu öğretmen, kendisine sınıfın içerisinde bir statü hayal etmiştir veya bu statü kendisine verilmiştir. Kendisinde hayal ettiği bu görünmez itibarı korumak için, her an çaba sarf etmek zorunda olduğunu hisseder.

Sınıfa girdiğinde Murat’ın bacak bacak üstüne attığını görünce, sınıftaki itibarını kaybedeceği endişesiyle, Murat’ın bacak bacak üstüne atmasına karşı tepki verir. Bunun için sınıfa karşı yüksek sesle “Murat, indir o bacaklarını” diye seslenmiştir. Aslında bu seslenişle birlikte bir kısır döngü başlayacaktır. Zira öğretmenin Murat’a bağırması ile Murat’ın sınıf içindeki ‘itibarı’ zarar görmüştür ve Murat arkadaşları içinde kendi itibarının düşmesi karşısında öğretmenine—korksa da—yumuşak bir karşılık vermek zorunda olduğunu hisseder. “Bu size karşı bir saygısızlık değil öğretmenim” diyerek arkadaşları arasındaki itibarını kaybetmemeye çalışır.

Bu izah öğretmenin sınıf içindeki itibarının yükselmesine yetmeyeceği için, öğretmen Murat’a daha fazla sert tepki verir ve “Saygısız çocuk” der. Bu söz aslında öğretmenin sınıf içindeki

gücünü kazanabilmesi ve itibarının daha da pekişmesi için bir 'mesaj'dır. Bu öğretmenın söylemek istediğı, "Kim ki Murat gibi yaparsa, ona da böyle davranırım"dır. İşte bu kısır döngüde, Murat, sınıf içindeki itibarını korumaya çalışırken, öğretmen de sınıf içindeki itibarını pekiştirme kısır döngüsüne girer.

Aslında, öğretmen bu şekilde davranarak, Murat'ı edilgen hale getirmeye çalışmakta, kendisine daha sonra dahi yönelecek olan 'saygısızlıkları' önlemek için, bir ön savunma mekanizmasını Murat üzerinde uygulamaktadır. Aynı zamanda sınıfa karşı da bir gözdağı vermektedir. Bütün bu gayretler, aslında bu öğretmenin sınıf içinde itibarını korumak için yaptığı bilinçaltı mücadeledir.

Benlik Kaymaları (Savunma Mekanizmaları)

Önceki satırlarda teferruatlıca izah edildiğı üzere, insan yaşamı için en değerli duygu, onurdur. Bu nedenledir ki Anadolu Pedagojisi, çocuk yetiştirilirken çocuğun onuru ile oynanmamasını, kişiliğine saldırıda bulunulmamasını ve ciddiye alınmasını tavsiye eder. Bir yetişkine duyulan saygı ne ise, çocuğa da bir o kadar saygı duyulur. Çocuk da ciddiye alınır. Bu saygı, aslında insanın özüne duyulan saygıdır.

Anadolu Pedagojisi, insan ruhunun Allah tarafından aziz kılındığını, bu sebeple insana herhangi bir saygısızlık yapılmaması gerektiğini ifade eder. İnsanın onuruna, kişiliğine ve kimliğine dokunacak olan hiçbir davranış anne-baba tarafından çocuğa sergilenmez.

Allah, yarattığı insanın aziz kalabilmesi için, kişiliğine ve onuruna dokunulması halinde, kendisini koruyacak bir sistemle donatmıştır. Bu sistemin adı genel psikolojide, 'Savunma Mekanizması' olarak geçmektedir. Hangi yaşta olursa olsun çocuk, kişiliğine bir saldırı olduğunu hissederse, bu saldırıyı savmak için içindeki buyurucu iç kılavuzun tesiriyle bir savunma şekli geliştirir ve kişiliğini koruma mücadelesi verir.

"Hangi yaşta olursa olsun" diyoruz; örneğin yeni doğmuş bir bebeğı kucağına alan bir kişi onu korkutsa, ürkütse, bebek hemen dudağını büzer ve ağlamaya başlar. İşte bu ağlayış çocuğun kendisine yönelmiş olan tehdidi bertaraf etmek için giriştiğı savunmadır.

Eğer anne-babalar çocuklarındaki bu ‘savunma’ davranışlarını bilemez ve savunma mekanizmaları hakkında bilgi sahibi olmazlarsa, onların onurlarını korumak için giriştikleri mücadeleyi, kendilerine karşı saygısızlık olarak algılayabilirler. Aşağıdaki hatıra, bu konuda oldukça önemli bir bilgi içermektedir:

“Ben senin annenim, bana saygısızlık yapamazsın!”

“İlkokul birinci sınıfa giden oğluma ne zaman ders yaptırmak istesem ya lavaboya gitmek istiyordu, ya acıkıyordu, ya da başka başka bahaneler ile masadan kalkıyordu. Bu durum beni iyice sinir etmeye başlamıştı. Her zaman sevgi ile davrandığım oğluma, “Bir kere daha masadan kalkarsan, bir hafta bilgisayarını yasak edeceğim sana” dedim. Benim bu sözüm karşısında öyle bir hiddetlendi ki, “İstemiyorum bilgisayarını. Seni de istemiyorum” diye ağlayarak odasına gitti.

Bu durum benim çok zoruma gitti, oğlumu ilk defa bana kafa tutarken görüyordum. Peşinden odasına gittim. Kapıyı açtığımda bana, “Git, istemiyorum seni” diye bağırmaya başladı. Ben de bu sözlerine aldırış etmeden, yanına yaklaştım. Kollarından tutup yatağa oturtturarak, “Ben senin annenim, bana saygısızlık yapamazsın” dediğimde, karnıma bir tekme attı.

Karnımın acısı ile birden öfkem iyice arttı ve oğlumu tokatlamaya başladım. Ben vurdukça, daha yüksek bir sesle bağırmaya başladı. İyice abartıyordu bağırmayı, sanki etini kesiyormuşum gibi çığlıklar atıp tekmeler savurmaya başladı. Biraz daha ileri gitsem, çok kötü şeyler olacağını düşündüğüm için, kendime hâkim oldum ve odadan öfke ile çıktım. Çıkarken, “Baban geldiğinde sen görürsün gününü” dedim. O da cevap olarak, “Ben de seni babama diyeceğim, senin beni dövdüğünü söyleyeceğim babama” dedi.

Akşam eşim geldiğinde olanları bir bir anlattım. Eşim soğukkanlı biridir. Hemen tepki vermedi. Tanıdığımız bir pedagöğ arkadaşımız vardı, kendisini aradık ve ondan şu

sözleri duyunca olayın ne kadar ciddi bir noktaya vardığını anladım:

‘Oğlunuzun ders yapmak istememesi ve iki de bir masadan kalkmaya çalışması, onun dersleri ile uyumsuzluğunun bir belirtisidir. Oğlunuz bu uyumsuzluk süreci içindeyken ona ders konusunda baskı yapmanız, onun kişiliğine saldırıdır. Kimbilir belki de hiç anlamadığı bir ders konusunda onun anlamasını bekliyor, ödev yapmasını istiyorsunuz. Çocuğunuz bir yandan anlam veremediği bir ödevle, diğer yandan da anne baskısıyla karşılaşınca, geriye bir tek şey kalıyor: *kendisini baskı altında tutan kişiye karşı benliğini korumak*.

Böyle bir durumda kalan çocuk, kendi üzerine baskı oluşturan anneye saldırıya geçer. Bu, aktif bir saldırı değildir, aslında annesinin saldırısına karşı kendisini koruma mücadelesidir. Anne ise onun bu savunma mücadelesini kendisine karşı saldırı olarak algılamış. O da çocuğu tarafından kendi benliğine yapılan bu saldırının önüne geçebilmek için daha güçlü bir saldırıya geçmiş. Çocuk annesinden gelen yeni saldırıları bertaraf etmek için kendisini daha güçlü bir savunmaya almış ve savunma amaçlı olarak anneye saldırıya geçmiş.

Yani, oğlunuz saygısızlık yapmak niyeti ile değil, kendisini koruma amaçlı olarak size karşı geliyor. Dolayısıyla siz gidip oğlunuza ‘yeniden güven duygusu’ vererseniz, biraz naz yapsa da sonunda her şey yoluna girecektir.’

Pedagogun tavsiyesi üzerine, kendi gururumu yenip oğlumun yanına gittim. Önce bana olan tepkisi devam ediyordu. Beni itti. ‘İstemiyorum seni. Sevmiyorum artık seni’ dedi. Ama ona şefkatle yaklaştığımı anlayınca, bana sarıldı ve benden özür diledi.”

Örnekte de görüldüğü üzere, eğer anne savunma mekanizmaları hakkında yeterince bilgi sahibi olsaydı, aslında oğlunun kendisine saldırısının bir savunma olduğunu, baskı altında kalan benliğin kendi onurunu korumak için mücadele ettiğini anlayabilirdi.

İşte bu nedenledir ki, çocukluk sırrını bilmek isteyen anne-babaların mutlak surette çocuktaki savunma mekanizmalarının neler olduğunu ve çocuğun onurunu korumak için kendisini nasıl savunduğunu bilmeleri gerekir.

“Kendini olduğu gibi kabul eden bir arkadaş grubu bulmuş!”

“Annelik Sanatı isimli kursa katılmadan önce çocuğumla devamlı bir mücadele içinde idik. Ben kendi ailemden getirdiğim bir kültür ile çocuğumu doğru olduğunu düşündüğüm davranışa teşvik etmek için onun hoşuna gitmeyen ifadeler kullanıyordum. Örneğin, derslerinde zayıfı varsa, yukarı kattaki komşunun çocuğunun derslerinin ne kadar iyi olduğunu söylüyor ve çocuğumu hırslandırarak ders çalışmasını sağlayabiliyordum. Ya da kitap okuma konusunda zayıflığını hissettiğimde, ablasının ne kadar çok kitap okuduğunu duyuruyor, kitap okumayan kişilerin ne kadar da cahil olduğunu ifade ederek, oğlumda kitap okuma hırsı oluştuyordum.

Bir süre sonra oğlumun agresifleştiğini, bana karşı öfkeli bir hal aldığını hissettim. Artık kendisine güncel yaşamdan normal bir şey de söylesem tepki ile karşılıyor, saygısızca kelimeler sarf ediyordu. Bir süre sonra bu durum derslerine de yansdı ve başarı ile devam eden derslerini tamamen bıraktı. Ders dinlemez oldu. Ödev yapmaz oldu. Ödev yapmazsa sınıfta kalacağını söylediğimde, artık sınıfta kalmanın umurunda bile olmadığını dile getirmeye başladı. Ve sonunda olanlar oldu: Oğlum bir süre sonra okuldan kaçmaya, dışarıda garip arkadaşlarla dostluk kurmaya ve sigara içmeye başladı.

Bütün bunlardan sonra bir uzman yardımı alalım diye pedagog ile görüştük. Görüşmemizin sonucu çok ürkütücüydü. Oğluma ders yapması konusunda baskı yaparken, onun onurunu zedelediğimi hiç düşünmüyordum; ama sonuç buydu.

Çocuğumla girdiğim savaşı, çocuğum önceleri savunma mekanizmalarını kullanıp, onurunu ayaklar altına aldırmamak için ödevlerini yapıyorken, baskıların arttığı sırada, benim isteklerimi yerine getiremeyeceğini anlamış ve kendini derslerden, okuldan tamamen soğutmuş. Çocuğumun yapabileceğinden daha çok şey istediğim için o, bunu veremeyeceğini anlamış ve kendini olduğu gibi kabul eden bir grup arkadaş edinmiş. Onlar oğlumu olduğu gibi kabul ettikleri için, oğlum onlarla olmaktan keyif alır hale gelmiş.

Biz ise onun gözünde artık sinir bozucu bir anne-baba konumuna düştük. Ne kadar hazindir ki, biz artık çocuğumuzun kişiliğine tehdit oluşturduğumuz için, çocuğumuz bu tehditten kendini dışarı atarak kurtarmayı, bilinçaltı tepkisi ile oluşturmuş.”

Örnekte olduğu gibi, eğer ebeveyn çocuğu ile olan ilişkide çocuğunun izzet ve onurunu korumak için girdiği mücadeleyi tam olarak algılayamaz ve onun savunma davranışlarını kavrayamaz ise, çocuk iki defa ezilmiş olur. Birincisi kişiliğin üzerinde oluşan baskının ezikliği; ikincisi ise bu baskıdan kurtulmak isterken giriştiği savunma davranışları karşısında, anne-babasının daha da sert ve anlayışsız olarak üzerine gelmesinin ezikliği.

Çocuğun giriştiği izzet savaşı bir şekli ile anne-baba tarafından yeterince anlaşılamazsa, çoğu defa anne-baba ile çocuk arasındaki bu savaş önce bir kısır döngüye, sonra da çocuğun anne-babasından kopmasına kadar uzayabiliyor.

Çocuğun üzerindeki baskılar her zaman şiddet ve ceza ile oluşmaz. Bazen bu baskılar öyle sinsidir ki, bunu ne ebeveynin kendisi hissedebilir ne de bir terapi sırasında çocuğun ağzından bu baskı duyulabilir.

Örneğin, çocuğun benliği bazen babanın ses tonu ile bir baskı altında tutuluyor olabilir. Baba kalın ve ürkütücü sesi ile çocuğunu kontrol altına aldığını bilinçsizce fark ederse, çocuk babasının ses tonundaki baskıyla kendini babaya itaate mecbur hisseder. Bu zorunlu itaat, ‘baskıdır’ ve ‘kişilik kaybı’ sürecidir. Sesindeki gücü fark

eden baba çok sevecen davransa da, çocukları ile sıcacık bir ilişki kursa da, çocuk, babasının ürkütücü ses tonunu her an duyabileceğinin baskısı ile onu üzmemeyi, ona ruhunu teslim etmeyi ve onun isteklerinin dışında hareket etmemeyi bir yetenek haline getirebilir.

Aslında böyle yaparak çocuk kendi benliğini geliştirmek yerine, baskın olan babanın kontrolüne girmeyi, benliğinin bir savunma mekanizması olarak geliştirebilir. Ya da babanın ev içindeki tutum ve davranışları, rahat oturması, rahat ve sesli gülüşü, eşi ile her an tartışabilme özgürlüğü, istediği gibi davranabilme ve istediğini elde edebilme gücü çocuğun üzerinde bir baskıya dönüşebilir. Babasının kendisi üzerindeki baskın halini izah ederken genç bir delikanlının şu sözü çok dikkat çekici idi:

“Babam evin içinde öyle rahat davranıyor ki, onun rahatlığı hepimizi rahatsız ediyor.”

Başka bir örnek daha vermek gerekirse: Çocukların en nefret ettikleri şeylerden biri, anne-babalarının kendi çocukluk yıllarında yaşadıkları zorlukları terbiye için ‘kullanmalarıdır.’ Çocuklar, anne-babalarının zorlukları içinde geçmiş olan ve saygı duyarak dinledikleri çocukluk öykülerini kendi üzerlerinde bir tehdit ve kıyaslama aracı olarak duymaya başladıklarında, anne-babalarına karşı saygınlıkları azalır.

Veya kendi eğitim yıllarında çok başarılı olmuş bir baba, çocuğuna ders çalıştırırken, “Bu kadar basit bir soruyu nasıl çözemezsin yavrum?” dese, ya da bir matematik ödevi yapımı sırasında, soruları hızlı hızlı çözsün ve “Bak bu kadar basit bu sorular!” diyecek olsa, babanın bu tavrı çocuk için oldukça baskı oluşturur. Yani, bu durum çocuğun kişiliğini tehdit altına alır.

Çocuklar çoğu defa çok bilen yetişkinlerden hoşlanmazlar. Ancak kendileri gibi bazen bilen, bazen yanılan doğal yetişkinlerden daha çok şey öğrenirler. Mükemmel bir görüntü çizen yetişkin, çocuğun ruh dünyasında büyük bir baskı oluşturur. Birçok çocuk anne-babasının sergilediği mükemmeliyetçi tavrı yakalayamayacağından dolayı kendisini salmıştır.

Birçok yetişkin çocuklarının tüm dünyasını bilmek ister. Kendilerinden gizli hiçbir şey yapmamaları için her anlarını kontrol altında tutmak ister. Çocuk böyle bir baskıdan kurtulmak için, kendi özel dünyasını anne-babasından gizlemeye başlar. Ama bu gizleme bir suçluluk psikolojisi içindedir. Aslında çocuk içinde ikinci bir kişiliği; anne-babasından gizli bir kişiliği taşımaya başlar. Ne zaman ki anne-baba çocuğun bu ikinci kişiliği hakkında sorular yöneltse, çocuk yalana başvurmak zorunda kalır.

Bu açıdan bakıldığında, çocuğun yalan söylüyor olması, onun üzerinde bir baskının olduğu anlamına gelir. Ancak onurlu çocuk yalan söyler. Yoksa bir çocuk ezilmiş, edilgen hale getirilmiş, onuru kırılmış ve savunma mekanizması tarumar olmuşsa, anne-baba çocuğun ruhuna istediği gibi girip çıkabiliyorsa ve çocuğun hiçbir özel dünyası kalmıyorsa, bu çocuk yalan söyleme ihtiyacı bile hissetmez. Yaptığı yanlışları artık saklamaz, saklamadığı gibi de yanlışlarını

söylemekten utanmaz. Yüzsüzleşir, arsızlaşır. Çocuğun yalan söylüyor olması, bir savunma mekanizması sonucudur. İşte çocuğun arsızlaşma süreci, aslında anne-babanın bu durumu görmüyor olmasındandır.

Çocuk yalan söyledikçe, bilinçsiz ebeveyn bunun çocuğun kendisini ve onurunu korumak için bir savunma mekanizması olduğunu bilemezse ve çocuğun yalanının peşine düşmeye, onun yalanını ortaya çıkartmaya doğru dedektiflik yapmaya başlarsa, her seferinde çocuğun yalanı gün yüzüne çıkartılırsa, çocuk ortaya çıkan her yalan karşısında kişiliğinden bir şey kaybeder. Ve yalanı yakalandıkça, bir sonraki yalanını duyarsızlık içinde, yüzü kızarmadan söyleme genişliğine sahip olur. Bu nedenledir ki Anadolu Pedagojisi'nde kişinin ayıbı araştırılmaz, hatalı davranışları didik didik edilip gün yüzüne çıkartılmaya gayret edilmez. Kişi kendini savunur duruma getirilmez ki, duyarsızlaşmasın!

Radyo programımızı arayan bir babanın itirafı

“Beşinci sınıfa giden oğlum hiç utanmadan sıkılmadan bize yalan söylüyor. En son yalanını yakaladım, şimdi artık ne yapacağımızı şaşırdığımız için size danışmak geldi aklımıza. Geçen hafta öğrenciler karne aldı. Bizim oğlan karne getirmedi eve. Karnesinin nerede olduğunu ilk sorduğumda, Millî Eğitim'in internet sistemi çöktüğü için okulda karne çıkartamadıklarını söyledi.

Annesi bu duruma inanmış olsa da ben inanmadım. Oğlumla aynı okulda okuyan bir çocuğun babasını aradım ve onunla sohbet ederken laf arasında oğlunun karne alıp almadığını sordum. O da kendi oğlunun karnesini aldığını söyleyince başımdan vurulmuşa döndüm. Oğlum bizi kandırıyordu.

Akşam eve gidince oğlanı bayağı bir hırpaladım ve ‘Doğruyu söyle bana karnen nerede?’ diye sordum. Oğlum ağlayarak cevap verdi:

‘Baba okulda arkadaşlardan birine karnemi vermiştim, o da karnemin üzerine su döktü, karnem mahvoldu. Üzerindeki yazılar silindi. Öğretmenimiz de dedi ki, üzülme ben sana tatilden sonra yeni bir karne çıkartır, veririm.’

Oğlum durumunu böyle izah edince hiç olmazsa doğruyu söylüyor diye, onu affettim ve alnından öptüm. Ertesi gün içime yine bir kurt düştü. Bu sefer de oğlumun sınıf öğretmenin numarasını büyük uğraşlar sonucunda buldum ve kendisine bu olayın doğru olup olmadığını sordum. O, böyle bir şeyin doğru olmadığını, kendisinin yeni bir karne vereceğini belirtmediğini söyledi.

Bu cevap beni daha da öfkелendirdi ve akşam eve gidince oğlumu acımasızca dövdüm. Çünkü yalana asla tahammül eden biri değilim. Ve oğluma ‘Doğruyu söyle’ diye baskı yaptığım da, gitti karnesini sakladığı yerden çıkarttı, verdi. Karneye bir baktım, neye uğradığımı şaşırdım. Toplamda tam 7 tane 1 aldığı ders var. Yani 7 tane zayıfı var. En yüksek dersi de 3.”

Radyo dinleyicisi bu olayı anlattıktan sonra şu soruyu sordu:

“Siz diyorsunuz ki ceza vermeyin, çocuğunuza kızmayın. Bunların hepsi iyi güzel; ama benim çocuğum böyle yalancı bir çocuk. Bu çocuğa da mı ceza vermemek gerekir? Yoksa bunlara adam olması için ceza vermek lazım mıdır?”

Bu soru beni çok incitti. Kendi çocuğunu hissetmekte, onunla empati kurmakta zorluk çeken, bir babayla karşı karşıya idim. Kendisine cevabım şöyle oldu:

“Siz çok sert bir babasınız anladığım kadarıyla. Şöyle düşünün, sizin gibi bir babanız olsaydı, siz 7 tane zayıflı bir karneyi kendisine göstermeye cesaret edebilir miydiniz?”

Telefondaki dinleyici bir an duraksadı ve:

“Ne yalan söyleyeyim götüremezdim böyle bir karneyi!”

“Peki, babanız size sorsaydı ‘Oğlum karnen nerede?’ diye, ne cevap verirdiniz?”

“Sanırım yalan söyledim babamın şerrinden korktuğum için. Aslında ben de çocukken babamın korkusundan çok yalan söyledim” diye itirafta bulundu.

Bu olayda da net görüleceği üzere, eğer çocuk kendi dünyasına bir saldırı olacağı hissine kapılırsa, yalan söyler. Bu yalan, onun ‘onur savaşı’dır.

İşte kişi, gerek benliğine, gerekse itibarına yönelen bu ve benzer tehditleri algılayarak, kişiliğine dokunulacağını hissederse, onurlu kalabilmek, Allah’ın aziz bir ruh ile yarattığı benliğini korumak adına savunmaya girer. Savunma mekanizmasının arkasına kendisini siper eder, kişiliğinin zedelenmemesine gayret eder.

Çocuğun kullandığı savunma mekanizmaları aslında onurunu koruyabilmek için son çarpınışlardır. Eğer ebeveyn çocuğun bu son çarpınışlarını duyarsızlıkla karşılar ve onun bu izzet savaşına daha sert bir saldırıyla cevap verirse, bu son çarpınışlarından sonra kişiliği tahrip edilen çocuk ‘davranış bozukluklarına’ girer.

Artık çocuk için “Aman umurumda mı?” süreci başlar. “Bana ne annemin, babamın düşüncelerinden” diyerek, anne-babanın değerlerini kendi değerlerinden uzak hisseder. Zaten anne-babası o değerler adına çocukla bir savaş içinde değil midir?

Çocuk da son hamlesini anne-babasının değerlerini reddetmekle, onlara karşı tepki oluşturmakla ortaya koyar. Baba namaz kılıyorsa, oğlu kılmaz. Zira namaz değil midir ki babasının kendi üzerine devamlı baskı yaptığı konu, o halde umurumda bile değil namaz da niyaz da, diyebilir çocuk... Ya da başörtüsü konusunda devamlı annesinin baskısı ile karşılaşan bir kız çocuğu gün gelip de kendini savunmaktan bıktığı bir anda, artık annesine restini çeker. Kıyafetlerini dahi anne-babasının kabul edemeyeceği tarza doğru getirebilir.

Veya çocuğunun eğitimine çok önem veren bir anne-baba, çocuklarının üzerinde oluşturdukları baskının ve bu baskılarla meydana gelen savunma davranışlarının farkına varmazlarsa, gün gelir eğitim adına yapılan yatırımların sonucunda eğitimden soğuyan; hatta nefret eden bir çocuk sahibi olabilirler.

Bu açıdan bakıldığında çocuklarda görülen davranış bozukluklarından önceki son durak olan savunma mekanizmalarının her anne-baba tarafından bilinmesi gerekir ki, çocuğun girdiği izzet savaşının anne-babalar için ne anlama geldiği çok iyi algılsın.

(1) Bastırma:

Çocuğun yaşadığı bir olay, benliğinde kaygılı bir durum oluşturuyorsa, çocuk bu olayı ‘bastırmaya,’ onu ‘duymamaya’ çalışır. Aslında çocuğun benliğine karşı yönelmiş olan bir tehdit veya zorlama karşısında duygularını bastırmaya çalışmakla yaptığı şey, ‘benliğini’ korumaktır. Onurunu korumaktır. Daha da ötesinde; çocuk ruh sağlığını korumak için farkında olmadan bir tedbir almaya çalışmaktadır. Örneğin annesi trafik kazası geçirmiş olan bir çocuk arkadaşları ile oyun oynamaya devam eder. Sanki içinde hiç acı duymuyormuş gibi davranır. Ya da kardeşi ölmüş bir çocuk okulda arkadaşları ile kardeşi hakkında hiç konuşmak istemez. Çünkü kardeşi hakkında konuşacak olsa içinde bastırdığı duygular ortaya çıkacaktır. Bastırılmış duyguların altında kalmaktansa, o duyguları elinden geldiğince bastırmaya çalışmak, aslında benliğin kendini savunmak için başvurduğu otomatik bir sistemdir.

Bastırma savunma mekanizmasının daha iyi anlaşılması için şöyle bir örnek verelim: Bir anne çocuğuna birtakım davranışlar kazandırmak için “Şunu yapmazsan, seni sevmeyeceğim” dese, çocuk belki anne sevgisini kaybetmemek için annesinin söylediği davranışı yerine getirir; ama bu çocuğun içinde “Ya annem bir gün beni sevmezse?” kaygısı oluşmaya başlar.

Çocuk bu kaygılı halden kurtulmak için farkında olmadan içinde anne sevgisini bastırma gayretine girer. Bu sevgiyi doyasıya hissetmek istemez. Çünkü bu sevgi, yaşamın belli dönemlerinde koşullu olarak gelmiştir. Bu sevgiyi ruhunda doyasıya hissedecek olsa, bir gün annesinin kendisini sevmeme durumunda ne yapar? İşte, bu yokluğun acısını hissetmemek için anne sevgisini sanki ‘temkinli’ olarak ruhuna yansıtır. Ancak temkinli ve kontrollü duymaya çalıştığı sevgi, çocuk için yeterli olmaz.

Başka bir deyişle, anne sevgisine olan ihtiyacı kadar bir sevgiyi kendi ruhuna gönderemez. Bu durumda, içinde hissettiği anne sevgisini bastırır, sadece alabildiği kadar sevgi ile yetinmeye çalışır. Sağlıklı bir ruha sahip çocuk içinde ihtiyaç hissettiği kadar sevgiyi koşulsuz olarak almalıdır ki, ruhu doyuma ulaşsın. Eğer ihtiyaç duyduğu sevgi ile aldığı sevgi arasında fark varsa, ihtiyaç duyduğu sevgiyi bastırmayı benlik koruma yöntemi olarak geliştirir.

Çocuk, ruhunun derinliklerinde duyumsadığı sevginin yoksunluğu kadar, anneye karşı bağımlılık sürecine girer. Birçok kişi, annenin çocukla yakından ilgilenmesinin, doyasıya iletişim kurmasının anneye karşı bir bağımlılık oluşturacağını düşünür. Halbuki çocuklarda görülen bağımlılık, çocuğun ruhen doygunluk yaşayamamasındandır. Ruhun derinliklerinde yaşanan bu yoksunluklar, ancak çok derin psikanalizler neticesinde ortaya çıkacaktır. Zira çocukluk yıllarında alındığı varsayılan sevgilerin birçoğu büyük bir yanılsamadan ibarettir. Çocuk çoğu defa anne-babasından doyasıya sevgi alamamıştır. Ama her zaman sevgi alıyormuş gibi kendi kendini kandırır. Ne kadar kendi kendini kandırır da bu bastırdığı duygular bir gün büyük bir açlık ile ortaya çıkmaya mecburdur. Bu ya kişinin kurduğu evlilikle ortaya çıkar, ya da çocuk sahibi olduğunda.

Kişi yıllarca bastırdığı duyguları, büyük bir beklenti içerisinde eşi ile gidereceğini zanneder. Başka bir deyişle, anne sevgisinin derinlerde yatan yoksunluğunu, baba yokluğunun verdiği sızlamaları sanki eşinden karşılayacakmış gibi bir dramatik yönelişin içine girer. Ama hiçbir eşin bir baba sevgisini karşılayabilmesi veya anne sevgisine yoksunluk duyan bir kişiyi, huzura erdirebilmesi mümkün değildir. Ruhunda bastırdığı duyguları eşi ile gidermeye çalışan kişi, eşinin kendi duygularına karşılık veremediğini gördüğünde, problemler ortaya çıkmaya başlar. Çünkü yıllardır bastırdığı duyguların kapağı açılmıştır artık, tekrar içeri girmesi ancak büyük bir hayal kırıklığı ile olur.

Yaşanılan yoksunlukların eşten giderilemiyor oluşunu kabulleniş ve hayal kırıklıkları neticesinde kişi, ortaya saçtığı duygularını yeniden toplayıp kutusuna koyar ve yeni bir bastırma sürecinin içine girer. Bu

sefer büyük bir yanılsama ile eşinin kendisini duygusal olarak doyuramadığı yanılgısı da işin içine eklenmiştir.

Bütün bu hayal kırıklıkları kişiyi, son bir umut ile çocuğuna yöneltir. Sanki böyle bir anne-babanın çocuğunun—dünyaya geldiği andan itibaren—görevi, anne-babasının yıllardır yaşadığı sevgisizliği gidermektir. Çocuğun yaşattığı her bir hayal kırıklığı anne-babayı çılgına çevirir. Sevgisizlik, ya da saygısızlık belirtisi olan her şeyi büyük bir incinme ile karşılarlar.

Çocuk şaşkındır; anne-babayı doyurabilmek için var gücü ile vericilik içinde iken kaybettiği şey de, aslında çocuğun kendi 'benliği'dir. Çocuk anne-babasını mutlu edebilmek için kendi duygularını bastırmayı, kendi isteklerini ertelemeyi bir görev kabul eder. Böyle benlik kaygıları derinlerde yaşanır ve genellikle anne-babalar tarafından da fark edilmez. Söz dinleyen, akıllı-uslu olarak görülen çocukların, aslında benlik kaygısı ile anne-babalarına karşı duygularını bastırma olasılığı oldukça yüksektir.

Bu bastırma illa ki anne-baba ile yaşanan olaylar sonucunda oluşmayabilir. Çünkü bazen benlik sinsi bir kaygının içine girebilir. Örneğin, çocuk yanındaki yetişkinin 'duyarsızlığından' kaygı duyabilir. Onun rahat yaşamasından rahatsız olabilir. Burada çocuğun benliğine doğrudan bir yöneliş olmasa da, anne-babanın anne-babalık görevini yaparkenki duygu yoksunlukları çocuğun kaygılı olmasına neden olabilir.

Örneğin, çocuğa göre çok önemli olan bir olay var. Çocuk, bu olayı anne-babasına aktarmaya çalışırken onların duyarsızlığı ile karşılaşsa veya heyecanla bir şeyler anlatırken anne-babasının kendi gözüne değil de televizyonun ekranına baktığını görse kaygı duyar. Bu kaygı, çocuğun içindeki heyecanı dışarı çıkartmasına engel olur. Duygu dünyasındaki coşkuları bir süre sonra bastırmaya, anne-babasına anlatmamaya çalışır.

Bunun da ötesinde evde tek hâkim olan anne-babanın rahat tavırları, çoğu defa çocuk ruhunu kaygılandırır. Anne (veya baba) evin içinde istediği gibi kahkaha atma özgürlüğüne sahipken, çocuğun bunu yapmaya hakkı yoksa, ya da babanın işten geldiği zaman koltukta uzanıp yatmaya hakkı varken, evin delikanlısının babasının karşısında ayaklarını uzatmaya hakkı yoksa, çocuk anne-

babasının rahat tavırları karşısında rahatsızlık hisseder. Bu rahatsızlık hali ise çocuğun duygularını bastırmasına ve anne-babası ile paylaşımlarını en alt seviyeye indirmesine neden olur.

Bazen anne-babanın ulaşamaz ve yüceler üstü değerler içinde kendisini çocuğuna sunuyor olması da çocuğun duygularını bastırmasına neden olur. Örneğin bir annenin genç kızı ile konuşurken sanki hiç genç kızlık dönemini yaşamamış, hiç kimseye karşı kalbi pır pır atmamış gibi davranması, genç kızın duygu dünyasında yaşadığı birçok olayı bastırmasına sebep olur. Annesi ile hiçbir şey paylaşamaz. Daha da ötesinde, pişmanlıklar hissetmemek için kendisi ile bile paylaşmaz. Bu duruma karşıt tepki oluşturmayı da benliğinin bir savunma mekanizması olarak kullanmaya başlar. (Karşıt tepki savunma mekanizmasını ileriki sayfalarda bulabilirsiniz.)

Aslında çocuk böyle yaparak, yanındaki duyarsız yetişkinlere karşı benliğini koruma gayreti içine girmiştir. Böylece duygu dünyasını olduğu gibi anne-babasına göstermek yerine, gerçek kimliğini ve isteklerini bastırarak, onların kendisini görmek istediği gibi olur. Bu konuda anlatılmış olan bir çocukluk hatırasına kulak verelim:

Sonay Hanım'ın fark ettiği acı gerçek

32 yaşında, 2 çocuk annesi Sonay Hanım, eşi ile yaşadığı sorunlar nedeniyle psikolojik yardım almaktadır. Sonay Hanım aslında eşinin çok iyi bir insan olduğunu, ama kendisini anlamakta zorluk çektiği için evin içinde yapayalnız kaldığını düşünmektedir.

Eşi ise, Sonay Hanım'a oldukça sevecen ve anlayışla yaklaştığını ifade etmektedir. Görünürde hiçbir problem yoktur. Anlayışlı bir eş ile yaşam süren Sonay Hanım'ın kendisini neden yalnız hissettiği psikolog tarafından araştırılması gereken bir konudur ve bu konuda derinleşilir. Sonay Hanım'ın çocukluk yıllarından kalan endişeleri veya varsa duygusal yoksunlukları mercek altına alınır. Sonay Hanım, bir gün çocukluğu ile ilgili olarak şunları anlatır:

“Çok mutlu bir çocukluk geçirdim. Babam eşine ve çocuklarına çok düşkün bir baba, annem ise kendisini çocuklarına adanmış bir anne idi. Evimizin içinde kavga-dövüş çok nadir olurdu. Ben ve ablam, anne-babamızı üzmemek için çalışırdık. Ablam, devamlı ‘başka anne-babaların çocuklarına karşı ne kadar ilgisiz olduklarını’ anlatır ve beni de anne-babama karşı sevgi ile doldururdu. Benim en büyük korkum annemi üzmemkti.

Annem çok hassas birisi olduğu için, her an her şeye üzüleceğini bildiğimden onun üzüleceği şeyleri neredeyse ezberlemiştim. Bu nedenle annemle hemen hemen hiç sorun yaşamıyorduk.”

Bu ifadelerin üzerine psikolog şöyle sorar:

“Anneniz üzülecek diye duygu ve düşüncelerinizi ortaya çıkartmamaya mı gayret ederdiniz?”

“Sanırım öyle. Örneğin hiç unutamayacağım bir anım vardır. Galiba lise yıllarındaydık. Beni herkes ‘annesinin kızı’ diye överdi. Ben de bundan çok hoşlanırdım. Bir gün annemin bayan arkadaşları bize oturmaya geleceklerdi. Tam da o saatte ben okul arkadaşlarımla anlaşmıştım, birlikte alışverişe gidecektik. Ben annemin o gün arkadaşlarını davet ettiğini öğrendiğimde, anneme arkadaşlarıma söz verdiğimi söyleyemedim. Üzülür diye endişe ettim.

Arkadaşlarıma karşı da mahcup düşmemek için karnım ağrıyormuş gibi yapıp anneme arkadaşlarıma telefon etmesini istedim, gelemeyeceğimi söylettirdim. Annem üzüldü, üzerimi örttü arkadaşlarıma telefon etti. Benim hasta olduğumu ve gelemeyeceğimi söyledi.

O gün söylediğim yalanlar nedeniyle anneme ve arkadaşlarıma karşı utanç duymaya başladım. Ama yıllar sonra fark ettim ki duyduğum bu utançları da bastırma işinde oldukça gelişmişim.”

“Nereden anladınız bunu?”

“Çok yakın bir arkadaşım dedi ki: ‘Sonay sana hayranım, ne zaman seninle alışverişe gitsem, mağaza sahibi ile çok rahat pazarlık yapabiliyorsun. Hatta cebinde yeterince paran olduğu halde, en son bu kadar param var, diyerek karşı tarafı ikna edebiliyorsun.’

Arkadaşım haklı idi, ama bu övünülecek bir özellik değildi. Çünkü ben bu söz ile fark ettim ki, çok rahat yalan söyleyecek bir duruma gelmişim. Yalan söylerken hiç yüzüm kızarmıyor. İçimde hissettiğim duyguları çok rahat bastırabiliyorum. Arkadaşlarımdan bazılarına sinir olurum, ama profesyonelce davranarak duygularımı hiç belli etmem. Onlara sahte sahte gülebirim. Bu nasıl bir durum lütfen söyler misiniz?”

“Bu durum bir insan için oldukça sıkıntılıdır. Siz olmadığınız gibi görünmeyi yetenek haline getirmişsiniz. Yani, sahte bir benlik edinmişsiniz.”

Örnekte de görüldüğü gibi, duyguların bastırılıyor olması, belki anlık bir tehlikeyi bertaraf etmek için önemlidir, benlik savunma mekanizması olarak kullanılabilir. Ama duyguları bastırmayı bir alışkanlık haline getirmek duyarsızlaşmaya ve ‘iki kişilik’ taşımaya doğru giden tehlikeli bir yolculuk olur.

Bu nedenle, anne-babaların asla yapmaması gereken şey, çocukların duygularını bastırmasını gerektirecek bir şekilde onlarla iletişim kurmaktır. Çocuk gerek sevgilerin kaybolacağı, gerekse baskıların artacağı kaygısı ile sahte benliğin içine girmemeli. Bu, Anadolu Pedagojisi’nde çok korkunç bir durum olarak nitelendirilir. ‘Münafıklık’ denilen şey işte tam da budur. Mevlana Hazretleri’nin “Nasılsan öyle gel” diyerek insanlığa seslenişi ‘sahte benlik’lerden insanı kurtarma gayretinden başka bir şey değildir.

Birçok çocuk yıllarca anne sevgisini yeterince alamadığı halde, alıyormuş gibi kendini kandırıp duygularını rahatça bastırabilir. Bu çocuklara sorsanız, yıllarının sevgi içinde geçtiğini, özellikle annesi tarafından hiç incitilmediğini anlatır. Annesinin kendisini dövdüğü anları—hafızasından sanki silinmiş gibi—bastırılmış duygular olarak, hiç yaşanmamış gibi kayıt altına alır. Yetişkinlerin çocukluğuna ait

birçok şeyi hatırlamamasının temel sebeplerinden biri de budur. Duyguların bastırıldığı bu ve benzeri anlar, hiç yaşanmamış gibi bilinç düzeyinde kayıt altına alınmaz. Ama bilinçaltında saklı kalır. Ve bir süre sonra kişiyi içten içe huzursuz eder.

Anne-babası evin içerisinde kavga eden bir çocuk, odasında yaşadığı duyguları ertesi gün hatırlamamak için, başka uğraşlara verir kendini. İçindeki bu sıkıntıyı bastırmaya çalışır. O günü hatırlamamak için elinden gelen bütün mekanizmayı çalıştırır. O duygular yukarı çıkmasın diye kendini dersine verir, arkadaşlarıyla gülüp oynamak, birtakım şeyler yapmak ister.

İşte çocukluk yıllarında çocuğun ruhundaki acıları hissetmemek için uyguladığı bu savunma mekanizması oldukça dramatiktir. Bu öyle kaypak bir zemindir ki, çocuk duygularını bastırmak için kendi yöntemlerini geliştirmiştir. Ama anne-babalar bu yöntemleri bilmez; çocuklarının ne kadar uysal olduklarını düşünürler.

Oysa böyle dramatik anlarda, birçok çocuk anne-babası karşılıklı tartışırken kenarda bir yerde oyun oynamayı, kendi kendine konuşmayı tercih eder. Zira oyun, çocuğun ruhundaki acıları hissetmemek için kullandığı bir savunma mekanizmasıdır. Çocuk anne-babası ile irtibata geçemiyor, anne-babası ile duyusal bir iletişim kuramıyorsa, ya da anne-babası kendisi için bir tehdit oluşturusaydı, bir köşeye çekilir ve onurunu kırdırmamak için duygularını bastırmaya gayret eder. Bulduğu yöntem ise çoğu defa oyundur.

(2) Gerileme:

Çocuk bazen içine girdiği yeni duruma ayak uyduramayabilir. Örneğin evin ilgi odağı olan bir çocuk, bir süre sonra eve kardeş geldiğinde, önceki ilginin yavaş yavaş kendisinden uzaklaştığını hissederse bu yeni ortam çocuğun benliğini kaygılandırır. Çocuk benliğinde oluşan bu kaygılı durum karşısında, benliğini kaygıdan kurtarmak için bilinçsizce birtakım davranışlarda bulunur. Örneğin kardeşini kıskanır, ya da kardeşine zarar vermeye çalışır. Veya anne-babasının daha çok dikkatini çekmek için onlara kendisini her dakika sunmak ister. Bu davranışların her biri çocuğun ruhunda hissettiği

kaygılı durumu ortadan kaldırmak için bilinçdışı bir yöneliştir. İşte bu bilinçdışı yönelişlerden bir tanesi vardır ki, daha önce saydığımız davranışlardan daha ilginç, daha trajiktir.

Çocuk, yeni girdiği bir duruma ayak uyduramadığında, benliğinde kaygılar oluşur demiştik. İşte bu kaygının giderilmesi için benlik, kendisini mutlu olduğu günlerdeki gibi hissetmek için, 'gerileme' savunma mekanizmasını devreye sokar. Böylece çocuk yeni girdiği bu kaygılı durumdan kendisini sıyrıp daha sağlıklı bir ruh hali olan geçmişteki bir tarihi yaşamaya, o tarihteki davranışları sergilemeye başlar.

Benlik nasıl bir gerileme emri verir çocuğa?

Çocuk, kardeşinin dünyaya gelişiyle huzurlu olduğu ortamı kaybettiye, hafızasındaki mutlu günü 'ruhu ile' hayal eder ve o günü yeniden yaşamaya başlar. Geçmişteki o kaygısız ve huzurlu günü yeniden yaşarken, o güne ait davranışları da sergilemeye başlar. Örneğin, çocuk en huzurlu ve mutlu günlerini süt emdiği dönemde yaşadıysa, 7-8 yaşında olduğu halde, biberonla süt içmek istediğini ya da annesinin göğsüne yatmak istediğini söyleyebilir (amaç bebeklikteki gibi anneyi emmektir). Konuşmaları çocuksu olabilir. Davranışlarının hiç de yaşının gerektirdiği gibi olmadığı gözlenir.

Böyle durumlarda, anne-baba çocuğunu terslememeli, dalga geçmemelidir. "Çocuk gibi davranıp komik olma!" diyerek ikaz etmemelidir. Çocuğun benliğini korumak için girdiği bu huzur hayalinden, onu baskı ve zorlamalarla çıkartmaya çalışmamalıdır. Burada yapılacak şey, anne-babanın kendisine çekidüzen vermesi ve çocuktaki benlik kaygısını anlayarak, onun kaygılarını giderecek gerek sözel, gerekse duygusal ilgiyi artırmasıdır.

Gerileme savunma mekanizması, sadece kardeş kıskançlıklarında değil, baba veya anne baskısının yaşandığı durumlarda da ortaya çıkar. Anne-babanın gün be gün çocuğun sınırlarını genişletmeleri gerekirken, sanki çocuk muamelesi yaparak baskılarını artırırlarsa ve çocuk da bunu 'hissederse,' benliği onu bulunduğu ruh daraltıcı ortamdan çıkartır ve çocuksu bir ruh haline sokar. Çocuğun farkında olmadan girdiği bu çocuksu ruh hali, kendisini ruhen koruyabilmek için bir benlik koruma önlemidir. Çocuk böylece anne-babasının

baskıcı, ürkütücü ve ezici kişiliğinden çocuksu ‘masumiyet’ ile korunmaya çalışır.

Bu durum sadece çocukluk yıllarına has bir şey de değildir, buna yetişkinlik dönemlerinde de rastlanılır. Özellikle kız çocukları toplumumuzda erkekler kadar şanslı değildir. Büyürken birçok zorlukla karşı karşıya kalırlar. Kız çocukları, karşılaştıkları zorlukları, çocuksu bir hale bürüyerek ve kendilerinde sempati oluşturmaya çalışarak çözmeye çalışırlarsa, bu durum onların yeni yeni problemlerle karşılaşmalarına da neden olur. Kişilik ve kimlik gelişimini tamamlayamazlar.

Örneğin patronundan sert ikaz alan bir bayan, düştüğü bu durumdan kurtulmak için çocuksu bir sempati gösterisinde bulunarak ortamı yumuşatmaya, tebessüm ederek çocuksu bir hale bürünmeye, hatta çocuk gibi ağlayarak benliği üzerindeki baskıdan kurtulmaya gayret edebilir. Teselliye ve sığınmaya ihtiyaç duyan bu bayan, o sırada daha büyük hataların içine girebilir.

Ya da ortaokul çağındaki bir genç kızın, ödevini yapmadığı için öğretmeninden azar işittiği sırada, çocuksu bir ses ve tavır içinde “Ama öğretmeniiiiim noluuur” diye seslenmesi, sesini bebensileştirmesi kişiliğine saldırıda bulunacak öğretmene karşı kendini koruma gayretinden başka bir şey değildir.

Eğer bir kişi daha çocukluk döneminden itibaren bu savunma mekanizmasını benliğine kabul ettirip bunun işe yaradığını bilinçaltına yazdıysa, isterse üniversite çağında olsun, bu savunma mekanizması bir yaşam boyu sürer ve kişinin peşini bırakmaz.

Üniversite çağına kadar gelmiş olan bir kişinin, sunum yapmak için tahtaya kalkıp sınıfa yüzünü döndüğünde, bir mahcubiyet içinde parmaklarını birbiri içine geçirmesi, ellerini veya bacaklarını çapraz birleştirmesi ve kendisini omuzlarının arasına saklamaya çalışması çok belirgin bir ‘gerileme’ ruh halidir. Böyle bir öğrencinin bütün bir sınıf karşısında bir konuyu anlatacak olması, benliğini kaygıya sürüklediği için çocuksu davranışlar ve sevecenlik gösterilerinde bulunması, kendisine yönelecek olan (olası) baskılardan da kurtulma çabasıdır.

Görüldüğü gibi, gerileme savunma mekanizması sadece çocuklara has değildir. Yetişkinlik dönemine kadar uzanan bu savunma

mekanizması; yetişkinin duygu dünyasına aşırı yüklenildiğinde, kişi yaşamın yorgunluğunu kendi ruhunda hissettiğinde, hayattan bir an dahi olsa kopmayı, kendi başına kalmayı arzu ettiğinde, ruhun en derinlerinde yeniden canlanır.

Böyle bir yorgunluğu omuzlarında hisseden yetişkin, çoğu defa, sakın bir köy yaşamında bulunmayı arzu eder. Kırılarda koşmak, su kenarlarında uzanıp yatmak, yaşamın yükünden kurtulup ruhunu dinlendirmek ister. Peki, kişi benliğini huzura erdirmek için neden genellikle doğa ortamına kendini bırakmak ister? İşte bu sorunun cevabı oldukça dramatiktir.

İnsan yaşamının en özgür dönemi, çocukluk çağında doğa ile baş başa olduğu anlardır. Çünkü çocuk, doğa ile baş başa olduğunda, anne-babasının iktidar sahasının içinde değildir; ortalıklarda ne kırılacak bir vazo, ne de dağılacak bir masa vardır. Doğada her şey büyük bir dağınıklık içinde düzendedir. Çocuk doğa ile baş başa kaldığında duygularını da denetlemek zorunda değildir. Zira çocuğunun doğa ile haşır neşir olduğu sırada anne-baba da rahattır.

Doğal ortamın hissettirdiği özgürlükle anne-baba çocuklarından gelen taleplere çok açıktır. Çocuk “Baba seninle ip atlamak istiyorum” dediğinde, genellikle baba kalkıp ip atlar. Ya da çocuk, annesi ile kovalamaca oynayabilir. Doğa ortamı anne-babayı özgür bırakır. Çocuk da bunun yansımalarını duygu dünyasında hisseder. Ayrıca doğa ortamında, hayvanlar o kadar özgürdür ki; bir kelebek özgürce uçar, bir karınca özgürce yürür, bir arı özgürce bal yapar... Bütün bu özgürlüklerin içine kendini bırakan çocuk, duygu dünyasında özgürlüğü yakalar.

Ancak, bu anlar geçicidir. Ve çocuk doğadan ayrıldığı gün ne babasıyla ip atlayabilir, ne de annesiyle doyasıya kovalamaca oynayabilir. Duygularına özgürlüğü hissettiren bir kelebek, karınca ve arı da yoktur artık. Çocuk doğadaki bu özgür ortamı terk ettikten sonra, kendi duygularını denetleyeceği, etraftakilerin kendinden beklediği işleri yapmak zorunda olacağı, yanlışlar yapmamak üzere üstünde baskıların bulunacağı gerçek dünyaya döner.

İşte yetişkinlik döneminden beri hep aranan ve özlenen şey, çocukluk yıllarında yaşanan bu özgür ruh halinin kişide bıraktığı tattır. Kişi yetmiş yaşında da olsa ruhunda çocukluk yıllarında yaşadığı bu ruh halini hissederken yatağında bir çocuk gibi kıvrılır, yüzünde çocuksu bir tebessüm olur. Anılarını anlatırken sanki o yılları tekrar yaşıyormuşçasına tuhaf bir hissiyata kapılarak “Hey gidi günler” der.

Bütün bunlar, ruhun huzur ve sükûnet bulduğu, yıllar öncesinde huzur içinde yaşanan ruh hallerinin, yıllar sonra da yaşanması için duyulan özlem ve bu özlemin o kişinin davranışlarına yansımış halidir.

Birçok sanatçı vardır ki, gözlerini kapayıp ruhlarının derinliklerine daldıklarında, bir dönem yaşadıkları mutlulukları, huzur ve sükûneti kendi eserlerine yansıtabilirler. Paha biçilmez eserler, müzikler, romanlar, kitaplar hep kişinin kendi geçmişine kurduğu gerileme ruh hali ile ilgilidir. Çocukluk yıllarında öğrenilen bu savunma mekanizması anlık olarak kullanılırsa, kişiyi huzursuzluk yaşadığı ortamdan bir an sıyrır ve rahatlatır. Ancak bu hale alışıp kişi devamlı hayal dünyasında yaşamaya başlarsa, gerçek dünyadan kopar.

Dikkat dağınıklığı olduğu zannedilen birçok çocuk, aslında bulunduğu okula, öğretmene, arkadaş ortamına ayak uyduramadığından dolayı, kendisini hayal dünyasına doğru iter. Ev ve mahalle ortamını hayal ederek ayak uyduramadığı baskıcı ortamdan kurtulmaya çalışır. Yetişkinler ise çocuklardaki bu dalgınlık halini anlamakta zorluk çekerler.

Sadece dikkat eksikliği değil, unutkanlık da görülebilir. Bazen konuşulan konuyu, bazen okunan metni anlayamamak da bir işarettir. Bunlar, baskıcı bir atmosferde çocuğun benliğini kaybetmesinin ve hayal dünyasında kendisini farklı âlemlere sürüklüyor olmasının alametidir. Bu açıdan bakıldığında, gerileme savunma mekanizması, mutlaka çocuksu davranışlarla ortaya çıkmaz, bazen problem davranışlarla da kendini gösterebilir.

(3) Yüceltme:

Yüceltme, çoğu defa çocuğun benliğinin tahrip olmasından sonra ortaya çıkan bir savunma mekanizmasıdır. Eğer benlik—o veya bu sebeple—tahrip olmuş ve tahrip olan benlik ile davranışlar da anormalleşmişse, çocuk bu anormal davranışları ortaya koyarken yeniden ezilmekten ve yıpranmaktan kaygı duyduğu için, anormal davranışlarını birtakım akıl oyunları ile çevresine makul göstermeye çalışabilir.

Örneğin, anne-babasının baskı ve zorlamaları neticesinde, üzerindeki olumsuzluklardan dolayı okulda arkadaşları ile kavga eden çocuk, anne-babasından “Ben karateye gitmek istiyorum” diye bir talepte bulunabilir. Aslında bu çocuk, içindeki nefret ve öfke hissini okulda arkadaşları ile kavgayla gidermeye çalıştıkça, çevresindeki kişilerden eleştirilir. Hatta bu kavgalardan dolayı ceza alır. Çocuk içindeki nefret hissini, ‘karate-boks’ gibi kavga sporlarına yönelerek gidermeye çalışabilir. Böylece ruhundaki negatif duyguları spor yaparak giderir. Kimseden eleştiri almadığı gibi, cezalandırılmaz da. Hatta yaptığı ‘spor’ olduğu için bir de takdir edilir, alkışlanır. Yani, okuldaki kavgacı kimliğine, karate yapma maskesi altında devam ederek, benliğinin zarara uğratılmamasına gayret sarf edebilir.

Başka bir örnek daha verecek olursak; çocuk yalana karşı aşırı duyarlı bir anne-babanın yanında ise, üzerinde oluşacak olan baskılardan dolayı söylediği yalanı, “Şaka ya da espri yapıyorum” maskesiyle sunabilir. Bu durum, çocuğun baskı görmesinin neticesinde, bozulmuş olan benliğini kurtarabilmek için giriştiği bir yoldur. Çünkü söylediği yalan, bu şekilde çevre tarafından hoş görülebilir. Çocuk bunu sempati içinde yaparak yalanını gizlemiş olur.

Toplum tarafından kabul edilmeyecek olan davranışlar; bazen spor, bazen sanat, bazen de bir meslek maskesi altında sergilenebilir. Örneğin, çocuk iç dünyasında oluşan birtakım sorunlar nedeniyle, birilerini ezmekten, güç gösterisi yapmaktan haz almaya başlamış olabilir. Böyle bir davranışı ne kendi kardeşlerine, ne de konu-komşunun çocuğuna yapabilir. Belki de ezilmişlikten kaynaklanan bu ezme duygusunu uzunca bir süre bastırabilir; ama bir gün toplumun daha hoş karşılayabileceği bir maske ile ortaya çıkartabilir.

Düşünün; böyle bir çocuk, emniyet mensubu veya asker olmayı tercih edebilir. Polis olmanın aslî vazifesi olan asayiş korumak yerine, sahip olduğu imkânları insanları ezmekte kullanabilir. Benzer mesleklere sahip kişiler, çocukluk dönemlerinde ruhlarındaki ezikliklerin intikamını bir başkasını ezerek alabilirler. Normal şartlar altında yapamayacakları davranışları, bir meslek sahibi olarak yasal yollardan gidermeye çalışabilirler. Üstelik bunu ‘toplumsal güvenlik’ sağlama maskesiyle de gerçekleştirdikleri için takdir toplarlar.

Uzmanların, itibarî değeri bulunan mesleklere talepte bulunan kişilerle mülakat yapmasında fayda vardır. Bu sırada, kişilerin duygu dünyasındaki eziklikler ve yoksunluklar görülebilir. Yoksa başkalarına karşı güç gösterisinde bulunan kişiler, kendi zaaf yönlerini mesleklerinin arkasına saklayarak, şiddeti yaygınlaştırabilirler.

Bu, sadece toplumsal otoriteyi sağlayıcı meslekler için geçerli değildir; aynı zamanda ‘öğretmenlik,’ ‘yöneticilik’ gibi meslekleri de içerir. Öğretmenlik, henüz yetenekleri gelişmemiş bir grup insan üzerinde güç gösterisi yapabilmek için müsait bir alandır. Çocuklara karşı sert ve acımasız davranışlar, koridorlarda güç ve kuvvet gösterisi yapar gibi yürüyüşler, çocukların karşısında heybetli durma girişimi yüceltme savunma mekanizmasının tesiriyle ortaya çıkan davranışlardır. Bunlar, kişinin çoğunlukla ruhunda yaşadığı ezme ve yok etme duygularının yansımasıdır. Kişi, kendi bozulmuş olan duygu dünyasını olduğu gibi ortaya koyduğunda çevresinin eleştirilerine maruz kalacağını bilir. Bundan dolayı, içindeki duyguları ve dürtüleri; çevresinin takdirini toplayan, üstün, yüce bir davranış kalıbının içine gizleyerek yaşamaya çalışır.

Yüceltme yolu ile kendisini gizleyen kişilerle ilgili olarak son bir örnek vermek gerekirse, bir defasında bir yabancı magazin programında dikkatimizi çeken bir görüntüyü paylaşmakta fayda var:

Programın erkek olan sunucusu, laubali kişiliği ve kadınlara olan sünmeleri ile çok dikkat çeken biridir. Ancak bu hali ile de olsa sunduğu programlar yüksek izleyici kitlelerini ekran başına çekmeyi başarmaktadır. Bir gün bu sunucu stüdyoya bir bayan sanatçıyı çağırmıştı. Bayan sanatçı çok açık kıyafetlerle sunucunun karşısına çıktığında, sunucu laubaliliğinin seviyesini artırdı. Gerek sözel, gerekse dokunsal olarak stüdyodaki bayan sanatçıya sarkıntılık etmeye başladı.

Sarkıntılık o hale büründü ki, erkek sunucu, bayan sanatçıya sarılmaya çalıştığı sırada ikisinin de dengesi bozuldu ve yere düştüler. Sunucu ısrarından vazgeçmeyerek davetli sanatçıyı elle tacize devam etti. Bayan sanatçı, kendi üzerine abanan bu kişiden ‘gülerek’ kurtulduktan sonra ayağa kalktı. Neredeyse gülme krizleri geçirircesine alkışlayarak gülmeye devam etti. O sırada stüdyoda bulunan ve bu programı canlı takip eden platformdaki gençler de

gölmekten kendilerinden geçmiş ve ısıık çalarak yaşanan olayı alkış tufanına tutmuşlardı. Aslında burada görölen olay, bir taciz olayının ‘sanat’a ya da ‘stüdyoda espri’ye dönüştürölerek, ‘sempati kılıfı’ içinde yaşanmasından başka bir şey değildir.

İşte; çocuğun benliğı o ya da bu sebeple tahrip edilirse, çocuğun duyguları her zaman baskı altında tutulursa ve kişiliğı zafiyete uğratılırsa, bir süre sonra bu duyguları film ya da sanat adı altında toplumsal bir kabullenişle yaşamaya, edebiyat adı altında uygunsuz hikâyelerle hem kendisini hem de toplumu taciz etmeye başlayacaktır. Bu nedenle, Anadolu Pedagojisi’nde asıl olan şey ‘duyguda özgürlük, davranışta disiplin’dir. (Bkz. “Duyguda özgürlük, davranışta disiplin,” Üçüncü Bölüm.)

(4) Yer değıştirme:

En bilinen ve en çok başvuruilan savunma mekanizması, yer değıştirmedir. Bu savunma mekanizmasında çocuk, kendisini tehdit edene karşı gücü yetmediğinde, üzerine boşaltılan bu negatif duyguları başka bir kişiye veya olaya yöneltir. Örneğın annesinden şiddet gören bir çocuk, benliğı üzerindeki negatif duyguları bir başkasına boşaltarak benliğini korumaya çalışır. Mesela kendisinden küçük olan kardeşine sataşabilir, ona karşı sert davranabilir, hırsını ve öfkesini onun üzerine boşaltabilir.

Aslında kardeşler arasında yaşanan birçok olumsuzluğun kaynağı da budur. Çocuk, anne-babasından aldığı negatif dürtöleri, anne-babasına karşı kullanamayacağı için, gücünün yeteceğı en zayıf kişiye yönelir. Bu da çoğunlukla ev içindeki diğır kardeşir.

Şiddet konusunda yapılan gözlemler göstermektedir ki, aile içinde şiddet gören çocuk, benliğinde oluşan tahribatların acısından kurtulmak için ya okulda arkadaşlarına karşı, ya da kendi ‘eşya’larına karşı acımasız ve şiddete meyilli olarak davranmaktadır.

Anadolu Pedagojisi’nde bu durum, “Şiddet, şiddetin mayasıdır” sözüyle özetlenir. Bu konuda Anadolu Pedagojisi’nin genel tavsiyesi, şiddet olan ortamda, kişinin şiddeti büyütecek davranışlardan kaçınması, gerekirse taraflardan birinin susması yönündedir. Çocukluk döneminde, üzerindeki baskı ve ezicilikleri ‘yer değıştirme’

savunma mekanizmasını kullanarak aşmaya çalışanlar, evlenip çocukları olduğunda, eşleri ile yaşadıkları bütün olumsuzlukları,—kin ve nefret kusuyor gibi—çocuklarının üzerine boşaltmayı bir rahatlama olarak görürler. Bunu sanki çocukluk döneminin ruhî rahatsızlığının bir devamı olarak sürdürürler. O yüzden kişilerin evlenmeden ve çocuk sahibi olmadan önce ruhundaki kir ve tahribatların ortaya çıkması hemen hemen imkânsızdır.

Kişi çocukluk döneminde ruhuna bulaşan kirden ve şiddet virüsünden habersiz bir gençlik dönemi geçirmiş olsa bile, evlendiğinde kendisine yaşatılmış olan yoksunlukları, zararları eşine ve çocuklarına yönlendirebilir. Bu, oldukça rastlanılan bir davranış bozukluğudur. Böyle kişiler, çatışma anlarında sanki kendilerini kaybetmiş gibi ortalığı birbirine katsalar da, çocuklarına çok acımasızca saldırsalar da, sakinleştiklerinde kendilerine hayret ederler. Kendilerini kurtaramadıkları bir şiddet girdabına doğru sürüklendiklerini, kontrolsüz olarak yol aldıklarını görürler. Ama çözümü kendileri de bulamaz.

Canları kadar sevdikleri çocuklarına yaptıkları eziyetlerin ezikliğini ruhlarında hissederler. Bir süre sonra duygu dünyalarındaki bu acıların tesirinin çoğaldığını hissederlerse, bu defa ikinci bir savunma mekanizmasını çalıştırırlar: ‘bastırma.’ Yukarıda izah edildiği gibi ‘bastırma’ savunma mekanizması kişinin duyarsızlaşmasına neden olduğu için, kişi çocuğuna çektiği acıları, eşine yaptığı eziyetleri artık duymamaya, hissetmemeye başlar. Kendi dünyasını oluşturur. O dünyada doğru ve yanlış kendine göre isimlendirir. Bu doğrular dışında hiçbir doğruyu kabullenmez.

Başka bir deyişle, etrafını ezmek için bir zemin hazırlar. Ne zaman ki (örneğin) patronu tarafından şiddete maruz kalır, ya da çevresindeki kişilerin ezici üstünlükleri altında ezilir, o zaman içindeki bu acıları boşaltmak üzere, daha önce eşi için hazırladığı şiddet boşaltma zeminine yönelir. Bu eş, erkekse—örneğin—“Neden elbiselerim vaktinde ütülenmiyor?” diye hanımını daha önceden hazırladığı şiddet zeminine çekmeye, sonra da ruhunun bütün kirlerini ona boşaltmaya başlayabilir. Ya da çocuğu dersini yapmamışsa, azdan çoğa doğru artan bir sinirlilik haliyle, ruhuna

patronunun bulaştırdığı şiddeti, çocuğunun üzerine boşaltmaya doğru adım adım yol alır.

Eşinden şiddet gören hanımefendi de, aslında kendisinin de daha önce hazırlamış olduğu ‘şiddet zemini’ne doğru adım adım çocuğunu çekmeye başlar. “Neden ayakkabılarını vaktinde giymiyorsun?” ya da “Neden yemeğini hızlı yemiyorsun?” veya “Beni neden dinlemiyorsun?” diyerek üzerine eşinin boşalttığı şiddet zehrini, çocuğunun üzerine boşaltmaya başlar. Üzerine şiddetin boşaldığı çocuk ise, benlik koruma sisteminin bir neticesi olarak, bu zehri gücünün yettiği bir alana boşaltmaya çalışır. Kendinden küçük veya gücünün yeteyeceği bir kardeşi varsa, artık yeni adres en küçük çocuk olur. Kardeş yoksa, bu sefer adres; kitabı, defteri, kalem, oyuncakları olur. Onları kırar, tahrip eder, yırtar.

Bütün bunları yapmak çocukta yeni kaygıları oluşturacaksa;— annesi “Neden kitaplarına, oyuncaklarına zarar veriyorsun?” diyerek olayı yeni bir şiddete dönüştürecekse—çocuk bunu bilir ve yeni bir şiddet dalgasına yakalanmamak için, içindeki bu zehri, okula götürür ve kantinde, teneffüste, sınıfta, koridorda boşaltmak için yeni bir adres arar.

Başlangıçta bir patronun kendi çalışanına ters konuşması ve onu küçük düşürmesi gibi görünen bu olay, bir süre sonra bir çocuğun okulda bir başkasını ezmesine ve dayak yemesine neden olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında; şiddet, hastalıklı bir toplumu oluşturan en büyük etkidir. Aile içindeki bireyler, çocuklarının ruhlarına bulaştıracakları şiddet virüsünden korkmalıdır. Zira çocuğun, üzerindeki bu şiddet virüsünü, bir süre sonra kendisine şiddet gösteren kişiye de yönelteceği unutulmamalıdır.

Bu açıdan denilebilir ki, “Şiddet, psikolojik bir bulaşıcılık taşıyıcıdır.” Bir ailede şiddet ister duygusal, ister psikolojik, isterse fiziksel olarak var olmaya devam etsin, o evdeki kişilerde ‘benlik kaygısı’ oluşur. Üzerlerindeki bu negatifliği başka bir alana yansıtırlar.

Burada hemen altını çizmekte fayda var ki, şiddet denildiğinde genellikle akıllarda çocukların fiziksel şiddete; yani dayığa maruz bırakılması gelmektedir. Hayır! İsterse fiziksel şiddet olsun; şiddetin asıl tesiri ruhta, duygu dünyasında ve benlikte oluşur.

Çocuğuna bir-iki tokat vuran anne, onun ağlaması karşısında, “Neden ağlıyorsun? Canını acıtacak kadar vurmadım, abartma!” dese, bu söz pedagojik olarak çok basit bir anne-babalık mantığının işaretidir. Çünkü çocuğun buradaki ağlaması canının, teninin acımasından dolayı değil, acının ruha yansımından dolayıdır. Çocuk ağlarken dahi anne-baba susturmaya kalkarsa, bu sefer çocuk duyarsızlaşmaya doğru gider. Bu durumu şöyle bir örnekle daha net ifade edebiliriz:

Bir beyefendi, eşi ile tartışırken eşini tokatlamış olsun. Bu durumda hanımefendi oturup ağlayabilir. Eşi ağlarken, adam “Ya çok hızlı vurmadım abartma, ağlama” dese, ne kadar zavalıca bir söz söylemiş olur değil mi? O halde; bir anne veya babanın da çocuğuna vurduğunda, onun gözlerinden süzülen yaşların canı yandığı için olduğunu zannetmesi, böyle bir zavalılıktır.

Çocuğa küsme, onu küçük düşürme, ciddiye almama, görmezden gelme, ceza verme vs. bunların hepsi bir şiddettir. Ve çocuğuna bunları yaşatan anne-babalar bunların yansımalarını mutlaka görecekler; ya bugün, ya da yarın. Çünkü çocuk; benliğine, kişilik ve onuruna karşı bir saldırı hissederse, kendisine saldırana karşı saldırıya geçebilir. Böylece onda benliğine yönelmiş olan saldırıyı bertaraf etme gayreti oluşur.

Ancak çocuklar, anne-babalarına karşı tepki oluşturdıklarında, çoğu defa anne-babalar daha şiddetli bir tepki ile cevap verirler. Bundan dolayı, ergenlik döneminden önce çocuklar karşı tepki olarak bağırmayı, öfkeli davranmayı veya vurmayı kullanmaz. Çocuklar ne yaparlarsa yapsınlar anne-babalarının baskın tutumunu aşamayacaklarını bildiklerinden, tepkileri genellikle ağlama nöbetleri şeklinde olur. Ya da küsme şekline dönüşebilir.

Bazen de çocuk, anne-babası tarafından kişiliğinin baskı altına alınmasına karşı derslerini yapmaz, okulda arkadaşlarıyla problem yaşar, sınıfta öğretmenini dinlemez. Bütün bu tepkiler, çoğu defa çocuğun duygularının incinmesinin karşılığını, anne-babasının en çok üzüleceği yerlerde göstermeye çalışmasındandır. Özellikle günümüz anne-babalarını gözlemlediğimizde, oldukça endişe duyduğumuzu söylemekte fayda var. Zira çocuklarına karşı ezici bir güç ile yönelen anne-babalar, acaba neden çocuklarında da bir karşı tepki oluşacağını hesaba katmazlar? Gerçekten bunu anlamak çok güç!

Kediyi köşeye sıkıştırdığınızda üzerinize sıçrar. Çocuk da böyledir işte. Eğer anne-babanın baskısını, kişiliğini tahrip olarak görürse karşı tepki oluşturur. Belki de karşı tepkinin en dramatik yanı, çocukların çoğu defa anne-babalarına karşı tepki oluşturamadıkları için, duygu dünyalarındaki tepkileri kendi canlarına kıyarak

göstermeleridir. Böylece anne-babalarına tepkilerini belli etmiş olurlar. Çünkü çocuk intihar vakalarına baktığımızda, çoğunlukla üçüncü şahıslar çocuğun üzerinde bir baskı olduğunu itiraf etmektedir. Minik bedenler anne-babaları tarafından baskı ile ve zoraki kişilik oluşturma gayretleri ile bir çıkmaza sokulmaktadır. İntihar eden çocukların geriye bıraktıkları notlara baktığımızda, rahatlıkla sezilebilir ki, sergilenen intihar girişimi bir tepkidir. Ya yaşama bir tepki, ya sevdiği kişiye bir tepki, ya da kendisine yaşam alanı bırakmayan anne-babalarına karşı bir tepki.

Aslında birçok anne-baba, çocuklarının benliklerini tehdit altına alarak, onları inciterek, bazen sevgiden mahrum bırakarak, bazen onların kişiliğini görmezden gelerek terbiye etmeyi bir maharet zanneder. Halbuki, çocuğunun kişiliğini tahrip ederek onda davranış değişiklikleri bekleyen bir anne-baba, yaptığı yanlışın çocuğun ruhunda nasıl bir karşılığı olduğunu görse, bırakın çocuğunun kişiliğine zarar vermeyi, onun kişiliğine bir toz konması halinde bile korku ile irkilir. Zira bir anne-baba için kişiliksiz ve onursuz bir çocuğa anne-baba olmak kadar ıstırap verici bir şey olamaz.

(5) Karşıt Tepki:

Bazı durumlarda çocuk, benliğine yönelmiş olan tehdit nedeni ile duygularını dahi değiştirebilir. Olumsuz hissettiği birtakım duyguları, sanki olumlu duygular taşıyormuş gibi etrafına sergileyebilir.

Örneğin, kardeşinin dünyaya gelmesinden sonra, anne-babasının kendisine olan ilgisinin azaldığını hisseden bir çocuk, kardeşine karşı 'nefret' hissini taşıyabilir. Bu duygudan dolayı ona zarar vermek için fırsat kollayabilir. Ancak bir yandan da farkındadır ki, minik kardeşine zarar verecek olsa, anne-babası tarafından cezalandırılacak. Onların sevgisi daha da azalacak. Böyle bir ikilem içinde kalan çocuk, nefret ettiği kardeşine sanki çok seviyormuş gibi yakınlık göstermeye, onu sık sık öpmeye, ona dokunarak sevmeye gayret sarf eder.

Sevgiyi 'çalın' kardeş rahat yatağındadır, kendisi ise çaresizdir. Evde ilgi odağı olan kardeşine öfke duyduğu halde, herkes onu sevdiği için kendisi de anne-babasının sevgisini kazanabilmek amacı ile kardeşini seviyor gibi görünür. Bu görüntüyü oluştururken

çocuğun bir gözü de anne-babasındadır. Onların sevgisini yönelttiği kardeşini çok seviyor olmaktan dolayı, acaba takdir alabilecek midir? Yeniden kendisi de sevebilecek midir?

Bu, çocuk ruhu için oldukça trajik bir tablodur. Çocuk kendisini sevdirebilmek için, sevdiği kişilerin sevdiğine yönelmekte, ortak sevilen üzerinden sevgi toplamaya gayret sarf etmektedir. Çünkü benliği kaygılıdır. Eve yeni bir kardeş gelmesiyle, kendisine yönelen sevgilerin azaldığı zannına kapılmaktadır. Benliği “Artık sevmeyeceksin” diye bir tehdit algılar. Anne-babalar, çocuklarının bu çıkmaz sokağa girdiğini gördüklerinde hemen önlem almalıdırlar. Çocuklarının sevgi yoksunluğu taşıdığını anlamalı ve hemen çocuklarına yönelmelidirler.

Bir örnek daha verecek olursak; bir çocuk, okulda öğretmenin kendisine verdiği zarardan kurtulamayacağını, ona karşı artık kendini koruyamayacağını hissederse, arkadaşlarının arasında öğretmene karşı sanki sevgi duyuyormuş gibi konuşmaya başlar. Öğretmenin kendisine verdiği zararları görmezden gelir. Sınıf içinde suç işleyen bir çocuk olsa hemen öğretmene şikâyetle bulunarak, onun gözüne girmeye çalışır. Öğretmenin sevdiği şeyleri sevmeye, öfke duyduğu şeylere karşı öfke duymaya başlar. Bu durumda çocuk, benliğini kendisine zarar verecek birinin eline kaptırmıştır bile.

Birçok anne-baba çocuklarına ezici davrandıkları halde, çocuklarının kendi peşlerini bırakmadığını ve onlarla daha kuvvetli bir bağ kurduklarını görür. Bu yüzden çocuklarını ezmenin çok da zararlı bir şey olmadığı yanılgısına düşer. Oysa bu, celladına âşık olan mahkûmun hali gibidir. İnsanın, benliğini tehdit eden kişiye karşı sempati duyması dramatik bir benlik kayma noktasıdır. Böyle bir savunma mekanizmasını yaşamış bir örnek ile daha net anlatmaya çalışalım:

23 Ağustos 1973 günü İsviçre’nin Stockholm kentinde bir banka şubesine birkaç maskeli şahıs girer. O sırada bankada bulunan müşterileri rehin alan maskeli şahıslar, polise oldukça zor anlar yaşatırlar. Ellerindeki silahlar ile rehineler şiddet uygulayan, onların boğazına ip takıp öldürmekle tehdit eden soyguncular ile rehineler arasında 6 gün boyunca korku dolu anlar yaşanır. Altıncı günün sonunda, polis, bankaya sıktığı kimyasal bir gazla, kimsenin burnu

kanamadan, gergin bekleyişi çözer. Ancak bu arada çok ilginç bir şey olur. Rehinelerden biri, yaşadığı bu korku dolu saatlerde ciddi bir şok geçirmiştir. Başına silah dayanılıp, polisler'e karşı kalkan olarak kullanılan ve şiddet uygulanan rehine kadın, kendisini öldürmek üzere tehdit eden hırsıza âşık olmuştur.

Bu, psikolojide 'Stockholm Sendromu' diye bahsedilen garip bir benlik kayması durumudur. Kişinin celladına, yani kendisini ezen kişilere karşı, benliğini korumak için giriştiği tuhaf bir savunma durumudur. Böylece kişi kendisine eziyet edene sempati duyarak, benliğini tehditlerden koruyacağını düşünür. Bu bilinçaltı süreçte, kişi farkında olmadan giriştiği bu sevgi yanılsamasına kendi de inanmaya başlar.

Bu örneği çocuk ruhuna yansıtabak olursak, karşımıza çok iç acıtıcı bir manzara çıkmaktadır. Şöyle ki, aile içinde şiddet yaşayan çocuk, şiddeti hangi ebeveyn'den görüyorsa ona karşı bir sempati besler. Yani çocuk annesinden dayak yiyorsa, annesine karşı kendini yakınlaştırmaya gayretine girerek benliğini, onurunu korumaya çalışır. Bu durum çoğu defa anne-babayı da oldukça yanıltmaktadır. Çocuğuna karşı şiddet uyguladığı halde, onun kendisine olan yakın ilgisini "Beni çok seviyor, ben ne yaparsam yapayım beni babasıyla bile değişmez çocuğum" diye yorumlayıp kendisini avutsa da, aslında çocuk annesinin şerrinden korkmaktadır.

Benliğini daha çok ezdirmemek için annesine karşı bilinçaltında bir yakınlaşma süreci içine girmektedir. Ancak bu durum geçicidir. Ne zaman ki ergenlik dönemine girdi, kendisinde güç ve kuvvet oluştu, o takdirde annesini yüceltme mecburiyeti tam tersine döner. Onu zamanında ne kadar yüceltti ise o kadar yerin dibine sokmak için gayret sarf eder. Haliyle bu durum annede birden şok etkisi yapar. Çoğu defa "Bu çocuğ'a ne oldu anlam veremiyorum? Düne kadar peşimden ayrılmayan çocuk, şimdi bana karşı aşırı tepkisel davranıyor!" diyerek şaşkınlığını ifade eder. Aslında şaşılacak bir şey yoktur ortada. İnsan olmanın gereği, çocukken kendi benliğini, kişilik ve onurunu tehdit eden yetişkiye karşı bir savunma mekanizması geliştirmiş ve daha az zarara uğramak için kendisini ezen kişiye veya olaya karşı yakınlaşmaya çalışmıştır.

Çocukların benliklerini korumak için giriştiği karşıt tepki savunma mekanizması, sınıf içindeki çok çalışkan bir çocukla arkadaşlık kurup, onun arkadaşı olmaktan dolayı kendinin de değer kazanacağı düşüncesiyle de ortaya çıkabilir. Böylece sınıf içinde kendi benliğine tehdit algılayan, öğretmeninden ceza alma endişesi taşıyan çocuk, sınıfın en çalışkanı ile iyi arkadaş görünerek, kendisi de onun kazanımlarını edinme hayaline kapılabilir.

Böyle durumlarda anne-babalar dikkat kesilmeli, çocuğun birine dayanarak değer görmeye çalışmasını, benliğine yönelmiş bir tehdit sinyali olarak algılamalıdır.

(6) İnkâr Etme, Kabullenememe:

İnkâr etme de bir benlik savunma mekanizmasıdır. Bir çocuk, benliğini tehdit altında hissederse, gerçekleri gizleyerek veya inkâr ederek bu tehditten kurtulmaya çalışır. Örneğin çocuk, annesinin vefat haberini aldığı anda sanki hiçbir şey yokmuş gibi oyun oynamaya devam edebilir. Böyle bir durum, yetişkinleri de hayrette bırakır. Çok sevdiği annesinin vefatının çocuğu sarsmadığı, çocuğun ruh dünyasına zarar vermediği yanılgısına kapılırlar. Halbuki çocuk, kabullenemediği bir durum karşısında benliğini korumak için kendi kendine iç dünyasında yaşanan olayı inkâr etmektedir.

Bu çocuğun ruh dünyası analiz edilse, bu olayı kabul etmemek için kendi kendine söylendiği görülebilir. Örneğin, askerdeki çocuğunun şehit haberini alan bir anne, birdenbire feryat edebilir, “Hayır, olamaz!” diye haykırabilir. İşte bu haykırış kendi ruh dünyasındadır ve yaşadığı bu olayı kabullenmekte zorluk çektiği içindir. Böyle bir durumla karşılaşan bir annenin “Hayır, olamaz!” diye feryadı, acısını etrafındakilere duyurmak için değildir. Bu, benliğine haykırışıdır. Benliğinin bu olayı kabullenemiyor olmasının işaretidir. İnkâr etme savunma mekanizması, kişinin kendi iç dünyasına yöneliktir. Her ne kadar çevreye karşı bir sesleniş olsa da, kişinin kendi dünyasına yöneliktir.

Buna benzer bir olayı Hazreti Ömer de yaşamıştır. Peygamber Efendimizin vefat haberini alan Hazreti Ömer’in benliği, yaşadığı bu

olayı birden kabullenemez ve etrafındaki kişilere kılıcını çekerek seslenir:

“Resulullah ölmemiştir ve sağdır! Ona sadece, Hz. Musa’ya ârız olan saika gibi bir saika ârız olmuştur. Kim ‘Muhammed (aleyhissalatu vesselam) öldü’ derse, onu kılıcımla iki parça ederim.”[\[28\]](#)

Hazreti Ömer etrafına karşı böyle tehditler savurduğu sırada, Hazreti Ebu Bekir der ki: “Kim ki Muhammed’e tapıyorsa, bilsin ki Muhammed ölmüştür. Kim ki Allah’a ibadet ve kulluk ediyorsa, bilsin ki Allah, Hayy’dır, ölümsüzdür.”[\[29\]](#)

Bu sözlerden sonra Hz. Ömer, artık gözyaşlarını tutamaz ve yere çökerek ağlamaya başlar. Burada Hazreti Ömer’in “O, ölmedi” diye seslenişi, benliğin, yaşadığı tehdidi kabullenememesi durumudur.

İfade etmekte fayda var ki, benlik savunma mekanizmaları kişinin akıl sağlığının korunması adına Allah’ın bir lütfudur. Kişinin benliği çok ağır bir yükün altına girerken benlik bir ara tampon bölge oluşturarak kendisini geçici bir korumaya alır. Ancak bu geçici savunma durumu, anlık olduğu sürece sağlıklıdır. Eğer benlik kaygıları karşısında oluşan savunma mekanizmaları, benlik tehdidi geçtiği halde devam ederse, kişide kaygılı bir yaşam başlar. Kişi, sanki her an bir şey olacakmış gibi ‘panik’ ve ‘atak’ durumuna geçer.

(7) Yalan:

Yetişkinlerde bir kişilik bozukluğu belirtisi olan ‘yalan,’ çocuk dünyasında bir benlik savunma yöntemidir. Çocuk benliğine yönelen tehdidi, bazen yalan söyleyerek savmaya çalışır. Böylece benliğini yalan vasıtası ile koruyabildiğini öğrenerek yalanı bir benlik savunması olarak kullanmaya başlar.

Çocuk ruh dünyasına bakıldığında, hangi tür yalan olursa olsun, bir çocuk yalan söylüyor veya gerçekleri inkâr ediyorsa, onun üzerinde baskı vardır diyebiliriz. Birçok anne-baba çocuklarını yetiştirirken bir yandan baskı oluşturuyor, diğer yandan da bu baskılar altında kişiliğini korumak için yalan söylemeye meyil eden çocuklarına “Sakin yalanını yakalamayayım, o zaman daha fena yaparım” diyerek, korkunç bir yanılgının içine düşüyor.

Bu, insan psikolojisi ile ciddi bir çelişkidir. Hem baskı kuracaksın, hem de bu baskının doğal sonucu olan yalan söyleme davranışının ortaya çıkmaması için ikinci kez baskı oluşturacaksın. Bu tarz bir anne-baba tutumu bir süre sonra çocuğun duyarsızlaşmasına, hissizleşmesine ve arsızlaşmasına neden olur. Çünkü bir yandan baskı vardır, diğer yandan da çocuğun kaçacağı yollar kapalıdır!

Bazen de anne-babalar çocuklarının yalanını yakalamak için bir dedektif gibi onların peşinde gezinmekteler. Sözlerini didik didik inceleyip doğruluğunu araştırmaya girişmekteler. Halbuki Anadolu Pedagojisi'nde, kişinin ayıbı araştırılmaz. Bir kişinin yalanı ortaya çıkartılacak olsa, bu kişi bir sonraki sefere daha usta bir yalancı olur. Yalanı ortaya çıkartan sebepleri yok ederek, usta ve duyarsız bir yalancı halini almaya başlar.

Çocuğun gerçekleri inkâr etmesi veya yalana başvurması, her zaman negatif bir baskıdan kaynaklanmaz. Yani anne-babanın çocuğu üzerinde illa şiddete ve cezaya dayalı negatif bir baskı kurmuş olması gerekmez. Çocuğun üzerindeki sevgi ve şefkat hissi ile oluşturulmuş olan 'minnet duygusu' da bir baskıdır. Çocuk anne-babasının kendisine karşı aşırı ilgi ve sevgisini kaybetme korkusu ile de benliğinde bir baskı hisseder. Ya da çocuk üzerinde oluşan aşırı beklentiler de çocuğun anne-babasına gerçekleri olduğu gibi aktarmasına engel olur. Gerçekleri değiştirerek, olayları inkâr ederek, olayların içeriğini farklılaştırarak anne-babasına anlatabilir.

Örneğin, çocuklardaki sınav kaygısının temel sebeplerinden biri, anne-baba veya sosyal çevrenin çocuk üzerinde oluşturduğu beklentilerdir. Bu beklentiler çocuğun benliğine yönelik tehditlerdir. "Geçen yıl, komşunun oğlu/kızı ne kadar yüksek not aldı, inşallah sen de onun gibi yüksek not alırsın" sözü, çocuğun benliğine yönelik bir tehdit oluşturur. Bir de çocuk, kendisine bu sözü söyleyen kişiye karşı sevgi duyuyor ise, ortaya çıkacak olan manzara içler acısı olabilir...

(8) Mantiğa Bürüme:

Çocuk benliğine veya itibarına bir saldırı hissediyorsa, tehdidi bir mantık çerçevesine sığdırarak ortadan kaldırmaya çalışır. Bunun en

çarpıcı örneğini Nasrettin Hoca'dan verebiliriz. Hani Nasrettin Hoca bir gün eşiğinin üstünde bir yere doğru gitmektedir. Yolda çocuklarla karşılaşır. Çocuklar Nasrettin Hoca'yı rahat bırakmazlar. Hoca'nın sağında solunda gezinirlerken eşek huylanır ve Hoca bu karmaşa içinde eşiğinden aşağı düşer. Çocuklar Hoca'ya gülmeye başlarlar. Nasrettin Hoca çocukların gülmelerine karşı kendisini savunmaya alır ve "Neden gülüyorsunuz ki çocuklar; zaten inecektim ben" deyiverir.

Mantığa bürüme, başka bir deyişle akıl oyunları öğrenilen bir savunma mekanizmasıdır. Çocuğun bu savunma mekanizmasını uygulayabilmesi için bir yetişkinden görmesi gerekir. Diğerlerinde çocuğun bir yetişkini görmesine gerek yoktur. Örneğin, benliğe tehdit varsa, orada yalan vardır. Çocuk bir yetişkinin yalanını görmese de iç dürtü olarak, bu baskıdan kendini kurtarmak için yalana başvuracaktır.

Üzülerek söylemek gerekir ki, birçok ebeveyn çocukların dürüstlüğü ve samimiyete en duyarlı oldukları dönemlerde, kendi hatalarını örtmek için onları kandırmaya çalışmaktadır. Onlarla olan çatışmalarından akıl oyunları ile sıyrılmaya gayret etmektedir.

Örneğin, bir baba hafta sonu ailecek lunaparka gitme sözü verse ve hafta sonu geldiğinde bu babanın başka işleri çıksa, çocuğu kendisine "Babacım, ama söz vermiştin" diye sorduğunda, "Ben size hafta sonu lunaparka götüreceğim, dedim de bu hafta sonu götüreceğim demedim ki" dese, ne olur? Çocuk da zor duruma düştüğünde babasına aynı derecede kurnazlıklar, mantığa bürümeler yapar.

Bir çocuk yukarıda bahsedilen savunma mekanizmalarını kullanıyorsa, yetişkinlerin sakince durup düşünmesi ve çocuğun hangi saldırıya karşı kendisini korumaya aldığını fark etmeye çalışması gerekir.

Ceza

Yukarıda geçen bütün benlik savunma mekanizmalarının tek nedeni çocuk benliğinin kaygı içinde olmasıdır. Anne-babalar, kişilikli ve karakterli çocuklar yetiştirmek istiyorlarsa çocuklarının benliğini tehdit

eden tavır ve davranışlardan kaçınmalıdırlar. Bu arada hemen ifade etmekte fayda var, anne-babaların birçoğu çocuklarına davranış kazandırmak için ceza ve mükâfat yöntemini kullanmaktadırlar ki, çocuğa verilen ceza ve mükâfatlar benlik kaygısını oluşturur.

Anadolu Pedagojisi'nde, çocukta benlik kaygısı oluşturacağı için ceza ile terbiye etme prensibi yoktur. Çocuğun işlemiş olduğu bir suçtan dolayı üstüne ısrarla gidilmez. Bu, onun benliğini tahrip edeceği için anne-babalar çocuklarının benliğine zarar verici hiçbir davranışa adım atmamışlardır. Bunun yerine, çocuk, anne-babasına güveniyor ve onları kendi yaşamının bir rehberi olarak kabul ediyorsa, çocuğa neyin doğru, neyin yanlış olduğu izah edilir.

Aklî dengesi yerinde olan bir çocuğun doğruyu bile bile yanlışta ısrar etmesi düşünülemez. Çocuğun bir yanlışta ısrarı ancak ve ancak o çocuğun benliğinin zarar görüyor olmasının karşısında (daha önce bahsedildiği üzere) kendini savunmak için oluşturduğu tepkilerdir. Bununla birlikte verilen bir ceza çocuğun duyarsızlaşmasına ve duygu dünyasını hissetmemesine neden olur. İşlenmiş bir suç karşısında verilmeyen bir ceza da çocuğun vicdanının çalışmasına, pişmanlık duymasına ve kendini değerlendirmesine neden olacağı için, Anadolu Pedagojisi'nde ceza ile çocuk terbiyesine abes olarak bakılmıştır.

Bu husus Peygamber Efendimizin hadislerine de şu şekilde yansımıştır:

Seferde ve hazarda Efendimize hizmet eden[30] Enes (r.a.) anlatıyor: “Allah Resulüne (a.s.m.) dokuz (on) yıl hizmet ettim. Bana bir kere bile ‘Öf!’ demedi.

Yaptığım bir iş hakkında hiçbir zaman ‘Niçin böyle yaptın?’, yapmadığım iş hakkında ise ‘Şöyle yapsaydın ya!’ ya da ‘Beceremedin, ne kötü yaptın!’ dediğini duymadım.”[31]

Mükâfat

Klasik psikoloji kitaplarında, çocuğun doğru davranışlarını pekiştirmek için yetişkinin çocuğa birtakım şeyler sunmasına mükâfat denildiği ifade edilmektedir. Yani, çocuğun bir başarı elde etmesi karşısında ona sevdiği bir oyuncak alınması mükâfat olarak

adlandırılmaktadır. Ancak bu yöntem Anadolu Pedagojisi'nde yoktur. Çocuğun elde ettiği başarı karşısında ödüllendirilmesi, aynı zamanda bir cezadır. Çünkü aldığı o başarıyı bir dahaki sefere elde edememesi durumunda, kendisine aynı özenli muamelede bulunulmayacağını kaygısını yaşamaya başlayacaktır.

Aynı zamanda minnet duygusu altında ezilecektir. Hem de kendisine iletilen sevgi ve ilgilerin bir başarıdan kaynaklandığını düşünecek, başarısızlıklar elde ettiğinde bu sevgi ve ilgilerin kesileceği endişesini taşıyacaktır.

Çocuğun böyle bir düşünce içinde olması, benliğini tahrip eder. Kendi gibi davranmasının önüne geçer. Yani çocuk sunileşir. Elde edeceği başarıları özümsemediği için değil, alacağı mükâfatlar için başarılı olmaya gayret eder. Böylece öğrenmenin keyfini yaşayamaz. Bir başarı karşısında mükâfat almanın ya da başarısızlık karşısında mükâfat alamayacak olmanın güdülemesiyle motive olur. Böyle bir başarı, öğrenmeye dönük olmadığı için Anadolu Pedagojisi'nde buna sıcak bakılmamıştır.

Çocuk ancak neyi, neden öğrendiğini bilir, bir başarı elde etmenin keyfini benliğinde hissederek yaşarsa, başarmanın verdiği motivasyonla bir sonraki başarıya doğru adım atar. Bir iş başarmasının karşısında benliğine birileri müdahale ediyorsa, bunlara karşı benliğini korumak için yeni yeni kaygılar oluşturabilir. Burada bir hususa dikkat çekmekte fayda var; klasik pedagojide mükâfatın tarifinde çocuğun elde ettiği başarılar karşısında onu teşvik etmek, takdir etmek için 'duygusal mükâfat'lerden bahsedilmektedir. Duygusal mükâfat, aslında bir mükâfat değil, bir anne-babalık görevidir. Yetişkinliğin verdiği bir sorumluluktur.

Anne-babanın doğal anne-babalık süreci içerisinde yapması gereken davranışlar, mükâfat değildir. Örneğin, derslerinde başarı elde etmiş olan çocuğa anne-babasının şefkat ve merhametle tebessüm etmesi, abartıya kaçmadan onu öpüp koklaması bir mükâfat değil, anne-babalık görevidir. Anne-babalar çocuklarına karşı böyle müşfik bir şekilde yaklaşırken "Oğlum okulda elde ettiğin başarı beni memnun etti. Ama istersen dünya birincisi ol, benim için önemli olan senin iyi ahlaklı ve topluma faydalı bir insan olmandır. Başarılar gelip geçicidir, bugün başarabilirsin, takdir ve teşekkürler

getirebilirsin, yarın başarı elde edemeyebilirsin. Biz seni başarılarından dolayı değil, seni sen olduğun için seviyoruz. Sana olan sevgimiz koşulsuzdur” demeyi de ihmal etmemelidirler.

Bununla birlikte, anne-babaların anne-babalık görevlerini çocuklarına karşı bir terbiye aracı olarak kullanmaları oldukça çirkin ve yanlıştır. Örneğin, anne-babanın görevleri içerisinde çocuğu besleyip büyütmek varsa (ki var) ve bu görevin gereği olarak çocuğun damak tadına göre yiyecekleri temin etmek, fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak gerekiyorsa, anne-baba çocuğunun yanlış davranışlarından dolayı yemek konusunda kısıtlamaya gider ve “Akşam yemeğini yemeyeceksin! Git odana!” derse, Anadolu Pedagojisi böyle bir anne-babanın, anne-babalık görevini suistimal ettiğini söyler. Bu, anne-babalıkla bağdaşmayacak derecede basit bir davranıştır.

Aynı şekilde; çocuk bisikleti çok seviyor, anne-baba da çocuğun bisiklet kullanma imkânını elinden alarak, çocuğu terbiye etmeye kalkıyorsa, böyle bir ebeveyn, anne-babalık vasfının dışında hareket ediyor demektir. Anadolu Pedagojisi, mükâfat kısmında oldukça dikkatli ve titiz davranır. Mükâfat denilen şey, anne-babanın zaten yapması gereken şeyler değildir. Bir çocuk, baba veya annesi tarafından normalde yapılması gereken işler mükâfatmış gibi gösterilerek minnet duygusu altına alınırsa, bu, büyük bir yanlış olur. Çocuk terbiyesinde minnet duygusu benliği tahrip eden, kişilik gelişiminin önüne geçen zararlı davranışların başında gelir.

Örneğin, bir anne çocuğuna güzel bir yemek pişirerek, “Bak senin için ne güzel yemekler yaptım, sana bu kadar özenen anneye karşı sen de onu üzmesen de derslerini yapsan” dese, bu tutum, çocuğu minnet altına alıp, onun benliğini tahrip ederek, ona ders yaptırmaya çalışmaktır. Çocuk böyle bir tesirle ders çalışsa da, benliği tahrip olacağı için başka noktalarda problem çıkarmaya aday olur.

Minnet duygusu altında kalan kişi, edilgenleşir. Bu açıdan bakıldığında, çocuğa sunulacak olan mükâfatların çocuk üzerinde minnet duygusu oluşturmaması oldukça önemlidir.

Mükâfat konusunda dikkat edilmesi gereken ikinci husus da, çocuğun doğal yaşantısı içerisinde sergilediği güzel davranışlarından dolayı anne-babası tarafından aşırı derecede pohpohlanmaması,

aşırı derecede takdir ve teşekkür hisleriyle doldurulmamasıdır. Peki, niçin çocuk doğal yaşantısı içerisinde sergilemiş olduğu güzel davranışlarından dolayı pohpohlanmamalıdır?

Çocuk güzel bir davranışı benimsemiş ve karakteri haline dönüştürmüştü, doğal bir süreç içerisinde yaşıyorsa, o davranışı mükâfatlandırarak suniliğe itilmiş olunur. Güzel davranışları, davranış güzel olduğu ve benimsediği için yaparken, aşırı ilgi ve destek sunulduğunda, hiç takdir almadığı halde yaptığı davranışlar bir süre sonra takdir beklentisi için yapılmaya başlanabilir. Önceki davranışlarını takdir gelecek hissi ile bir beklentiye dönüştürebilir.

Anadolu Pedagojisi, çocuğun fitratını, mizacını keşfetme ve mizacını hiç ürkütmeden, endişeye düşürmeden çocuğu geliştirme sanatıdır. Bu itibarla bakıldığında, çocuğa verilen mükâfatlar aşırıya gidiyor ve çocuğu sunileştirerek kendisini terk etmeye zorluyorsa, bu tarz bir yaklaşımdan uzak durulmalıdır.

Anne-babanın çocuğa yönelttiği sevgi, çocuğu sunileştiriyorsa, ebeveynin biraz geriye çekilmesi, sergilediği sevgileri biraz dengelemesi tavsiye edilir. Aşırı sevgi, çocuğu bağımlı hale getireceği ve minnet duygusu içine sokacağı için, anne-babaya sevgi gösterileri sırasında dahi, çocuğun ihtiyacı olduğu kadar sevgi göstermesi söylenir.

[26]. Bediüzzaman Said Nursî, *Ene ve Zerre Risalesi*'nde, insanın sahip olduğu benliğin ne olduğuna Kur'an-ı Kerim'in 33. suresini işaret ederek açıklık getirmektedir. Ayette, "Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yüklendi..." denilerek bir 'emanet'ten bahsedilmektedir. Bediüzzaman'a göre bu 'emanet' insanın 'ene'si; yani 'benliği'dir.

[27]. Bkz. Tîn suresi, 95:4.

[28]. İbn-i Sa'd, a.g.e., c. 2, s. 266.

[29]. İbn-i Sa'd, a.g.e., c. 2, s. 268; Buharî, a.g.e., c. 3, s. 95.

[30]. Müsned, 3/101; İbn Sa'd, Tabakât, 7/19.

[31]. Belâzurî, Ensâbu'l-Eşrâf, 1/599.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Anadolu Pedagojisi'nin Özü: Güven

Batı Podagojisi'nin Hedefi: Etken-Bireysel Çocuk

Dünya tarihi biraz yoklandığında, çocuğun modern çağa kadar olan serüveninde edilgen hale getirilerek, anne babaya, öğretmene, topluma veya hâkim güçlere zorunlu bir itaate mecbur bırakıldığı görülmektedir. Anne babalar sözlerini dinleyen, kendilerine karşı gelmeyen, kendileriyle son derece uyum içinde hareket eden bu çocuklardan hoşlandılar. Böylece kolay bir çocuk terbiye yöntemi de ortaya çıkmış oldu.

Ancak son dönem itibarıyla, edilgen olarak yetiştirilen çocukların, aynı zamanda bir baş belası olduğu görüldü. Çünkü çocuklar, belli bir süre anne-babalarına, topluma veya toplumsal değerlere zorunlu olarak boyun eğseler de, kendi güç ve kuvvetlerine sahip oldukları dönemlerde, anne-babalarına, topluma ve toplumun kurallarına isyan

ediyorlar. Bu, Batı dünyasında da böyle, Batı'nın model olarak uygulandığı Anadolu coğrafyası üzerinde de böyle. Ondan dolayıdır ki, bu topraklar üzerinde şimdiye kadar görülmemiş derecede çocuk cinayetleri, çocuk suçları literatüre geçer hale geldi.

Sokak arasında bali çeken, karanlık kuytu köşelerde kapkaççılık yapmaya çalışan, gecenin bir vaktinde ummadığınız bir anda karşınıza çıkıp elindeki bıçak ile sokaklarda terör estiren çocuklar... Bu ve benzer örneklerde görüldüğü gibi, belli bir noktadan sonra, çocuğun akıl zembereği boşalıyor ve edilgen haline karşı bir isyan sergiliyor.

Gazetelerin üçüncü sayfalarına baktığımızda, çocuk yaşta depresyonların arttığını görüyoruz. Halbuki, depresyon dediğimiz rahatsızlık, yetişkinlere ait bir durumdur. Çocuklar minicik dünyalarının içinde sadece lunaparklarda oynar gibi oynamaktadırlar. Lunaparkta depresyon geçirmiş olmak, çocuğun kaldıramayacağı yüklerle yüklenmesi anlamına gelir.

Batı, şu anda edilgen hale getirilmiş çocukların, uyuşturucu batağına batmış olduğunu; para, mal- mülk sahibi olduklarında topluma isyan ettiklerini gördü. Bundan dolayı, yavaş yavaş ceza, mükâfat ve şartlı refleks ile çocuk yetiştirme modeli olan edilgen çocuk yetiştirme yöntemini terk ediyor. Bunun yerine daha çok insana insan gibi yaklaşan, hümanist çocuk terbiye modeli benimseniyor. Hümanist çocuk terbiyesinde ise çocuğun etken halde tutulması, ne ise o vaziyetiyle dimdik ayakta durması ve hayata karşı bir mücadelede bulunması öngörülmektedir.

Batı Psikolojisi ve Pedagojisi, deneme-yanılma yoluyla karanlık sokaklarda ilerlerken, sokak lambalarından bir tanesinin aydınlatıldığı ve "Nihayet rahatladık" denilen nokta, etken-bireysel çocuk yetiştirmedir. Anne-babalar edilgen çocuktan verim alamayacaklarını gördükçe, yaşanan sorunları fark ettikçe, etken çocuk yetiştirme yöntemini benimsedi. Çocuğu ezmeden, yıpratmadan, incitmeden kendi fıtratı üzerine yetiştirmek, şu anda Batı'nın göz kamaştırıcı pedagoji anlayışıdır. Bu anlayış sonucu, kendine güvenen, kendi ayakları üzerinde duran, söyleyeceği şeyi hiç çekinmeden söyleyebilen çocuklar yetişmeye başlamıştır.

Batı, çocuğun sadece etken olmasını değil, aynı zamanda bireysel olmasını da ön planda tutmaktadır. Batı ailesi, etken ve bireysel çocuk yetiştirme usullerine göre çocuklarını terbiye etmektedir. Ancak, çocuğun bireysel olarak yetiştirilmesi, yanında birtakım problemleri de getirmektedir.

Bireysel çocuk yetiştirmek, anne-babanın tam manasıyla kendi geleceğini yok etmesi demektir.

Bireysel bir düşünceyle yetiştirilmeye çalışılan çocuk, bir süre sonra kendi dünyasını en üst ve en haz alıcı noktada yaşamanın keyfini çıkartan çocuk olmaktadır.

Sosyal empatiden yoksun olan bireysel çocuklarda, toplumun ne düşündüğü değil, kendisinin ne yapmak istediği önemlidir.

Kendi ayakları üzerinde durmasını öğrenen, yaşamda en önemli kişinin kendisi olduğu bilincini kavrayan bireysel çocuk, bir süre sonra anne-babasının, ayaklarına takılan birer engel olduğunu düşünecektir. Çünkü çocuk, yaşlanmış olan anne-babasının yanında kalmasını, onlarla ilgilenmeyi gelecekle alâkalı planlarının ve kariyerinin önündeki engel olarak görmektedir.

Bireysel olarak yetişen çocuk, kariyerini hazırlarken bulunduğu şehirden başka bir şehre gitmesi gerektiğinde, yardıma muhtaç bir durumda olan anne-babasını değil, kendi kariyerini tercih edecektir.

Bireysel çocuk, kendi kariyerini tercih ederken, birçok bahane sıralayacaktır.

Bireysel çocuk, kariyerinin en üst noktasına ulaştığında, anne-babasına daha çok para gönderebileceği, onlara hizmetçiler tutabileceği, daha sıhhatli şartlar içerisinde onlara huzur evlerinde baktırabileceği bahanelerinin arkasına sığınmaktadır...

Bu bahanelerin sonu gelmeyecektir. Kariyer noktasında hedef sürekli yükseltileceğinden, bahaneler de hiçbir zaman bitmeyecektir. Annesinin cenazesine katılmayan, babasının ölüm törenine gitmeyen, işlerinin yoğunluğundan dolayı bayramda onları ziyaret edemeyen çocuklar, bireysel olarak yetiştirilmenin gereğini yapmaktadırlar.

Bireysel çocuk yetiştirme, günümüz toplumunun hastalıklarından biridir. Böyle olmasına rağmen, günümüz Anadolu ailesine baktığımızda, bireysel çocuk yetiştirme modelinin benimsenmiş

olduğunu görürüz. Çocuğun hayatını kendi başına devam ettirebilmesi için bireyselliği desteklenmektedir. Çocuk hem etken halde tutulmaya çalışılmakta, hem de bireysel olmaya zorlanmaktadır.

Anadolu Pedagojisi, bu noktada çocuk terbiyesine yeni bir bakış açısı getirmektedir. Etken çocuk yetiştirme konusunda “Evet” dediği halde, bireyselcilik konusunda “Asla” demektedir. Bireyselcilik yerine ‘kollektif bir şuur’ ile çocuk yetiştirmekten bahsetmektedir.

Bu itibarla bakıldığında, Batı Pedagojisi’nin sağlıklı çocuk tarifi, Anadolu Pedagojisi’ne göre hastalıklı çocuk tarifidir. Batı, yetişkinlik döneminde kendi ayakları üzerinde durabilen ve bireysel olarak hareket eden çocuğa, “Sağlıklı çocuk” dediği halde, Anadolu Pedagojisi, kendi ayakları üzerinde değil, etrafındakilerle birlikte, onlara dayanarak ve onların kendisine dayanmasıyla ayakta duracağına inanan; aynı zamanda bitkiler, hayvanlar, cansız varlıklar, dünya ve kâinat ile bütünleşmiş ve onlarla uyum içerisinde olan bir çocuktan bahsetmektedir.

Batı Pedagojisi’ne göre, sağlıklı çocuk, kendi başına ayakta durmayı öğrenen çocuk olsa da, kedilerin kafasını koparan, kuşlara taş atan, köpeklerle eziyet eden bir çocuk Anadolu Pedagojisi’nde sağlıklı çocuk olamaz. Çiçekleri koparan, ağaçları tekmeleyen, bitkilere zarar veren bir çocuğun, sağlıklı bir çocuk olduğu iddia edilemez. Cansız varlıklara zarar veren, camları kıran, yola taş koyarak engeller oluşturan çocuğa, sağlıklı ruha sahip bir çocuk olarak bakılamaz.

Bu açıdan, Anadolu Pedagojisi, insanın tek başına hareket ediyor olmasını tehlikeli görür. Etken ve bireysel hareket eden bir çocuk, yetişkinlik döneminde Hitler olarak karşımıza çıkabilir. Hitler etkendir, kendi duygu ve düşüncelerini istediği gibi kullanabilmekte, hayal dünyasına göre etrafındaki herkesi şekillendirebilmekte, varlığı etken bir varlık olarak, çocukluğundan itibaren gün yüzüne çıkmaktadır. Ancak Hitler, aynı zamanda bireysel hareket eden bir kişidir. Her ne kadar toplum için hareket ettiği söylene de, toplum diye bahsettiği kesim, kendi milletidir. Kendi milletin geleceğini hazırlamak adına, başka milletin insanlarına zulmetmek, onları katletmek, ancak etken ve bireysel bir düşünceyle ortaya çıkabilir.

Sadece Hitler'in değil, tarihin değişik dönemlerinde, güçlü bir ruha sahip, ancak bireysel olarak hareket eden kişilerin, toplumların başına dert oldukları görülür. Örneğin, komünizm ideolojisinin Rusya'ya yerleşmesinde söz sahibi olan Lenin, kendi ideolojisinin topluma yerleşmesi için bireysel davranmaktan hiç kaçınmamıştır. Ve o döneme bakıldığında, milyonlarca insanın yaşamını elinden aldığı görülür.

Anadolu Pedagojisi'nin Modeli: Etken ve Kollektif Çocuk

Anne-babaların çocuklarına olan tutumlarında, bilinçli ve pozitif yaklaşım sergilemeleri; çocukların onurunu korumasını sağlıyor. İç dinamikleri sağlam oluyor. Kişiliklerini geliştirmeleri ve bunun neticesinde de etken bir vaziyete gelebilmeleri mümkün oluyor.

Çocukluk yıllarından itibaren, incitilmemiş, dövülmemiş, hakarete maruz kalmamış, ceza ile terbiye edilmeye çalışılmamış veya mükâfat ile sunileştirilmemiş birçok çocuk, pozitif etkenlik taşır.

Burada ince bir ayrıntıyı gözler önüne sermekte fayda var. Çocuğun etken bir ruha sahip olması, bazı durumlarda, çocuğun kendisini ezenlere karşı oluşturduğu bir direnci alışkanlık haline getirmesiyle de mümkündür. Yani çocuk ezile ezile sanki nasır

bağlamış bir yumruk gibi kendisine yönelen tehditleri umursamaz. Sanki ‘etken’ bir çocukmuş gibi görünebilir. Böyle bir durum, birçok anne-babayı yanıltır. Çocuklarını eziyor olsalar da, çocuklarının dik duruşu karşısında iftihar ederler. Oysaki, bu durumdaki çocuk, etken bir ruha sahip gibi görünse de, dik dursa da duyarsızlaşmıştır. Yani çocuğun dik duruşu, her zaman etken bir ruha sahip olduğu anlamına gelmez.

Anadolu Pedagojisi, ‘hissedebilme’ yeteneğini kaybetmeyen, duygu dünyası işlevselliğini koruyan çocuğu, ‘etken’ ruha sahip olarak tarif eder. İşte bu noktada Anadolu Pedagojisi ile diğer pedagoji prensipleri birbirinden ayrılır. Diğer çocuk yetiştirme usullerinde çocuğun etken; aynı zamanda ‘duyarlı’ veya ‘hissedebilen’ biri olmasına çok dikkat edilmez. Zaten ‘yaşamın acılarla dolu’ olduğu prensibi ile çocukların duygusal olmamaları konusunda tavsiyeler verilir.Çocuğun duygu dünyası köreltilerek duyarsız-etken hale getirilmektedir.

Örneğin çocuk ceza ile terbiye edilirken dövme, hakaret etme ve onur kırmayla sindirilmeye çalışılırken, içindeki insan olma değerlerini yitirmemişse, bir süre sonra anne-babasına soğukkanlı bir şekilde bakmaya başlayabilir. Çocuğun ruhuna aldığı acılar, artık onu duyarsızlaştırmıştır. Onun bu ‘dik duruşu’ anne-babayı ‘etken çocuk’ zannına kaptırabilir. Halbuki bu çocuk muhtemel ki içindeki nefret ve öfke hissi ile dik durmaktadır.

Çocuklar genellikle ergenlik dönemine kadar kendilerini ezen anne-babalarına karşı ‘güvensizlik şaşkınlığı’ içindedirler. Bir yandan anne-babalarını çok sevip güvenmekte, bir yandan da güven duydukları bu kişiler tarafından zarara uğratılmaktadırlar. Bu ikilem içinde ergenliğe doğru yol alırlarken, ergenlikle birlikte birtakım şeyleri söyleyebilme yeteneğine de sahip olurlar.

Çocuk o güne kadar kendi üzerinde uygulanmış olan sindirme yöntemlerinin her biri için, “Yeter artık” deyip, ayağa kalkmaya yönelebilir. İşte “Yeter artık” diyerek ayağa kalkan çocuk, sanki etken bir ruh taşıyordur. Etrafın tesirinden korkmayan, alınmayan ve kendini ifade edebilen bir görüntü içindedir. Ancak buradaki ‘isyankâr etkenlik’tir.

İsyankâr etken çocuk, kendi çocukluk yıllarında maruz kaldığı tüm incinmelere, hakaretlere, cezalandırılmalara karşı gerek kendi birincil çevresine, gerekse topluma karşı büyük bir hınç ve kin duyar. Böyle bir çocuk, yıkılmaz bir güçle kendisini korumaya çalışabilir. Geçmiş yılların acı tecrübesini yeniden yaşamamak için elinden gelen tüm direnci sergileyerek, kendisini ezmek isteyenlerin karşısında dimdik durabilir. Bu açıdan bakıldığında, Hitler, isyankâr bir etken çocuktur. Hitler'in babasıyla olan ilişkilerine baktığımızda, babası Hitler'i kırbaç ile döverken, Hitler belli bir noktadan sonra, acıyı bile hissedemeyecek derecede duygusuzlaşmaktadır.

Hitler, anılarını yazdığı kitapta, babasıyla olan ilişkiyi şöyle anlatmaktadır:

“Babam belinden çıkardığı kemer ile beni döverken yediğim belli bir kırbaç darbesinden sonra, sırtımda kemerin acısını hissetmemeye başlıyordum. Yumruklarımı sıkıyor ve sadece sırtıma inen kırbaç darbelerini sayarak babamın gözlerine bakıyordum.”

Hitler'in bir toplumu felakete sürükleyebilecek derecede etken olmasının altında yatan sebep, çocukluk yıllarında yediği kırbaç darbeleridir.

Bir çocuk, çocukluk yıllarının o güçsüz dönemlerinde, anne-babasıyla oturup kalkarken, anne babasının ceza vermesiyle, hakaret etmesiyle, kulaklarından tutup odaya götürmesiyle karşı karşıya kalmışsa, muhtemelen gençlik yıllarında isyankâr bir etken çocuğa dönüşecektir.

Çocuk hakaretlerle, şiddet ve ceza ile sindirilmiş bir vaziyete getirilirse, iç dinamikleri tamamen öldürülürse, pasivize edilmiş olur, onuru kırılır. Yüzüne tükürseniz, rahmet zanneder. Ceza, şiddet ve baskıyla terbiye edilen bir çocuk için iki yol vardır: Gençlik veya yetişkinlik yıllarında ya tamamen isyankâr bir etken olacak, topluma ve aileye bela saçacak, ya da onuru tamamen kırılmış, gurur ve namusunu koruyamayacak kadar sindirilmiş, etrafla ilişkisini kesen biri haline gelecek.

Anadolu Pedagojisi, çocuğun ne ceza ile sindirilerek, ezilerek terbiye edilmesini, ne de bilinçli olarak bireysel düşünceye sahip bir çocuk olmasını öngörmektedir. Anadolu Pedagojisi'nin temel felsefesini oluşturan yapı taşlarına baktığımızda, birinci önemli unsur

olarak çocuğun kendi fıtratı üzerine yetişmesi, ikinci önemli unsur olarak da etken ve kollektif bir şuurı sahip olması öngörülmektedir.

İşte bu noktada, Batı Pedagojisi ile Anadolu Pedagojisi birbirinden kesin çizgilerle ayrılır. Batı Pedagojisi 'bireysel etken' çocuk yetiştirmeyi öngörmekteyken, Anadolu Pedagojisi 'kollektif etken' çocuk yetiştirmeyi benimsemiştir. Kollektif bir şuurı sahip, etken çocuk tabiriyle; çocuğun anne-babasıyla, eş-dost ve akrabasıyla uyumlu, diğergâm, sosyal empati gücü yerinde ve insanlarla ilişkilerini sağlıklı bir şekilde yürütecek kadar büyük bir ruha sahip olmasından bahsediyoruz. Bu tabirle, toplum içerisinde kendini yalnızlaştırmamış ve mücadele etmeyen, aksine toplumun her ferdinin kendisine destek olacağı, kendisini destekleyeceği bilinciyle herkesle iyi ilişkiler kurabilen çocuktan bahsedilmektedir.

Bu itibarla, bir çocuğun kollektif şuurı sahip olabilmesi için, aynı zamanda duygusal zekâyı da sahip olması gerekir. Çocuğun matematiksel zekâsıyla birlikte etrafıyla doğal bir iletişime geçebilmesi için, duygu dünyasını da kullanması gerekecektir.

Yine bu noktada, Anadolu Pedagojisi ile Batı Pedagojisi birbirinden ayrılmaktadır. Kitabın bundan önceki bölümlerinde de bahsedildiği gibi, Batı Pedagojisi, duygusallığa yer vermemektedir. Batı Pedagojisi'nde çocuk, duygu dünyasından, gözyaşlarından, hissetme yeteneğinden arınmış olarak yetiştirilirken, Anadolu Pedagojisi'nde çocuğa, hissedebilme kabiliyeti kadar insan olma makamı verilmiştir. Kişi, hissedebildiği kadar insandır. Kişi içine doğru derinleşebildiği kadar insandır. Duygularını kullanabildiği kadar insandır.

Anadolu Pedagojisi'nde kişinin duygularını kullanması, kullanabilme özgürlüğü oldukça önemli bir yer tutar. Çocuk, çocukluk yıllarında ileride de belirtileceği gibi, duygularına asla engel koymaz, anne-baba çocuğun duygularını yaşamasına asla engel olmaz. Ancak davranışta belirli disiplinler içerisinde bulunmayı öngörür. Anadolu Pedagojisi'nin temel felsefelerinden bir tanesi de duyguda özgürlük, davranışta disiplindir.

Canlı-Cansız Tüm Varlıklarla İletişim: Kollektif Şuur

Batı Pedagojisi, ‘bireysel’ çocuk yetiştirme üzerine tavsiyede bulunurken, Anadolu Pedagojisi’nin çocuk terbiyesindeki hedeflerinden biri de ‘kollektif’ ruha sahip çocuk yetiştirmektir.

Çocuk, sadece kendini düşünen ve varolmak için mücadele eden bir ruha sahip olmamalıdır. Etrafındakilerle birlikte varolma ortaklığına girme gayreti içerisinde olmalıdır. Hep bana, diyen ruh, hastalıklı bir ruhtur.

Kollektif şuura sahip olarak yetişen bir çocuk, sosyal empati ve duygusal derinlik sağlayarak, sadece insanlarla iletişime geçmez. Bunun yanı sıra, bitkilerle, hayvanlarla; hatta cansız varlıklarla da sağlıklı bir iletişim kurar.

Kollektif şuura sahip çocuk, cansız varlıkları kaldırıp atamaz. Onların da kâinatın, dünyanın bir parçası olduğu bilinciyle hareket eder. Hayvanlarla da uyum içerisinde olan kollektif şuura sahip çocuk, kedilerin kafasını koparamaz. “Ayin yapacağım” diye farklı hayvanların canını alamaz, kuşların yuvasını bozamaz, zevk için hayvanları öldüremez.

Kollektif şuura sahip birisi, sadece bitki ve hayvanlarla değil, eşyalarla da uyum içerisinde. Yolda giderken camları kıramaz, arabaların farlarını tekmeleyemez, bir başkasının aracına elindeki kesici aletle zarar veremez. Kollektif şuura sahip bir birey, yaşadığı atmosferdeki herkesle ve her şeyle uyum içerisinde.

Anadolu Pedagojisi’nin kollektif ruha sahip olarak yetiştirdiği birey, sadece kendi sağlığı için değil, aynı zamanda yanında bulunan kişilerin sağlığını düşündüğü için de sigara içemez, alkollü araç kullanamaz. “Ben Hristiyan’ım. Ondan dolayı içki içmek bana serbest” veya “Ben dinsizim. Ondan dolayı bana serbest” diyemez. Anadolu topraklarında yaşamış ve bir zamanlar farklı dinlere mensup olan kişiler de aynı hassasiyeti göstermiş ve toplumun içerisinde başkalarına zarar vermemek için alkol ve uyuşturucu kullanmaktan veya başkalarının zarar göreceği davranışları yapmaktan geri durmuşlardır.

Bu coğrafya üzerinde yaşamış olan değişik dinlere mensup insanlar, Ramazan ayında oruç tutan Müslümanların orucuna saygı göstermişlerdir. Oruç tutmadıkları halde sosyal hayat içerisinde kendilerini yemekten-içmekten alıkoymuşlardır. Bu itibarla bakıldığında kollektif şuura sahip bir kişinin, hangi dine mensup olursa olsun, içinde yaşadığı toplumun değerleriyle barışık olduğunu, sosyal empati gücü yüksek, dayanışma ile toplumu ve kendisini ileriye götürdüğünü görmekteyiz. Anadolu Pedagojisi'nde kişi, kendi duygularını yaşamakta, kendi hislerini derinliğine hissetmekte tamamen özgür, ancak sosyal hayat içerisinde; hatta tabiat hayatı içerisinde oldukça disiplinli, kurallara uygun hareket eder.

Duyguda Özgürlük, Davranışta Disiplin

'Duyguda özgürlük, davranışta disiplin' dediğimizde, çocuğun merak hissinden kaynaklanan ve 'buyurucu iç kılavuz'unun yönlendirmesiyle oluşan her türlü davranışı ve duyguyu kastediyoruz. Çocuk merak hissiyle yöneldiği ve öğrenmeye çalıştığı hiçbir şeyde, önünde engelleyici bir unsur olarak anne-babasını görmemeli ve engellemelerle karşılaşmamalıdır.

Çocuğun öğrenim süreci tamamlanınca,—yani çocuk öğrenmeye çalıştığı konuyu veya eşyayı öğrenince—ondan 'davranışta disiplin' bekleyebiliriz. Diyelim ki, anne çantasından bir şey çıkartmak için elini çantasının içine attı, önce bir kâğıt mendil çıkarttı, çocuğunun terini sildi. Sonra bir emzik çıkardı, çocuğuna verdi. Sonra şeker çıkardı ve şekerini ağzına attı. Sonra telefon çaldı ve telefonunu çıkarıp konuşmaya başladı...

Çocuk bütün bunlara şahit olduysa, onun için annesinin davranışları, tıpkı şapkanın içinden tavşan çıkartan sihirbazın yaptıkları gibidir. Anne elini atıyor, mendil çıkıyor, telefon çıkıyor, şeker çıkıyor, emzik çıkıyor... Kimbilir elini atsa, içinden daha neler çıkacak, neler!

Çocuk, böyle bir durumda, merak duygusunun yönlendirmesiyle, 'mutlak bir suretle' annesinin çantasına uzanacaktır. Ve çantanın içinde ne var ne yok öğrenmeye çalışacaktır. Bu öğrenme isteği, yalnız o çocuğa ait bir şımarıklık değildir. Bu, çocukluğun şaşmaz;

buyurucu iç kılavuzun öğrenmeye teşvik etmesinin sonucudur. Bazı anneler, çocuklarının bu ve benzer anlarda, neden öyle davrandığını bilip, tebessüm içerisinde, öğrenme sürecine eşlik ederler. Bazı anneler de vardır ki, bu yönelişi, şımarıklık ve hırçınlık olarak kabul ederek, çocuklarını disipline etmeye çalışırlar. Oysaki o sihirli muammanın içerisinde ha bire bir şeyler çıkıyor olmasının esrarını öğrenmeyen çocukta, ‘davranışta disiplin’ kısmı oluşturulamaz.

Anne bir an odadan ayrılmış olsa, çocuk ilk fırsatta kendisini annesinin çantasına yöneltecek, çantanın içeriğini darmadağın edip, döküp saçacaktır. Belki bundan dolayı, annenin hışmına uğrayacaktır. Merak duygusundan kaynaklanan bu öğrenme süreci, kesintiye uğradıkça, çocuk hem hırçınlaşacak, hem de anneye arasındaki rehber olma bağını kuramayacaktır. Belki de çocuk, bir süre sonra, annesini, duygularını engelleyen, merak hissini şiddetle söndürmeye çalışan biri olarak etiketleyecektir. Böyle bir etiketleme ise, çocuğun annesini dinlememesini, ona uyum sağlamamasını da beraberinde getirir. Bir süre sonra anne, çocuğuna “Yap” dediği şeyi yaptıramayacak, “Yapma” dediği şeye ise engel olamayacaktır.

Halbuki bu anne, merak duygusundan kaynaklanan öğrenme isteğini başlangıçta engellemese ve çocuğunun çantanın içindekileri öğrenmesine rehberlik etse, çocuk da bir süre sonra, şapkanın içinden tavşan çıkmadığını, annesinin daha önce koyduğu eşyaların, daha sonra annesi tarafından çantadan alındığını öğrenecektir. Bu öğrenme süreci tamamlandıktan sonra, çocukta oluşması lazım gelen şey, çantaya ilgisini kesmesi, normal yaşamına dönmesidir.

Çocuk, makul bir öğrenme süreci yaşadıktan sonra, hâlâ çantanın içindekileri döküyor, çantayı dağıtmayı bir oyun olarak kullanmak istiyorsa, işte bu anda davranışta disiplin kısmı başlamalıdır. Yani, çocuktan çantayı dağıtmaması ve içindekileri dökmemesi istenmelidir. Gerekirse, engellenmelidir. (Dikkat: Bu engellenme, çocuğun merak duygusu giderilmediğinde yapılırsa, çocukta yukarıda bahsedilen negatif davranışların hepsi yeniden ortaya çıkar.)

Çocuk ısrarla, çantanın içeriğini dağıtmayı ve annesini rahatsız etmeyi sürdürürse, çocuğun bu davranışının sadece bu çantaya özgü olduğu düşünülmemelidir. Çocuk, başka yerlerde de engellemelerle

karşı karşıyaysa ve sadece özgürlüğü burada tattıysa, özgürlüğün keyfini çıkartıyor olabilir. Veya daha farklı kök problemlerden kaynaklanan davranış bozukluğu sergiliyor olabilir.

Örneğin, annesiyle gerekli duygusal yakınlaşması olmayan bir çocuk, annenin bu kadar özgür tutumu karşısında mutlu olacaktır ve çantayı dağıtmayı, annesiyle duygusal yakınlaşma aracı olarak kullanacaktır. Bu durumda yapılması gereken, çocuğun çantayı karıştırmasına engel olmak değil, annenin çocuğa duygusal yakınlaşmasını teşvik etmektir. Bu açıdan bakıldığında görüyorsunuz ki, küçük bir çanta olayından başlayan ‘duyguda özgürlük,’ aslında çocuğun, komple bir yaşamına ait iyileştirme sürecinin kilit noktası olabilir.

Çocuk korku, nefret, öfke, sevinç, mutluluk gibi tüm duyguları kalbinde doyaya yaşıdığı ve dengelediği sürece, ilerleyen yıllarda ve yetişkinlik döneminde, bu duyguları nasıl kullanacağı konusunda da beceri sahibi olacaktır.

Bir çocuk, öfkelenildiğinde engellenmiş, anne-ba-bası tarafından “Allah seni yakar, anneye öyle vurulur mu? Babaya öyle bağırılır mı?” diye bastırılmışsa; öfkelenildiğinde öğretmenin karşısında istediği gibi konuşamamışsa, öfke duygusunu kullanmak konusunda beceriksizlik yaşayacaktır. İlerleyen yıllarda öfkeleneneceği bir şeye, dengeli bir öfke gösteremeyecek ya çok aşırı tepki verecek yahut da öfkesini sönük bir halde tutacaktır.

Aynı şekilde bir çocuk sevinç çığlıkları atacağı sırada, “Bağırma” diye susturulursa, sevinç çığlıklarıyla evin içerisinde koşacakken engellenirse, mutluluğunu gösteremeyecek derecede başkalarının duyguları altında ezilirse, yetişkinlik döneminde sevincini ve mutluluğunu dengeli bir şekilde kullanamayacaktır. Suni sevinmeler, suni mutluluk gösterileri, olmadık yerde kahkahalar atma veya gülünecek yerde donuk olarak bekleme, böyle çocukların yetişkinlikteki durumlarına birer örnektir.

Anne-babalar korkmamalıdır. Çocukların duyguları, hele ki erken çocukluk döneminde, tamamen masumanedir. Ne cinsellik, ne hırsızlık, ne yalan, ne de iftira vardır... Çocuk ancak bu tür (anormal) davranışları yıllar sonra, duygularını özgürce yaşayamamış olmasının bir neticesi olarak ortaya çıkartır. Yanılmamak lazım;

henüz böyle hislerin olmadığı dönemde, çocukların duygularını baskı altında tutmak ve yaşamalarına engel olmak, çocukların anormal davranışları taşımalarını engellemez. Aksine böyle anormal davranışlar, ergenlik dönemiyle birlikte bastırılmış bütün duyguların isyanı olarak ortaya çıkar.

O halde anne-babalar, çocukların en masum duyguları taşıdığı çocukluk dönemini, bir fırsat olarak görmeli, çocuklarının masum duygularını yaşamalarına fırsat vermelidirler. Ve daha sonra duyguda özgürlüğünü yaşayan çocuklara, adım adım davranışta disiplin oluşturulmaya çalışılmalıdır.

Akvaryumu seyreden kardeşlerin özgürlüğü

Bir gün lokantada yemek masasında oturmuş bir aile vardı. Bu aile, anne-baba ve iki çocuktan oluşuyordu. Garson yemek siparişlerini aldıktan sonra masadaki 8-9 yaşlarındaki iki erkek kardeş ayağa kalktılar ve lokantanın cam kenarında bulunan akvaryumun yanına ilgiyle gittiler. Çocukların merak içinde akvaryumu incelemesi ne anneyi, ne de babayı tedirgin etti. Anne-baba bir yandan çocuklarını gözlemliyor, diğer yandan da kendi aralarında sohbet ediyorlardı.

Tam da bu sırada, lokantanın başka bir masasında oturan ailenin aynı yaşlardaki çocuğu, akvaryumu seyreden çocukların yanına geldi. Ancak bu ailenin diğerine kıyasla, daha kaygılı olduğu belliydi. Anne çocuğun masadan uzaklaştığını gördüğünde, babayı tetikledi ve baba da çocuğu yanlarına çağırdı. Ama çocuk bir yandan akranların cazibesine, diğer yandan da akvaryumdaki balıkların merakına kapılarak babasının ikazını duymadı.

Bu arada baba ayağa kalktı ve tekrar seslendi. Çocuk bu ikazı duydu; ama “Akvaryuma bakacağım” diye itiraz etti. Baba bir kez daha seslendi, çocuk yine duymazdan geldi. Bu sefer baba ayağa kalkıp çocuğun yanına gitti, kolundan tuttu ve masaya götürdü. Bu çocuğun kolundan tutulması, bütün

itirazına rağmen çekilerek; hatta sürüklenerek masaya götürülmesi, çok acınacak bir çocukluk hali idi.

Yaşanan bu olaylar, akvaryumu seyreden kardeşlerin de dikkatini çekmişti. Sürüklenerek götürülen çocuğun arkasından şaşkınlıkla bakakaldılar. Tam da bu sırada, garson verilen siparişleri getirmişti, bu sefer de bu çocukların babası “Yemek geldi oğlum, hadi gelin” dediğinde, çocuklar babalarının sesini duyduklarında yemek masasına geçtiler.

Bu çocukların anne-babaları tarafından duygularında özgür bırakıldıkları, davranışta ise disiplini keyifle yaşadıkları yüzlerinden okunuyordu. Diğer çocuk ise ne duygularında özgür ne de davranışta disiplin içindeydi.

Bu örnekteki bir aile çocuklarına akvaryuma bakma izni vererek, aslında onların duygu dünyasında oluşmuş olan merak hissinin giderilmesini sağlıyor. Yani çocuklarına, duygularında özgürlüğü yaşatmaktadırlar; merak duygusunda özgürlük! Ancak yemek geldiğinde, babanın çocuklara seslenmesi ve onların hemen masaya yönelmeleri, davranışta disiplin içinde olduklarının da ciddi bir örneğidir.

Diğer anne-baba ise, çocuklarının merak duygusunu görmediklerinden, ya da akvaryumu izleyen diğer çocuklarla sosyal bir ilişki kurma isteğini hissetmediklerinden dolayı, çocuklarını duygularında özgür bırakmıyor ve akvaryuma dahi yaklaştırmıyorlar.

Anne-babanın bu kaygılı durumu, çocuğun duygularını özgürce yaşamasına engel olduğu için çocuk davranışta da disipline girmek istemiyor. Babasının kendisini birkaç kez çağırmasına kayıtsız kalıyor. Aslında bu çocuk, yaşamının diğer alanlarında duygularında özgürlüğü sergileyebilseydi, muhtemel ki lokantada davranışta sınırı aşmayacaktı.

İç Disiplin: Duygu Dünyasının ve Vicdanın Dengeli Olması

Anadolu Pedagojisi'nin en önemli yapı taşlarından bir tanesi de, çocuğun iç disipline sahip olmasıdır. Bir çocuğun iç disipline sahip olabilmesi için, vicdan mekanizmasının düzenli ve tıkr tıkr işlemesi; kalbini ve duygularını hissetmesi gerekir.

Batı dünyasında, Orta Çağ'dan beri takip edilen psikolojik felsefede çocuk, günahkâr ve fenalıklara meyledici olarak düşünüldüğünden, çocuğun duygu dünyasını kullanması, vicdan hissinin gelişmesi önlenmeye çalışılmıştır. Yani çocuk dış disipline göre yetiştirilmeye gayret edilmiştir.

Dış disiplin, çocuğun başkalarının oluşturduğu kurallara uymasındır. Başka bir deyişle, çocuğun başkalarının oluşturduğu kurallara uyarak, edilgen hale gelmesidir. Dış disiplinler, bireyin kendi içinde kabul etmediği; ama dış görünüşte uymak zorunda olduğu kurallardır.

Anadolu Pedagojisi'ni besleyen dinî kaynaklara bakıldığında ise, insanın en mükemmel şekilde yaratıldığı görülecektir. Dolayısıyla, insan çocukluk yıllarından itibaren, duygu dünyası zedelenmeden yetişecek olsa, vicdan mekanizması da en hassas derecedeki bir terazi gibi, doğruyu ve yanlış tartacaktır. Çocuklar daha çocukluk evrelerinden itibaren, doğruyu ve yanlış henüz aklî olarak öğrenmeden önce dahi, birtakım şeyler kendi vicdanlarına ters düştüğünden anne-babalarına karşı gelmektedirler.

Anne-babasının yalan söylediğini, haksızlık yaptığını, hayvanlara eziyet ettiğini, başkalarının arkasından konuştuğunu gören bir çocuk, mutlaka rahatsız olur. Çünkü çocuğun vicdanı başlangıç itibarıyla daha yıpranmamıştır. Anadolu Pedagojisi, çocuğun bu hassas ve mükemmel olarak yaratılmış vicdan terazisini dengeli bir şekilde korur. Bu sayede çocuk, duygularının kendisini yanlış yöne sevk etmesi karşısında, kendi iç disiplinini oluşturacak ve vicdanının sesini dinleyerek yanlış yola meyletmeyecektir.

Çocuk duygu dünyasını doyasıya yaşamalıdır ki, daha sonra bu çocuğun iç dinamikleri, duygu dünyası, vicdan hissi yerli yerine oturabilsin. Bu sayede de iç disiplini oluşabilsin. Çocuğun kendi içinde, iç disiplinini oturtup, daha sonra o iç disipline göre toplum içerisinde iradesiyle kendisini dengelemesi, Anadolu Pedagojisi'nin temel taşlarından bir tanesini oluşturmaktadır.

Kişinin istek ve arzuları sonsuzdur. Her şeyi isteyebilir. Çünkü donanım olarak öyle yaratılmıştır. Çocuk duygularını doyasya yaşarken, bu duygular kimi zaman kendisini olmadık yerlere, olmadık hislere doğru götürebilir. Ancak çocuk öyle bir terbiye metoduyla yetişmelidir ki, duygularını kendi iradesiyle şekillendirip yönlendirebilecek güce sahip olabilsin.

İç disipline sahip bir çocuğu, oruç tutan bir yetişkine benzetebiliriz. Ramazan ayında oruç tutan bir yetişkin, karnı aç olmasına, ihtiyaçları artmasına rağmen—önünde yemek olsa bile—elinin altındaki yemeklere uzanıp almamaktadır. İç disipline sahip bir kişi, kimsenin göremediği yerde dahi olsa, yemeğe elini uzatmayacaktır.

Çocuk Anadolu Pedagojisi'ndeki usullerle yetişti-rilirse, iç dinamiklerinden; yani vicdanından aldığı kuvvetle, iç disiplinini oturtacaktır. Dolayısıyla an-ne baba, çocuğun duygularını zedeledikten, fıtratını bozmadan, ilk yaratılışındaki halini ve iç dinamiklerini canlı tutmalıdır. O takdirde, Anadolu Pedagojisi ile büyüyen bir çocuk, iradesini kullanarak vicdan süzgecinden geçirdikten sonra harekete geçer. İç disiplinini yerleştirmiş bir çocuk, bir zamanların Mevlana'sı, Hacı Bektaş-ı Veli'si, Fatih'i ve Yavuz'u olur. Mevlana'ya bakıldığında, tamamen iç disipline sahip olduğu görülür. Kendi iradesiyle İslam'ı benimsemiş, İslam'a uygun bir yaşam tarzı seçmiş ve dışarıdan hangi tazyik olursa olsun dengelerini asla bozmadan, ayağının bir ucunu merkeze koyarak hareket etmiştir. Mevlana'nın etken ve kollektif şuura sahip bir kişi olduğu görülür. Mevlana'da öyle bir kollektiflik hâkimdir ki, "Gel, ne olursan ol, yine gel. İster kâfir, ister putperest; ne olursan ol, yine gel" diyebilmektedir.

İç Dinamik: Çocuğun Duyguları

Anadolu Pedagojisi'nde etken ve kollektif şuura sahip bir çocuğun yetişebilmesi için, iç dinamiklerinin yerinde ve sağlam olması gerekir. Başka bir deyişle, çocuğun fıtratı icabı yaratılışındaki ilk değerlerin tahrip olmaması lazım. İç dinamikler olarak bahsettiğimiz şey, çocuğun duygu kısmıdır. Buna tasavvufta 'letailer' denir. Çocuk özgür bırakıldığında, duygularını, hislerini veya latifelerini dengeli bir

şekilde kullanmasını öğrenmektedir. Çocuğun duygularını serbestçe ve özgürce yaşaması, iç dinamiklerinin yerinde olması anlamına gelmektedir. Yani, duygu dünyasının tahrip olmamasıdır.

Çocuk birtakım tazyiklerle, ceza veya kısıtlayıcı önlemlerle, baskı altında tutulursa, iç dinamiklerini, latifelerini kullanmakta acemilik çeker. Öfkesini dengesiz bir şekilde yaşayarak ya çok öfkeli olur veya tamamen söndürülmüş bir öfkeye sahip olur.

Anadolu Pedagojisi, çocuğun duygularını dengeli bir şekilde geliştirebilmesi için başlangıçta bir zemin hazırlar. Birinci Bölüm'de de bahsedildiği gibi, iç dinamiklerin tesisi, daha çocuk anne karnındayken başlar. Çocuğun ilk 4 yaşı iç dinamiklerinin, duygu dengelerinin, latifelerinin yerli yerine oturtulduğu dönemdir. Bu dönemde çocuk hiçbir şekilde anne-babasının kontrolünde değildir.

Anne-babaların en büyük yanlışlarından biri de, çocuğa ilk 4 yaşta, erken uyum sağlattırmaya çalışmak için kurallar koymalarıdır. Halbuki, çocuklar bu yaşlarda konulmuş olan kurallara uymayı bilmezler. Ancak anne-babalarının uyduğu kuralları, kendi hayat kuralları olarak benimserler. Çocuk, sözel ifadelerden veya gösteriş olarak yapılan hiçbir davranıştan etkilenmez, ancak doğal yaşantının içerisinde sergilenen davranışları kendi davranışları olarak kazanır.

Anne-babaların çocuklarına ilk 4 yaşta yapabilecekleri en büyük iyilik, onların dünyasına karışmamaktır. Çocuğun, 4 yaşına kadarki terbiye sürecinin anne-babaların eline verilmediği, ilâhî bir kuvvete bağlı bulunduğu kabul edilmelidir.

Çocuk ilk 2 yaş içerisinde konuşmayı öğrenir, hangi anne-baba “Çocuğuma konuşmayı ben öğrettim” diyebilir? Hiçbir anne-baba çocuğuna bilinçli şekilde ve belli kurallar dâhilinde konuşmayı öğretmez. Hiçbir anne, eline gramer kitabı alıp, çocuğuna düzgün cümle yapısını kurmayı öğretmez. Anne-babanın bu dönemde yapacağı şey, çocuğa bir şey öğretmek için çırpınmak değil, çocuğun karşısında düzgün konuşmak, düzgün cümleler kurmaktır. Çocuk, annesinden duyduğu düzgün cümleleri, emici hafızasıyla emecektir.

Tıpkı konuşmada olduğu gibi, hiçbir anne çocuğuna yürümeyi kendisinin öğrettiğini iddia edemez. Çocukların içerisindeki merak hissi, insan gibi olma hissi, yetişkini yansıtmaya özelliği, çocuğu ilk 1 yaş içerisinde, kemikleri dahi olgunlaşmadan yürümeye sevk eder. Bir annenin çocuğuna yürümeyi öğretmek için çırpınması, “Düzgün yürümek için kafanı böyle tutacaksın, parmaklarını böyle yapacaksın, elini böyle sallayacaksın” demesi nasıl komikse, çocuğa ilk 4 yaş içerisinde diğer davranışları da öğretmeye çalışmak, aynı derecede komik olur.

Oturma, kalkma, yeme-içme, uyuma gibi davranışlar ilk 4 yaşta anne-babanın kontrolünde değildir. Ruh dünyası, duygu dünyası zedelenmeyen çocuk ne zaman uyuyacağını, ne zaman yemek yiyeceğini, ne zaman yürüyeceğini, ne zaman konuşacağını iç dinamiklerinden aldığı kuvvet ve itici güç ile yerine getirecektir.

Birçok anne-babanın kulakları çınlasın! Yemek yeme konusunda nasıl da zorluk yaşıyorlar çocuklarına. Halbuki, çocuğun iç dinamikleri sağlıklı bir şekilde gelişmiş olsa, hiçbir çocuk aç kalmayı,

yememeyi düşünmez. Çünkü yeme ihtiyacı, yetişkinlerde de görüldüğü gibi, çok büyük bir ihtiyaçtır. Bir insana verilebilecek en büyük cezalardan biri, onu aç bırakmaktır. Dolayısıyla yeme duygusu, insanın içerisinde zaten varolan bir duygudur. Eğer bir çocuk yemek yemiyorsa, anne-babanın bunu sorun yapmaması lazım. Sorunun, çocuğun iç dinamiklerinin bozulmuş olmasından kaynaklandığı düşünülerek “Acaba çocuğun üzerinde bir baskı mı var, bir zorlama mı var? Çocuğun iç dinamiklerinde neler yaşanıyor?” tarzındaki sorulara cevap aranmalı.

Bunun gibi, uykusuzluk da insanın tahammül edebileceği bir şey değildir. Hiçbir insan fizyolojik bir rahatsızlığı olmadığı takdirde, uykusuz kalmayı ve uyku düzenini bozmayı göze alamaz. Oysa birçok anne-baba çocuklarını uyutmakta zorluk çekiyor. Halbuki, iç dinamikleri sağlam ve sağlıklı bir şekilde oturmuş olan çocuklar uyku vakti geldiğinde, yani fizyolojisi ona uyuma ihtiyacının sinyalini verdiğiğinde, uyumaya aday bir vaziyette gözlerini kapatır. Uyumayan bir çocuğu uyumaya zorlamak yerine, “Acaba çocuğun üzerinde bir baskı mı var, bir zorlama mı var? Çocuğun iç dinamiklerinde neler yaşanıyor?” diye anne-babanın bu soruların cevabını araması gerekir.

Günümüz anne-babalarının yaptığı en büyük yanlışlardan biri, çocuğa ilk 4 yaşında müdahalelerde bulunmaktır. Çocuk ilk 4 yaşında, sadece kişiliğinin zeminini oluşturmakta, kendi duygu dünyasını kullanmayı öğrenmektedir. Bu itibarla, Anadolu Pedagojisi’nde çocuğun ağlatılmasına asla hoş bakılmamıştır. Çocuk ağlıyorsa, mutlaka bir ihtiyaçtan dolayı ağladığı düşünülmeli ve onun ihtiyacının mutlaka yerine getirilmesi yolunda çözümler aranmalıdır.

Oysa günümüzde çocuğun ağlamaları karşısında ilgi gösterilirse, ağlamaya alışacağı, bir isteğini yerine getirtmek için ağlayarak anneyi yoracağı düşünülmektedir. Bu yüzden de birçok çocuk duygusal ihtiyaçları oluştuğunda, ağlamaları karşısında, anneden cevap alamamaktadır.

Çocuğa Duygusal Yoksunluk Yaşatılmamalı

Çocuğun temel dinamiklerinin yerli yerine oturabilmesi için, özellikle ilk 4 yaşında tamamen serbest, tamamen özgür bırakılması gerektiği üzerinde ısrarla duruyoruz. Burada dikkat edilmesi gereken bir nüans var. Eğer bu nüans bilinmezse oldukça yanlış bir yola girilebilir.

Çocuklar her gelişim döneminde, her yaş döneminde—bu gerek 1 yaş olur, gerek 2, gerekse 3,6,7 veya 10—bir önceki sınırlarını aşmak isterler. Yani 3 yaşındaki bir çocuğun sınırları ile 5 yaşındaki bir çocuğun sınırları ve yapabileceği şeyler aynı değildir. Çocuk, 5 yaşına gelmişse, kendi zorlamalarıyla yeni yaş döneminin becerilerini ortaya koyarak, yeni statüler elde ederek bir sonraki döneme geçer. Hiçbir çocuk 7 yaşındayken, 5 yaşındaki sınırlarının içerisinde bulunmaktan hoşlanmaz. Çocuk 7 yaşındaysa 5 yaş sınırlarını aşmak için, 9 yaşındaysa 7 yaşındaki sınırlarını aşmak için anne-babasını zorlar.

Burada anne-babanın bilmesi gereken şey şu: Çocuğun yeni gelişim döneminde sergilediği zorlamalar, içinde bulunduğu kalıpları genişletme ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bu durumda ne yapılması lazım? Çocuğun bir önceki yaş dönemine ait sınırların, kontrollü bir şekilde yavaş yavaş genişletilmesi gerekir. Sınırların genişletildiğini tecrübe eden çocuk, anne-babasının önceden izin vermediği şeylere, izin veriyor oluşunu gözlemler. Bu da beraberinde, iktidar mücadelesini getirir. Örneğin, 2 yaşındaki bir çocuk henüz çatal-kaşık tutmayı bilmediği için, annesi tarafından kaşık ve çatalla beslenmektedir. Annesini ne kadar zorlasa da çatalı alamaz; ama 4 yaşına geldiğinde, annesinin gönüllü olarak çatal verdiğini gören çocuk, şöyle bir hisse kapılır: “Demek ki annem bana çatalla yemem için izin verebiliyor.”

Çocuk böylece izin kaynağının anne veya baba olduğunu öğrenir. İzin mekanizmasının annesinden geçtiğini bilen çocuk, artık annesinden izin alabilmek; yani isteklerini yerine getirebilmek için, anneyi (babayı) birtakım zorlamalarla baş başa bırakabilir. Hiçbir sebep yokken, sadece isteğinin yerine getirilmesi için yere yatıp ağlayabilir, kafasını duvarlara vurabilir.

İşte bu noktada anne-babanın çocuğun bu hareketleri yapmasının arkasında yatan sebebin ne olduğunu bilmesi gerekir. Acaba bu davranışlar duygusal bir eksiklikten mi kaynaklanıyor, yoksa çocuk

sınırlarını genişletmek mi istiyor? Başka bir deyişle, çocuğun yaptığı anormal davranışlar veya zorlamalar acaba duygusal bir yoksunluktan mı kaynaklanıyor, yoksa iktidar mücadelesinden mi? Anne-babanın bunu çok iyi derecede analiz etmesi gerekir. Çünkü bu noktada doğru analiz yapılamazsa çocuğun temel dinamiklerine zarar verilebilir.

Çocuk annesinin koyduğu yemeği görünce, “Ben bu tabakta yemek istemiyordum. Şu tabakta yemek istiyordum” diye ağlamaya başlarsa, iktidar mücadelesine girmiş demektir. Çünkü burada bir duygu yoksunluğu söz konusu değildir. Annenin böyle bir durumda yapması gereken, çocuğun mücadelesine karşı ‘kayıtsız bir sabır’ ile karşılık vermek, çocuğun ağlamasından hiç etkilenmeksizin, oturup kendi yemeğini yemektir.

Çocuğun ağlamaları, ilgi veya sevgi ihtiyacından veyahut temel dinamiklerin ihtiyacından kaynaklanıyorsa, annenin bu ihtiyaçları hiçbir şekilde ötelememesi, bekletmemesi ve bunlara gecikmeden karşılık vermesi gerekir. Bu yüzden duygusal yoksunluk ile iktidar mücadelesinin ebeveynler tarafından çok iyi ayırt edilmiş olması gerekir. Herhangi bir duygusal yoksunluk yaşamamış olan çocuk, biyolojik ritmi bozulmadan, iç dinamikleri zarar görmeden karakter gelişimini tamamlıyor demektir.

Çocuğun Mizacının Keşfedilmesi

Çocuğun iç dinamiklerinin oturmasında önemli olan diğer bir faktör, çocuğa fıtrî olarak verilen karakterinin, mizacının anne-baba tarafından keşfedilmesidir. Bu nedenle Anadolu Pedagojisi anne-babaların yüksek bir sezgi gücüne sahip olmasını öngörür. Bir anne, günlük yaşantısında, sürekli koşturmaca içindeyse, çocuğuna ayırdığı kaliteli zaman, bir saati geçmiyor ve bu bir saatlik zaman diliminde de onun sadece fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayabiliyorsa, böyle bir annenin, çocuğunu hissedebilmesi, onun mizacını görebilmesi, derinlerde yatan o inci tanesini anlayabilmesi oldukça zordur. Böyle olmadığı için de, anne-babalar çoğu defa çocuklarda zoraki bir karakter oluşturma eğilimine girmektedirler.

Halbuki her bir çocuk doğduğu andan itibaren ayrı bir çocuktur. Anne-baba, çocuğunun mizacını keşfederek ona göre bir eğitim süreci takip etmelidir. Çocuğun mizacı ve karakteri keşfedilmeden anne-babanın hayal dünyasında oluşturdukları model, çocuğun üzerine giydirilmeye çalışılırsa, çocuklar kendi fıtratını yaşamak yerine, anne-babanın giydirmek istediği elbisenin içindeki fıtratı yaşamak zorunda kalırlar. Bu tür bir karakter oluşumuna, 'zoraki karakter' denilir. Zoraki karakter sahibi edilmeye çalışılan çocuk, iç dinamikleri bozulmuş, duygu dünyası zorlamalar karşısında tahrip olmuş çocuk demektir. (İkinci Bölüm'de detaylı şekilde açıklanmıştı.)

Çocuğu Hissedebilme

Anadolu Pedagojisi, daha önce belirttiğimiz gibi, çocuğa aziz bir misafir olarak bakar. Anne-baba çocuğuna bakarken, bir et yığını ve terbiyeye muhtaç bir insan olarak bakmaz. Yaratılmışlık noktasında içinde birtakım dinamiklerin bulunduğunu bilir. İç dengelerini hayranlık ile seyrediyor olmanın verdiği duygu ile çocuğuna aziz bir misafir olarak bakar. Çocuğu aziz bir misafir olarak gören anne-baba, çocuğunu hissedebilir, sezebilir.

Çocuğu hissedebilme, sezebilme meselesini şu örnekle izah edebiliriz:

Baba kesilmiş olan bir domatesi tuzlayıp yerken, iki yaşındaki çocuğu yanına gelir. Baba, çocuğun yanına gelmesinin nedeninin elindeki domates olduğunu anlar ve domatesin bir parçasını keserek ağzına verir. Bir süre sonra çocuk tekrar babasının yanına gelir ve mızızlanmaya başlar. Henüz konuşmaya başlamadığı için derdini anlatamamaktadır. Bu durum karşısında baba, az önce verdiği domatesin çocuğun hoşuna gittiğini sanarak, yeniden domates vermeye hazırlanır. Durumu gören anne ise onun domates değil, su istediğini söyleyerek, su verir. Çocuk babasının uzattığı domatesi almayarak, annesinin verdiği suyu kana kana içer.

İşte burada anne, çocuğunu hissedebilmiş, sezebilmiştir. Peki, bunu nasıl yapmıştır? Anne, çocuğunun ses tonuna bakarak onun ne istediğini hissedebilmiştir. Çocuk her bir duygu karşısında farklı bir tonda ses çıkartır. Annenin bunu sezebilmesi gerekir. Böyle bir

yeteneği kazanabilmesi için de annenin çocuğu ile sürekli birlikte olması lazım. Günümüzde çocuklarını erken yağuta bırakıp iğu giden anneler, maalesef çocuklarını sezebilme yeteneğini kaybediyorlar. Çünkü ocuğun her farklı sesini günlük koğuurmaca içerisinde algılayamıyorlar.

Ruhun Sükûn İksiri: Güven

Çocuk ile anne arasındaki ilişki, aslında yarasaların yaşamını sürdürebilmek için kurdukları ilişki gibidir. Yarasalar bulunduğu yerde uçup hareketlerini tamamlayabilmeleri için gözleri yerine kulaklarını kullanırlar. Bir odanın içinde bulunan yüz tane yarasa, biri diğerine veya duvarlara çarpmadan rahatlıkla uçabilir.

Peki, yarasalar bu beceriyi nasıl sergilemektedir? Yarasalar insan kulağının duyamayacağı ince ve tiz bir ses çıkartır. Çıkan bu ses, karşı taraftaki cisme çarpıp yarasanın kulağına geldiğinde, çok hassaslaşmış olan yarasa kulağı, gelen sesin ne kadar uzaktan geldiğini hesap eder. Ve yarasaya mikro saniye içinde karşı taraftaki cismin sert mi, yumuşak mı, ince mi, kalın mı olduğu konusunda bilgi verir. Yarasalar kulaklarıyla yaşamlarını sürdürebilirler.

Çocuğun ağlamaları da yarasaların çıkardığı ses gibidir. Yarasa nasıl ki ses çıkardığında sesin geri dönme süresine göre durumunu belirliyor, çocuk da ilk 4 yaşında ağlamalarının karşısında annenin geri gelişini bekliyor. Anne, ne kadar kısa sürede çocuğun ağlamasına karşılık verirse, çocuk o kadar çok kendini güvende hisseder. Anne ile çocuk arasındaki güven ilişkisi ise çocuğun ilk 4 yaşındaki en büyük ve en temel iç dinamiğidir. Diğer bütün iç dinamikler; sevmeye, sevilme, merhamet, merak, korku vb.—çocukluk sırrına—güven dinamiğine bağlı olarak gelişir. Eğer çocuğun anneye olan güven ilişkisi zarar görmüşse, diğer bütün duyguları da tahrip olacaktır.

Güven Duygusunun Oluşumu: Ruhsal Embriyo Dönemi

İnsan yaşamına baktığımızda üç döneme ayrıldığını görürüz: (1) Anne karnındaki embriyo hayatı, (2) doğduktan sonraki ruhsal embriyo hayatı, (3) gerçek insanın ortaya çıktığı dönem.

Çocuğun anne karnındaki fiziksel embriyo döneminin sona ermesiyle ikinci bir embriyo dönemi başlar ki, bu, aslında çocuğun tam olarak doğmadığı manasına da gelir. Ruhsal embriyo döneminde çocuk fizikî bakımdan, artık anneye bağımlı olmasa da, ruhsal olarak anneye bağlıdır. Anne karnındaki çocuk, göbek kordonu ile anneye tam bir simbiyotik veya asalak bir ilişki içerisindeyken, doğduktan sonra hiçbir fiziksel bağı olmaz. Ama ruhsal bir bağla, dört sene sürecektir ikinci bir dönem daha geçirir. Bu açıdan bakıldığında, çocuğun gerçek doğumu, dördüncü yılın sonunda gerçekleşir. Fiziksel embriyo ve ruhsal embriyo olarak adlandırılan bu iki dönem, ne kadar sağlıklı bir şekilde geçirilirse, çocuk—insan olma özelliklerini taşıdığı—dört yaştan sonraki hayata sağlıklı bir şekilde adım atmış olur.

Çocuğun ruhsal embriyo dönemini bir kelebeğin koza içindeki yaşamına benzetebiliriz. Kelebek, kelebek olmadan önce aslında bir tırtıldır. Tırtıl, kozanın içerisine giremezse, hayatını bir tırtıl olarak tamamlar. Tırtıl, bir müddet yaşadıktan sonra koza içerisine girerek bu dönemde kelebek olma yeteneğini kazanır. Koza hayatını sağlıklı

bir şekilde tamamladıktan sonra kelebek olarak hayatına devam eder.

Anne karnındaki çocuk, aslında tırtıl evresindedir. Bu dönemi sağlıklı bir şekilde tamamladığında, anne karnından ayrıldığı zaman bir çeşit koza hayatına başlar. Tırtılın koza hayatının çeperi, çocuk için anne sevgisidir. Anne, çocuğunu ihmal etmez, terk etmez, hiçbir şekilde çocuğunu yalnız bırakmaz ve çaresizleştirmezse, bütün ihtiyaçlarını karşılar, çocuk dört yaşından sonra kelebek olma özelliğine kavuşacaktır.

Koza hayatındaki çocuğun fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli olan, fizikî ihtiyacının giderilmesi değil, o ihtiyacın giderilmesiyle elde edilecek ruhsal doyumdur. Örneğin, çocuğun karnı acıktığında, fiziksel olarak karnının doyurulması değil, annesini yanında görebilmesi önemlidir. Çocuk açlık hissi karşısında ağlar ve bunun neticesinde de annesini yanında görürse, güven duygusunu tadacaktır.

Altı ıslanan çocuk, altının ıslanmasından dolayı rahatsızlık duyarak ağlar, ama annesini yanında görmekten dolayı da güven hissi gelişir. Çocuk, bu ve benzeri her ihtiyacında, karşısında anneyi görebiliyorsa,—temel duygu—güven çarkını oluşturur. Daha sonra diğer temel dinamikler, bu güven çarkının çevresinde sağlıklı bir şekilde gelişebilir. Ancak, çocuğun koza hayatı döneminde güven duygusu zedelenmiş; yani orta çark, güven çarkı oluşmamışsa, o çarkın etrafındaki dişlilerin işleyişinde de anormallikler görülecektir. Dolayısıyla iç mekanizmanın çalışmasında aksaklıklar görülecektir.

Yaşama Güven, Anneyle Oluşur

Anadolu Pedagojisi, çocuğun ilk 4 yaşında anneden uzaklaştırılmaması gerektiğini söylemektedir. Ruhsal embriyo dönemi çocuğun anneye güven duyarak, hayata atılma dönemi olan 24. aya kadar devam eder. Dolayısıyla ilk 24 ayda çocuğun hiçbir şekilde anneden ayrı kalmaması gerekir. İlk 24 aylık sürede çocuk anneye karşı güven hissini geliştirmişse, 24. aydan 48. aya kadar geçen süreçte yavaş yavaş anneden ayrılma işlemlerini gerçekleştirmeye başlar.

Çocuk ilk 24 ayda anneye güven duygusunu oturtmuşsa, artık annesinden ayrı olarak evin diğer odalarına rahatlıkla gidebilir. Anne mutfakta iş yaparken, çocuk oyun oynayabilir veya kapıyı açık tutma şartıyla anne karşı komşuya gidip gelebilir. Güven duygusu gelişmiş olan çocuk, bu sürede hiçbir şekilde panik yapmaz. Oysa günümüzde yapılan yanlış uygulamaya göre, çocuk ilk dört yaşında anneden ayrılmaya çalışılmaktadır. Buna göre, çocuk anneden ilk dört yaşında ayrılırsa, anneye bağımlılığın azalacağı sanılır. Oysa süreç, tam tersine işlemektedir. İlk dört yaşında anneden uzaklaştırılan çocuk, bilinenin tam tersine anne bağımlısı olur. Annesinden ayrı başka bir odaya gidemez. Ama ilk 4 yılda anneye doymuşsa, güven içerisinde vagonun trenden ayrıldığı gibi, yavaş yavaş anneden ayrılacaktır.

Böyle yetişmiş olan bir çocuk, kreş zamanı geldiğinde kreşe gidebilecektir. Kreşte annesi, “Ben dışarıya çıkıp geliyorum, sen burada oyun oyna” dediğinde, annesine inanacak, “Annem geri gelmeyecek” endişesini taşımayacaktır. Daha sonra bu süre yarım saatten bir saate çıktığında, bir saatten iki saate çıktığında, kreşte hiçbir sorun yaşamadan sosyal hayatın içerisine katılacaktır. Bu katılım, aslında çocuğun anneye duyduğu güvenden kaynaklanır. Çocuk anneye duyduğu güvenden dolayı artık sosyal hayata da güven duymaya başlar.

Çocuk, 4 yaşına kadar güven hissini tam olarak oturtamamışsa, güvensizlik ilişkisi 4 yaşından sonra da devam eder. Anneden güvensiz bir şekilde ayrılan çocuk, hayatının geri kalan kısmında hiç kimseye güvenemeyecektir. Çünkü yaşamın en önemli dinamiği olan güven duygusunu yitirmiştir. Bu yoksunluğun sonucu olarak çocuk, sürekli kendisini savunmak ve garanti altına almak zorunda kalacak, kendisini sosyal hayatın içerisine bırakamayacaktır.

Bu sebeple de kişi, evlendiği zaman eşine, işe gittiği zaman patronuna, patron olduğu zaman işçisine güvenmekte zorluk çekecektir. Böyle kişilerin hayatı bir şekliyle güvensizlik ekseninde cereyan edecektir. Zaten kullandığı en önemli ifade de, “Babana bile güvenmeyeceksin” olur.

Batı toplumuna baktığımızda bunu rahatlıkla görebiliriz. Batıda kimse kimseye kolay kolay güvenmemektedir. Kadın kocasına,

kocanın eşine güvensizliği nedeniyle, evlilik öncesi edinilmiş malları, ayrılma durumunda tekrardan alabilmek için, belirli kontratlar yapılmaktadır.

Bu noktada, Batı Pedagojisi'nin en büyük yanlışlarından bir tanesi, çocuğu erken yaşta anneden ayırmaya çalışmaktır. Aslında bu bir şekliyle pedagojinin fark ettiği, ancak sanayi toplumuna karşı gelemediği için sesinin çok çıkmadığı bir unsurdur. Günümüzde hiçbir uzman veya bilim insanı, çocuğun ilk 4 yaşında anneye olan muhtaçlığını dillendiremez, dillendirmekte zorluk çeker. Çünkü sanayi toplumu böyle söyleyen bir uzmana karşı ciddi bir direnç gösterir.

Batı toplumunda bir işveren, kadına anne gözüyle bakmaz. Kadın orada bir işçidir ve işin sağlıklı bir şekilde yürümesinden sorumludur. Hiçbir işveren çocuğu olmuş kadına "Sen artık anne oldun, git çocuğuna bak, 4 yıl sonra gel çalış" diyemez. Çünkü işten 4 yıl ayrı kalmış bir kadın, tekrar mesleğinin gereklerini yerine getiremez. Zaten işinden 4 yıl ayrı kalmış bir kadın da tekrar eski işine dönerek kariyerini devam ettiremez. Sanayi toplumu kadını anne olarak görmekte ve anneyi de 4 sene çocuğuyla baş başa bırakmakta zorluk çektiğinden dolayı, Batı Pedagojisi bu hususu kolay kolay dillendirememektedir.

Anadolu Pedagojisi ise, bu konunun altını ısrarla çizerek, "Kadın önce annedir, ruhsal embriyo dönemini mutlaka çocuğunun yanında geçirmelidir" demektedir. Bütün bu gerçekleri yan yana koyduğumuzda, çalışan annelerin ve çocuklarının dramlarını daha net olarak görebiliriz. Çocuk erken yaşta annesi tarafından terk edilmiş olmanın ruhunda taşıdığı ıstırapla agresifleşmekte, hırçınlaşmakta, bir bakıcının yanına bırakılmış olmanın verdiği yoksunlukla, hayal kırıklığıyla günlerini geçirmekte, ancak akşamdan akşama annesiyle birlikte olabilmektedir. Bu saatlerde de bütün gün boyunca ihtiyaç duyduğu şeyi, kırıntılar halinde tatmaktadır.

Bu itibarla bakıldığında, çalışan annelerin çocuklarının hırçın, agresif ve söz dinlemez olmalarına şaşmamak gerekir. Bu durumda olan çocuklarda sadece hırçınlık, agresiflik, huysuzluk gözlenmez. Anneye ait güven duygusunu tamamen yitiren, anneyi artık umut olarak görmeyen anne yoksunu çocuklarda, başka bir davranış

sapması daha görülür. Çocuk oldukça uyum içerisindeymiş gibi davranır, sessizdir, sakindir, etrafa karşı duyarsızdır. Halbuki çocuk, çocukluğun en hareketli döneminde hoplayarak, zıplayarak sevinç içerisinde etrafa neşe saçacakken, böyle bir sessizlik ve olgunluğun yaşanıyor olması ayrı bir dramı beraberinde getirir. Çocuk iç dünyasında anneyi silmiş, anneden umudunu kesmişse, artık içine doğru yalnızlaşmış, derinleşmiş ve sessizleşmiş olabilir.

Peki, sadece çalışan anne mi çocuğunu terk etmiş olur? Başka ne şekillerde güven duygusu yitirilir?

Çok büyük bir yanılgı olarak, anneler, çocuklarının kendilerine alışmaması için gerek kucağa almama, gerekse ağlamalarına cevap vermeme, ihtiyaçlarını karşılamama yoluna gidiyorlar. Dolayısıyla çocuğun duygu dünyasının hassaslaşmaması yolunu tercih etmiş oluyorlar. Halbuki, bu, Avrupa modelinde, çocuğun duygu dünyasını kullanmadan yetiştirme usulüdür. Oysa çocuğun her an anneye güvenmesi, her ihtiyacında onu yanında bulacağını bilmesi, emniyet hissini meydana getirir.

(1) Anne, çocuğun ağlamaları karşısında, ihtiyaçlarını gidermek için yanına gelmiyor veya gelemiyorsa, çocukta bir güven bunalımı oluşur. Çocuğun ağlamaları karşısında annenin cevap vermesi, çocuğun içerisinde güven duygusunu oluşturmaktadır.

(2) Günümüzde bu konuda yapılan en büyük yanlışlardan biri, çocuğun annenin bulunduğu odadan ayrı bir odada yatırılmasıdır. Çocuğun ayrı bir odaya alınarak kendi başına yatması ve kendi başına uyumaya alışması için ağlamalarına cevap verilmezse içinde annesine karşı bir güven bunalımı oluşacaktır. Dolayısıyla çocuğun en büyük temel dinamiği olan güven duygusu zedelenecektir. Bu itibarla, hiçbir çocuğun erken yaşta annenin yanından ayrılıp, başka bir odada yatırılmaması gerekir.

(3) Bir yanılgı olarak—anneler çocuklarına ilgi gösterip kucaklarına alarak, sevgi gösterilerinde bulunduklarında, “Çocuk bana daha çok alışır, bana daha çok bağımlı hale gelir” zannediyorlar. Halbuki, sevgiye doyan bir çocuk, aşırı sevgiye ihtiyaç duymaz. Çocuk, sevgisiz ve ilgisiz bırakıldığında, anneden hâlâ sevgi ihtiyacını karşılamaya çalışır.

(4) Çocukların, bakıcıya teslim edilmesi veya zaman zaman anneye emanet edilerek başka şehirlere seyahat edilmesi, alışverişe gidilmesi vs. çocukta güven duygusunun zedelenmesine neden olur. Çocuk 4 yaşını doldurmadan anneden uzak kalmışsa, duyguları zedelenmişse, ilerleyen yaşlarda da annesi aynı şeyi yapacak diye ona karşı bir şüphe besler ve onun peşinden ayrılmaz.

Anne ayrı bir odaya gidecek olsa, çocuk kapıda ağlar.

Anne tuvalete gidecek olsa, çocuk kapıda ağlar.

Anne aşağıya kadar inip çöp atacak olsa, çocuk ağlama krizleri geçirir.

Çünkü çocuk, bir kere annesinden ihanet yaşamıştır, içinde yine yaşayacağı endişesi vardır. Bu, tıpkı eşini aldatan bir kocanın durumu gibidir. Bir adam eşini aldatırsa, daha sonra eşiyse barışsa, adamın cep telefonuna gelen her mesajda kadının içinde bir şüphe uyanır. Zedelenmiş olan güven duygusu hiçbir zaman eskisi gibi olamaz. Adamın eve geç gelmeleri kadının dünyasında farklı anlamlara gelebilir. Adamın telefonda bir kişiyle uzun süre konuşması, o eski güvensizlik duygusunu depreştirir. İşte, annesi tarafından erken yaşta terk edilmiş bir çocuk da aynı duyguları yaşar.

Anneyle Ruhsal İletişim Kuramayan Çocuk: Kaygılı Güven Bağı

Anne çocuğunun yanında olduğu halde, çocuğuyla ruhsal temasa, ruhsal iletişime geçemediği için, çocuk anneyle kurulacak olan duygusal etkileşimi de kuramaz. Böyle bir durumda, çocuk anneyle birlikte olsa bile, anneden ayrıymış gibi bir hisse kapılır. Çocuk duygusal gereksinimini anneden doyuramadığı için, iç dinamiklerini de oturtamaz. Böyle bir çocuğa, anneye kaygılı bağlanmış çocuk denilir.

Başka bir deyişle anne, kullandığı terbiye yöntemiyle çocuğa şartlı olarak sevgi veriyorsa, çocuk annesinden doyasıya sevgi alamadığı için çocukla anne arasında kaygılı bir bağlılık oluşacaktır. Örneğin anne çocuğuna, “Şunu yaparsan seni severim, bunu yaparsan seninle ilgilenirim, akşam şöyle yaparsan seninle yatarım, şunu yaparsan sana şeker veririm” gibi çocuğa şartlı bir şekilde, sevgisini

santim santim ve esirgeyerek veriyorsa, böyle bir çocuk sevgiyi doyasıya yaşayamaz. Annesinden sevgiyi doyasıya alamadığından dolayı, kaygılı bir güven bağı oluşur. Böyle çocuklar ileride anneye güvensizlik bağı oluşturmuş çocuklar gibi, iç dengeleri bozuk olarak hareket edecektir.

Annesi yanında olduğu halde, annesiyle duygusal iletişime geçememiş ve kaygılı güven bağı oluşmuş olan çocuklardaki davranış sapmaları, aşağı-yukarı güvensizlik bağı oluşmuş olan çocuklardaki gibidir. Böyle çocuklar tatminsiz, kararsız, öfkeli, kıskanç ve mutsuzdurlar.

“Bir anne niçin çocuğun ihtiyacı olan sevgiyi yeterince veremez?” sorusuna baktığımızda, karşımıza çoğu defa üç tür anne modeli çıkar:

Birinci modelde, bilinçli olarak çocuğa sevginin az verileceğini, çok sevmenin çocuğu şımartacağını veya çocukla çok ilgilenmenin çocuğu kendisine bağlayacağını zanneden anne vardır.

İkinci modelde duygusal etkileşim içerisine girememe söz konusudur. Annenin benliği kendi çocukluk yıllarında güven duygusunu tadamamışsa, benliğine yönelen tehditler karşısında her an savunma durumunda kalmışsa, anne kendini çocuğuna karşı güven içerisinde bırakamaz. Çocukluğun en çaresiz dönemlerinde benliğini korumak için her an savunma mekanizmalarını kullanan ve bu savunma mekanizmalarını kullanmayı alışkanlık haline getiren anne, çocuğunun yapacağı çocuksu davranışları dahi kendisine geçmiş dönemlerde yöneltilen saldırılar gibi algılayacaktır.

Bu öyle trajik bir ruh halidir ki, anne çoğu defa çocuğuna bağlanamadığının farkındadır. Bunun rahatsızlığını kendi ruhunda hissediyordur. İçinde kendini sıkı bir şey varmış gibi kalbinin üzerini göstererek çocuğuyla arasındaki engeli dile getirmeye çalışır. Bu durumda kalan bir anne, çocukluk yıllarında ruhunun karanlık köşelerinde kilitlenmiş olan düğümleri açmadıkça çocuğu kendisi için hep bir rahatsızlık kaynağı olacaktır.

Yanlış anlaşılması lazım; çocuğuna bağlanama-ma, çocuğu sevmemek değildir. Aksine böyle bir an-ne, çocuğunu ölümü pahasına seviyordur. Çocuğunu görmeden bir gün bile geçiremeyeceğini hayal ediyordur. Ama çocuğuyla yan yana

geldiğinde, sanki doku uyuşmazlığı yaşıyor gibi, çocuğunun kendisini rahatsız ettiğini hissedecektir.

İşin perde arkasındaki psikolojik boyutuna baktığımızda, çocuğun annenin ruhunda dokunmayı arzu ettiği yer, yıllar önce kalkanlar içerisine saklanmıştı. Anne, çocuğunun ruhunda dokunmak istediği o bölgenin, yıllar önce, üstünü kalın örtülerle örtmüştür. Çocuk ise annenin ruhunu örten bu peçeyi kaldırmak için çelimsiz vücuduyla mücadele eder. Çocukluk yıllarında güvensizliği öğrenmiş olan anne ise, çocuğunun kaldırmak istediği bu peçeyi, kaldırmamak için mücadele etmektedir. Aslında annenin mücadelesi çocuğuyla değildir. Ruhunda bir zamanlar örttüğü duyguları yeniden canlandırıp canlandıramamakta yaşadığı korkulardan dolayıdır.

Anne, çocuğunun arzu ettiği duyguların üzerindeki peçeyi kaldıracak olsa, kendini yıllarca sakladığı kalkanların içerisinden çaresizce ortaya çıkmış, güvensiz ve emniyetsiz hissedecektir. Bundan dolayı, çocuğunun arzu ettiği yere dokunmasına izin vermemek için mücadele eder. Çocuk ise annesinin bu ısrarlı geri tepişlerine karşı yeniden yeniden annenin ruhuna yönelecek, hırçınlaşacak, annenin peşini bırakmayacak; anneye yatmak, anneye oynamak isteyecektir... Her bir yöneliş, anneyi daha çok rahatsız edecektir. Ve çocuğun da bu kısır döngü içerisinde hep dışlanmasına, hep itilmesine neden olacaktır.

Çocuk, bu başarısız hamleleri karşısında bir süre sonra durgunlaşacak ve anneye yönelmeyi bırakacaktır. Bu durum ise, bir kısır döngü gibidir. Çocuk da kendi ruhuna kalın bir peçe örterek duygularını tıpkı annesi gibi saklamayı öğrenecektir. Kendisi de anne veya baba olduğunda kendi çocuğunun bu örtülü bölgeye dokunmasına izin vermeyecektir. Annelik ya da babalık duygularını deşelemesine tıpkı annesi gibi müsaade etmeyecektir. Çünkü izin verse yıllar öncesinin acılarını ve çaresizliğini hissedecektir.

Buraya kadar anlatılan kısımlar her ne kadar bir anne ile çocuk arasında yaşanan duygusal ihtiyaçların karşılanma mücadelesi ile annenin yaralı benliğine dokundurmama tepkisi olsa da, anlatılan bu durum aynı şekilde baba ile çocuk arasında da yaşanabilir. Eğer çocuk, babasından ihtiyaç duyduğu güven duygusunu alamazsa, anneye yöneldiği gibi, babaya da yönelir. Başlangıçta; babadan da

alamadığı bu güven duygusu karşısında çocuk hırçınlaşır. Bu yöneliş-ler artık umutsuzluğa dönüştüğünde, çocuk kendi ruhunda babadan alacağı duyguların da kapısını hüznünlü bir şekilde kapatır.

Üçüncü modelde ise, üzerinde çok fazla baskı olan anneleri görürüz. Anne belki eşiyle sevgi iletişimi kuramadığından, belki çocuğunu terbiye etmede yeterince özgür hareket edemediğinden, belki kayınvalidesinin sürekli birşeylere karışıyor olmasından, belki küçük yaşta bebeğini kucağına almasından, belki birtakım sanal bağımlılıklarından, belki uykusunu tam alamamasından vb. pek çok yükle annelik yapmaya çalışıyorsa, kendisini çocuğuna tam veremez. Dolayısıyla çocuğuyla arasında kaygılı bir bağlanış gerçekleşir.

Anneye kaygılı bağlanışın getirdiği bir trajedi de şudur: Çocuk, kendisi de büyüüp anne olduğunda, kendi çocuğuna karşı ya güvensizlik yahut da kaygılı bağlanıştan kaynaklanan sorunlarla çocuğuyla tam etkileşim içerisine giremeyecektir. Bir bakıma, bu, nesiller boyunca devam edecek olan kısır döngünün de başlangıcıdır. Annesine bağlanamamış çocuk,—kendi anne olduğunda—çocuğuna da bağlanamayacaktır. Kendi çocuğuna bağlanamayan o çocuk da, kendi çocuğuna bağlanamayacaktır. Bu bağlanamama da nesiller boyu devam edip gidecektir. Bu kısır döngünün içerisinden çıkılabilmesi için, annenin bilinçli bir şekilde direnç göstermesi, kendi farkındalığının artması ve bunun da ötesinde bir terapi sürecinin takip edilmesi gerekir.

Ciddi bir terapi süreci takip etmeyen kişilerin kolay kolay çocuğuyla duygusal etkileşim içerisinde kalabileceği, çok nadir olarak görülmektedir.

Güven Duygusunu Zedelememeye Dikkat Edilmeli

Çocukluk sırrının ortaya çıkabilmesi için, çocuğun benliğinin güven ortamında bulunması şarttır. Çocuk, ancak güven duyduğu bir ortamda ise,—sanki bir kaplumbağanın kabuğunun içerisinden yavaş yavaş çıkması gibi—kişiliğini yavaş ve ürkek bir halde dışa vurmaya başlar. Ama çocuğun benliği güvensizlik hissediyorsa, çocuk sahip

olduğu kişiliği ortaya çıkartmayı istemez. Yaşadığı ortamda kendisinden istenilen—benliğine zarar gelmesini önleyen—davranışları sergilemeye başlar. Yani kişiliğini ve karakterini ortama göre oluşturur.

Çocuk da ‘şuurlu’ bir insandır! Bu şuurlu insanın karşısında onu hafife alıcı, masumiyetini suistimal edici, minik olmasından kaynaklanan tatlılığını gülme ve eğlenme vesilesi yapıcı tutum ve davranışlar içinde olunursa, benliği güvensiz bir ortamda olduğunu ‘zanneder.’ Kaplumbağanın korku içinde kabuğuna saklanması gibi, o da benliğini savunma mekanizmalarıyla saklar.

Örneğin anne-babanın, yeni konuşmaya başlayan bir çocuğun tatlı ve bebedeksi diline gülmesi, güya severken onunla dalga geçmesi, “Hadi bi daha de, bir daha de” diyerek kelimeleri tam çıkartamamasını eğ-lenceye dönüştürmesi, çocuğun benliğinde güvensiz bir yetişkin grubu ile karşı karşıya olduğu hissini uyandırır. Böyle bir durumda kalan birçok çocuk, konuşmamayı tercih etmekte ve yaşıtları cümleler kurarken, sanki konuşma yeteneği yokmuşçasına susmaktadır. Ya da çocuk yetişkinlerden birinin öğrettiği davranışları, anlamını bilmeden, bütün bir tatlılığı ile sergilerken, başka yetişkinler o davranışların ne kadar ayıp olduğunu söylerlerse, çocuk yaşamın anlamını çözemediğinden dolayı kendini güvensiz hissedebilir. Örneğin, babası çocuğa dil çıkartmasını öğretti ise, anne de çocuğun dil çıkartmasına “Ayıp bir daha yapma sakın” diye ikazda bulunursa, çocuk böyle karışık, tutarsız bir yaşama adım atarken kendini güvensiz hisseder.

Zira çocuk neyi, nasıl yapacağını öğrendikçe yaşama sevinci duyar. Öğrendiği şeyler karşısında birilerinin onu “Ayıp,” “Yanlışı,” “Günah” diye durdurmaya çalışması, yaşamı öğrenmesini güçleştirir. Ahlak kurallarına göre sınırları belli etme yaşı yedidir. Yedi yaşından küçük bir çocuğu ahlakî öğretilere ait kavramlarla durdurmaya veya sınırlandırmaya çalışmak, onu anlam veremediği konuşmalarla karşı karşıya getirir. Bu da kendini güvende hissetmesine engel olur.

Diyelim ki çocukla birlikte misafirlğe gidilmiş. Çocuk, misafir olmanın gereklerini tam bilememesinden kaynaklanan bir davranış sergilediğinde; örneğin ikram edilen şekerden birkaç tane almak istediğinde etraftakilerin ‘incitici’ veya ‘hafife alıcı’ bakışlarıyla

muhatap olursa, güvensiz bir ortamda olduğu kanısına kapılır. Henüz ön bilgisi olmadığı davranışları sergilerken, yetişkinlerin; hatta en güvendiği anne-babasının altında ezilmesi, onu savunma mekanizmalarını kullanmaya iter. Görüldüğü üzere, ürkek bir ceylanın bir ormanda güven içinde gezinirken, anlam veremediği bir çitirtiya karşı kulak kesilmesi ve kendini birden o ortamdan uzaklaştırmak için kaçması gibi, çocuğun benliği de anlam veremediği tavır ve davranışlar karşısında kendini birden yok eder, saklar, sahte tutum ve davranışlar sergileyerek benliğinin ezilmesini önlemeye çalışır.

Çocuk yetişkinin zekâ kıvraklığı ve olaylara bakış açısındaki genişliğinden dolayı da kendini güvensiz hissedebilir. Birçok anne-baba çocuğuna dersleri konusunda yardımcı olmak isterken, konuların ne kadar basit olduğunu vurgulamaya çalışır. O sırada kullandıkları kelimeler, çocuğu kaygılandırır. Anlatılan konular yetişkine göre çok basit olsa da, çocuğun ilk defa karşılaştığı bu soruları önce anlamakta, sonra da özümsemekte belli bir süreye ihtiyacı vardır. Yetişkin çocuğa bu süreyi vermeden, konuların ne kadar basit olduğu vurgusunu yapmaya devam ederse, çocuk aklının yetersiz olduğunu, zeki olmadığını ve hep başarısız olacağını hisseder. Sonuçta, bu zor koşullar karşısında benliği kaygılanır.

Ya da bazen anne-babalar çocuklarının şuur sahibi bir insan olduğunu unutup, onu kandırmaya, kendini yetişkin ayrıcalığı içerisinde göstererek sorunları çözmeye gayret sarf ederler. Halbuki çocuk, ‘anne-babası gibi oldukça değer gördüğünü hisseder.’

Çocuğa çocuksu davranılır ise, çocuk kendisine yönelen yetişkine karşı güven geliştirmez.

Onu kendine rehber edinmez.

Onun yol göstericiliğini kabul etmez.

Örneğin, anne-babanın cep telefonu vardır. Bu aletin içinden ses duyulmaktadır. Yapılan konuşmaların cevabı, bu şeyin içinden başka bir ses ile karşılık bulmaktadır. Böyle bir durum çocuk için çok şaşırtıcıdır. Anne-baba küçük bir cihaza konuşmakta, bazen susup birini dinlemekte, evin içinde yürümekte, o sırada etrafla ilgisini kesecek kadar elindeki cihazla sohbet etmektedir. Bir çocuk için bu

durum oldukça enteresandır. Çocuk bu olaya anlam veremez. Olayı anlamak için merak içinde hareket eder.

Çocuk merak duygusu ile bu büyülü cihaza yöneldiğinde, anne-baba telefonu çocuktan uzaklaştırıp “Hayır kırarsın, sen konuşamazsın” gibi yetişkin ayrıcalığını dile getirirse, çocuk anne-babasına karşı tepkiselleşir. Onlarla mücadele ederek, o büyülü cihaza duyduğu merak duygusunu gidermeye çalışır.

Bunun için aklına ilk olarak, kendini yere atmak gelebilir. Ağlayabilir. Anne-babasına saldırabilir. Çocuk bu saldırgan davranışlarla, kendisini dürtten merak duygusunun önüne geçen anne-babasına karşı benliğinin gelişimini sürdürmeye çalışmaktadır. Böyle bir durumla karşılaşan anne-babalar, genellikle ‘oyuncak’ bir telefon alarak, sorunu çözeceklerini zannederler. Bir de, çocuğun şaşkın bakışları arasında bu sahte telefonu çocuğa benimsetmek

için olmadık akıl oyunları yaparlar ve çocuklarının karşısında nasıl da küçük düştüklerini fark etmezler!

Anne-baba sanki oyuncak telefonda ses geliyormuşçasına “Alooo! Efendiiim! Annesi, kızımız seninle konuşacakmış” diyerek şaşkın bakışlarla kendilerini izleyen çocuğa oyuncacı uzatırlar. Bu sırada; “Hadi kızım, aloo, de. Hadi konuş annenle” denilerek, çocuğun güven duygusuna darbe vurulmaktadır. Çocuk, anne-babasına güvendiğine pişman edilmektedir...

Oysa çocuk çok samimidir. Anne-babasına hâlâ güvenmek için var gücü ile çaba sarf eder. Hatta böyle küçük düşürücü durumda bırakılan çocuk, son bir güven hamlesi ile oyuncak telefona “Aloo, aloo” der ama, anne-baba çocuklarının bu saf ve temiz inanışına ‘gülerek,’ ‘dalga geçerek’ karşılık verdiğinde çocuğun ruhunda hissettiği şey tam bir ihanete uğramışlıktır. Çocuk nasıl olsun da anne-babasının sözlerine güvensin ve onların istediği şeyleri yerine getirsin! İşte bu gibi ince ince güven zedeleyici davranışların birikmişliği, çocuğun anne-babasını dinlememesinin sebebidir. Bu şekilde çocuk, anne-babasının kendisini kandırıyor oluşuna karşı benlik savaşına başlar.

Bütün bunların haricinde, bazen yetişkinler, kendilerinin ‘çok bilmişlik’ ve ‘çok beceriklilik’ten kaynaklanan ayrıcalıklarının olduğu zannı ile çocuğa güvensizlik yaşatırlar. Örneğin, kapının zili çalıp da misafir geldiğinde, yetişkinler bütün sevecenlikleriyle misafiri karşılamak için kapıya yönelirler.

Bu sevince ortak olmak için çocuk da kapıya coşku ile koşabilir. Kapıyı açmak için tokmağa elini uzatabilir. Bu sırada yetişkinler genellikle ne yapar? Çocuğun elini kenara itip, “Dur. Sakın açma kapıyı!” diyerek, onu kenara iterler de farkına bile varamazlar. Çocuk çatık kaşlar ile kenara itildiği halde, kapıdaki misafire güler yüzle “Efendiiim, buyursunlar” denilir. İşte bu durumu yaşayan çocukların dramı! Anne-babaların çoğu defa kendi yaşamları arasında kaybolup giden çocuk benlikleri... Çocuk, böyle böyle anne-babadan güven kayıpları ve aidiyet yoksunlukları yaşar ve kendini içinde sertleştirir. Katılaştırır. Bir süre sonra da bu katı ruh, anne-baba ile duyarsız çatışmalar yaşar.

Güven Duygusu, Özgüven Değildir

Buraya kadar anlatılmaya çalışılan ‘çocuğun benliğini güvende hissetmesi’ idi. Tekrar ifade etmek de fayda var; bunun ‘özügüven’ ile bir ilgisi yok.

Özügüven gelişimi diye bahsedilen, çocuğun benliğini güvensiz bir ortamda hissettiğı için, kendi içinde kendini kapatması, kilitlenmesi ve yaşamın çok zor olduğı kanısı ile kendinden; yani ‘özünden’ başkasına güvenmemesidir. Bu itibarla bakıldığında ‘özügüven,’ dışa karşı güvensizliğin adıdır. Kişinin kendi haricindekilere güvenmeme halidir.

Güven duygusunda ise, özellikle erken çocukluk döneminden başlayarak insanın benliğini güven atmosferinde hissederek kişiliğini geliştirme, karakterini olgunlaştırma hali söz konusudur. Tam da bu noktada şu soru akla gelebilir:

Yaşam oldukça zor ve güvensiz kişilerle dolu. Çocukların bu kadar suistimale maruz kaldığı bir dünyada geniş bir güven duygusu ile yetişmeleri, ileride zarara uğramalarına neden olabilir mi?

Hemen cevap vermek gerekirse; hayır. Çocuk güven duygusu içinde yetişmiş ise, kimin güvenilir, kimin güvenilmez olduğunu zaten çocukluktan itibaren getirdiğı bir tecrübe ile çok rahat ayırt edebilir. Diyebiliriz ki; çocukluk döneminde benliği güven içinde gelişmiş olan bir çocuk, yaşamın geri kalan kısmında kimin, ne kadar güvenilir olduğunu, büyük bir hissedicilik gücü ile hisseder. Zira çocuk güven duygusunun ne olduğunu bildiğı için, güvensiz ve suistimal edici bir ruha sahip birini gördüğünde, onu gözlerindeki sönüklükten, teninin soğukluğundan, konuşmasındaki suniliklerden hemen tanır. Çocuk, gerçek güven duygusunu alırken böyle suniliklerle karşılaşmamış, anlamsız bakan gözlerle muhatap olmamıştır. Güven duygusu içinde yaşamını geçiren çocuk, karşılaşacağı güvensiz bir durumu hemen fark eder. Yaşadığı şeyin ne olduğunu bilmez; ama karşısındaki kişinin “Gel sana şeker vereyim” diye seslenmesinde bir anormallik olduğunu sezer. Belki bir bakıştan, belki bir dokunuştan, belki bir ses tonundan ya da oturuştan rahatsızlık hisseder.

Ancak buna mukabil, çocuk anne-babasından yeterince güven duygusunu yaşayamıyor, tersleniyor, küçük düşürölüyor, tavır ve

davranışlarla yalanlar içinde bırakılıyor, yetişkin ayrıcalığı ile dışlanıyorsa, karşısına çıkan kişinin güvenilir biri olup olmadığını da anlayamaz, hissedemez. Kendisine yönelen ezici bakışlar zaten bir zamanlar annesinin de bakışlarına benzediği için böyle bakışların arkasında aslında ‘sevgi’ olabileceği yanılgısını taşıyabilir. Kendisini kandırmak isteyen bir kişiyi anlasa da, zaten anne-babasının yalanlarına da maruz kaldığı için böyle aldatmacaları zararlı göremez.

Bu açıdan bakıldığında çok rahatlıkla diyebiliriz ki; benliği güven içinde gelişen çocuğun yaşama tutunması ve kendisine yönelen tehlikeleri hissetmesi oldukça kolayken, benliği tahrip edilen çocuklarda böyle bir hissedicilik özelliği olmaz. Ayrıca unutmamak gerekir ki, benliği güvensiz bir çevrede yetişmiş olan çocuk, gerek yaşamında güvenilmez kişilere yanılıp da güvendiği ve zarara uğratıldığı gerekse arkadaş, eş ve dostlarını iyi seçemeyip hep ihanetlerle karşılaştığı için bir süre sonra hayatta birine güvenmenin doğru olmadığı kanısını benimser.

Böyle bir dramı yaşayan kişi “Babana bile güvenmeyeceksin” diye kendi ruhundaki güvensizliği dışa vurur. Aslında çocukluk yıllarında tanıyamadığı güven duygusunun ilerleyen yıllarda kendisine yol göstericiliğinden faydalanamadığı için, sosyal yaşam içinde bir türlü doğru kişiyi bulamaz. Yanlış kişiler tarafından uğratıldığı zararlar karşısında da kendini daha fazla kullandırmamak için “Kimseye güvenmemeli” prensibi ile yaşamaya başlar.

Çocukluk döneminde başlayan bu trajik hikâye, yaşamın her dönemine sirayet eder; kişi evliliğinde eşiyle ilişkisinde, işle ilgili kuracağı ortaklıkta, okuldaki arkadaşlarıyla, komşusuyla, akrabasıyla olan diyaloglarında hep bir güvensizlik, hep bir ihanete uğrama kaygısı içinde olacaktır.

Yaşamı Kâbusa Çeviren Olaylar, Benliği Kapatır

Çocukluk yıllarında yaşamı kâbusa çeviren öyle olaylar vardır ki, çocuk bu darbeler karşısında yaşama karşı güven duygusunu tamamen yitirir. Yaşama bakışı ve kaygıları artar. Örneğin çocukluk yıllarında yaşanmış bir taciz olayı çocuğun yaşamının geri kalan

bütününü felce uğratabilir. Zira yaşanmış bir taciz olayının çocuk ruhundaki artçı depremleri çocuğun yetişkine karşı hissettiği güven duygusunu mahveder.

Çocuksu bir teslimiyet ve saflık içinde bütün yetişkinleri ‘kutsal’ veya ‘saygın’ kişiler olarak zanneden çocuk, uğradığı taciz olayı ile, o güne kadar yetişkinlere gösterdiği saygınlığın bir yanılgı olduğunu anlar. Kendini güven içinde bıraktığı yetişkinden yaşadığı böyle bir olay ile bir benlik ‘kapanması’ yaşar.

Benliğinin bir daha aynı zarara uğramaması için herkese, ‘güvenilmeyecek kişi’ muamelesi yapar. Hatta güven duygusunun ‘gereksiz’ olduğu düşüncesiyle başkalarını aldatmakta, başkalarına karşı ikiyüzlü tavırlar sergilemekte, kuzu görünümlü bir kurt rolü oynamakta beceri kazanır. Sanki herkese güveniyormuşçasına etrafa güven telkin etse de, aslında için için kimseye güvenmediğini büyük bir ustalıkla saklamayı başarır.

Çocukluk çağında böyle bir durumu yaşayan kız çocuğunun, anne olduğunda yaşayacağı dramlar da içler acısıdır. Böyle bir anne hem kendi çocuklarına karşı tahammülsüz ve hırçın, hem hayata karşı güvensiz, hem de içindeki büyük boşluğun oluşturduğu kaygıdan dolayı huzursuzdur. Huzur aramak için attığı adımlar kendisine anlık ‘mutluluklar’ tattırsa da içindeki bu yaralı benlik noktaları çözüme kavuşmadıkça ağzının tadını, ruhunun sükûnunu elde etmesi zor olacaktır.

Ruhunda yaşadığı bu çalkantıları ne eşine, ne de başkasına açacak derecede güven hissetmediği için de kendi yaraları ile bir ömür boyu yaşamak zorunda kalacaktır. Ne birileri kendisini anlayabilecek, ne de kendisini birilerine anlatabilecektir. Çocukluk yıllarında yediği vurgunun acısı, bir yaşamı kâbuslar içinde bırakacaktır. Böyle bir kişinin, mutlak surette bir uzman desteği almasını öneririz ki, ruhunun derinliklerinde kendine acı veren bu çıbanbaşlarını tedavi edebilsin. Günümüzde birçok çocuğun maruz kaldığı güven yoksunluklarının bir örneğini Esma Hanım’dan dinleyelim.

“Ben akıllı-uslu Esma idim!”

“Babam, sert mizaçlı biriydi. Dövmek bir yana babamın bize bakması yeterdi kendimizi düzeltmek için. Korkuyordum yani babamdan. Otorite sanırdım; ama diktatörlükmüş babamın bize yaptığı.

Aile dostumuzun kızı Sevil ile aramızda 40 gün vardı. Sevil, benden çok farklıydı. O, şımarıktı, susmak bilmez, her denilenin tersini yapar, asla söz dinlemez, ne derseni bildiğini okur, bağırır, çağırırdı...

Ben ise gerek annemin, gerekse babamın telkinleriyle hep örnek gösterilen akıllı-uslu, terbiyeli çocuktum.

‘Bak Esma’ya nasıl yapıyor?’

‘Bak Esma’ya nasıl davranıyor?’

‘Bak Esma’ya ne kadar akıllı?’

Hep bunları duyardım. Şimdi düşünüyorum da, aslında ben bir kere yaşayacağım o çocuksu duygularımı bırakmış, çocukken bile yetişkin bir kişi gibi görünmeye çalışmışım. Çocukluğumu yaşamadığımı şimdiki çocukları gördükçe anlıyorum. Bunun eksikliğini nasıl hissediyorum ruhumda! Ben bekledikleri kişi olmuşum bunu yeni yeni anlıyorum.

Bir şey yapmak istediğimde, can atsam bile vazgeçiyordum. İçimdeki heyecanları dışarıya çıkartacak olsam, bana eleştiri geleceği için duygularımı bastırıyordum. Çocukluk yıllarında kendimi beğendirmek için sergilediğim bu sahte benlikle yaşamaya öyle alışmışım ki, artık kendim gibi olmaktan oldukça çekinir olmuşum. İçimde hâlâ, sanki yanlış yapacağım, birileri bir şey söyleyecek, beni küçük düşürecek endişesi var. Biliyorum bunlar geride kaldı; ama içimdeki bu kaygılı hal devam ediyor.

Şu an 28 yaşındayım, bir şey söylediğimde, yaptığımı ya da yapacağımı birilerinden onay almadan, destek görmeden ‘Bu benim kararım’ deyip yapamıyorum. Beni eleştirmelerinden, arkamdan konuşmalarından, ya da ayıplamalarından korkuyorum. İçimde hep bir tedirginlik var. ‘Şu, bu ne düşünüyor?’ diye hareket ediyorum. Bu nasıl bir histir

bilemiyorum; ama hâlâ babamdan, babamın beni ezeceğinden korkuyorum. Bu ona duyduğum bir hayranlığın ve sevginin yansımasından kaynaklanan bir korku değil. Korku işte. Ürküntü gibi bir korku. Korkum sadece babamdan kaynaklanmıyor, annemden de korkuyorum. Ama onun korkusu da daha başka. Annem bana küsecek, kırılacak diye korkuyorum, duyguları zedelenecek diye korkuyorum. Üzülecek diye korkuyorum. Korkuyorum, hep korkuyorum...

Bu korku yüzünden bile çocukken (henüz okula başlamamıştım) çok korkunç bir olay atlattım. Sevillerle seher denilebilecek bir vakitte pikniğe gitmek üzere hazırlanıyorduk. Evimizin olduğu sokağın başında artezyenden su doldurmaya gitmiştik Sevil ile. Tam bidonu elimize aldık ki, arkamdan sessizce yaklaşan birinin vücuduma dokunduğunu hissettim.

Sevil hemen kaçtı. Bense öyle korktum ki, gıkımı bile çıkaramadım. Bir kuş çaresizliği ile sindim kaldım orada. Allah'tan ki o sırada camiden çıkmış olan bir amca oradan geçiyordu. Bizi gördü. Bize baktığında benim ürkek ve korku içindeki duruşumdan yolunda gitmeyen bir şeylerin olduğunu anladı ki; 'Ne oluyor orada?' diye seslendi. Ben korkudan öyle titriyordum ki, yardım dahi istemek için seslensem, daha kötü şeyler olacağından korkuyordum. Annem-babam duysa bana ne yapar, diye korktum. Küçük bedenimle kuytu köşede sinmiş kalmıştım ki, camiden çıkan bu amcanın sesi ile beni köşeye sıkıştıran adam, sanki hiçbir şey olmamış gibi uzaklaşıp gitmeye başladı.

Aynı şeylerin çocuğumun başına geleceğini düşündüğümde kalbim o günkü korku içinde atıyor. Sanki o olayı yeniden yaşıyorum. Hâlâ, saygı duyduğum, güven içinde kendimi sevdirdiğim yetişkinlerin sanki gerçek yüzünü görmüş olmaktan kaynaklanan büyük bir güven kaybı yaşıyorum. En güvendiğim kişilerin bile, bir gün bana beklenmedik bir zarar vereceğini düşünerek kaygılanıyorum. İçimde hep bir tedirginlik var.

Çocukluğumda yaşadığım bu olayı ne annem bilir, ne beni korku ile sindiren babam. Şu an evliyim ve aynı şeyin çocuğumun da başına gelebileceğinden çok kaygılıyım. Çocuğumu her an takip etmek, onun nerelere gittiğini bilmek, kimlerin ona ne dediğini öğrenmek istiyorum. Bir yere gittiğinde, gözümün önünden kaybolursa, ‘Başına bir şey mi geldi?’ diye kaygılanıyor, arkadaşlarımla arasında suratım kireç gibi oluyor.”

‘Yeniden Güven’

Çocukluk yıllarında uğratılan zararlar, gelip geçti gibi görünse de, maalesef yetişkinlik yıllarında kişinin peşini bir gölge gibi takip etmekte, kaygılı yaşam ilerleyen yıllarda da bilinçaltında devam etmektedir.

Bu kaygılardan kurtulmak ve geçmişin yükünü sırttan indirmek için günümüzde psikoterapi yöntemleri geliştirilmiştir. Aslında psikoterapi ile elde edilen kazanç, kişinin yaşama yeniden güven duymasını sağlamaktan başka bir şey değildir. Kişinin kaygı ile sakladığı benliğinin, yeniden güven duygusu ile dışarıya açılması, yaşama adım atmasıdır. Ancak benlik böyle bir güven içinde saklı bulunduğu yerden kolay kolay çıkmayacak, kendini savunmasız olarak kimseye teslim etmek istemeyecektir. Zira benliğin geçmiş yıllarda uğradığı zararlar, benliği savunmasız bırakmaya engel olmaktadır.

Bu savunma mekanizmaları olayların yaşandığı sırada, yaşanan travmayı daha az hissetmek için, da-ha büyük kaygılar oluşmaması için benliğe verilen bir koruma sistemidir. Ancak bir dönemde farkında olmadan kullanılan bu savunma mekanizmaları yaşamın ilerleyen yıllarına da yayılmaya başlarsa, kişide psikolojik rahatsızlıklar baş gösterir. Nereden geldiği belli olmayan kaygılar, öfkeler, sinir krizleri, anlamsız savunma halleri kişiyi esir alır. Tıpkı 29 yaşındaki İrem Hanım’da olduğu gibi.

“Kendimi savunmaktan bitkin ve yorgunum!”

“Hiçbir zaman sakın bir çocuk olamadım. Bana söylenen, istenen, benzetilen çocuklar gibi olmadım. Hep evin asi çocuğu oldum. O yüzden annem hâlâ ‘Seninle bir türlü anlaşıyoruz’ der.

Çocukluğumdan beri haklı olduğumu düşündüğüm şeyleri yapmaya gayret ettim. Yapmak istediklerimi hep yapmaya çalıştım. Belki ‘kabul ve onay merkezi olan anne-baba’ onayı olmadığı için, onlara göre önemsiz, gereksiz olduğu için ‘Hayır,’ ‘Yapma,’ ‘Olmaz’ gibi sözler aldım. Ama içimde öyle bir savunma mekanizması geliştirdim ki, yıllarca istemediğim şeyleri bile yaptım. Biri ters bir şey dese, lafımı öyle bir yapıştırıyorum ki, karşımdaki kişi öylece kalakalıyor. Susup bana bakıyor. Bu yüzden arkadaşlarım bana hep “Avukat olmalıymışsın” derler.

Aslında her işini yapan, erkek gibi kendini korumasını çok iyi beceren ben; artık yoruldum. Bu savunmalar, bu sözler beni son derece rahatsız ediyor şu an. Bakıyorum da kendime; yorgun, bitkin bir halde ruhum. Niye hep kendimi savunuyorum? Niye bana bir laf söylendiğinde ‘pat’ diye karşılığını vermek için çabalıyorum?

Öte yandan bir de sizden sevgi bekleyen birine eş olmak, size kendini güven içinde teslim etmek isteyen bebeğe anne olmak gereğini hissedince, onlara karşı bile nasıl saldırgan, sabırsız olduğumu fark ettikçe, kendimi onlara karşı bile nasıl savunduğumu gördükçe kendimden bıkiyorum. Bebeğim bir şeyleri öğrenmek, keşfetmek istiyor. Ama anne olarak kendimi gözlemlediğimde en çok kullandığım sözlerin; ‘Dur,’ ‘Yapma,’ ‘Otur,’ ‘Ye,’ ‘İç,’ ‘Uyu,’ ‘Ses çıkartma’dan ibaret olduğunu görüyorum. Kendimi korumak için geliştirdiğim bu savunma mekanizmalarının başkalarına zarar verdiğini iyice anladım.

Her şeye müdahale etmeyi, her şeyi yönetmeyi, her şeyin kontrolüm altında olmasını istiyorum. Kontrol benden çıktığında kendimi güvensiz hissediyorum. Böyle yaşamak beni ruhen çok yordu. Savunma mekanizmalarımdan kurtulmak istiyorum, ben de artık kendimi güven içinde eşime

ve çocuklarıma bırakmak istiyorum; ama bunu nasıl yapacağımı da bilemiyorum...”

—İrem Hanım (29)

İrem Hanım’ın bilemiyorum dediği şeye, ‘yeniden güven’ duygusu diyoruz. Kişinin yıllar önce benliğine yönelen saldırılar ile kendini bir çelik kutucuk içine saklayıp, kendini korumak için ha bire başkalarına saldırmaktan vazgeçebilmesi, ancak ‘yeniden güven’ duygusunun kazanılması ile mümkündür. Ancak yıllarca uğratıldığı zararın acıları ile yaşamış olan benliğin yeniden güven duygusu geliştirmesi çocukluk yıllarında olduğu kadar kolay değildir. Bu, birtakım psikolojik rehabilite yöntemlerle olabilir. Ya da kişi tam olarak güven telkin eden birisiyle tanıştığında, kendini doğal bir rehabilite sürecinde bulabilirse oluşabilir.

Yeniden güven duygusunda önemli olan şey, kişinin kendini her şeyi ile güvenebileceği birine, güven içinde bırakması ve bu kişinin de kendisini suistimale uğratmaması, güvensizlik adına zerre kadar bir şey hissettirmemesidir. Böyle bir kişi ile karşılaşılırsa, yeniden güven duygusu gelişebilir. Böyle bir kişi, ruhunda bu dirilişi meydana getiren ‘güven insanı’na karşı büyük bir bağlılık yaşar. Yıllar sonra tattığı güven duygusunun sevinci ile yaşama yeniden merhaba diyebilir. Sanki bir çocuk gibi, ruhunda duyduğu güven duygusunun sıcaklığı ile yavaş yavaş güvenebilmenin kendisinde oluşturduğu huzuru hissederek, güven duygusunu geliştirmeye, etrafındaki kişilere yansıtmaya başlar.

Bu açıdan bakıldığında evlilik, kişinin ikinci doğumudur. Kişi kendini eşine güven içinde bırakabilirse, ne bir uzmana gitmeye ne de psikolojik bir destek almaya gerek kalır. Yıllar önce uğradığı zararlardan kaynaklanan savunma mekanizmalarını kullanmayı bırakır, kılıçlarını indirir, kendini güven içinde eşine teslim eder. Eş, kendisine büyük bir güven içinde teslim olan eşine hiçbir güvensizlik yaşatmazsa, böyle bir evlilik yaşayan eşler birbirlerine hissettikleri güven duygusu ile yeniden doğmuş gibi mutlu olurlar.

Burada ilginç bir ayrıntının da altını çizmekte fayda vardır. Çoğu defa bir genç kız, babasının ruhunda oluşturduğu eziklik ve

yoksunluktan kaynaklanan güven kaybı yaşıyorsa, ya da genç bir erkek annesinin otoriter ve baskıcı tutumu yüzünden anne yoksunluğundan kaynaklanan bir güvensizliği hep ruhunda taşımış ise, böyle kişiler evliliklerinde farkına varmadan babasından alamadığı güven duygusunu eşinden almaya çalışır. Babasının kendisini sevip okşadığı, öpüp kokladığı gibi, eşinin de kendisine öyle şefkatli davranmasını ister.

Ancak bir eş, baba gibi olamaz. Zira eş, eşi sevdiğinde, onda hissettiği duygular, bir babanın kızına karşı hissettiği duygular gibi değildir. İşte ne zaman ki, bir kadın kendisini seven eşinin bir süre sonra bir baba gibi koşulsuz sevgi içinde değil de, bu sevgilerin sonucunun bir yere doğru gittiğini ve sanki kendisinden istifade edilmek istendiğini hissetse, eşine olan güveni de sarsılır. Ya da anne sevgisinin yoksunluğunu yaşamış olan bir erkek, yeniden güven kazanmak için—farkına varmadan—eşinden anne sıcaklığını bekleyebilir.

Örneğin akşam eve geldiğinde eşinin yemek hazırlamadığını görse, birden hayal kırıklığına uğrar. Bir anne gibi davranmayan eşine karşı geliştirmeye çalıştığı güven, sarsılmaya başlar. Ya da bir hastalık durumunda anne ya da baba yoksunluğu yaşamış olan kişiler, hayallerinde kurguladığı anne ilgisini ve sevgisini eşinden bekler. Kendisinin sarılıp sarmalanacağını, saçının okşanacağını, bir çocuk gibi ateşinin ölçüleceğinin, ilaçlar getirilip verileceğinin beklentisine girer.

Ne zaman ki bunları eşinde göremez, o takdirde eşine karşı beslemeye başladığı ‘yeniden güven’ duygusu zedelenir. İşte bu yüzden, evlilik insanlar için ruhsal bir tedavi sürecidir, ancak eşler anne-baba yoksunluklarından kaynaklanan eksiklikleri eşlerinden gidermeye kalkmamalıdır.

Eş, baba değildir. Eş, kocadır.

Eş, anne değil, hanımdır.

Eşler anne şefkati ile kocalarına yönelebilir, ama bu yöneliş anne gibi olamaz. Eşler baba şefkati ile hanımlarına yönelebilir, ama bu bir baba gibi olamaz. Eğer ruhta bu ayırım yapılamaz ise, eşler sanki babası gibi davranmayan eşine karşı yeniden güven duygusu

geliştiremez. Kendisine yemek yapmayan, ütüü ihmal eden eşine karşı güven duyamaz.

Evliliklerin bir terapi süreci olabilmesi için, kişi önce kendi yoksunluklarını bilmeli ve anne yoksunluğunun ömür boyu giderilemeyecek bir boşluk olduğunu kabullenmeli. Baba sevgisinin ömür boyu ruhta bir kuyu gibi derinliğini hissettireceğini kabul etmelidir. Eğer kişi bu yoksunlukların farkına varır ve bunlarla yaşamaya çalışırsa, anne sevgisini eşinden beklemeye çalışmaz. Baba sevgisini kocasından beklemeye çalışmaz. Alamadığı baba sevgisinin hırçınlığı ile eşine saldırmaz, göremediği anne sevgisinin yokluğunu da eşinden çıkartmak için mücadele içine girmez. Bu yanılsama yaşanmadan, kişi evliliğe adım atarsa, evlilik, kişinin ruhunda yeniden güven süreci oluşturur.

Yeniden güven duygusu o kadar önemlidir ve kişinin ruhundaki kilitli noktaları açmada o kadar vazgeçilmezdir ki, Anadolu Pedagojisi yeniden güven duygusu için kişiler arasında 'hayırhak'lık diye bir davranış biçimi tavsiye etmiştir. Hayırhaklık, iki kişinin birbirini 'ahiretlik' olarak tanımlaması ve bu iki kişinin birbirine büyük bir güven ile güven duymasıyla oluşan arkadaşlık kurumudur. Hayırhaklık veya ahiret kardeşliği içinde bulunan kişiler birbirlerine sırlarını, dertlerini, çözümsüz olduğunu düşündüğü sorunlarını anlatarak hem ruhsal bir boşalma yaşarlar, hem de sorunun içindeyken çıkış yolunu görememenin verdiği panik halinden, arkadaşlarının halim selim düşünerek yol göstermesiyle çıkarlar. Bu hayırhaklık dostluğu, doğal bir terapi yöntemidir.

Babadan Gelen Güven Duygusu: Dirayet

Güven duygusunun başka bir şubesi de çocuğun babasından alacağı güvendir. Çocuğun anneden alacağı koşulsuz şefkat ve sevgi ile oluşan güven duygusunun yanında, kendisini destekleyecek, sırtını yaslayacak ve kendisini çaresiz hissettiğinde sorunlarını çözebilecek başka bir güven duygusu daha tatması lazımdır. Bu, 'dik durabilme' veya 'güçlü durabilme' adına oluşan güven duygusudur ki; babanın ruhundan çocuğun benliğine siner.

Çocuğun erken çocukluk döneminde babadan alacağı güven duygusundan haberi yoktur. Bu dönemde babayı ‘biri’ olarak algılar. Her gün karşısına çıkan, onu seven, onunla uyum sağlayabileceği biridir o kadar. İlerleyen yıllarda ise çocuk, baba ile duygusal iletişim kurmaya başlar. O zaman babadan ruhen beslenme de başlar. Bu, ruhen anneden beslenmeden çok daha farklıdır.

Çocuğun anneden beslenmesini insan vücudundaki yumuşak dokulara, et ve deriye benzetebiliriz, babanınkini ise kemikleşme ve iskelet sistemine benzetebiliriz. Yani, çocuğun dik durabilmesi için, babanın kendi ruhunu çocuğun benliğine akıtması gerekir. Çocuğun şefkat ve sevgi dolu olabilmesi için de anne ruhunun çocuğun benliğine koşulsuz olarak akıyor olması gerekir. Böylece çocuğun kişilik ve karakter gelişimi tamamlanır.

Başka bir deyişle, çocuğun karakteri baba ile, kişiliği ise anne ile oluşur. Peki, “Karakter ile kişilik arasındaki fark nedir?” diye bakacak olursak; ‘karakter, bir davranıştaki süreklilik ve kalıcılık halidir.’ Bir çocuğun bir davranışı benimsemesi ve bu davranışı direnç ile hiç şaşmadan uygulayabilme yeteneği, babanın çocuğun ruhuna olan tesirinden kaynaklanır.

Örneğin, çocuğun verdiği sözde durabilmesi, vaktinde bir yerde olabilmesi, ders çalışma prensiplerini edinmesi, güçlükler karşısında dik durabilmesi ve benliğinden taviz vermemesi babası ile yaşadığı derin ilişkiyle bağlantılıdır.

Benliğinde babasını güven içinde hissedemeyenler, genellikle tek bir hattı takip edememe sorunuyla karşılaşır. Namaz kılmakta, oruç tutmakta, verdiği sözü yerine getirmekte, programlı ders çalışmakta oldukça zorluk çekerler. Ders çalışmakta zorluk çeken birçok çocuğun arka planına bakıldığında zaman, anneden daha çok, babanın yoksunluğu görülür. Bir çocuk ders çalışmıyor, ders çalışmakta zorluk çekiyor, televizyonun başından kalkmakta zorlanıyor, uyku düzeninin oturmasında problem yaşıyorsa, burada sorgulanacak kişi anne değil, babadır.

Çocuk, babayı ne kadar sözüne güvenilir, ne kadar dürüst, ne kadar karakterli görürse, babasından alacağı güven duygusuyla ve yansıtma özelliğiyle babanın özelliklerini kendi bünyesine kopyalar. Çocuk hem anneye, hem de babaya bakarak kendi davranışlarının

nasıl olması gerektiği konusunda, bir taraftan yardım talepleriyle meşguldür, bir taraftan da anne-babasını taklit yoluyla kendi davranışlarını geliştirmeye çalışır.

Babalık Duygusu Sonradan Gelişir

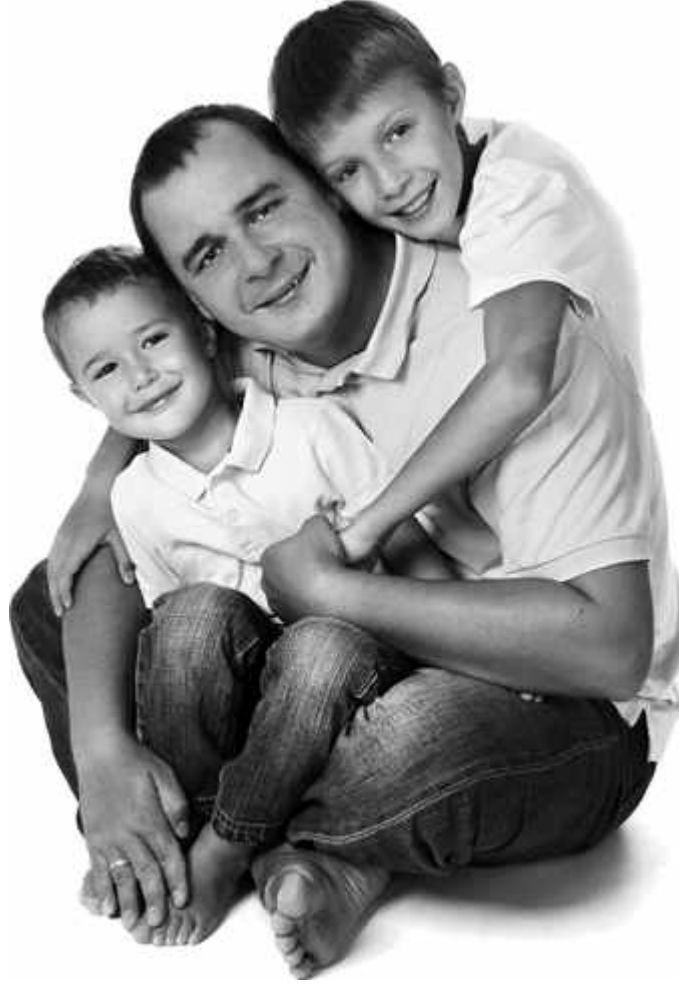
Annelik doğuştandır. Ancak babalık duygusu, sonradan gelişir. Çocuk, babaya yöneldikçe, babanın babalık hissini uyandırır. Halbuki anne, karnında çocuğunu hissetmeye başladığı andan itibaren, duygu dünyası olarak çocuğa hazır hale getirilmektedir. Anne açısından bakıldığında, annenin çocuğa hazır hale getirilişi, karşı konulmaz zorunlu bir süreçtir. Anne dokuz ay boyunca karnında çocuğunu taşıırken, onun kırıntılarını karnında hissederken, çocuk bir an sessizliğe bürünse ve kımıldamadan dursa endişeye kapılır. Bu durumda anne, aslında 'anne olma'ya hazırlanıyordur. Çocuk her gün, her dakika, her saniye kendini anneye hissettirirken, baba bu hissettiriliş dönemini yaşamaz.

Anne kendi isteği ile çocuğunu sevmez. Mecburdur çocuğunu sevmeye. Karşı koyamayacağı bir güç, anneyi çocuğuna yöneltir. Çünkü annenin iç dünyasındaki hormonlar anneyi çocuğu ile bütünleştirir. Çocuğuyla büyük bir etkileşim içerisine girer. Ancak, annenin yaşadığı bu süreç baba için geçerli değildir, baba ne çocuğunu bedeninin bir parçası olarak üzerinde taşır, ne de hormonları ona babalık hissini hatırlatır. Babaya, babalığını hatırlatan şey, çocuğun acizliğinden kaynaklanan korunma hissiyle başlar. Baba, bebeğinin korunmaya muhtaç halini erkeksi bir güç ile kanatlarının altına almaya çalışırken, ruhunda babalık hissi de uyarılmaya başlamıştır. Çocuk daha sonra babaya yöneldiğinde, babayı gördüğünde ona ayrıcalıklı tebessüm ettikçe, babanın içinde de âdeta annenin yaşadığı gibi bir evlat sevgisi uyanır.

İşte bu nedenledir ki, bir babanın, babalık duygusunu yaşayabilmesi, çocuğu ile uzun uzun vakit geçirebilmesine ve ona kendisini bırakabilmesine bağlıdır. Eğer baba çocuğunu anneye bırakır ise, kendisine de yazık eder. Zira kendi babalık hissini uyarılması, çocuğu ile kuracağı derin ve kaliteli iletişimle ilgilidir. Özellikle erken çocukluk döneminde çocuğu ile etkileşim içine

giremeyen bir baba, daha sonraki yıllarda çocuğunda olması gereken ruh bütünlüğünü sağlamakta zorluk çekebilir. Çocuğun kendisini anlamadığından şikâyetçi olurken, çocuk da babasının kendisini anlamadığından yakınabilir. Arada adı konulmamış bir kopukluğun yaşanması, çocuğun kendini babaya hissettirmesi döneminin kesintiye uğraması ile ilgilidir.

Anneler yanılmamalıdır; babadan tıpkı kendileri gibi çocuğa büyük bir aşkla bağlanmasını beklememelidirler. Zira baba ile çocuk arasındaki bağlanma, babanın bebeği ile yaşayacağı süreç içinde gün be gün oluşacaktır. Birçok anne, çocuklarını dünyaya getirdiğinde, babaların çocuklarıyla yeterince ilgilenmediğinden, onları yeterince sevmediğinden, kendisi gibi çocuklarını hissetmediğinden şikâyetçidir. Halbuki bu durum gayet doğaldır. Hatta birçok baba sırf eşlerinin hatırı için çocuklarına büyük ilgi gösterir. Bilinçli bir anne; babayı böyle zor bir duruma sokmamalı, kendisi gibi çocuğuna yönelmesini beklememelidir. Ancak ikinci veya üçüncü çocuğunu kucağına alan babaların durumu daha farklıdır. Eğer bir babanın ilk çocuğunda babalık hissi doyasıya uyanmış ve evlat sevgisini ruhunda hissetmişse, ikinci veya üçüncü çocuklarında tıpkı bir anne gibi evlat sevgisini ruhunda deruni bir şekilde hissederek onları kucağına alır.

Çocuk, ilk dönemlerde bütün ihtiyaçlarını anneden karşıladığı için baba ile ilgisi çok yoktur. İlerleyen yıllarda ise sosyalleşme dönemine girer ve babasından güç ve kuvvetten kaynaklanan bir güven duygusu almaya başlar. Babanın anneye göre daha iri bir duruşu vardır. Bu duruş, sesin kalınlığı ve vücudun daha güçlü görünüyorsa, çocukta güç ve kuvvetin varlığını da hissetmesine neden olur. Çocuk, zorda ve darda kaldığında, kendisini çaresiz hissettiğinde, babasından yardım alabilmenin güvenliğini hisseder. Babasının gücünden koşulsuz olarak istifade edebileceğinin keyfini yaşar. Çocuk, sabah erken saatte kalkıp işe giden babanın sergilediği bu irade karşısında güç kazanır.

Çocuk, ağır bir masayı kaldırırken babasının güç ve kuvvetini gördüğünde ve babanın ter içinde de kalsa o masayı kaldırma konusunda sergilediği iradeyle kendi iradesini güçlendirir. Çocuk her daim namazını aksatmadan kılan, soğuk havada soğuk su ile abdest

alan, uykunun en baskın olduğu sırada dahi kalkıp namazını eda eden babanın; bu güçlü duruşu ile kendi ruhunda dirayeti oluşturur.

Bir Ramazan hatırası

“İlk bilinçli orucumla 18 yaşında tanıştım. Ağustos ayının en sıcak zamanına denk gelmişti Ramazan ayı. Gün, uzun ve sıcaktı. Daha Ramazan’ın ilk günü çok zorlanacağımı anlamıştım. Akşamı zor ettim. Akşam olup da iftarı beklediğimizde bir bardak suyun ne kadar kıymetli olduğunu anladım. İftarın olmasını saniye sayar gibi beklemeye başlamıştım. Ve sonunda ‘Haydi orucunuzu açın’ der gibi ezanlar okundu. Hepimiz sofraya oturmuş açlık krizleri çekerek yemeklere saldırırken, bir ara babamın yokluğunu hissettim.

Babam bir yudum su alarak orucunu açmıştı bile. Namazını kılıyordu. Açlığımı hissederek babamın huşu içinde namaz kılışını izledim. Babamın açlık karşısındaki dik duruşu bana öyle tesir etmişti ki, o Ramazan açlık hissine karşı, nasıl da dik durulabileceğini bizzat gördüm.

Bugün babam yok, hayatıma baktığımda rahatlıkla söyleyebilirim ki, babamın olaylar karşısındaki dik duruşu, bir işi sonuna kadar sürdürme iradesini sergileyişi, verdiği sözü her ne pahasına olursa olsun yerine getirişi, şu an büyük bir şirket sahibi olmamın en temel sebebidir.”

—Metin K. (42), uluslararası bir şirketin sahibi

Baba; sahip olduğu güç, kudret ve kuvveti çocuğuna güven duygusu verme adına kullanmamalı, onun üstünde güç ve kuvvetini denememelidir. Gerek psikolojik, gerekse fiziksel şiddet uygulamamalıdır. Baba, çocukla dişlerini ve yumruklarını sıkarak konuşuyorsa, bu, çocukta güç ve kuvvet oluşturmaz. Çocuk, babasının sergilediği bu güç gösterileriyle, olsa olsa güven duygusunu yitirir. Yitirilmiş güven duygusu ile çocuk duyarsızlaşır.

Yanılmamak gerekir; baba baskısı veya baba yoksunluğu yaşamış olan çocuklar da güçlü olabilir. Ama baba baskısı ile oluşan güçlü duruş, duyarsızlaşma ve vicdan hissinin kaybedilmesi ile oluşan güçlü duruştur. Böyle bir çocuk da büyük işler başarır; ama kaybettiği bir his vardır, o da güven. En zayıf olduğu çocukluk döneminde, babasının güç ve kuvvetini, eziciliğini kendi bedeni ve ruhu üzerinde hisseden çocuk, güven duygusunu nasıl geliştirebilir ki? Böyle bir çocuk babasına bile güven hissedememişken, başka insanlara nasıl güvenebilir ki? Duygu dünyasını böylece yok eden çocuklar başarılı olsalar da, bu kişilerin hissetme yetenekleri körelmiştir. Duyarsızlaşarak başarılar elde ettikleri için, bunlar reaksiyoner başarıdan başka bir şey değildir.

Kimi zaman kendini ispat etme reaksiyonunun verdiği motivasyon, kimi zaman ezilmişliğin verdiği intikam hırsı kişiyi başarıya taşısa da, o insanın ruhu sükûn içinde olamayacaktır. Duygu dünyasında bastırılmış hislerin sonucu olarak çocuklarına dahi kendini doyasıya bırakamayacaktır. Kendi babasından aldığı babalık yoksunluğunu, kendi çocuklarına bir miras olarak bırakacak olması da çok dramatiktir!

Bu açıdan bakıldığında, bir babanın çocuğu ile kuracağı derin iletişim ve duygusal alışveriş, çocuğun dirayet sahibi olmasına, iradesini güçlü bir şekilde kullanmasına kaynak olacaktır.

“‘Sen yapamazsın, Zeynep!’”

“Babama karşı içimde sonsuz bir burukluk var. Babamın beni öptüğünü, bana sarıldığını hiç hatırlamıyorum. Bana hep; ‘Sen beceremezsin,’ ‘Sen yapamazsın,’ ‘Senin aklın yetmez’ diye söylenirdi.

Okul arkadaşlarımla irtibat kuramıyordum. Hep tedirginlik yaşıyordum; ya komik duruma düşersem diye içimde kaygılar vardı. Güvenim hiç yoktu. Okul yıllarında en derin hissettiğim duygu ezilmişlikti. Ama bütün bunları etrafımdakilere göstermemeye çalışıyordum. Yaşamım boyunca dik durmak, güçlü görünmek için sahte benliğin içine girdim. Fakat bu güçlü görünüşün içinde susmayan bir ses vardı hep. Ne

zaman bir işe girişecek olsam, ‘Beceremeyeceksin,’ ‘Yapamayacaksın,’ ‘El âleme rezil olacaksın’ diye konuşan biri var içimde. Bu ses, babamın sesi.

Oysaki babam bana böyle davranmakla beni başarıya karşı motive ettiğini zannediyordu. Bana ‘Sen yapamazsın’ dedikçe hırslandığımı görür, beni daha da hırslandırarak başarılar elde etmemi sağlardı. Beni ezmeyi iyi bir şey zannediyordu.

Bana bunları yaşatan babam, benden habersiz etrafa karşı da ‘Kızım çok akıllı, senden benden akıllı’ diye övünürdü... İşin acı yanı hâlâ beni eze eze, bana başarı sağlatmayı kâr sanıyor olması. ‘Sana öyle davranmasaydım, bu kadar başarılı olamazdın’ diye ruhumdaki acıları hissetmeden, kendisinin doğru yaptığını söylüyor.

Evet ben, başarılı bir öğrencilik süreci geçirmiş olsam da, şu an güzel bir kariyer sahibi olsam da, kendimi ruhen ezik, çaresiz, güçsüz ve kaygılı hissediyorum. İçimdeki yoksunluklarla yaşamaya devam ediyorum.”

—Zeynep T. (28)

* * *